קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ג')

קובץ ל"ב

עזרי מעם ה'

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן עניינים

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
שו"ת בעניני חנוכה
[עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א] . . . . . א

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל
פסקי מרן בעל משנה הלכות זיע"א על הלכות חנוכה [נכתב על ידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א רב ומו"צ בירושלים וקרית ספר] . . . . . כח

הגאון רבי חיים ישעי' קעניג זצ"ל
יישוב הערת השואל, למה לא הוזכרה נס דפך שמן בעל הנסים דחנוכה . . . . . לב

הגאון רבי משה סאקס זצ"ל
ז' תשובות בעניני חנוכה . . . . . לד

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
אשה או אחד מבני הבית שיוצאין בהדלקת בעה"ב ולא
שמעו את הברכות, האם צריכין לברך ברכת הרואה . . . . . לז
זוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילופית, ועד שיתגרשו
כל א' גר בחדר נפרד וקונה אוכל לעצמו, האם הבעל
מוציא את אשתו בנ"ח . . . . . מ
כוסות שקנאם לשתיה ונמלך ליחדם לנרות חנוכה, האם צריך להטבילם . . . . . מא
אברך ספרדי שהגיע לאכסניה מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו שם נ"ח,
ולא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, האם יכול להדליק שם עם ברכה . . . . . מב
באופן שיש פרסומי ניסא בצד האחר ממקום החיוב עפ"י ההלכה, היכן ידליק * נמצא
בנסיעה בדרך להדלקת נ"ח, האם מותר לו לאכול * אינו יכול להדליק אלא או למעלה
מי' או למטה מג"ט, מה עדיף לעשות * הדליק נר אחד יותר מהנצרך, האם צריך
לכבותו, ואיזה יכבה . . . . . נ
יש מנין בביהכ"נ רק בשבת, האם ידליקו נ"ח בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה * כבו נרות
חנוכה תוך חצי שעה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן * מי שהדליק
נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב . . . . . נב
מקום ששורר בו ערפל כבד, באופן שהעובר בחוץ לא
יכול להבחין בנרות הדולקים, האם יכול לברך על ההדלקה בחוץ . . . . . נח

בע"ש שמקדימים להדליק נ"ח, האם מותר ליהנות מהם עד תחילת זמן המצוה * הדליק נר חנוכה בעת שתריס החלון סגור, ואח"כ הרים אותו, האם דמי להדליק שלא במקום ההדלקה * בע"ש שמחכים בביהכ"נ למנין עד סמוך לחשכה להדליק נ"ח, ולא באו, ביאור הטעם דידליק מיד * השוכר חדר במלון, האם יוצא י"ח בהדלקת אשתו בביתו ..... סב
להדליק נר חנוכה קודם שאמר ברוך המבדיל ..... סו

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א

אחד שמדליק נר חנוכה עבור אמו, כי אביו נמצא בחו"ל, האם יכול אח"כ לחזור ולהדליק עבור עצמו בברכה ..... סט

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א

אמר לשם יחוד ונדלק בטעות הנר של חנוכה ..... עא

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ..... עד
אם יבוא משיח באמצע חנוכה האם ימשיך
להדליק כבית הלל או ינהג כבית שמאי ..... עה

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א

בדין אשה אוננת ששמעה הברכה מבעלה
האם צריכה לאחר הקבורה שוב להדליק ..... עח

הגאון רבי חיים רוטר שליט"א

בגדר המעליותא דהדלקת נר חנוכה בשמן זית ..... פ

הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א

קטן שהדליק נר חנוכה והיה מחשבה לכבות הנרות תוך חצי שעה ..... פב

הגאון רבי נחמן נתן ווינשטאק שליט"א

מי שיש לו יארצייט ביום שני דחנוכה, ויש לו רק שני נרות,
האם ידליק שניהם לשם חנוכה כדי להיות מן המהדרין, או
ידליק נר אחד לחנוכה, ונר אחד ליארצייט ..... פח

הגאון רבי נפתלי ישראל גראס שליט"א

קביעת מזוזה או נר חנוכה קודם ..... צא

הגאון רבי יצחק אושינסקי שליט"א

בענין זוג פרודים בנר חנוכה ..... צז

הגאון רבי חזקיה דחבש שליט"א
שו"ת בעניני חנוכה שהשבתי וכתבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א..... קב
הגאון רבי אלעזר זומר שליט"א
הארות על קונטרס "גם אני אודך" ענייני חנוכה ..... קי
הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
הערות ופלפולים בענין השמן בנר חנוכה ..... קטו
הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
אכסנאי שהשתתף בנר חנוכה ופרצה דליקה מי ישלם ..... קכא
הדליק נרות חנוכה ונטף מן השמן לסלט אם נאסר .....קכג
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
הדלקת נר חנוכה בנרות המפיצים ריח טוב ..... קכה
הגאון רבי דוד אריה שלזינגר שליט"א
הערות והארות על ספר אורי וישעי - חנוכה ..... קלה
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
הדלקת נר חנוכה בשמן זית "שבו נעשה הנס" .....קלו
הדלקת נרות חנוכה בשמן שנעשה מזיתי א"י .....קלז
עירב שאר שמנים בשמן זית אי הוי כהידור מדליק
בשמן זית לענין נר חנוכה..... קלח
הדלקת נר חנוכה בפתילות מציציות שבלו ..... קלט
עשיית פתילות לנר חנוכה מחוטי ציצית שבלו..... קלט
אי שרי להדליק במנורת החנוכה נרות שבת או נרות דעלמא..... קמ
עשיית חנוכיה מעצם בהמה טמאה..... קמא
אם יש חשש ליישר נר חנוכה שנוטה על צידו..... קמב
הדלקת נר חנוכה כשהחנוכיה ביד בובה הנראית כאדם..... קמב
אם יש ענין ליתן לבנו הקטן שהגיע לחינוך להדליק
נר חנוכה בשמן זית ..... קמג
בענין הידור מצוה בהדלקת נר חנוכה..... קמד
אם חפץ מצוה ישן של גדול הדור קדים
לחפץ מצוה חדש ומהודר והמסתעף..... קמה
קיבל באמצע ימי החנוכה מנורה חדשה ומהודרת אם ידליק בה מעתה .... קמו

אם עדיף להדליק בב׳ ימים ראשונים דחנוכה בפמוטות
מכסף טהור על פני מנורה מוכספת ..... קמח
בירך על נר חנוכה ונשפך השמן ..... קמט
עוד בענין הנ״ל ..... קנא

הגאון רבי נתנאל אדרי שליט״א

רווק המדליק בבית כנסת ומדליק בביתו או הדלקה
בבי״כ אחר שהדליקו בבית ..... קנג

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט״א

נשואה המתארחת בבית הוריה ללא בעלה ..... קעח

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט״א

בענין קביעת מזוזה והדלקת נרות חנוכה מה קודם ..... קפא

הגאון רבי נתן קפלן שליט״א

בענין הדלקה עושה מצוה או הנחה במנורה בביהמ״ק ..... רד

הגאון רבי אברהם דוד ברנד שליט״א

אי נשים חייבות בהלל בחנוכה ..... רט

הגאון רבי יעקב שלמה שיינברגר שליט״א

מנהג הדריידל (סביבון) ..... רטו

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

שו"ת בעניני חנוכה

[עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א מח"ס "עזרת אליעזר"]

ערב חנוכה

ש. מצינו בהלכה שצריך שלושים יום קודם החג ללמוד הלכות החג, האם זה רק במועדים מדאורייתא, פסח שבועות סוכות, או גם בחנוכה ראוי ללמוד שלושים יום קודם חנוכה.

ת. תמיד.[א]

ש. מדוע השו"ע סידר הלכות חנוכה לפני הלכות פורים, הרי הסדר היה קודם פורים ואח"כ חנוכה, וכמו שהרמב"ם סידר הלכות מגילה ואח"כ חנוכה, ומדוע השו"ע הקדים חנוכה לפורים.

ת. כן הוא בשנה.

ש. חז"ל אומרים בעירובין יח' ע"ב "וא"ר ירמיה בן אלעזר מאי דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה לפני הקב"ה, רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך וכו'". מבואר בחז"ל שעלי זית מאד מרים. ומצאתי בילקוט מעם לועז בפרשת נח שאין בכל האילנות עלה מר כמו עלי הזית. לפי"ז צ"ב, עד כמה שבמשכן ובבית המקדש, השתמשו דוקא בשמן זית למנורה להאיר, האם יש איזה טעם מדוע סיבב הקב"ה שהשמן שיוצא מהזית יהיו ענפיו

א. תוס' במגילה דף ד' ע"א מבואר שעל פורים אין שלושים יום. ושמעתי שבקונטרס חסדי אבות סימן יז' אות א' מודפס בסוף ספר יבין דעת כתב שאף בחנוכה אין נוהג דין זה. והראוני את דברי הפני יהושע במגילה דף ד' ע"א על רש"י בד"ה שואלין שדן לגבי ללמוד עניינא דיומא בתוך חנוכה.

בעלון מים חיים גליון 276 מביא בשם שו"ת שלמת חיים שמצוה ללמוד בחנוכה הלכות חנוכה ועניני היום מדין הלכות חג בחג.

ועליו מרין ולא מתוקים, ולא עוד שהרי ארץ ישראל השתבחה בשמן זית משבעת המינים, והיה ראוי שהעלים של הזית ג"כ יהיו מתוקים.

ת. כדי שלא ישתמשו כך בשמנן.

ש. עוד יותר קשה, כאן בחז"ל מצינו שעלה הזית מרים ביותר עד שאין בכל האילנות עלה מר כמו עלי הזית, מאידך מצינו בחז"ל במסכת ביכורים בפרק ג' מ"ג שכתוב שאת הביכורים שהיו מביאים, מובא שהשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב, ועטרת של זית בראשו ומבאר הרע"ב מברטנורא שיש אומרים מדוע עוטרים בזית בראשו, "לפי שאין בכל האילנות של שבעת המינים אילן יפה ועלהו רענן כמו הזית". א"כ אם אילן הזית יפה ורענן, מדוע בכל אופן עליו מרים עד שאין כמותו עלים מרים.

ת. שלא יאכלוהו.

ש. האם אפשר בס"ד לפרש, השמן מרמז על אור התורה, כי המנורה מסמל על חכמת התורה. ובלימוד התורה מצינו ברש"י בפרשת יתרו שכל ההתחלות קשות ומכאן ואילך יערב לכם. בתחילה כשניגשים לתורה, זה אכן מר וקשה, אבל אחרי שכותשים עוד ועוד, אז לבסוף מצליחים. וזה הסמל לתורה, בתחילה ניגשים לתורה זה נראה מר, אדם מתייאש, אבל ככל שיעמול ויכתוש עצמו יותר, ירגיש את היערב לכם, שזוכה להאיר באור התורה. ולכן אין אילן יפה ורענן כמו אילן הזית, אבל גם מלמדים אותנו שבשביל להוציא את האור התורה, זה לא בקלות, בתחילה זה מר, כי באנו כאן לעולם בשביל עמל התורה ואז מאירים.

ת. יפה.

ש. האם אפשר בס"ד לומר עוד פשט, גם אדם שעמל בתורה, לפעמים כלפי חוץ הוא נראה יפה וטוב, אבל כשמעט פוגעים בו, קצת כותשים אותו, מתברר שהוא מר, וזה לא טוב. אסור להיות כמו האילן זית שבתוכו עליו מרים ורק כלפי חוץ הוא יפה, אדרבה, אוי לת"ח שאין תוכו כברו, צריך כל תלמיד חכם שלומד, שדבר ראשון יוציא מתוכו את כל המרירות, את כל המידות רעות, שהתורה תעדן ותרומם את נפשו שתוכו יהא כברו, שבתוכו יהא ספוג בתורה עם המידות טובות, שכמה שהוא לומד תורה, התורה תשפיע עליו ותרומם אותו. וזהו הרמז באילן הזית. לא להסתכל רק על מה

שהוא מבחוץ, תבדוק כמה הוא בפנים מלא בתורה עם המידות טובות, אז כשהוא כתש את עצמו לקנות מידות טובות עם לימוד התורה, נאה להאיר לעולם כשמן זית.

ת. נכון.

ש. בנס של חנוכה מצינו שמצאו פך שמן קטן שאין בו מספיק לכל שמונה הימים. ודאי שהקב"ה יכול לעשות שימצאו בשמן שיעור שיספיק מתחילה לכל השמונה ימים. ובכל אופן לא עשה כן אלא שמצאו שיעור שמספיק ליום אחד ואח"כ עשה להם עוד נס, שיספיק לשאר הימים. האם אפשר לפרש בס"ד מדוע סיבב הקב"ה שלא ימצאו מיד שמן שמספיק לכל הימים, כי המנורה רומז לחכמת התורה שבעל פה, כמבואר בנצי"ב, ובזה למדנו, שאדם לא יחשוב שע"י שהוא למד מעט, זה מספיק לו לכמה ימים ויסיח דעתו, אלא סיבב הקב"ה שימצאו מעט שמן וכעת יעמלו ויכתשו עוד ועוד עד שישיגו שמן, וכך בתורה ידעו להם לא להסיח דעת מהתורה, לא יאבדו לילה אחת מהלימוד, וכסדר מה שאפשר יעמלו לבד, כי לא זוכים סתם לנסים, וכמו שהם עמלו מצידם מה שאפשר עד שזכו לשמן, ולא ידעו מה יהא מחר, כך בתורה אי אפשר להם להסיח דעת, אף אחד לא יודע מה מחר, וכך לומד בלי הפסקה והיסח הדעת ואז זוכה.

ת. כדי שיהא ח' ימי חנוכה.

ש. האם אפשר להדליק חנוכיה בשמן מגולה, ובשמן שהיה מתחת למיטה.

ת. יש סוברים שצריך שיהא ראוי לבית המקדש.[ב]

ב. ראיתי מביאים בשם הבן איש חי והכף החיים שלא ידליקו בשמן שהיה מתחת למיטה כי רוח רעה עליהן והקריבהו נא לפחתך. ולגבי תחת המיטה עי' עוד שיש מתירין שו"ת שבות יעקב ח"ב ק"ה וחכמת אדם כלל סח' ובינת אדם שם ג'. ועי' יור"ד קטז' לגבי שמן מגולה.

בחוברת בנתיבות ההלכה שע"י והגית גליון 26 עמוד 99 מובא שנשאל רבינו הגר"ח שליט"א לגבי שמן שתחת המיטה ותירץ שזה כמו שמן למאור שעדיף להחמיר. וכן בחוברת גם אני אודך על עניני חנוכה עמוד יא' מובא שנשאל רבינו זצ"ל שמן זית שהיה מונח תחת המיטה האם מותר להדליק בו נר חנוכה והאם יש חילוק בין ישנו על המיטה בעוד השמן תחתיה ללא ישנו עליה בעוד השמן תחתיה, והשיב, להסוברים שצריך להיות ראוי לאכילה ודאי שאין ראוי להדליק בזה.

ש. האם יש ענין להכין את השמן והפתילות לעצמו עבור החנוכיה.

ת. כן.[ג]

ש. האם יש ענין להניח הפתילה ואח"כ השמן שכך היה בבית המקדש, כשמדליק בביתו.

ת. לא.[ד]

ש. האם יש ענין להדר בבית הכנסת שמדליקים בצד דרום כהמנורה בבית המקדש, להניח הפתילה ואח"כ השמן.

ת. לא.

בספר חנוכה עמוד נח' אות יד' כתב שאין להדליק שכיון שזה מאוס לאכילה נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך.

בספר אור ישראל עניני חנוכה עמוד נח' אות כג' הביא בזה מחלוקת גדולה בפוסקים ודעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל שלא יברך, ויש מקילין וכן דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

מצאתי בספר מצות נר איש וביתו עמוד קסח' אות יא' שמדבר בענין, ומביא עוד בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאפשר להכין כוסיות עם שמן בלילה לצורך ההדלקה של מחר, אף שהשמן יהא גלוי כל הלילה.

הדבר הזה מצוי מאד באלו הזהירים להכין מערב שבת את הנרות עם השמן בשביל מוצאי שבת.

בעלון נשיח בחוקיך גליון 147 הביאו בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל ששמן שהיה מתחת המיטה שישנו עליה, ששורה ע"ז רוח רעה כשר להדליק בו נר חנוכה.

ג. ראיתי מביאים שמרן הרב שך זצוק"ל היה עושה את הפתילות לבד, והיה מגלגלם מצמר גפן, ולא נתן לאף אחד לסייע לו בזה, למרות הטירחה והקושי הגדול באותם השנים. וכשהגיע לשווקים ההמצאה של פתיל צף והביאו לפניו כדי להקל מעליו, בתחילה סרב להשתמש בו, והתבטא באידיש שלוקחים ליהודים את ההכנה למצווה, ורק לאחר כמה שנים שנחלשה ראייתו מאד וכמעט שלא היה שייך שיעשה לבד את הפתילות, הסכים להשתמש בפתיל צף, ואז הוא בעצמו היה תוחב ומסדר את הפתילה. ורק בשנים האחרונות ממש, שלא ראה כמעט כלום בעיניו, מישהו אחר סידר את הפתילות.

בחוברת איש על העדה עמוד ט' מובא שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל היה נוהג להכין בעצמו את הנרות וגם היה גודל הפתילות בעצמו.

ד. ראיתי מביאים בשם משנת יעקב ח"ב סימן תרעג' וח"ג תרעג' שנכון להניח הפתילה ואח"כ השמן שכך היה הסדר בבית הכנסת, ולא מדבר שם דוקא על בית הכנסת אלא אפילו כל אחד בביתו.

ש. האם מותר לבן מעל גיל בר מצוה להשתמש באביו שיכין עבורו את החנוכיה באופן שאביו מכין את כל החנוכיות של בני הבית.

ת. לא יבקש לו.

ש. מתי מתחיל גיל חינוך להדלקת נרות חנוכה. האם כשיודע לברך הברכות, או משיודע להחזיק נר בידו, או מזמן שמבין בפרסום הנס מעט.

ת. מזמן שאביו אומר לו.

ש. בשביל חינוך להדלקת נרות חנוכה, האם מספיק שנותן לו נרות או שראוי לחנכו בשמן זית.

ת. כרצון אביו. [ה]

ש. כוסיות שבהם מניח את השמן לחנוכיה, האם צריך להטבילם כשהם חדשות ככל כלי חדש שצריך טבילה, עקב שממלא זאת בכל יום בשמן.

ת. בלי ברכה.[ו]

ה. בעלון דברי שי"ח גליון 149 ראיתי שנשאל רבינו זצ"ל שאלה דומה האם צריך לחנך קטן להדליק בשמן זית שיש בזה הידור, והשיב לא חייבים. עוד הביאו שנשאל האם יש מצות חינוך כשנותנים לקטן להדליק נרות חנוכה, בנרות שהם דולקים כרבע שעה בלבד, או שזה לא שווה כלום וצריך לתת לו נרות שדולקים לכל הפחות חצי שעה. והשיב, לא, רק אם הוא כדין.

ו. כוונת השאלה היתה לשאול בכוסיות שראויות לשתיה ג"כ. ועיין בשלמי תודה על חנוכה עמוד ק' האריך בזה שלא צריך להטביל כי זה לא כלי אכילה. ועי' עוד בספר טבילת כלים פ"ב הערה ו'.

בדברי שי"ח חנוכה תשע"ו גליון 149 הביאו שאלה דומה במקרה שקנה כוסית עבור שתיית יי"ש וטרם לקחם לטבילה הגיע לחנוכה ורוצה להשתמש עמם לחנוכה, האם כיון שמיועדים לאכילה צריכים טבילה אפילו לשאר שימושים, והשיב, כל עוד לא משתמשים בזה לאכילה, יכול להיות שלא צריך טבילה.

בחוברת גם אני אודך עניני חנוכה עמוד יא' מובא שנשאל רבינו זצ"ל כוסיות מזכוכית שקנאם כדי להשתמש בהן לשתיה, ואח"כ נמלך וקבע בדעתו לייחדם להדלקת נרות חנוכה האם צריך להטבילם כיון קנאם לשם שתיה או לא, והשיב, אם לא יטבילנו הרי אין ראוי להשתמש בו אוכלין, ויש אומרים שצריך שהשמן ראוי לאכילה.

יש לעיין בדברי רבינו זצ"ל שהרי אין חסרון בעצם השמן כי אם בכלי שהוא לא טבול, ועד כמה שיכול להניח השמן בכלי אחר, אין בזה חסרון, ומה החסרון במה שהכלי אינו טבול.

ש. מי שיש לו חנוכיה משנה שעברה מלוכלכת ואין לו כח עתה לנקותה לפני חנוכה בשנה הבאה, האם ראוי לטרוח ולנקותה כדי להרוויח שכיון שאיתעביד ביה מצוה חדא לעביד ביה מצוה שוב או שלא צריך לטרוח לנקותה ויקח בכל שנה חנוכיה חדשה.

ת. יטרח.[ז]

ש. מי שיש לו חנוכיה מהודרת מכסף, אבל עתה אין לו כסף לקנות שמן עבור בני ביתו שיוכלו גם בניו להדליק, האם צריך למכור את החנוכיה מכסף ולוותר על הידור זה על מנת לעשות מהדרין מן המהדרין שבניו יוכלו להדליק חנוכיה.

ת. לא ויפטרם.

ש. כיצד הדין באופן שבניו מעל גיל בר מצוה, האם שייך לומר שלא צריך למכור את החנוכיה מכסף שלו, והם ידאגו לעצמם להשיג שמן, כי זה חובת עצמם להדליק חנוכיה, או שעדיין צריך האב למכור את החנוכיה שלו.

ת. בטלים לאב.

ושלחתי הערה זו למחבר שליט"א, והוסיף לי סיפור מעניין בענין ממה שהוסיף אח"כ בשם רבינו זצ"ל, בספרו פרדס יוסף החדש על חנוכה סימן שצג', וז"ל "והנה ביום מן הימים קיבלתי מכתב ממרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (בלא שפניתי אליו בשאלה), וכתב לי שם בזה הלשון: כתבתי לך בהלכות חנוכה שאין להדליק בכוסות שלא נטבלו, ואעפ"י שצידדתי כן, אין האמת כן, וכשרים להדלקה, ויש לתקנו (עכ"ל).

בעלון נשיח בחוקיך גליון 147 הביאו דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל כוסות יין שמייעדן לשתית יין שעדיין לא הטבילם, אסור להשתמש בהם להדלקת נר חנוכה ולשאר שימושים.

ז. בדברי שי"ח חנוכה תשע"ו ראיתי שנשאל שאלה דומה, מבואר שכלי חרס נעשה ישן לאחר ההשתמשות, ובמשנה ברורה הביא דהוי ביזוי מצוה, האם כוסיות שאנו מדליקים אם נעשית שחורה מהפיח גם יש בזה בעיה, והשיב, אם זה מלוכלך צריך לנקותה.

הראוני שבפניני חנוכה ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל מובא שראוי לנקות כוסיות השמן משירי פתילה ופחם וכדו' שיהיה נקי וראוי לאכילה דומיא דמנורה בבית המקדש.

ש. אדם שיש לו חנוכיה מכסף שבה מדליק כל יום את הנרות, כיצד הדין באופן שאביו הגיע אליו להיות אצלו בשבת חנוכה, וכעת גם אביו צרי דלהדליק חנוכיה אצל בנו, האם הבן צריך ליתן לאביו שידליק בחנוכיה מכסף שלו והוא ידליק בחנוכיה פשוטה, כדי ליתן לאביו שיקיים ההדלקה בהידור בחנוכיה מכסף, או שהבן לא צריך לוותר על החנוכיה מכסף וידליק בזה כבשאר הימים.

ת. כיבוד אב.

ש. באופן שלאבא עצמו אין בביתו חנוכיה מכסף ומדליק בחנוכיה פשוטה, האם שייך לומר שהבן לא יצטרך ליתן לאביו כשמתארח אצלו להדליק בחנוכיה מכסף, כי בביתו גם לא מהדר להדליק דוקא בחנוכיה מכסף, ולא יפסיד לבנו להדליק בחנוכיה מכסף.

ת. כן.

ש. בני אשכנז נוהגים מהדרין מן המהדרין שכל בני הבית מדליקין נר חנוכה, האם זה חיוב על האבא לדאוג לקיים דין זה, שעליו להכין את האפשרות שכל בני הבית יוכלו להדליק ואם לא הצליח, אין חובה על בניו להכין אפשרות להדליק, או שמוטל על בניו מעל גיל בר מצוה לדאוג לקיים בעצמם מנהג זה, כי זה חיוב עליהם ולא על אביהם.

ת. אם יכול.

ש. אבא שיש לו שמן לעצמו לכל החנוכה, ויש לו בקבוק שמן נוסף שיכול להספיק רק עבור בן אחד ולא לכל בניו, ויש לו בן מעל גיל בר מצוה ושאר בנים מתחת לגיל בר מצוה, למי יצטרך ליתן את הבקבוק שמן הנוסף, לבן מעל גיל בר מצוה או לבן שפחות מגיל בר מצוה מדין חינוך שמוטל על האב לחנכו.

ת. לגדול.

ש. יש לו שמונה בנים ויש לו רק בקבוק שמן אחד, ושייך שבן אחד ידליק בכל הימים רק נר אחד ושאר הילדים לא ידליקו כלל ויצאו בהדלקת אביהם, או שכל הבנים ידליקו רק ביום הראשון בלבד, ובשאר הימים לא

ידליק אף אחד, כי כל המשפחה גמרה את השמן ביום הראשון, מה עדיף, האם עדיף שכולם ידליקו ביום הראשון, כי כעת יש מצווה לפני כולם, או שעדיף שלפחות אחד ידליק כדין בכל הימים וכולם יצאו עם האבא.

ת. חביבה מצוה בשעתה.

ש. יש שמקילים להתפלל מנחה לפעמים עד שלש עשרה דקות אחרי השקיעה. כיצד הדין במי שהדליק חנוכיה ביום הראשון בשקיעה ממש, ולפתע נזכר שעוד לא התפלל מנחה ורץ להתפלל, האם יאמר על הנסים, כי עד כמה שהדליק חנוכיה כבר התחיל אצלו חנוכה.

ת. גם כל השנה אין לעשות כן.

ש. אדם שנוהג להדליק נר חנוכה בשקיעת החמה, כיצד יעשה כשנזכר שעדיין לא התפלל מנחה, האם יתפלל מנחה ואח"כ ידליק.

ת. יתפלל מנחה. [ח]

ש. כיצד יעשה ביום הראשון של חנוכה, האם יכול לאחר שהדליק נר חנוכה להתפלל מנחה בלא לומר על הנסים, כי חייב את המנחה מדין ערב חנוכה.

ת. יכול.[ט]

ח. בכאיל תערוג עניני חנוכה תשע"ז הביאו שהקשה מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל בענין מה שכתבו הפוסקים דבערב שבת חנוכה עדיף להתפלל תחילה מנחה ואח"כ להדליק נרות חנוכה מחמת כמה טעמים. והעיר שהנה אם נמצא קרוב לשקיעה היה עדיף שקודם ידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל דלפעמים נפשו של אדם מתעטפת בתפילה ובמיוחד כשמגיע לשמע קולנו ורוצה ומשתוקק להאריך בתפילה ובכוונה, ומכיון שעדיין לא הדליק נר חנוכה הוא מוטרד מכך ואינו יכול לכוין ולהאריך בתפילה כדבעי, ולמה תיקנו כך. ובמיוחד כשמדובר בתפילת מנחה דערב שבת שידוע גודל מעלתה מהאריז"ל וכו', ונטרד רבינו מאד משאלה זו.

ט. הדבר מצוי מאד בהדלקת נר חנוכה בערב שבת שיש שמתפללים בערב שבת מנחה אחרי הדלקת נר חנוכה, שכיצד ינהגו בנר ראשון שחל בערב שבת.

אאמו"ר שליט"א בקונטרס משיב כהלכה עמוד ל' תשובה 171 הביא בשם הליכות שלמה חנוכה פרק טז' אות כה' בהערה 117 שיאמר על הנסים בתפלתו ואף שהוא עדיין כד' כסלו מ"מ לדידיה הוא כבר חנוכה. אולם מסתימת הפוסקים לא משמע כן. ובאליה רבה כתב שלכתחילה יעשה בכה"ג להתפלל מנחה לאחר הדלקת הנר ולא הזכיר כלל שיאמר על הנסים.

ש. מי שמדליק בפתח חצירו ואין שם צורת הפתח ולא מזוזה. האם יש ענין להניח קורות ולעשות צורת הפתח ולהניח שם מזוזה בלי ברכה עד אחרי חנוכה, כדי שיוכל להניח מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, או שאין צורך בכל זה, ויניח הנר חנוכה בצד ימין.

ת. בזמנינו א"א להדליק בפתח חצרו. [י]

ש. אדם שמפחד שאם יניח החנוכיה בפתח הפונה לרשות הרבים, ישברו או יגנבו לו את החנוכיה. האם צריך לחפש עצות כגון להביא שומר או לחבר זאת לקיר חזק ולהוציא על כך עוד כסף כדי שיוכל להדליק שם, או שבכה"ג ידליק בחלון ביתו.

ת. ישתדל לשמור.[יא]

בחוברת בנתיבות ההלכה שע"י ארגון והגית גליון 26 עמוד 122 הביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דלא יאמר על הנסים דב' דינים הם זמן הדלקת נרות וימי החנוכה לענין אמירת הלל והודאה.

בעלון נשיח בחוקיך גליון 147 הביאו דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל שהמדליק נר ראשון של חנוכה שחל בערב שבת, ואחר ההדלקה מתפלל מנחה, לא יאמר על הנסים.

י. בברכת אברהם על מסכת שבת ח"א עמוד קנ' מביא ששאל את פי מרן הגאב"ד דבריסק זצוק"ל אם צריכים פתח ממש לדין פתח החצר הפתוח לרשות הרבים או סגי במקום כניסה, גם אם אין שם צורת הפתח, וענה לי שכן היה נראה לו בפשטות שצריך פתח, אבל עדיין אינו מוכרח בראיות. והוסיף שם שדלתות בודאי אינו צריך. ועיין עוד באשרי האיש עמוד רמג' ובמעדני שלמה מהגרשז"א.

בספר בנתיבות ההלכה כרך לג' עמוד 217 הביאו בשם רבינו זצ"ל שצריך. והוסיפו שם בהערות שבספר ברכת אברהם על שבת שהביא שצריך בשם הרב מבריסק זצוק"ל, וכן ראיתי בתשובות והנהגות ח"ה סימן רכג' אות ד' כותב שידוע בשם הגאון דבריסק זצ"ל שצריך להניח בפתח ממש עם צורת הפתח וע"ש בהרחבה. אולם הביאו שדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאין צריך צורת הפתח והעיקר שיש היכר ששייך לבית.

יא. כן דעת הגאון ר' נסים קרליץ זצוק"ל בחוט שני חנוכה עמוד שג', דצריך להניח שומר וכיוצא בזה.

ראיתי מביאים בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגאון ר' נסים קרליץ זצוק"ל שאם יש לו חנוכיה מכסף וחושש שיגנבו אותה, עדיף שידליק בחנוכיה פשוטה ממה שידליק בחלון בחנוכיה יקרה, כי חנוכיה יקרה זה רק הידור, ואילו בפתח זה מעיקר הדין.

ענייני הברכות

ש. האם צריך להקפיד ולהדר להדליק נר חנוכה עם כובע וחליפה, ומה הדין עם בגדי שינה.

ת. ראוי להדר.[יב]

ש. משפחות שנוהגים להדליק בשקיעה או מעט אחרי השקיעה, ויש בנים בגיל חינוך שרוצים ג"כ להדליק נרות, והכינו להם נרות שדולקים רק כרבע שעה, וזה נכבה לפני צאת הכוכבים או ממש בצאת הכוכבים, האם מדין חינוך יוכלו הילדים לברך ע"ז כי יש כאן חינוך להדלקה.

ת. כן. [יג]

יב. בספר מבית לוי עמוד קכו' מועדי השנה מבית מדרשו של מרן הרב ואזנר זצוק"ל מובא שנוהגים ללבוש בגדים חשובים לכבוד ההדלקה.

בחוברת איש על העדה עמוד יד' מסופר שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל נהג להתלבש בכובע ובגד עליון להדלקת הנרות. והביאו בהערה בשם קב הישר פרק צו' ולכבוד המלאכים קדושים הבאים לבית בשביל מצוה זו ידליק הנרות כשהוא בבגד עליון כמו שהולך לבית הכנסת .

עיין עוד בכף החיים תרעו' ח' ובאורחות רבינו ח"ג טז'.

בחוברת בנתיבות ההלכה גליון 26 עמוד 115 מביאים שרבינו הגר"ח שליט"א נוהג שקודם הדלקת הנרות לובש כובע וחליפה ואחרי ההדלקה מורידם.

ראיתי מביאים שמרן הרב שך נהג ללבוש כובע של שבת דוקא.

בחוברת פסקי הלכות עמוד קד' ראיתי שמביא שמרן הגאון ר' משה שמואל שפירא זצוק"ל היה לובש הקפטען של שבת בעת ההדלקה.

יג. בדברי שי"ח חנוכה תשע"ו ראיתי שנשאל רבינו זצ"ל האם יש מצות חינוך כשנותנים לקטן להדליק נרות חנוכה, בנרות שאורך דליקתן כרבע שעה בלבד או שזה לא שווה כלום, וצריך לתת לו נרות שדולקים לכל הפחות חצי שעה, והשיב לא, רק אם הוא כדין.

לכאורה זה נפק"מ שצריכה זהירות גדולה בערב שבת חנוכה שנותנים לילד להדליק נרות עם ברכה באופן שאינם דולקים עד הזמן שחייבים, שלכאורה לא יוצאים ידי חובה בזה והוי ברכה לבטלה לפי התירוץ כאן. וצ"ע.

הראוני שבאשל אברהם בוטשאטש סימן תרעה' כתב שאין קפידא אם אין הנרות של ילדים קטנים שהגיעו לחינוך דולקים חצי שעה, כי תינוק אין בו הבחנה ויכול לסבור על פחות מחצי שעה שהוא חצי שעה, ובפתילה קטנה אפשר שידלק חצי שעה. ונר כזה שיהיה פתילה דקה לזה שייך בו החינוך בלא חשש.

ש. נוהגים לברך בתחילה להדליק נר של חנוכה ואח"כ שאר הברכות ואז מדליק הנרות. מדוע לא נוהגים לברך קודם את שאר הברכות ורק בסוף את הברכה להדליק כדי להסמיך את הברכה להדליק למעשה ההדלקה ולא להפסיק ביניהם.

ת. תחלת הכל. [יד]

ש. שכח והדליק את כל הנרות בלי ברכה, האם יחזור ויכבה הנרות ויברך וידליק שוב, או שהדלקה עושה מצוה ולא שייך לכבות ולהדליק שוב. והאם יכול לברך כל עוד הנרות דולקים.

ת. לכאו' יכול לברך אחר ההדלקה וצ"ע. [טו]

ש. האם מותר לברך על רעם וברק בין הברכות לפני ההדלקה.

ת. לא.

ש. בירך להדליק נר של חנוכה, ולפני שבירך שעשה נסים שמע רעם, מה יעשה האם נאמר שידליק מיד את החנוכיה בלא לברך שעשה נסים, ומיד שיגמור ההדלקה יברך על הרעם ואח"כ שעשה נסים, או לא יברך כלל על הרעם וימשיך בשעשה נסים, כיון שברכה זו שייכת לברכת להדליק.

ת. לכאורה לא יברך (רק אח"כ אם הוא תוך כדי דיבור).

ש. ידוע שלא מברכים על הידור מצוה, לפי"ז קצת קשה איך אנחנו בחנוכה מברכים מצד מהדרין מן המהדרין שכל אחד מבני הבית מברך ומדליק.

ת. מברכין על העיקר, והבנים בשביל חינוך. [טז]

יד. בעלון דברי שי"ח חנוכה תשע"ז מובא שרבינו זצ"ל נוהג קודם הברכות מדליק נר נוסף מלבד מה שמדליקים בו הנרות כדי שאם יכבה הנר שמדליקים בו יוכל מיד להדליק ולא יהי' הפסק.

טו. המשנה ברורה בסימן תרעו' ס"ק ד' כתב שאם נזכר לאחר שהדליק כולם, אין לו לברך ברכת להדליק, רק ברכת שעשה נסים וכן ברכת שהחיינו יש לו לברך.

ומה שכתב רבינו זצ"ל צ"ע, כוונתו למה שכתב בשונה הלכות להקשות מסימן רסג' ס"ה' בביאור הלכה לגבי נר שבת שאשה שלא בירכה לפני הדלקת נרות, יכולה לברך אח"כ, ומדוע כאן סובר המשנה ברורה שלא יכול לברך להדליק אח"כ כל עוד הנרות דולקים.

טז. בהערות למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על שבת עמוד קכו' כתב לבאר מה שיש בחנוכה

ש. האם אפשר לומר בס"ד, לא מברכים על ההידור, אלא הדין הידור בחנוכה מגלה שהמצוה היא בצורה כזו שכל אחד מבני הבית יעשה את המצוה לבדו ויברך, ולכן לא נחשב שמברך על הידור כי אם על גוף המצוה.

ת. נכון. [יז]

ש. בירך ב' ברכות לפני שהדליק נר חנוכה ושח בין הברכה להדלקה, האם חוזר על שני הברכות או רק על להדליק נר חנוכה.

ת. לכאורה על שתיהן.[יח]

מהדרין מן המהדרין מה שאין בשום מצוה, כבר כתבו האחרונים משום שכל הנס לא היה צורך ממש, שהרי טומאה הותרה או דחויה בציבור ויכלו להדליק בטומאה, אלא שזכו החשמונאים לנס שלא יצטרכו לזה כדי שיהיה הידור מצוה, לפיכך מהדרין מעיקר הדין יותר ממה שצריך לצאת ידי חובה.

באילת השחר על שבת עמוד צו' כתב "והנה בנר חנוכה היא המצוה היחידית שמברכין על הידור, דהרי מי שבירך על אתרוג ואח"כ בא לפניו אתרוג יותר מהודר אינו יכול לברך עליו, ואילו כאן חזינן שהבן ג"כ מברך על נרו, הן אמת שהגרע"א בתשובה (מהדו"ת סימן יג') כתב שהבנים מכוונים שלא לצאת בברכת בעל הבית, אך בעלמא אין לעשות כן דגורם ברכה מיותרת, וכאן היה המצוה".

וכן בכאיל תערוג עניני חנוכה תשע"ז הביאו שנשאל מרן הרב שטינמן זצוק"ל אם בני הבית שמדליקים בעצמם, צריכים לכוין שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, כדמשמע מתשובות רעק"א, והשיב, שלא ראינו נוהגין כן. והוסיף, דהרי יש סוברים שאין מועלת כונה שלא לצאת, כיון שאין דין כונה כזאת כלל, ודיני כונה בתורה עם כונות חיוביות חוץ ממחשבת פיגול בקרבנות, שזה חידוש מיוחד שחידשה תורה.

יז. ראיתי מביאים שדעת מרן הרב שך זצוק"ל להוכיח שהעיקר כדעת הפוסקים שמברכים על ההידור, כסתימת דברי הרמ"א בסימן תרעא' סעיף א', בשם המהר"ם מפראג, שכל אחד מבני הבית מדליק במקום נפרד ומברך לבד, אע"פ שכל ההדלקה של בני הבית אחרי שכבר הדליק בעל הבית הוא רק מדין מהדרין, ולדעת הגרע"א הם מתכוונים שלא לצאת בהדלקת בעל הבית. ולכן מברכים גם על הנרות הנוספים.

יח. כן ראיתי באשרי האיש ח"ג עמוד רנו' אות ג' שחוזר ומברך ב' ברכות, אך שהחיינו לא יחזור לברך.

בעלון מים חיים גליון 303 הביא הרה"ג ר' יהודה אריה דינר שליט"א מי שבליל שני התחיל לברך ברכת שהחיינו ומיד שאמר לאחר ברוך אתה ד' נזכר שלא מברכים שהחיינו וסיים למדני חוקיך, האם נחשב להפסק או לא, והביא שאם היה מסיים את כל ברכת שהחיינו לא נחשב להפסק דסו"ס זהו מעניינא דהמצוה, אבל כיון שסיים למדני חוקיך נחשב להפסיק בענין אחר,

ש. אדם שבירך כל הברכות ולפני שהדליק את החנוכיה, נשפך כל השמן שבכוסיות לגמרי, האם כשחוזר וממלא הכל מתחילה, צריך לברך שוב כל הברכות.

ת. דעתי' גם אדהכי. יט

והפסיד את הברכה.

אולם הביא שדעת מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל והגר"ח קניבסקי זצ"ל שצריך לחזור ולברך רק ברכת להדליק נר של חנוכה, שהיא הברכה על ההדלקה אבל ברכת שעשה נסים שזה קאי על עצם היום אין צריך לחזור ולברך, (והביא שכעין זה מבואר באשרי האיש פ' מג' או"ח כ"ח בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לגבי קריאת המגילה). והבי אשכן משמע בשאילתות כשם שמברכים ברכה כשמגיעים למקום שעשה לו נס, כמו כן מברכים ברכה כשמגיעים לימים שנעשו בהם נס, וכן מצינו לגבי חנוכה. ומבואר שברכת שעשה נסים הוא על עצם היום.

לכאורה צ"ע מאי שנא ממה שכתב לי רבינו זצ"ל לגבי שח בין הברכות להדלקה שמברך על שתיהן שוב, להכא. וכן לפי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל קשה. הרי עד כמה שסיים למדני חוקיך לכאורה הוי כשח והפסק.

יט. בספר מצות נר איש וביתו עמוד נח' כתב שיברך להדליק, ובהערות דן בשאלה האם אכן יעזור מה שהבקבוק שמן לפניו כמו שעוזר למי שנשפך לו היין ויש לפניו בקבוק יין שאינו חוזר לברך, ויש מי שרצה לחלק, שביין מדובר ברגיל לשתות עוד יין לכן כונתו בעת הברכה גם על היין שישתה אח"כ ולכן חוזר, משא"כ בשמן הרי דעתו רק על השמן שנתן בחנוכיה ולא נתן דעתו בעת הברכה כלל על השמן שבבקבוק כי אם על השמן שבחנוכיה בלבד ולכן יחזור ויברך.

בספר בנתיבות ההלכה שע"י והגית כרך לג' עמוד 42 הביאו בשם הגאון ר' אברהם גנחובסקי זצוק"ל שהביא שכבר דנו בזה פוסקי זמנינו והכריעו שיברך כמו בתקיעת שופר שכתב המשנה ברורה (סימן תקפ"ה סק"ד) בשם שו"ת בנין עולם שאם בירך ואחר הברכה נלקח השופר או שאינו מצליח לתקוע בו והביאו שופר אחר מברך שוב, מה לי שופר אחר או שמן אחר. ולולי דבריהם יש מקום לחלק דשמן הוי רק היכי תימצי להדלקה, ודמי לאיזמל של מילה או מים לנטילת ידים דפשיטא דגם אם נשפכו או נאבד האיזמל אינו מברך שוב, וצ"ע.

אולם הוסיף, שמטעם אחר לגמרי אין לחזור ולברך, דהנה קי"ל דבעינן שיעור שמן שיהא בו כדי להדליק חצי שעה ומ"מ כתב הפרי מגדים והובא בכמה דוכתי במ"ב דאם אין לו שמן כשיעור ידליק בלא ברכה, כי יש שיטות דלא בעינן שיעור בשמן. ואם אח"כ הזדמן לו שמן כשיעור ידליק שוב בלא ברכה דשמא יצא מקודם. וכ"ש אם טעה ובירך על ההדלקה הראשונה, דלא יברך שוב בהדלקה השניה.

מעתה בנידון דידן אף שנשפך כל השמן מ"מ הפתילה הרי ספוגה בשמן ויכולה לדלוק דקה או שתים, וא"כ שפיר חלה הברכה עליה מספק וממילא שוב אינו יכול לברך מצד שאר השמן שמוסיף. עכ"ד.

ש. האם כשנשפך לו כל השמן עד שצריך לחזור ולברך שוב כל הברכות, צריך לומר מיד ברוך שם כבוד מלכותו, כיון שהברכות הראשונות הן לבטלה.

ת. כן.

ש. כשנשפך כל השמן לפני שהדליק, האם צריך לדאוג לאסוף את כל השמן שלא ילך לאיבוד כדי שיוכל לשורפו אחר שהקצה זאת למצוה.

ת. אם יכול יאסוף. [כ]

לכאורה כל דבריו זה רק אופן שאכן הפתילה ספגה כבר מהשמן, ותלוי בסוג פתילה ומתי הכין אותה שודאי יהא שם משהו שמן.

בספר חנוכה לגר"צ כהן שליט"א עמוד קב' מחלק אם אפשר להשתמש בפתילות בשמן שנשאר מעת הברכה, בכה"ג לא צריך לחור ולברך, כיון שהברכה חלה על אותה כמות שמן, ואם אין שום שמן שאפשר להשתמש, יחזור ויברך.

בספר אור ישראל עניני חנוכה עמוד קפב' אות ז' כתב שאם נשפך השמן לאחר הברכה קודם שהתחיל להדליק והתמעט מכדי השיעור, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולברך וכן דעת רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל. ויש אומרים שיחזור ויברך ברכת להדליק, אבל ברכת שעשה נסים ושהחיינו אינו חוזר ומברך, וכן הוא דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל כפי שמובא בספר נר איש וביתו סימן ב' הערה נח'. וכן אמר לי הגרא"צ ישראלזון שליט"א בשם מרן הגרי"ש זצוק"ל.

לכאורה דברי מרן הגרי"ש זצוק"ל צ"ע, עד כמה שנשאר מהשמן, כי מדובר באופן שרק התמעט מהשיעור, מדוע שיצטרך לחזור ולברך להדליק, הרי יש לברכה על מה לחול, וכפי שהזכרנו שיש אומרים שסגי בשמן שיש בפתילה. ואולי הוא סובר שכמו שאדם צריך ליתן שמן בשיעור של חצי שעה כי על כל זה הולך הברכה ואי אפשר להוסיף אח"כ, הגם שהברכה כבר חלה, א"כ באופן שנשפך ולא נשאר שיעור שמן, לא סגי במה שנשאר מעט מאד, כי בחנוכה הברכה הולכת על כל השיעור שמן שצריך לחצי שעה וצ"ע.

עיין עוד בענין בשלמי תודה עמוד ריז'.

כ. בספר בנתיבות ההלכה כרך לג' עמוד 204 התפרסם דעת מרן הרב ואזנר זצוק"ל כתב דיש לדון האם כשהניח שמן בחנוכיה לשם הדלקת מצוה, ועדין לא הדליק, האם יש כבר איסור ליהנות מהשמן כיון שהוקצה למצווה, ולכאורה נראה דמותר עדיין ליהנות.

לפי דבריו יהא נפק"מ בשאלה דידן דלא יצטרך כלל לאסוף השמן ויכול לשפוך מים שהכל ילך לאיבוד כיון שכל עוד שלא הדליק לא הוקצה למצוותו.

בספר מצות נר איש וביתו עמוד נח' כתב שיברך להדליק, ובהערות דן בשאלה האם אכן יעזור מה שהבקבוק שמן לפניו כמו שעוזר למי שנשפך לו היין ויש לפניו בקבוק יין שאינו חוזר

ש. כמה זמן צריך לעמוד ליד נרות חנוכה.

ת. עד אחר הברכות.[כא]

לברך, ויש מי שרצה לחלק, שביין מדובר ברגיל לשתות עוד יין לכן כונתו בעת הברכה גם על היין שישתה אח"כ ולכן חוזר, משא"כ בשמן הרי דעתו רק על השמן שנתן בחנוכיה ולא נתן דעתו בעת הברכה כלל על השמן שבבקבוק כי אם על השמן שבחנוכיה בלבד ולכן יחזור ויברך.

כא. בחוברת גם אני אודך על עניני חנוכה עמוד יב' מובא שנשאל רבינו זצ"ל בכמה ספרים כתבו דראוי לישב אצל הנרות בחצי שעה הראשונה להדלקתם כדי לראותם ולהודות ולהלל על הנסים המתפרסמים על ידם והאם זו היא באמת הנהגה ראויה גם לבן תורה השקוד על תלמודו שראוי שידחה בזה את היחזור לתלמודו ככל מצוה שרמיא עליה שמפסיק תלמודו לעשותה, והשיב, לא ראינו נוהגין כן.

הרה"ג ר' צבי כהן שליט"א בספרו על חנוכה עמוד קי' מביא שיש הנוהגים לשהות אחר ההדלקה ליד הנרות ולשמוח בהם. וכן ראיתי מביאים שבמקור חיים סימן תרעב' ס"ב בד"ה ונראה לי כתב שעיקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם ולשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים נרות אחר הנס.

בספר מבית לוי מועדי השנה עמוד קכט' מבית מדרשו של מרן הרב ואזנר זצוק"ל מובא שאחר ההדלקה מתעכבים ליד הנרות, ומזמרים מעוז צור ישועתי, ומזמור שיר חנוכת הבית. ואף נוהג לומר דברי תורה לאחר הדלקת הנרות, וכלשונו, מעטרים נר מצוה בתורה אור בהלכה ואגדה.

באשרי האיש ח"ג עמוד ר"מ אות יח' הביאו דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאין חיוב לשהות עם הנרות כדי שיעור זמן ההדלקה.

בספר ימי הלל והודאה עמוד קב' אות ו' מביא שיש אומרים שעיקר המצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה ליראת שמים ולא סגי שידליק וילך למקום אחר.

בתשובות והנהגות ח"א סימן תצד' עמוד רע' מאריך בשיטה הזו עד שמוכיח שיש חיוב שמחה ליד הנרות, ולכן מסיק שמי שיש לו ילדים שראוי לשמחם באותה שעה שמדליקים נרות. כי לזכר הנס של הדלקת המנורה בבית המקדש, מרוב שמחה הדליקו בחצרות קדשך.

אולם מביא בספר ימי הלל והודאה שיש אומרים שאין חיוב. ומוסיף לכאורה ראיה שאין חיוב, מהדלקת הנרות בערב שבת, לא רק לאלו שמתפללים מנחה אחר הדלקת הנרות, שבודאי מיד אחר ההדלקה הולכים להתפלל ולא שוהים כלום ליד הנרות. וגם אלו שמתפללים מנחה לפני ההדלקה, גם לא נוהגים לשהות אצל הנרות שהרי הולכים להתפלל קבלת שבת בתוך הזמן של הדלקת הנרות.

קצת היה אפשר לדחות ראיה זו, שאולי הסוברים שיש חיוב זה רק כשאפשר, כגון בכל שאר ימות השבוע, ולא כשאי אפשר. וכי יעלה על הדעת לסוברים אלו, שמי שחייב ללכת

ש. האם בדיעבד יכול להדליק ביום האחרון של חנוכה חלק מהנרות בשמן וחלק מהנרות בנר שעוה באופן שנגמר לו השמן זית ולא רוצה עתה לקנות סתם בקבוק שמן חדש ליום אחד, או שצריך לקנות כדי שידליק כל הנרות בשמן זית.

ת. אין צריך. [כב]

ש. האם עדיף באופן כזה שידליק הכל רק בנרות משעוה ולא חצי בשמן וחצי בנרות.

ת. אין טעם חלק.

ש. בנות שרוצות להדליק חנוכיה עם ברכה, האם אפשר ליתן להם לברך.

ת. כן.

ש. אם מותר להן להדליק עם ברכה, האם האב צריך לכוין שלא להוציאם בברכתו כשהוא מדליק.

ת. לכתחלה.

באחד מהימים לאיזה מקום, שלא יוכל ללכת כי יש חיוב לשהות דוקא חצי שעה ליד הנרות, ודאי שלא, רק סוברים שיש ענין גדול לשמוח ולשהות, וזה רק בדאפשר. אבל בערב שבת שאי אפשר, לא אמרו דבריהם.

עוד ראיה שלא צריך לשהות ליד הנרות, מביא בשם ספר ימי חנוכה עמוד 133 שהעיר, הרי כשמדליקין נרות ליד הפתח מבחוץ, או בפתחי החצר, לא מצינו שיש חיוב שיצאו מביתם למשך חצי שעה ויעמדו ליד הנרות, ע"כ נראה שכל ענין ראית הנרות חצי שעה אינו אלא ממדת חסידות בלבד.

ראיתי מביאים שמרן הרב שך זצוק"ל מיד אחר ההדלקה היה נוהג לומר הנרות הללו במתינות ואח"כ פיוט מעוז צור, ואח"כ מיד שב לתלמודו ולא המתין חצי שעה ליד הנרות, אולם מידי פעם הלך לבדוק בעצמו אם דולקים כראוי.

בכאיל תערוג עניני חנוכה הביאו שמרן הרב שטינמן זצוק"ל שר מעוז צור ומיד חוזר לתלמודו.

כב. בספר באר ישראל חנוכה עמוד פ' כתב מי שיש לו רק מעט שמן זית יכול להדליק נר אחד בשמן זית והשאר הנרות בשמן אחר אבל לא ידליק נר אחד בשמן ושאר הנרות בשעוה.

ש. מספרים שהרבנית ע"ה קיבלה מתנה חנוכיה והדליקה בזה, ומסתמא עם ברכה. האם הרב זצ"ל כיוון להדיא שלא להוציאה בברכתו, ויהא ראיה שבנות יכולות להדליק עם ברכה.

ת. יכולות. [כג]

ש. האם על נר שקטן הדליק אפשר לברך ברכת הראיה.

ת. כן. [כד]

ש. אם אסור לברך על ברכת הראיה על נר שקטן הדליק, מדוע לא צריך לעשות סימן שנר זה הדליק קטן כדי לא לברך עליו ברכת הראיה, הרי יכול המברך להכשל בברכה לבטלה, כמו שמצינו לגבי ערלה האם לעשות סימן שהאוכל לא יבוא להיכשל באיסור אכילה.

ת. כנ"ל.

כג. בעלון דברי שי"ח חנוכה תשע"ז הביאו כשבנותיו של רבינו זצ"ל היו קטנות הדליקו עם ברכה עד גיל שמונה בערך.

כד. בחוברת גם אני אודך על עניני חנוכה עמוד ז' מובא שנשאל רבינו זצ"ל מה הדין בקטן שהגיע לחינוך שהדליק נרות חנוכה, האם מותר להשתמש בהם או לא, והספק האם גם לגבי מצוות של קטן אמרינן שהוקצה למצוותו, והשיב, אסור.

ונשאל, מה הטעם בזה הרי אינו מצווה מעיקר הדין רק מדין חינוך. והשיב, הוקצה מדרבנן.

עוד נשאל, דהא תנן במסכת סוכה מה' ע"א מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן, ופירש רש"י שם דהכוונה שהגדולים שומטים את הלולבים של הקטנים ואוכלים את האתרוגים של הקטנים ומבואר שם בגמ' מז' ע"ב דלרבי יוחנן דס"ל דאתרוג בשביעי אסור משום מוקצה דרק את האתרוגים של התינוקות מותר לאכול בשביעי, ולא אתרוגים של גדולים, ופירש רש"י שם דשל קטנים מותר משום דלא הוקצו למצוה לגמרי, ומשמע משם דבמצוה של קטנים לא אמרינן שנעשה מוקצה, והשיב, תינוקות שלא הגיע לחינוך ממש.

ונשאל, לפי"ז מה הדין בקטן שלא הגיע לחינוך והדליק נרות חנוכה, האם מותר להשתמש בהם, והשיב, אם לא הגיע לחינוך אין במעשה כלום, ומ"מ צריך בירור שמא הגיע לחינוך.

ובעמוד ח' מובא שנשאל, יש להסתפק האם הרואה יכול לברך ברכת שעשה נסים על נרות חנוכה שהדליק קטן שהגיע לחינוך, והשיב, לא. ולכאורה זה לא כמו שכתב לי.

ש. כשהאבא לא נמצא בבית בזמן הדלקת נרות חנוכה ומגיע מאוחר בלילה, האם הבנים יכולים להדליק נרות בזמן ההדלקה באופן שמסכים להם.

ת. יכולים.

ש. כשהבנים מדליקים נרות בזמן ההדלקה כשאביהם לא בבית, האם צריכים לכוין שלא פוטרים את הבית והם מדליקים רק מדין מהדרין מן המהדרין, או שפוטרים את הבית.

ת. אין צריכים.

ש. כשהבנים מדליקים נרות חנוכה בזמן ההדלקה כשאביהם לא בבית ועדיין לא הדליק, האם מוציאים בהדלקתם גם את הנשים שחייבות, או שרק אבי המשפחה מוציא את אשתו ובניו.

ת. רק האב.

ש. האם הבנות צריכות לשהות דוקא בביתם ולשמוע מאביהם את הדלקת נרות חנוכה, או שיכולים לשהות ולשמוע מאחרים כגון סבא וסבתא או שכנים ויחזרו אח"כ לביתן.

ת. יש לשמוע מאביהם.[כה]

כה. בדפי הלכות מהלכות ועניני חנוכה שהתפרסם בחנוכה תשע"ג הביאו כן בשם הג"ר שריה דבליצקי זצוק"ל שכתב "וכן בן או בת הסמוכים על שולחן אביהם ויוצאים בהדלקה ע"י אביהם יש להם לשמוע גם הברכות ולהיות נכוחים בשעת ההדלקה ובדיעבד אין זה מעכב". והביאו שטעמו "דלא גרע מהנמצא במקום שאין בו ישראל דפסקו השו"ע ורמ"א תרע"ז ג' דמדליק בברכה דחייב לראות הנרות, ואף בני ביתו שמחוייבים בהדלקה בדינא, נהי דנפטרו מעצם ההדלקה ע"י הדלקת בעל הבית, מ"מ אכתי מחוייבים בברכות, ואם לא שמע הברכות מבעל הבית ישמעו עכ"פ מאדם אחר. ומ"מ בדיעבד אין זה מעכב משום דהשו"ע סתר את עצמו דבסימן תרע"ו ג' מבואר בדבריו דמי שמדליקים עליו בביתו נפטר הן מההדלקה והן חיוב הברכות. יעויין משנ"ב תרע"ז סקי"ד ושער הציון אות כא'. ויעוין עוד ב"ח תרע"ו שכתב בתוך דבריו מה שמדליקין עליו בביתו אינו אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא כחיוב על גופו ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן עכ"ל. והוא הדין בני ביתו הגדולים של אדם המחוייבים מדינא בהדלקה וברכותיה ויוצאים ידי חובתם מהדלקת אביהם".

בספר בנתיבות ההלכה שע"י והגית כרך לג' עמוד 16 הביאו בשם מרן הגאון ר' אהרן ליב

ש. בחור מבני אשכנז שצריך להדליק נר חנוכה וחוזר הביתה מאוחר בלילה כשכל בני הבית ישנים, האם צריך להקיץ מישהו מבני הבית כדי לעשות פרסום הנס.

ת. ראוי שיקיץ. [כו]

שטינמן זצוק"ל ששאל בעצם הטעם שאשתו כגופו, היכן מצינו שזה סיבה לפוטרה מקיום מצוה, וכי כשאוכל מצה נפטרת אשתו מלאכול. ועוד העיר, שהמשנה ברורה לא כתב טעם למה בנות אינן מדליקות נרות חנוכה והניח בצ"ע.

בעמוד 84 הביאו מי שהאריך בענין של בנות לא נשואות מדוע לא מדליקות, ובסוף דבריו הביא שלפי הטעם של החתם סופר שכל כבודה בת מלך פנימה לא נהגו הבנו להדליק, לא קשה מידי כי זה סברא אחרת מהמשנה ברורה.

עוד הביאו בשם המקראי קודש לגאון ר' צבי פסח פראנק זצוק"ל שכתב שבגמ' משמע שבכל הנס של חנוכה הנשים טפילות לגברים, שאף הן היו באותו הנס. וכין שנטפלו בנס, גם במצוה שקבעו על הנס תיקנו שהן יהיו טפילות ובהם לא נוהג דין המהדרין שכל אחד ואחד ידליק.

עוד הביא בשם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל שכתב טעם אחר, כיון שעומדות להינשא ואז יהא דינן דאשתו כגופו ולא יהיו שייכות בהידור, לא חשו לנהוג בהידור בשביל שנים ספורות.

עוד הביאו שם בשם הבנין שלום שכתב דאין ראוי שידליקו הבנות בשעה שהאמא אינה מדליקה.

עיין עוד בספר אור ישראל עניני חנוכה עמוד לא' שהאריך בטעם שבנות לא נשואות אינן מברכות ואינן מדליקות.

בספר ימי הלל והודאה עמוד שט' כתב שלדעת הפוסקים הם יוצאים בהדלקת אביהם גם כשהם לא נמצאים בבתיהם בזמן הברכה, אולם נחלקו הפוסקים האם יש להם לברך ברכת הרואה או לא. והביא שדעת רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שלא יברכו ברכת הראייה.

וצ"ע מה הטעם שיצטרכו לברך ברכת הראייה באופן שנפטרו כבר בהדלקת אביהם.

כו. בכאיל תערוג עניני חנוכה תשע"ז הביאו בשם מרן הרב שטינמן זצוק"ל אם הבן הגיע מאוחר וצריך להדליק נרות חנוכה, ויודע שאביו ישמח בזה שיעירו שעי"ז יוכל הבן לקיים מצות נר חנוכה בהידור ובזמנה, יכול להעירו דכיון עבור שמחת גשמיות מותר להעירו, ק"ו משום שמחה רוחנית שאביו ישמח בזה מותר.

עוד הביאו שהנה כתב השער הציון שאם מאחר להדליק יכול להדליק ולברך אם עדיין יש פרסומי ניסא לעוברים ושבים ברחוב או לבני ביתו, אבל אם אין עוברים ושבים ובני ביתו ישנים,

ש. אדם של"ע שוכב בבית חולים ואשתו מדליקה עליו נרות חנוכה בביתם, ובעלה שומע דרך הטלפון את ברכת להדליק נר של חנוכה שמברכת אשתו בשעת ההדלקה ממש, האם יוכל בשעה זו לברך שעשה נסים וכן שהחיינו ביום הראשון כעומד ליד הנרות, או שלא יוכל לברך כלום.

ת. כמדומה שהחזו"א אמר אולי.

ש. בחור שצריך להדליק חנוכיה והוריו נמצאים בתוך הבית, האם צריך ויכול להטריחם לצאת החוצה להדליק בפניהם החנוכיה כדי לעשות פרסום הנס, או שאין זה מכבוד ההורים וידליק בלי להטריחם, וכיצד באופן שבודאי ישמחו לבוא החוצה.

ת. אין צריך.[כז]

יקיץ שניים מבני ביתו כדי שיוכל להדליק בברכה. ואמר מרן הרב שטינמן זצוק"ל דאין צריך להעיר גדולים בני יג' דוקא, אלא הוא הדין קטנים שיש בהם דעת להבין מה זה חנוכה.

כז. בספר קב ונקי לגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א עמוד רי' מביא ששאל את חמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל האם מותר להעיר את הוריו בשביל שיוכל הבן להדליק נרות חנוכה ולפרסם בפניהם את הנס, וענה שחס ושלום. והאריך שם בספר לבאר את הדברים.

נוסיף דבר נפלא שראיתי בעלון מסביב לשולחן (גליון 472 על עניני חנוכה) שהביאו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמביא את דברי המגן אברהם (או"ח סימן תרעב') שמדבר על מי שבא מאוחר בלילה לביתו להדליק נר חנוכה, ורואה שבני ביתו כבר יושנים, שאם רוצה כעת להדליק נר חנוכה, אינו יכול להדליק נר חנוכה בברכה אלא א"כ מעיר אותם משנתם שיראו את ההדלקה.

אומר מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שיש ללמוד מזה בדרך רמז, שהיסוד של חנוכה הוא לחנך את בני ביתו שיראו ויבינו את המושג האמיתי של נס החנוכה של השגחה פרטית מהקב"ה, ומסירות נפש לכל מצוה, שאפילו שפטורים ממנה, כמו הנס פך השמן שהרי מן התורה אין לשמן טומאה כל עיקר, ואפילו מדרבנן טומאה הותרה בציבור, ואעפ"כ בעבור הירור מצוה מסרו נפשם, וזה המסר שאדם צריך ללמד ולהנחיל לבניו בחנוכה.

מוסיף הגרי"ש זצוק"ל, שאם אדם רואה שבני ביתו ישנים בהבלי העולם, שלא רוצים להבין את המשמעות הנכונה ויש להם משמעות אחרת במושג חנוכה, שחושבים שיוצאים באכילת הלטקעס וכדומה, עליו לדעת שאם לא יעורר אותם משנתם ויתן להם לחיות כמו שחיים, עליו לדעת שברכתו היא ברכה לבטלה, כי עליו לראות שבניו ילכו בדרך הנכונה, כמו בימי מתתיהו ובניו, שהאבא לקח את בניו עמו למלחמה בלב אחד למסור נפש נגד המתיוונים, כך כל אבא צריך לחנך את הדורות הבאים אחריו בכל דור ודור.

ש. אלמנה שנמצאת בימי החנוכה בביתה ויש לה בן בגיל חינוך שמדליק נרות, האם תצא בהדלקת בנה, או שתדליק לבד. ואם צריכה להדליק לבד, האם האמא צריכה להדליק קודם או שאין הבדל מי מדליק קודם.

ת. תדליק לבד לפני בנה.

דיני נרות חנוכה

ש. נשאלתי לגבי נרות חנוכה, האם עדיף פתילות עבות שדולק אור יותר יפה וגדול אבל נגמר כמה שיותר מהר, ודולק רק את עיקר הזמן, או עדיף פתילות דקות ואור פחות יפה וחלש אבל אפשר לראות ויש בזה עדין פרסום הנס, ודולק הרבה זמן.

ת. תפוס לשון אחרון. [כח]

ש. האם אפשר להביא ראיה מחז"ל במעלה לעשות פתילות עבות, שחז"ל אומרים (ילקוט שמעוני שופטים ד' רמז מב') "מה טיבה של דבורה שנתנבאת על ישראל ושפטה אותם והלא פנחס בן אלעזר עומד, מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי ובין ישראל בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשיו של אדם רוח הקודש שורה עליו. תנא דבי אליהו אמרו בעלה של דבורה עם הארץ היה אמרה לו בוא ואעשה לך פתילות ולך לבית המקדש שבשילה אז יהיה חלקך בין הכשרים ותבא לחיי העולם הבא. והיא עושה פתילות והוא מוליך לבית המקדש. וג' שמות יש לו וכו' לפידות ע"ש שאשתו עושה פיתלות והיא מתבוננת ועושה פתילות עבות כדי שיהא אורן מרובה. והקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לה, דבורה, את נתכוונת להרבות אורי אף אני ארבה אורך". הרי שיש מעלה לפתילות עבות.

ת. נכון.

כח. בעלון מים חיים גליון 303 מביא הרה"ג ר' יהודה אריה דינר שליט"א שאלה מי שיש לו כוסיות קטנות ואם ידליק בו עם שמן ידלק רק שעה, ואם ידליק עם נר שעו הידלק במשך חמש שעות, איך עדיף להדליק, והביא בשם מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל שהגם שיש הידור להשתמש בשמן זית יותר מנר שעוה, מ"מ לאלו שסוברים שיש חיוב שידלק כל זמן שבפועל יש אנשים ברחוב, נמצא שבנרות אלו יש מעלה בקיום עצם המצוה, ועדיף להשתמש בנרות שעוה.

ש. האם מחז"ל כאן ג"כ אפשר לראות שמי שדואג להוסיף באור הנרות, זוכה שיתרבה אצלו האור כעין חז"ל בשבת הרגיל בנר הוין ליה בנים ת"ח.

ת. אמת.

ש. השו"ע בסימן רסג' סעיף ג' כתב "אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה, נר שבת קודם משום שלום בית וכו'". וכתב המ"ב (ס"ק יד') "ואם יש לו נר אחד לשבת ונר אחד לחנוכה ויש לו עוד מעט מעות, נראה לי דטוב יותר לקנות עוד נרות לחנוכה להיות מן המהדרין".

יש להסתפק לפי המשנה ברורה שאם נשאר לו עוד כסף שעדיף שיקנה עוד נרות, האם זה רק באופן שע"י שיוסיף עוד נרות יוכל להדליק כמנין הימים, או אף באופן שיקנה עוד נרות לא יוכל להדליק כמנין הימים, עדיין עדיף שיוסיף עוד נרות לחנוכה יותר מנרות של שבת.

ת. רק כמנין הימים.

ש. ידוע שיטת המ"ב בהלכות חנוכה סימן תרעא' שמי שביום השלישי אין לו עשרה נרות ידליק רק אחד ולא שנים. מבואר במשנה ברורה שבחנוכה או שמדליק כמנין הימים או רק אחד. אבל להדליק כמה נרות שהם לא כמספר הימים, אי אפשר להדליק.

האם מדברי המשנה ברורה כאן נצטרך לומר גם בנוגע לדידן לעיל בסימן רסג', שכל מה שכתב שאם יש לו נר אחד לשבת ונר אחד לחנוכה ונשאר לו עוד מעות שיקנה עוד נרות לחנוכה, זה רק באופן שיוכל לקנות נרות כמנין הימים, אבל אם אחרי שיקנה עוד נרות, לא יוכל להדליק כמנין הימים, אז לא צריך להדליק יותר מאחד, ובכה"ג ודאי סובר המשנה ברורה שבכסף הנותר ידליק עוד נר לשבת.

ת. נכון.

ש. מה שיש לעיין, ידוע שיטת מרן הרב שך זצוק"ל שחולק, וכן רבינו זצ"ל מביא בשונה הלכות לעיין באבי עזרי בהלכות חנוכה שחולק וסובר שאפילו שאין לו מספיק נרות חנוכה כמנין הימים, עכ"ז ידליק כמה נרות שיש לו מה שיכול. האם לפי"ז יוצא שחולק מרן הרב שך זצוק"ל גם בנוגע לסימן רסג' שאם נשאר לו עוד כסף עדיף בכל גווני שיקנה עוד נרות לחנוכה

ולא עוד נר לשבת ודלא כמו שכתבנו שלפי המ"ב בכה"ג עדיף שיקנה עוד נר לשבת.

ת. לכאו'. [כט]

ש. השו"ע בסימן רסג' סעיף י' מביא את שיטת הבה"ג שכיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. וכל שיטת הבה"ג זה רק למי שהדליק הנרות בלבד ולא לשאר בני הבית. ולהלכה לא פוסקים כהבה"ג כלל אלא רק מחמירים וחוששים לשיטת הבה"ג ולכן הנשים נוהגות לברך אחר ההדלקה כדי לצאת גם ידי שיטת הבה"ג.

והקשו כמה תלמידי חכמים גדולים קושיא עצומה, עד כמה שלמעשה לא פוסקים את שיטת הבה"ג, מדוע בהלכות חנוכה נפסק להדליק קודם נר חנוכה ואח"כ נר שבת כמבואר בסימן תרעט' בגלל שיטת הבה"ג כדי לצאת דעת הסוברים שאם ידליק שבת תחלה וקבל שבת לא יוכל להדליק נר חנוכה. וקשה, שהרי רק בנשים החמירו שיטת הבה"ג וזה לא להלכה, א"כ בערב שבת חנוכה לא היו צריכים להחמיר כשיטת הבה"ג.

ת. לצאת ידי כולם.

ש. ועוד יותר הקשו קושיא עצומה, הרי גם לפי הבה"ג כל האיסור הוא רק לאשה שהיא מקבלת שבת בהדלקת נרות שבת, אבל האיש ודאי לא מקבל שבת בהדלקת נרות של אשתו, א"כ מה הבעיה שידליקו נר שבת ואח"כ נר חנוכה, הרי גם אם האשה תאסר ותקבל שבת בהדלקתה, עדיין הבעל יכול להדליק נרות חנוכה כי הוא לא נאסר בהדלקת נרות שבת של

כט. ראיתי מביאים מכתב תשובה משנת תשמב' שמרן הרב שך זצוק"ל למעשה, שאפילו שלדעתו הדין אמת, והוא לעצמו אם היה מזדמן לו למעשה היה נוהג כפי הכרעתו, אבל לאחרים למעשה אין לזוז מפסק המשנה ברורה בשם החיי אדם והכתב סופר.

בספר הערות למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על מסכת שבת עמוד קכז' מובא שסובר להלכה לעשות כדעת המשנה ברורה להדליק רק נר אחד ולא כהחולקים עליו. ועיין בטעמא דקרא על התורה עניני חנוכה שמביא שנשאל מדוע הביא בשונה הלכות בהלכות חנוכה את דברי אבי עזרי, וביאר שיש לו ראיות כשיטת אבי עזרי.

בעלון פרי חיים גליון שסא' הביאו שאלה שנשאל מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל מי שיש לו מעט מעות ויש באפשרותו לקנות או חנוכיה של כסף או פמוטים של כסף לנרות שבת קודש, מה עדיף לקנות, והשיב, דמסתבר שנר שבת עדיף, היות ומקיים את המצוה במשך כל השנה.

אשתו. ודוחק לומר שהחמירו על כל הציבור שידליקו נר חנוכה קודם רק מפני היכי תימצי שאשה צריכה להדליק בעצמה הן של שבת והן של חנוכה, שלה יש בעיה. וכי בגלל כזה היכי תימצי כבר אמרו לכולם להדליק נר חנוכה קודם. א"כ מדוע חששו לשיטת הבה"ג בחנוכה.

ת. הוא מדליק גם בשבילה. [ל]

ש. בהלכות חנוכה מובא שבערב שבת חנוכה מדליקים נרות חנוכה ואח"כ נר שבת, כי חוששים לשיטת הבה"ג שע"י הדלקת נרות שבת כבר מקבלים שבת.

נשאלתי הלכה למעשה, מצוי שיש נוהגים להדליק נרות חנוכה בחלון הסמוך לרשות הרבים, והרבה פעמים החלון נמצא בדיוק בחדר שבו אוכלים סעודת שבת. מעתה, ידוע שיטת השו"ע בהלכות שבת סימן רסג' סעיף ח' שאי אפשר לברך על הדלקת נרות שבת כשזה תוספת אורה בלבד. א"כ בערב שבת חנוכה איך יוכלו לברך על הדלקת נרות שבת במקום הסעודה, הרי עד כמה שכבר הדליקו מקום נרות חנוכה ויש שם גם שמש

ל. בפסקי תשובות סימן תרעט' אות א' כבר מביא "ומנהג כל העולם שאף שהאשה מדליקה נרות שבת ולא הבעל, ומדינא יכולה האשה לשמוע הדלקת נרות חנוכה לאחר שהדליקה נרות שבת ויוצאת ידי חובתה ואף יכולה לצוות לאחר שידליק עבורה נרות חנוכה ויוציאנה ידי חובתה, מ"מ מדליק הבעל נרות חנוכה לפני שאשתו מדליקה נרות שבת. אמנם כשהזמן דוחק תדליק האשה נרות שבת מיד אחרי שהבעל הדליק נר אחד מנרות חנוכה. וכשהזמן דחוק עוד יותר תדליק נרות שבת לפני שהבעל מדליק נרות חנוכה ולא תמתין להדלקתו, וכאמור, תוכל לצאת ידי חובתה בנרות חנוכה גם אחר הדלקתה נרות שבת". ובהערה 4 ציין לשו"ת בנין שלמה סימן נג' שעמד בזה וביאר שכיון שהוא מדליק בשליחותה צריך לכתחילה להדליק קודם הדלקת נר שבת שלה, ובבן איש חי פ' וישב שכתב שעפ"י הסוד צריך כך להיות הסדר נרות חנוכה ואח"כ נרות שבת.

מצאתי בברכת אברהם על שבת ח"א עמוד קעו' אות ה' שגם עומד בשאלה ורוצה לבאר דמאחר שמצות הדלקת נר שבת גם על האיש, ורק הנשים מוזהרות ביותר, אבל זה אותה תקנה, וכן האשה שאין בעלה מדליק נרות ג"כ מצווה בהדלקת נר חנוכה, לכן מסתבר שהסדר הראוי הוא באופן שאין הדלקת נר שבת שכוללת קבלת שבת לבה"ג סותר להדלקת נר חנוכה.

בשלמי תודה חנוכה עמוד רנה' שואל מדוע שהאשה לא תוכל להדליק קודם נרות שבת מדין תדיר ושאינו תדיר ואח"כ ידליק הבעל את נרות חנוכה, שהרי אחרי שהאשה הדליקה נרות שבת ודאי בעלה יכול לעשות מלאכות ולהתפלל מנחה, א"כ שידליק אחריה את נרות חנוכה, כי יש מעלה של תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וע"ש באריכות.

שממנו נהנים, נמצא שהדלקת נרות שבת זה רק תוספת אורה, כי די האור של החנוכיה עם השמש, ולפי השו"ע אי אפשר לברך על תוספת אורה.

ת. יכולים לברך על המצוה.

ש. האם לפי"ז ראוי הלכה למעשה לאותם שכך עושים, שלא ידליקו בערב שבת בחנוכיה את השמש כי אם נרות המצוה, ואז מהנרות של החנוכיה אסור ליהנות, ויחשב כאילו אין כאן אור לכבוד שבת, כי מנרות החנוכיה אסור ליהנות, ואז יוכלו לברך אח"כ על הדלקת נרות שבת גם לפי השו"ע, כי אין זה תוספת אורה, שאין נרות שהודלקו להאיר כאן.

ת. אין צריך.

ש. אולי אפשר בס"ד לומר עוד יותר פשוט, רבינו זצ"ל כתב לי שכל אור שלא הודלק לכבוד שבת כלל, גם אור שאפשר ליהנות ממנו, בודאי אפשר אח"כ להדליק נרות שבת עם ברכה גם לפי השו"ע. כי כ לדברי השו"ע שאין לברך על תוספת אורה, זה באופן שכבר יש מי שהדליק נרות שבת שע"ז מדבר השו"ע כשיש כמה בעלי בתים שצריכים להדליק נרות שבת. אולם על אור שלא הודלק לכבוד שבת, אפשר לברך אח"כ על הנרות. לפי"ז בנידון לעיל מיושב היטב, גם אם הדליקו נרות חנוכה עם שמש כדי שיוכלו ליהנות לאור החנוכיה, אבל ודאי שלא התכוונו בהדלקת החנוכיה גם לכבוד שבת, כי אם לשם מצות חנוכה. נמצא שכל הנרות שהדליקו מקודם, הוי כסתם אור שלא הודלק לכבוד שבת, וממילא גם לפי השו"ע יוכלו לברך לכתחילה על הנרות שמדליקים לכבוד שבת. כי אין כאן תוספת אורה אלא הנרות האל ובלבד שהם הודלקו לכבוד שבת.

ת. נכון.

ש. השתמש בחנוכייתו בבקבוק שמן של חבירו, שחשב שזה שלו, האם הוי מצוה הבאה בעבירה בטעות ומה עליו לעשות.

ת. ידליק עוד פעם. [לא]

לא. בעלון מים חיים לגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א גליון 251 מובא שאלה דומה, בחור ישיבה הכין מנורה לעצמו, והגיע להדליקה מאוחר במקצת, ובחור אחר כבר הדליקה מה עליו לעשות, והביא בשם המשנה ברורה בסימן תרעג' ס"ק ב' בשם שואל ומשיב שאם הוא מקפיד על

ש. במ"ב מבואר שאפשר להשתמש בפתילות שהדליק בהם אתמול כיון שזה לא מאוס, ועוד, כי זה דולק יותר יפה אחר שהדליקו בזה אתמול. מדוע המ"ב לא אומר שעדיף להדליק בפתילות של אתמול מטעם דכיון דאיתעביד ביה מצוה חדא אתמול לעביד ביה עוד מצוה היום.

ת. אם הידור בחדשה, דוחה כיון דאתעביד וכו'. [לב]

ש. האם צריך לראות לכבות את החשמל במקום שמדליקים בו נר חנוכה, כדי שיהא ניכר יותר שהדליקו כאן נר חנוכה ועי"ז יתפרסם הנס יותר.

ת. לא נהגו.[לג]

הראשון שהדליק את שלו, א"כ יש כאן איסור גזל, ויש ספק אם הראשון יצא ידי חובתו, אבל אם לא מקפיד עליו, וכן ראוי לעשות שלא יקפיד עליו, ושפיר יצא הראשון במצותו, דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל שיחכה עד שתעבור חצי שעה, ואז כבר יצא הראשון ידי חובתו, ויוכל לכבותה ולחזור ולהדליקה לעצמו.

בעלון כאיל תערוג חנוכה תשע"ו ראיתי שהביאו שנשאל מרן הרב שטינמן זצוק"ל אודות מעשה שהיה בישיבה בנר ראשון דחנוכה שחל בשבת ובערב שבת הכינו הבחורים חנוכיותיהם בחדר אוכל וטעה אחד והדליק בחנוכיה של השני ונמצא שהדליק בשמן שאינו שלו, ונשאלה השאלה האם יצא ידי חובתו, ואם לא יצא ידי חובתו האם צריך לחזור ולברך שהחיינו למחרת. והשיב, דזה ברור שלא יצא ידי חובתו כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה, ואף בשוגג כיון דחשיב גזלן, רק שאינו מחוייב בתשלומים הוי מצוה הבאה בעבירה. ושאל חכם אחד אמאי לא נימא בזה ניחא לאינש דליעבד מצוה בממוניה, והשיב רבינו זצוק"ל דכבר כתב המשנה ברורה דלא אמרינן ניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה, אלא לצורך תשמיש בעלמא כמו תפילין, אבל בספרים שמתקלקלים בשימוש לא אמרינן הכי, וכ"ש הכא שמכלה את השמן דלא אמרינן כן. ולענין ברכת שהחיינו אמר מרן זצוק"ל דיצא כדין רואה, ואף דהדלקתו הוי הדלקה של גזילה, ולא הוי נר חנוכה כלל, אבל כיון שהדליק עם בני הישיבה בחדר אוכל, וראה את החנוכיות שלהם יצא ידי חובתו ולא אמרינן דהיה כוונתו דוקא על החנוכיה דיליה.

לב. בעלון דברי שי"ח חנוכה תשע"ז מובא שרבינו זצ"ל לא מחליף פתילות כל לילה אלא לפי הצורך. ועיין בשלמי תודה חנוכה עמוד צא' מה שהאריך בזה.

לג. ראיתי מביאים בשם כמה ספרים שמלבד נר השמש טוב שידלק אור אחר באותו החדר כגון אור החשמל כדי שיהא ברור שלא הודלקו נרות לצורך שימוש.

בכאיל תערוג עניני חנוכה הביאו שמרן הרב שטינמן זצוק"ל אינו מכבה את אור החשמל בזמן הדלקת הנרות.

ש. משפחה גדולה בלי עין הרע שיש כמה בנים המדליקים נרות חנוכה, ויש בנות פחות מגיל עשר שרוצות להדליק חנוכיה ג"כ כמו אחיהם. האם יכולים לתת להם להדליק נר חנוכה עם ברכה, או שאין ליתן להם כלל גם לא עם ברכה וכ"ש שברכתם לבטלה, כי אין הבנות מדליקות.

ת. הפמ"ג כתב שבנות אין מדליקות.

ש. משפחה שיש שם בנים גדולים ובנים בגיל חינוך. וכל אחד מהבנים מדליק חנוכיה בפני עצמו. האם צריך שהגדולים יקפידו בחנוכיה שהגדולים הדליקו בהם ולא להדליק ולהשתמש בחנוכיה של הבנים הקטנים שהדליקו רק מדין חינוך, כשנשאר השמן והפתילות של אתמול, או שיכולים להחליף ביניהם ולא נחשב כמוריד מקדושתו, כשנותן עתה לאחיו הקטן להדליק בחנוכיה שהגדול הדליק בה אתמול, כי כולם נחשבים באותה דרגת מצוה.

ת. גם קטן חייב בחינוך.[לד]

לד. בענין גיל חינוך קטן, ראוי להביא מה שראיתי מביאים בשם תשובות והנהגות ח"ג רטו' שזה מגיל 4 אבל בספר חנוכה פ"ט ס"ו מביא שזה גיל 6-7.

עוד מביאים בשם הגאון ר' שריה דבליצקי זצוק"ל שיש שכתבו ליזהר לא להחליף הכוסות מלילה ללילה מטעם קרש שזכה בצפון יהיה בצפון ובפרט שלא יחליף מנר העיקרי לנוסף ולא מהנרות לשמש.

וצ"ע בדבריו, הרי אין דין בחנוכה בעצם הכוסות כי אם בנר, והנר של אתמול כבר איננו ועתה שמדליק נר נוסף בלילה השני זה כבר נר חדש, ומה אכפת לי היכן מניח את הכוסית, ואינו דומה לקרשים במשכן שהם החפצא של המצוה והם עצמם היו צריכים לעמוד במקום מסוים, וכשהניח קרש במקום מסוים מובן שאין ראוי להזיזו למקום אחר. ואולי הסברא כאן שהגם שאין דין בכוסית כי אם בנר, אבל כדי להזכיר את בית המקדש, מנסים לעשות כל מיני דברים מה שהיה בבית המקדש הגם שזה לא מעניני המנורה כי אם מעניני הקרשים וצ"ע.

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל
בעל משנה הלכות

פסקי מרן בעל משנה הלכות זיע"א על הלכות חנוכה [נכתב על ידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א רב ומו"צ בירושלים וקרית ספר]

א. בשו"ע (סימן תר"ע סעיף א') איתא: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות.

ונוהגות הנשים שלא לעשות שום מלאכה אף לא לטגן סופגניות בעוד שהנרות דולקות.

ב. במ"ב (שם ס"ק ג') כתב: ויש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה.

ובזמנינו אין האנשים נוהגים להחמיר בזה שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות.

ג. אף מי שאין לו בית חייב להדליק נרות חנוכה בברכה וידליק במקום שנמצא שם אף באמצע השוק. וברכת הרואה [מי שאינו מדליק נרות חנוכה צריך לברך ברכת שעשה ניסים וביום הראשון גם ברכת שהחיינו על ראיית נרות חנוכה] נתקן למי שאין לו שמן להדליק נרות חנוכה.

ד. אין חיוב לשהות עם הנרות חנוכה חצי שעה זה רק ענין בעלמא הא שהרבה נוהגים לשהות עם הנרות.

ה. בן ישיבה ספרדי אף שאוכל ויושן בישיבה חשיב כסמוך על שולחן אביו ויוצא יד"ח בהדלקת נרות חנוכה של אביו בבית ואינו צריך להדליק נרות חנוכה בישיבה כמנהג בני ספרד שרק בעל הבית מדליק נרות חנוכה.

ו. אשה שנמצאת בחו"ל יוצאת יד"ח בהדלקת בעלה אף שהדלקתו היא לא בזמן חיובה.

ז. המדליק נרות חנוכה בחלון אין ענין להדליק בימין החלון.

ח. המדליקים נרות חנוכה בתוך בית נוהגים להדליק בחדר הראשון שנכנסים לשם לבית.

ט. המדליק נרות חנוכה בחלון עדיף להדליק בחלון של החדר שאוכלים שם.

י. הנוהגים להדליק במרפסת יכולים להדליק על המעקה של המרפסת אף שאין המרפסת מקורה דדין המעקה כחלון.

יא. האוכל סעודות שבת בבית הוריו ויושן בביתו יש לו להדליק נרות חנוכה בביתו.

יב. הנוסע לשבת חנוכה לבית הוריו וכדו' יש לו להדליק במוצאי שבת במקום ששהה בשבת וכשיחזור לביתו ידליק שם נר אחד ללא ברכה.

יג. כשהאשה נמצאת בבית חולים וכדו' והבעל נמצא בבית הוריו ומדליק שם נרות חנוכה יוצאת אשתו בהדלקתו אף שזה לא ביתם.

יד. שיעורי הגובה בנר חנוכה נאמרו על השלהבת ולא על המנורה.

טו. הא דאיתא דמצוה להדליק נרות חנוכה בטפח הסמוך לפתח אינו דין לעיכובא ואם ניכר שזה שייך לבית די בכך ולכן אם כבר מונח מנורה בטפח הסמוך לפתח יכול להרחיק ולהניח את המנורה יותר רחוק דמוכח דהא שהניח שם את המנורה שלו כיון שלא היה מקום בטפח הסמוך לפתח.

טז. כשמניח נרות חנוכה בדלת וכבר הניח אחד נרות חנוכה בצד שמאל יכול להניח השני את נרותיו איפה שרוצה בין בימין הפתח ובין בשמאל הפתח.

יז. כשיש יותר פרסומי ניסא אם יניח נרותיו בימין הפתח יניח נרותיו בימין הפתח דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת מסובב במצות.

יח. ביכ"נ גדול שבאכסדראות שסביב לו יש בתים וחדרים (שטיבלעך) ובהם גם מתפללים מנינים כולם טפלים לבית הכנסת הגדול ויש להדליק נרות חנוכה רק בבית הכנסת הגדול.

יט. באסיפות ומסיבות בלילות חנוכה אם כל המשתתפים כבר יצאו יד"ח נר חנוכה אין להדליק שם נרות חנוכה בברכה.

כ. לנוהגים להדליק בחוץ כשיש להם שני פתחים ובשני צדדים יש להדליק בפתח השני מפני החשד אף בזמנינו שיש הרבה מקומות הדלקה והרבה זמני הדלקה.

כא. בן ישיבה שאוכל בישיבה ויושן בביתו יש לו להדליק נרות חנוכה בישיבה.

כב. קטן שהגדיל בחנוכה ומנהגו להדליק בשקיעה יש לו להדליק בליל הבר מצוה ג"כ בשקיעה ואין צריך לדחות ולהדליק בליל הבר מצוה בצאת הכוכבים.

כג. בערב שבת חנוכה ושכח להתפלל מנחה בציבור לפני הדלקת נרות חנוכה עדיף שיתפלל ביחידות לפני הדלקת נרות מלהתפלל בציבור לאחר הדלקת נרות.

כד. כשחל יום א' של חנוכה בשבת מי שהדליק נרות חנוכה לפני תפילת מנחה של כ"ד כסלו מסתבר כשמתפלל אח"כ מנחה אין לו להזכיר על הנסים אף שכבר הדליק נרות חנוכה ובירך שעשה ניסים.

כה. אין לשנות ממנהג אבותיו בזמן ההדלקה ואם אביו מדליק בשקיעה יש לו גם להדליק בשקיעה ואם אביו מדליק בצאת הכוכבים יש לו גם להדליק בצאת הכוכבים.

כו. אם הגיע זמן הדלקת נרות חנוכה ואשתו עדיין לא נמצאת בבית מעיקר הדין אין צריך להמתין לה ואם המתין לה אף שהיא הגיעה מאוחר בלילה יברך על ההדלקה.

כז. מי שלא יהיה בזמן ההדלקה בבית עדיף להדליק בעצמו אחרי פלג המנחה מלהדליק בזמן ע״י שליח וכן מי שצריך להגיע לביתו מאוחר בלילה עדיף להדליק בעצמו מאוחר בלילה מלהדליק בזמן ע״י שליח.

כח. בתי כנסת שאין מתפללים שם מנחה מעריב סמוך לשקיעה אלא יש שם סדר לימוד לאחר הדלקת נרות בבית ובסוף הסדר מתפללים שם מעריב יש להדליק שם נרות חנוכה בסוף הסדר לפני תפילת מעריב.

כט. נשים שיוצאות יד״ח הדלקה בהדלקת הבעל מותר להן לעשות מלאכה בחצי שעה שקודם זמן ההדלקה.

ל. מי שנמצא בנסיעה לנסוע הביתה והגיע זמן ההדלקה ואינו יכול להדליק מותר לו לאכול בשעת הנסיעה.

לא. הגיע זמן ההדלקה וראתה אשתו שבעלה לא מגיע והדליקה האשה את הנרות אך הבעל לא נתכוון לצאת בהדלקתה אעפ״כ יוצא הבעל בהדלקתה ולכן כשמגיע הביתה ידליק נרות בלא ברכה.

לב. אין ענין להדר לקחת להדלקת נרות חנוכה שמן זית הראוי לאכילה, וכל סוגי שמן זית אפשר להדליק בהם לכתחילה.

לג. שמן שהיה מונח תחת המטה וישנו על המטה אין להשתמש בו להדלקת נר חנוכה.

לד. לכתחילה צריך שהשמן שמשתמשים בו לנר חנוכה יהא שלו, אולם אין צריך לזכות לבניו את השמן דמסתמא יש להם זכות בשמן.

לה. כוסיות שנועדו לשתיה אין להשתמש בהם לנר חנוכה קודם שטבלו אותם [וכן אין להכשיר כלים בדוד מים המיועד לחימום מים לשתיה לפני שטבלו את זה].

לו. אין יוצאים נר חנוכה בהדלקת נרות חנוכה בנרות חשמל ואף מי שאין לו נרות אין לו להדליק נרות מחשמל.

לז. פתילות הכרוכות בשעוה כמו פתילות צף וכדו׳ הרי זה נחשב כהדליק נר משעוה אף שאחרי כמה שניות הנר דולק רק מהשמן, דהדלקה עושה מצוה, וכבתה אין זקוק לה ולכן יש להדר לקחת פתילות מצמר גפן להדלקת נר חנוכה.

לח. אי אפשר לעשות תנאי על השמן שבתוך זמן ההדלקה שאם יכבה בתוך חצי שעה אינו מקצה את השמן דכיון שההדלקה היא על מנת שיהא דולק הריהו ודאי מקצה את השמן לבער אותו מן העולם ע"י מצוה.

לט. אפשר לברך ברכת הרואה על נרות בית הכנסת.

מ. אין לברך ברכת הרואה על נר שהודלק משום חשד.

מא. אפשר לברך ברכת הרואה על נרות חנוכה שכבר דלקו חצי שעה אם לא עשה תנאי שלא יאסר אלא כשיעור.

מב. אין לברך ברכת הרואה על נרות חנוכה שקטן הדליק.

מג. אלמנה שהגיע אליה נכד לחנוכה, שתזכה לו חלק מהשמן וידליק את הנרות גם עבורה.

מד. מותר להעיר את אביו כדי שיוכל לברך על נרות חנוכה אף שיוצא יד"ח הדלקת נר חנוכה אם אחד מבני הבית ידליק את הנרות.

מה. אבל בתוך י"ב חודש אסור לו להשתתף בסעודת חנוכה עם בני משפחתו.

מו. אבל בתוך י"ב חודש יכול להקל להשתתף בהדלקת נר חנוכה של אדמו"ר אולם לא ישיר ולא ירקוד כמו כולם.

הגאון רבי חיים ישעי׳ קעניג זצ״ל
מח״ס חקי חיים

יישוב הערת השואל, למה לא הוזכרה נס דפך שמן בעל הנסים דחנוכה

לכבוד אהובי ידיד נפשי, משמח אלקים ואנשים בדברי תורתו המחוכמים, הרב הגאון מו״ה **גמליאל ב״ר אלחנן הכהן ראבינאוויטץ** נ״י, עיר התורה בני ברק יע״א.
אחדשה״ט באהבה, ברוב כבוד והוקרה.

מכתבו היקר הגיעני, והנני במענה.

ע״ד הערתו, למה לא הוזכר נס של הפך שמן, בתפילת על הניסים דחנוכה.

מה שנ״ל בזה, דשפיר הוזכר, על פי מה שכתב בדרשות חתם סופר (חלק א׳ דף ס״ז ע״א ד״ה והדליקו, באה״ד) וז״ל קדשו, ולפי זה נראה לי, אז היה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה ומזה נתפרסם הנס דכל ישראל ראו הנרות דולקים ח׳ ימים רצופים, דאילו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים אבל בחצרות קדשך נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות.

ומיושב קושית בית יוסף (אורח חיים, ריש סי׳ תר״ע) מה נס נעשה ביום ראשון, ואתי שפיר, דידוע דצריך שמן יתר במקום שהרוח שולט ונושב בהאש ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים ולא כשמדליקים בחוץ בחצרות קדשך ומכל מקום דלקו כל הלילה ע״כ גם בליל ראשון היה נס, והיינו המשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל, על כן קבעו שמנת ימי חנוכה, ולא רק שבעה כי גם ביום הראשון היה נס ע״כ.

ובדף ס״ט כתב החת״ס בזה״ל, ולולי דמסתפינא אמינא גירסת שמונה שפודין של ברזל (עיי״ש בחת״ס שהביא גירסא זו מהפסיקתא) נמי א״ש, ומלתא אחריתא היא, מיד אחר שעה בלילה ראשונה כשהרגישו בנס שבפתילה הדליקו נר אחד בשפוד של ברזל בחצר המקדש בשמן של חול לא של זית כדי לפרסם ולהודיע הנס לרבים, ובליל שני כשראו הנס הדליקו כן ב׳ שפודים בחצר בית ה׳, וכן עד שמונה, ועל זה אמרינן והדליקו נרות בחצרות קדשך, לא על נרות המנורה שהיה בפנים בהיכל אלא על השפודין שבחוץ בחצרות בית ה׳ נאמר זה, ע״כ דברי החתם סופר ז״ל.

לפי זה יוצא דגם נס שמן הוזכרה בתפלה על הנסים מכיון דאומרים בה והדליקו נרות בחצרות קדשיך, ומרומז בזה נס דפך שמן כנ"ל ב' הדברים בדרשות חת"ס בביאור אימרא זו והדליקו נרות בחצרות קדשיך וק"ל.

אמנם הרי דברי החת"ס מחודשים כמובן, ע"כ נ"ל תירוץ על הערת מע"כ למה לא הוזכר נס דשמן בעל הנסים ע"ד פשוט, והוא דעיקרה דעל הנסים ניתקן על נס דנצחון המלחמה וחזרת ישראל למקומן הראוי ברוח וגשם בימים ההם בזמן הזה, ונס דשמן נס נפרד הוא שעשה הקב"ה מחמת חיבתן של ישראל (ובפרט לפי דברי הפני יהושע הידועים במסכת שבת דף כ"א ע"ב ד"ה שם מאי חנוכה, דבאמת לא הוצרכו לנס דטומאה הותרה בציבור עיי"ש) ואין לזה שייכות עם נצחון המלחמה.

ביתר ביאור, הא ודאי דנעשו לישראל עוד נסים על כל צעד ושעל בימים ההם וגם כן לא הוזכרה בעל הנסים, והטעם לזה משום דאין לאלו הנסים שייכות עם נצחון המלחמה וחזרת ישראל למקומן הראוי כנ"ל.

והוא הדין והוא הטעם דלא הוזכרה גם נס דשמן בעל הנסים כיון דגם נס זה אין לה שייכות עם החזרת עטרת ישראל לקדמותה דעל זה נתקן הודאה דעל הנסים, וזהו ישוב נכון לענ"ד.

ואחתום בברכת חנוכה שמח, למע"כ ולכל הנלוים אליו.

ידידו דוש"ת בלונ"ח.

חיים ישעי' קעניג כ"ה כסלו, תשע"ב, לפ"ק.

הגאון רבי משה סאקס זצ"ל
מח"ס מתנת משה

ז' תשובות בעניני חנוכה

לכבוד הרה"ג רבי גמליאל ב"ר אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ שליט"א,

אחדשה"ט קיבלתי מכתבו החשוב עם שבע שאלות בחנוכה והריני בזה להשיב בעזשהי"ת.

א) מה ששאלת בשו"ע סי' תרע"א סעי' ו' מניחו למעלה מג' ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, אם יש לו אפשרות להניחו או למטה מג' או למעלה מי' מה עדיף יותר דהא בשניהם יוצאים בדיעבד כדאיתא במ"ב ס"ק כ"ו.

נלע"ד דעדיף יותר למעלה מי' דהא לשון השו"ע הוא מניחו למעלה מג' ומשמע שזה חיוב ועל למטה מי' כותב רק ומצוה להניחו למטה מי'. (וכן כותב בשו"ת קנין תורה ח"א סי' קל"א לגבי שאלה אחרת). ועוד דהא יש שיטות שלכתחילה ידליק למעלה מי' כדאיתא בשע"ת בשם סדר היום. וגם נראה קצת כבזיון כשמונח תוך ג' שיש לו דין קרקע, ובכלל אין דרך להניחו שם, וגם שאין נראה כ"כ שם ויש פחות פרסומי ניסא.

ב) מה ששאלת בשו"ע סעי' ז' שבבהכ"נ מניחו בכותל דרום, מה הדין בבית שמדליקין בחלון ויש לו אפשרות או בדרום או בצפון האם יש איזה ענין להניחו בדרום או לא.

נלע"ד דאע"פ שנראה בפשטות שזה דין רק בבהכ"נ דהא כותב המ"ב ס"ק מ"ב דהטעם הוא בשביל זכר למקדש שהמנורה הי' בדרום, והבהכ"נ הוי מקדש מעט כלשון העט"ז ריש סי' תרע"ג בשם הרא"ש, לגבי להשתמש בשמן זית, וא"כ שייך רק בבהכ"נ. אבל באמת מצינו דגם בבית עושים דומיא דבית המקדש דאמרינן באתקינו סעודתא אסדר לדרומא מנרתא דסתימא ושלחן עם נהמא בצפונא ארשין. הרי דגם בבית עושים דומיא דבהמ"ק. וכן מביא הבאר היטב שהאר"י ז"ל הקפיד לאכול על שלחן עם ד' רגלים דומיא דבהמ"ק. וכן עשה י"ב חלות דומיא דמקדש. והבוחר יבחר.

ג) ומה ששאלת שכותב המ"ב סס"ק כ"ז שהמנורה בבהכ"נ במקום גבוה. באם אין מקום גבוה האם יניח בפחות מי' או לא. הנה הטעם שמניחין במקום גבוה הוא כדי שיראה היטב לכל הקהל כדאיתא בפרמ"ג סי' תרע"ה א"א ס"ק ב'. ועוד טעם נלע"ד דכל הטעם שיעשה למטה מי' הוא משום שאין דרך בעה"ב להדליק לעצמו למטה מי' לכן יעשה

למטה מי׳ והיינו שלא יחשדו שהדליק לאורו, ובמקום רבים אין חשש כזה לכן אין מדקדקים. ואם כן בשאלה שלכם אין ענין של למטה מי׳, ואדרבה כמה שיכול להניח גבוה יעשה. ואיתא בספרים דלכתחילה יעשה בי״ח טפחים דומיא דמנורת המקדש, אבל נוהגין להניח עוד יותר גבוה.

ד) מה ששאלת בחכמתא בשו״ע סי׳ תרע״ג סעי׳ ג׳ דנר של חרס שהדליקו בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו עוד וצריך ליקח חדשים. ולמה לא נאמר דזה הידורו דומיא שכתב הח״ס על מס׳ סוכה דף ל״ו ע״א דרוב פעמים נעשה בהאתרוג נימורים וגם נקלף קצת מקומות ואעפ״כ כשר דזה הידורו וכשר כמו גרדומים דאתי משיורי מצוה דכשר.

הנה כבר נשאלתי בזה מת״ח בווילי׳אמסברג עם עוד הרבה קושיות. וכתבתי תשובה לתרץ כל הקושיות שהעולם טועים בפשט הח״ס והיינו משום שלא התיר רק איפה דהוי מנומר וכדומה אבל לא במקום שנעשה האתרוג מאוס משא״כ כאן שנעשה מאוס ממש לכן אין שייך להתיר בזיון מצוה ממש. ולפי זה אם נעשה האתרוג מאוס אסור אליבא דכו״ע, ואחר חיפוש שמחתי שמצאתי בהשמטות של ספר מנחת פתים חיו״ד השמטות או״ח שורה אחת דאם נעשה שחור מהמשמוש שדן בזה ולא כתב שום דבר הקדמה לזה ולא שום קושיא. ולדברינו מוכח ברור שפסול.

ה) ומה ששאלת על הביה״ל סי׳ תע״ה סעי׳ ג׳ שיכול אשה להוציא בעלה ואע״פ שאמרו חז״ל תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו, היינו כשהוא שם אבל מה שאמרו חז״ל דקא מדליקא עלי בגו ביתא היינו כשהוא אינו בביתו (במקום רחוק) ועיקר החיוב מונח על הבית.

ושאלת אם הבעל והאשה נמצאים במלון וכדומה והבעל אין שם האם יכולה להדליק להוציא בעלה אם אינו שם או רק בביתם כלשון הגמ׳ בגו ביתאי.

נלענ״ד דתלוי בהמציאות דאם הם בהמלון בקביעות עכשיו ורק שהבעל נסע ולא יחזור עד למחר נמצא ששם ביתו ויכולה להדליק עבורו דהא עכשיו חיובו שם. ואם אינו חוזר לשם אינה יכולה להוציאו דהא אינו ביתו. ולכאורה יש לעיין אם אשתו אינה מדלקת כלל מאיזה סיבה ויש לו כל בניו בביתו האמיתי האם יכולים להוציאו דהא עכשיו לחנוכה המלון הוי ביתו השכורה לו, ואשתו שיכולה להוציאו בביתו שאני דהוי כגופו. וראיתי בט״ז סי׳ תרע״ז ס״ק א׳ בסוף שכותב שיכולים להוציאו בביתו אם מכוונים כשהם אצל אשתו, ומשמע שאם אין אשתו שם שאינם יכולים. וראיתי בספר חובת הדר הל׳ חנוכה פ״א

הערה מ״ז שמדייק אחרת ע״ש, אבל אינו ראי׳ לשאלתינו דהא איירי הט״ז שהוא נמצא באיזה מקום אצל אחרים ולא כששוכר מקום במלון דהוי כביתו דיתכן שאינם יכולים להוציאו בכל אופן.

ו) מה ששאלת דאיתא במ״ב סי׳ תרע״ו ס״ק ח׳ מי שאומר הנרות הללו אחר שהדליק הכל נמי שפיר דמי, מה הפשט הכל האם גם השמש או רק הנרות ולא השמש.

הנה בפשטות היינו רק הנרות, אבל ראיתי בספר שהיות שיש ענין סודי בהשמש וקדושתו מבואר בספרים ומרמזים זה בהפסוק שרפים עומדים ממעל לו דהיינו ״ל״ו״ נרות שהשמש למעלה מהם, כדאי להדליק גם זה מקודם לפני שמפסיק לומר הנרות הללו קודש הם [וכבר כתבתי בספרי על התורה וענינים דהסמך לזה הוא החז״ל דגדול שימושה יותר מלימודה והשמש זכה לזה ע״ש]. לכן נהגתי שעם ההדלקה של השמש אני מתחיל לומר הנרות הללו.

ז) ומה ששאלת במ״ב סי׳ תרפ״ב ס״ק ד׳ דמי ששכח לומר על הנסים יאמרו לפני יהיו לרצון דרך בקשה מה פירושו לפני יהיו לרצון ראשון או האחרון דהיינו אחר אלקי נצור.

עי׳ בכה״ח סי׳ תקס״ה ס״ק י״ב בהערה וכן כותב השלחן שלמה תרפ״ב ס״ק א׳ ועוד דהיינו האחרון.

בברכת התורה ובחנוכה שמח

הק׳ משה סאקס

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
מח"ס שערי יושר

אשה או אחד מבני הבית שיוצאין בהדלקת בעה"ב ולא שמעו את הברכות, האם צריכין לברך ברכת הרואה

ראיתי בס' יומין דחנוכה (סי' מ') שאחר שהאריך לבאר את מחלוקת הראשונים במי שמדליקין עליו בביתו, אם צריך לברך ברכת הרואה או לא, והעלה דלא נפקא מידי ספיקא וסב"ל ולא יברך, דן באשה ושאר בני הבית שיוצאים י"ח בהדלקה של בעל הבית ולא היו נוכחים בשעת ההדלקה, ולא שמעו את הברכות האם צריכים לברך ברכת הרואה, וכתב שצריכים לברך מטעם שדוקא בעה"ב שמדליקין עליו מממונו לא צריך לברך ברכת הרואה, אבל האשה ושאר בני הבית שמדליקין עליהם שלא מממונם צריכים לברך ברכת הרואה. וחיליה דידיה הוא, דאע"פ שבמחזור ויטרי (סי' רל"ח) כתב וז"ל: והבאים ממקום אחר ללמוד תו' חוץ לביתם וכו', אינו צריך [כל א' מאלו ההולכים] להשתתף בפרוטה, אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקין במקומם עכ"ל, אנן לא קיי"ל כן, אלא כמש"כ המג"א (בסי' תרע"ז ס"ק א') בשם תשו' מהרש"ל (סי' פ"ה) שבחורים שבאים ללמוד צריכים להשתתף. ועוד דמלשון ר' יונתן וההשלמה והסמ"ג שכתבו דמי שהיה נשוי ויש לו בית להדליק, אז אינו מברך כשהדליקו עליו, נר' שדקדקו לכתוב כן, משום דס"ל שדוקא כשהדליקו עליו בביתו וממונו הוא דפטור לא בענין אחר. וכן משמע מהמאירי בד"ה המדליק, שכתב וז"ל: שאם לא בירך עדיין בביתו ואינו עתיד לברך, כגון בן בבית אביו או אורח בבית אושפיזו מברך, ומ"מ מי שמדליקין עליו בביתו, יש פוטרים אותו מלברך, ולא נר' לי כן עכ"ל, הרי דמשמע דדוקא שמדליקין עליו בביתו הוא דפליגי, אבל בן בבית אביו שאין לו מי שמדליק עבורו בביתו לכו"ע מברך על הראיה עכתו"ד.

אך אחה"מ מכת"ר אין מכל זה שום התחלה של ראיה לדבריו, דמש"כ שהרש"ל בתשובה (סי' פ"ה) והמג"א שהביאו (בר"ס תרע"ז) פליגי על המחזור ויטרי, וס"ל שדוקא בעה"ב שמדליקין עליו בביתו ממונו ל"צ להשתתף, אבל בחורים שמדליקין עליהם בביתם צריכים להשתתף, זה אינו, דהרש"ל והמג"א דיברו לפי מנהג אשכנז שכל א' מדליק לעצמו כדין מהדרין כמבואר שם במהרש"ל לפנ"כ עיי"ש, דבכה"ג אביהם לא מדליק

עליהם בביתם, לכן כתבו שהם צריכים להשתתף בפרוטה, כדין אכסנאי שלא מדליקין עליו בביתו, בעוד שמחזור ויטרי דיבר למנהג בני ספרד שמדליקין רק חנוכיה א׳ לכל בני הבית, ובכה״ג בין בעה״ב ובין הבנים שהלכו ללמוד תו׳ ומדליקין עליהם בביתם, כתב המחזור ויטרי שלא צריכים להשתתף, ומזה שהשווה את הבעל והבנים שהלכו ללמוד תו׳ במקו״א, ש״מ שכמו שבעל שלא שמע את הברכות, שאשתו ברכה עליו בביתו מחמת שהיה במקו״א, ל״צ לברך ברכת הרואה, ה״ה בבן שאביו מדליק עליו בביתו, אע״פ שלא שמע את הברכות שאביו בירך עליו, ל״צ לברך ברכת הרואה, כיון שמדליקים עליו בתוך ביתו, וודאי שהמרש״ל והמג״א מודים למחזור ויטרי שבכה״ג ל״צ לברך על הראיה, וכדמשמע מדברי המהרש״ל לפנ״כ שכתב וז״ל: ואכסנאי הנשוי וכו׳ אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו, אין לו להדליק, אם לא שהוא בבית יחידי ומשום הרואה ידליק, ומ״מ ״לא יברך״ וכו׳, אבל היכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה שאשתו מדלקת עליו, לאו כל כמינה [שלא לצאת בהדלקת אשתו] עכ״ל עיי״ש, ומדלא תלה את זה במה שאשתו מדלקת עליו מממונו, אלא במה שאשתו ״מדלקת עליו בבית״ שהוא חייב בהדלקה, והוא יוצא י״ח המצוה בהדלקתה, לאו כל כמיניה שלא לצאת י״ח בהדלקה זו. ועיין בשו״ת יחוה דעת ח״ו (סי׳ מ״ג) שהביא את דברי המחזור ויטרי להלכה, וכתב שזהו המקור למנהג בני ספרד שבחורי ישיבות לא מדליקין נרות חנוכה עם ברכה, שנחשבים לסמוכים על שולחן אביהם ויוצאים י״ח בהדלקה שאביהם מדליק עליהם, והביא גם את דברי הרש״ל ולא ראה בדבריו שום מחלוקת בינו לבין המחזור ויטרי, אלא אדרבא הביא ממנו סייעתא לדבריו עיי״ש.

וכן מה שהביא מלשון ההשלמה והסמ״ג ור׳ יונתן שכתבו שאם אשתו מדלקת בביתו, ל״צ להדליק ולברך אין שום הוכחה לדבריו, דנקטו אשתו מדלקת עליו, משום מעשה דר׳ זירא הנזכר בגמ׳, ועוד דאורחא דמילתא נקטו. דכשלא נמצא בביתו בדרך כלל אשתו מדלקת עליו, אבל לא באו לומר שזה תלוי אם הדליקו אליו מממונו או לא, מדלא תלו הדבר בהדליקו עליו מממונו, או לא אלא אם הדליקו עליו בביתו אם לא.

ובמש״כ שמהמאירי מבואר כדבריו, אחה״מ מכת״ר לענ״ד נר׳ דממה שלא כתב המאירי, ומ״מ וכו׳ אם מדליקין עליו ״מממונו״ יש פוטרים אותו מלברך, אלא כתב ומ״מ וכו׳ אם מדליקין עליו ״בביתו״ יש פוטרים וכו׳, ש״מ דלאו במדליקין עליו מממונו תליא מילתא, אלא במדליקין עליו בביתו תליא מילתא. וכל שהוא מכלל בני הבית, וההדלקה שמדליקים בביתו היא גם עליו, לנוהגים להדליק רק חנוכיה א׳

לכל בני הבית, [לי"א] לא יכול לברך ברכת הרואה, וגדולה מזו כתב המאירי שם קצת לפנ"כ בד"ה חכמי התוס', דהביא לתוס' שכתבו שבן נשוי בבית אביו צריך להדליק או להשתתף, וכתב ע"ז וז"ל: ואינו נראה כלל, שלא נאמרו הדברים אלא בזרים שאינם מכלל בני הבית, אבל כל שהוא מכלל בני הבית אינו צריך כלום עכ"ל, אלא שאח"כ הביא למש"כ התוס' שישתתף בפרוטה, ובזה הסכים לדבריהם עיי"ש, ומבואר בדבריו שאפי' בן נשוי הסמוך על שולחן אביו, כיון שנחשב מכלל בני הבית ממילא יוצא י"ח בהדלקה שמדליקין בבית אביו, ואינו צריך כלום, ואף למש"כ אח"כ שישתתף בפרוטה זהו בבן נשוי שבנה בית לעצמו, וחשיב קצת כאינו לגמרי מבני הבית, אבל בבן שאינו נשוי שכל ביתו זהו רק בית אביו, פשוט כביעותא בכותחא במאירי שאינו צריך כלום, וההדלקה שאביו מדליק היא ממילא גם עליו, וודאי שע"ז קאמר המאירי שי"א שאם מדליקין עליו בביתו אינו מברך ברכת הרואה. ולפ"ז נר' דמש"כ לפנ"כ שאם לא בירך עדיין בביתו, אם אינו עתיד לברך כגון בן בבית אביו וכו' מברך ברכת הרואה, היינו בבן שלא מדליקין עליו בבית אביו מאיזה סיבה שהיא, אם מפני שאינו סמוך על שולחן אביו ואינו מכלל בני הבית, או מפני שנוהג כמהדרין שכל א' מדליק לעצמו, ע"ז אמר שאם עדיין לא בירך, ולא עתיד להדליק ולברך מאיזה סיבה שהיא, מברך ברכת הרואה, אבל אם מדליקין עליו בביתו, זהו מה שסיים אח"כ שבכה"ג י"א שלא מברך ברכת הרואה, ולא מעלה ומוריד כלום אם הדליקו עליו מממונו או לא, דזיל בתר טעמא דכיון שע"י שמדליקין עליו יוצא בזה י"ח המצוה, וממילא יוצא גם י"ח הברכות שהם על המצוה, ול"צ לברכם, א"כ מה נפ"מ אם המצוה מתקיימת מממונו או לא, אין לזה שום סברא והגיון.

ולכן נר' לענ"ד דלא מיבעיא לבני ספרד שנוהגים שרק בעה"ב מדליק חנוכיה א' לכל בני הבית, פשיטא באם בנו לא היה בשעת ההדלקה, ולא שמע לברכות כשרואה אח"כ נרות ל"צ לברך לברכת הרואה אלא אפי' לבני אשכנז שנוהגים שכל א' מבני הבית מדליק לעצמו כדין מהדרין, עכ"פ אם מאיזה סיבה שהיא אינו מדליק בפנ"ע אלא יוצא י"ח בהדלקת אביו, כיון שאביו מדליק עליו, ויוצא בזה י"ח המצוה והברכות שעל המצוה, אין לו לברך ברכת הרואה כיון שיש אומרים שאם מברך הוי ברכה לבטלה וכוותייהו פסק בשו"ע העיקר להל' (בסי' תרע"ו ס"ב), וכמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ה (סי' פ"ט) עייש"ב.

זוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילופית, ועד שיתגרשו כל א' גר בחדר נפרד וקונה אוכל לעצמו, האם הבעל מוציא את אשתו בנ"ח

לכבוד ידידי האברך היקר והנעלה מאד חו"ב טובא הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א מחבר שו"ת בית מתתיהו שלום וברכה רבה וכט"ס

מה ששאל בזוג שרוצים להתגרש ולא היה להם דירה חילופית, והחליטו שעד שיתגרשו כל א' יגור בחדר נפרד ויקנה אוכל לעצמו, והסתפקו לגבי חנוכה האם הבעל מוציא את אשתו, דהטעם דבעל מוציא את אשת הוא משום דאשתו כגופו, כמבואר בא"ר (סי' תרע"א) עיי"ש, א"כ האם בכה"ג אמרינן אשתו כגופו, או לא.

בשו"ת שערי יושר ח"ד (סי' פ"ו ס"ק ט"ו) כתבתי דאם כל א' יש לו דירה נפרדת, כ"א צריך להדליק לעצמו בביתו עם ברכה, דהו"ל כשני בני אדם נפרדים שכ"א דר בבית בפנ"ע, דכיון שניתק כל הקשר של בעל ואשתו מהם, ורק מחמת הקנין דקידושין היא עדיין אגודה בו, בכה"ג לא אמרינן אשתו כגופו, וכן הוריתי כמה פעמים בבעל ואשה שנמצאים בתהליכי גירושין, וא' מהם גר בבית הוריו, והצד שני גר בדירה, דמי שגר בבית הוריי אינו יוצא י"ח בהדלקה שהצד השני מדליק בדירה שגרו בה, אלא הצד שחזר לבית הוריו יוצא בהדלקת נרות חנוכה דהוריו, לפ"ז נר' דה"ה בדרים בדירה א' ונפרדו לגמרי, וכ"א אוכל משלו, לא אמרינן בזה אשתו כגופו, ואף שהביא מס' חשוקי חמד (נדרים כ' ע"ב) שכל זמן שלא נתגרשו אשתו יוצאת בהדלקת בעלה, ולקונטרס גם אני אודך ח"ג (תשובה ק"מ) שהגר"ח קניבסקי זצ"ל השיב לו ע"ז צ"ע, לענ"ד נר' ברור כמו שהשיב בעל משנת יוסף לכת"ר דפשוט דבכה"ג האשה לא יוצאת י"ח בהדלקה של בעלה, בין אם הם גרים כל א' בבית אחר כמש"כ בשו"ת שערי יושר הנ"ל, ובין אם נשארו לגור בבית א', אלא דגרים בבית א' הו"ל כשני בע"ב הדרים בבית א', וכל א' אוכל עם בני ביתו בפנ"ע, דבשו"ת שערי ישועה (שער ז' סי' ד') פסק שכל א' צריך להדליק לעצמו ולא ישתתפו בפרוטה, אך האחרונים חלקו עליו, ובברכ"י (סי' תרע"א ס"ק ד') הביא לשבוה"ל (סי' קפ"ה) שכתב שישתתפו בפרוטה, והביאו השע"ת (שם ס"ק ב'), וכ"כ הבא"ח (פר' וישב סי"ז), והביאם בכה"ח (שם ס"ק י"ב) עיי"ש, וכן נר' דעת המשנ"ב (בר"ס תרע"ז) בביה"ל בד"ה עמו וכו' עיי"ש. אלא שבני"ד כיון שהם פרודים ומסוכסכים מסתמא לא ירצו להשתתף ולהדליק ביחד, א"כ ידליקו כל א' בפני עצמו בפתח הבית או פתח החצר הפונה לרה"ר, לא מיבעי לבני אשכנז שנהגו להדליק כמה

חנוכיות בבית א', מדין מהדרין אלא אף לבני ספרד שנהגו שלא מדליקים יותר מחנוכיה א' בבית א', עכ"פ כיון דהוי כשני בע"ב הדרים בבית א' ויש לכל א' חיוב להדליק, אף לשו"ע יכולים להדליק כמה חנוכיות בבית א', דגם לאחרונים הנ"ל שכתבו דכמה בע"ב הדרים בבית א' ישתתפו בפרוטה היינו שיכולים להשתתף בפרוטה, ול"צ כל א' להדליק בעצמו, אבל אם רוצים להדליק כ"א לעצמו, אם משום הידור מצוה או מסיבה אחרת כני"ד וכיו"ב יכולים, ובתשובה אחרת הארכתי להוכיח כן.

ומה שרצה לתלות דין זה בחקירה של השפת אמת (שבת כ"א ע"ב) האם מצות נר חנוכה הוא מצוה שבחפצא או מצוה שבגברא, עיין במש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"א) בעיקר מס"ק ד' והילך במה שהוכחתי מראשונים ואחרונים בראיות חזקות שנקטינן להל' דהוי מצוה שבגברא, וכדמשמע מהרמב"ם (בפי"א דברכות ה"ג). ומתוס' (בסוכה מ"ו ע"א) אין ראיה דהוי מצוה שבחפצא, דבאמת הוי מצוה שבגברא, אלא שמקום החיוב של הגברא לקיים את המצוה הוא בחפצא של הבית, וע"ע במש"כ בזה בח"ב (סי' ע"ז) ובח"ה (סי' פ"ז) עיי"ש, ולפ"ז הוי עוד סניף לומר שהאשה לא יוצאת י"ח בהדלקה של הבעל, אלא דלקושטא דמילתא נר' דאינו מוכרח דני"ד תליה בחקירה הנ"ל, ואכמ"ל בזה. והנר' לענ"ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

כוסות שקנאם לשתיה ונמלך ליחדם לנרות חנוכה, האם צריך להטבילם

לכבוד ידידי האברך היקר והנעלה מאד חו"ב טובא הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א מחבר שו"ת בית מתתיהו שלום וברכה רבה וכט"ס

יקרת מכתבו היקר מזהב ומפז הגיעני והריני להשיבו כמיסת הפנאי.

א) במש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (סו"ס צ"ח) דכוסות שקנאם לשתיה ונמלך ליחדם לנרות חנוכה נר' בפשטות של"צ להטבילם, והעיר בזה דאם מתכוון גם לשתות בכוסות אין להשתמש בהם לנ"ח בלי טבילה כמובא בס' שלמי תודה חנוכה בשם מרן הגרנ"ק שליט"א, והביא עוד ראיות לזה. הנה כל דברנו שם נאמרו במי שיחדם כעת לנ"ח לעולם, כדמשמע שם מכל המו"מ למה ל"צ להטבילו, וזהו כדברי הדרכי תשובה (סי' ק"כ ס"ק ל"ט) שהביא כת"ר שדייק מהש"ך (ס"ק י"ז) שסכין המיועד לצורכי אכילה שאם ייחד אותו לעולם לחתוך בו צפורניים ל"צ להטבילו. אבל אם דעתו להשתמש בו כעת לנ"ח, ורוצה גם לשתות בו אח"כ, אה"נ שאין להשתמש בו לנ"ח בלי טבילה כמש"כ בשלמי תודה חנוכה הנ"ל.

אברך ספרדי שהגיע לאכסניה מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו שם נ"ח, ולא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, האם יכול להדליק שם עם ברכה

שאלה

נשאלתי באברך ספרדי שהגיע לבית שרוצה להתאכסן בו, מאוחר בלילה לאחר שכבר הדליקו נרות חנוכה באותו בית, ולא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, [אם משום שלא ידעו שיבוא להיות אכסנאי בביתם, או מחמת שלא שמו לב בשעת ההדלקה לכוון לפטור גם אותו], האם יכול להדליק באותו בית שהוא אכסנאי בו עם ברכה, או שידליק בלי ברכה.

תשובה

א) הנה כעין שאלה זו דנתי בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ט ס"ק ג') במי שחשב במוצ"ש לחזור לביתו, וכיוון שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, ולבסוף נתעכב ונשאר כאכסנאי בבית חבירו גם ליום ראשון, ונעשה אכסנאי בשעה מאוחרת של הלילה, כשהחליט להיות אכסנאי ביום ראשון, אחר שכבר הדליקו בבית זה, האם ידליק עם ברכה או לא, והעלתי בעוניי שאם הוא מבני ספרד ידליק בלי ברכה, ואף שהמהרש"ל בתשו' (סי' פ"ה) כתב שאם חשב שלא מדליקים עליו בביתו, ובסוף הגיע לביתו וראה שהדליקו עליו, בכ"ז צריך להדליק עם ברכה, לפ"ז נר' דכ"ש בני"ד שבאמת לא הדליקו עליו בבית שנהיה בו אכסנאי, דודאי צריך להדליק עם ברכה, עכ"פ כיון שהמג"א כתב דאין דברי המהרש"ל מוכרחים וידליק בלי ברכה, א"כ גם בני"ד ידליק בלי ברכה עכתו"ד עיי"ש, שו"ר שאין הדברים שם נכונים, דמה שהמג"א חלק על המהרש"ל היינו משום דס"ל דאע"פ שהוא התכוון שלא לצאת י"ח בהדלקה שמדליקים בביתו, עכ"פ כיון שהתברר שהם כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, נפטר בהדלקתם, ומה שחשב שלא כיוונו להוציאו י"ח, ומכח זה כיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, כיון שהיה בטעות, זה לא מעלה ולא מוריד ויצא י"ח בהדלקתם, וכמש"כ במחה"ש בביאור דברי המג"א עיי"ש. אבל בנידונים דידן שלא כיוונו לפטור אותו בברכתם, י"ל שלא יצא י"ח בברכתם, וצריך לברך על הדלקת הנרות שמדליק אפי' שהוא אכסנאי, אלא שי"ל דהמהרש"ל והמג"א אזלי לשיטתם כמנהג בני אשכנז שתיקנו כמה הדלקות עם ברכה בבית א' מדין מהדרין, ס"ל שאם המדליקים בבית לא כיוונו בהדלקתם להוציא י"ח את בעה"ב, לא גרע מדין מהדרין שיכול להדליק עם ברכה, אבל לדעת השו"ע דס"ל שלא תיקנו בבית א' יותר מהדלקה אחת, יש לדון דשמא אף שהמדליק בבית לא כיוון להוציא י"ח את בעה"ב, עכ"פ כיון שמצד הדין ההדלקה שהדליקו

בביתו פוטרת את הבעה"ב, מה שלא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, והוא ג"כ כיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, זה לא מעלה ולא מוריד, ונפטר מלהדליק ולא יכול להדליק עם ברכה, והכי מסתבר.

אלא שעדיין יש לדון בכה"ג באכסנאי, די"ל דכל זה בבעה"ב דהוא מבני הבית ונפטר מאליו בהדלקה שהדליקו בביתו כנ"ל, אבל באכסנאי שאינו מבני הבית ואינו נפטר מאליו בהדלקת בני הבית אלא א"כ ישתתף אתם בפרוטה, י"ל דכשלא השתתף בפרוטה, ולא היה בשעת ההדלקה והברכות, ולא כיוונו עליו בהדלקתם, לכו"ע לא יצא י"ח בהדלקתם, צריך להדליק עם ברכה, דאע"פ שהתקנה באכסנאי היתה שישתתף בפרוטה ולא ידליק בפני עצמו עם ברכה, זהו כשנמצא בבית בשעת ההדלקה, דבכה"ג צריך להשתתף ואסור לו להפרד ולהדליק בפנ"ע, וכל שהשתתף אפי' שלא שמע את הברכות, עכ"פ כיון שבעה"ב הדליק עליו, הו"ל כאנשי הבית שאף שלא שמעו לברכות יצאו י"ח בהדלקה של בעה"ב, ולא צריכים לברך את הברכות כשרואים אח"כ נרות חנוכה, א"כ ה"ה באכסנאי שהשתתף בפרוטה, ולא צריך לברך את הברכות שרואה אח"כ נרות חנוכה.

ואף שבאכסנאי שמדליקין עליו בביתו, הוא מח' ראשונים אם צריך לראות נרות חנוכה ולברך עליהם או לא, ובסי' תרע"ו ס"ג הב"י הביא לדעות של"צ לברך, וכן פסק בשו"ע שם (ס"ג) בסתם, ובסי' תרע"ז ס"ג הביא לדעות שצריך לראות ולברך, ובשו"ע הביאם בשם י"א עיי"ש, וכן באכסנאי שהשתתף בפרוטה ולא שמע את הברכות מצינו לב"ח ושיירי כנה"ג ועוד, שכתבו שכשרואה נרות חנוכה צריך לברך, עכ"פ כיון שקיי"ל העיקר להל' דכל שמדליקין עליו בביתו, לא מברך הברכות על הראיה, כמו שסתם השו"ע (בסי' תרע"ו ס"ג), וכמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ה (סי' פ"ט) עיי"ש, א"כ ה"ה בהשתתף בפרוטה דהו"ל כמו שמדליקים עליו בביתו, לא מברך את הברכות, כשרואה אח"כ נרות חנוכה, אבל כשנאנס והגיע מאוחר לאחר ההדלקה, דלכו"ע לא יצא י"ח בהדלקת בעה"ב, ויש עליו חיוב הדלקה, צריך להדליק עם ברכה אפי' שבעה"ב הדליק כבר בביתו עם ברכה, או דנימא דכיון שלא תיקנו באכסנאי רק שישתתף עם בעה"ב, דלא תיקנו יותר מהדלקה א' בבית א', א"כ אע"פ שלא יצא י"ח בהדלקת בעה"ב, וצריך להדליק בפני עצמו, עכ"פ ידליק בלי ברכה.

ב) ונר' דיש לפשוט ספק זה ממה שמצינו לשו"ת שערי ישועה (לגרי"ש זיין שער ז' ס"ד) דכתב דשני בעה"ב הדרים בבית א' צריך כל א' מהם להדליק בפתח הבית עם ברכה, וחיליה דידיה הוא מהמ"מ (בפ"ד מהל'

מגילה וחנוכה ה״ד) שכתב על מש״כ הרמב״ם (שם) דנר של שני פיות עולה לשני בני אדם, דהיינו בשני בני אדם הדרים בבית א׳, והם חלוקים בעיסתם, שכ״א צריך להדליק לעצמו בפתח הבית, דבכה״ג נר של שני פיות עולה לכ״א מהם על החיוב שלו, ושכ״ה דעת התוס׳ שבת (כ״א ע״ב) בד״ה מצוה להניחה בפתח ביתו, שכתבו להוכיח מההיא דנר של שני פיות עולה לשני בני אדם, דמניחים לנרות חנוכה בפתח החצר, [ולאפוקי מרש״י דס״ל דמניחים בפתח הבית], דאם היו מניחים על פתח בתיהם הו״ל לזה מימין ולזה משמאל, אבל אם מניחים על פתח החצר אתי שפיר עכתו״ד עיי״ש, דמה שתוס׳ לא ביארו להא דנר של שני פיות וכו׳, כהמ״מ דמיירי בשני בע״ב הדרים בבית א׳ וחלוקים בעיסתם, היינו משום דהוי מילתא דלא שכיחא, אבל לדינא מודים דבאופן ששני בע״ב דרים בבית א׳, כ״א מהם צריך להדליק בפתח הבית כהמ״מ, דכיון שתוס׳ ס״ל דשני בע״ב הדרים בחצר א׳ משותפת, יש חיוב לכ״א מהם להדליק בפתח החצר, א״כ ה״ה בדרים בבית משותף, יש חיוב לכ״א מהם להדליק בפתח הבית המשותף, דמ״ש זה מזה, דכך לי פתח החצר לדידהו שמדליקים בחוץ, כפתח הבית לדידן שמדליקים בפתח הבית [מלשון שערי ישועה עיי״ש], ודלא כהאליה זוטא שר״ל שתוס׳ חולקים על המ״מ עיי״ש, אלא שהביא אח״כ לס׳ התניא (דף ל״ט ע״א מהדורת וורשא) ולבעה״ע, ושבוה״ל (סי׳ קפ״ה), והטור בשם רב שר שלום שכתבו שיכולים להשתתף ביחד בהדלקה א׳, ואין חיוב לכ״א להדליק בעצמו, אך עכ״פ כיון שחלק מהם כתבו שלהידור מצוה ידליקו כ״א בעצמו, ובנר חנוכה נוהגים להדר בה מאד, ומצינו למ״מ והתוס׳ דס״ל שכ״א חייב להדליק בעצמו, נר׳ שכן יש לנקוט לדינא שכ״א צריך להדליק בפנ״ע בפתח הבית עם ברכה, כמש״כ התוס׳ ועוד ראשונים שכ״א מבעה״ב שבחצר צריך להדליק בפנ״ע בפתח החצר, ואף שבאכסנאי שמדליקים עליו בביתו דעת מרן השו״ע (סי׳ תרע״ו ס״ג) שלא ידליק בעצמו ויברך, י״ל דעד כאן לא פליג אלא באכסנאי, אבל בשני בע״ב שיש כמה ראשונים דס״ל שכ״א מהם צריך להדליק, נר׳ שמרן יודה בזה שכל א׳ מהבע״ב צריך להדליק ולברך עכתו״ד עיי״ש.

ובטעם הדבר שבבית א׳ לא תיקנו לכל בני הבית רק הדלקה א׳ בפתח הבית, ואילו בב׳ או בג׳ בע״ב הדרים בחצר א׳ או בבית א׳, תיקנו הדלקה לכל א׳ וא׳ בפתח החצר, או בפתח הבית כמבואר בפוסקים הנ״ל, נראה דהיינו משום שהדלקה של כל א׳ מאנשי הבית, כיון שזה רק מעלה דמהדרין ואינו חיוב גמור, וזה עלול לקלקל את ההידור דמהדרין מן

המהדרין, כשכולם ידליקו במקום א' קרוב א' לשני, דלא יהיה ניכר מה שהולך ומוסיף כל לילה, לכן בזה שתיקנו להידור דמהדרין מן המהדרין ביטלו להידור דמהדרין, אבל בב' או ג' בע"ב הדרים בחצר א' או בבית א', כיון שיש חיוב גמור על כל א' מהם להדליק, דנר איש וביתו היינו שחז"ל חייבו לכ"א הדלקה א' עם בני ביתו, בזה חז"ל לא רצו לבטל לחיוב הדלקה של כל א' מחשש שזה עלול לפעמים לקלקל את ההידור של מהדרין מן המהדרין. ועכ"פ מבואר מדבריו דבמקום שיש חיוב גמור של הדלקה על כל א', כגון ב' או ג' בע"ב הדרים בבית א', מדליקין שנים או שלש הדלקות בבית א', כל א' עם ברכה, א"כ י"ל דה"ה באכסנאי שיש עליו חיוב הדלקה גמור, אלא שתיקנו שישתתף עם בעה"ב, עכ"פ כשנאנס ולא השתתף עם בעה"ב כנ"ל, צריך להדליק עם ברכה.

ג) ומה שסיים שם השערי ישועה דבאכסנאי שמדליקין עליו בביתו, צריך לחוש לדעת מרן השו"ע, ולא יכול להדליק לעצמו ולברך, זהו משום שבכה"ג נפטר בהדלקה שמדליקים עליו בביתו כמבואר בגמ' בשבת (כ"ג ע"א) בדברי ר"ז עיי"ש, אבל בשלא מדליקין עליו בביתו שיש עליו חיוב הדלקה בבית שמתאכסן בו כמבואר בראשונים, ולא יצא י"ח חיוב זה בהדלקה של בע"ב, כיון שלא השתתף בפרוטה, ובע"ב לא כיוון להוציאו י"ח בהדלקתו, ולא שמע את הברכות, נר' שצריך להדליק עם ברכה לקיים את החיוב הדלקה שלו, אפי' שבעה"ב הדליק כבר בבית זה עם ברכה, וזה דלא כמש"כ בח"ב (סי' ע"ט ס"ק ג') שידליק בלי ברכה.

ואע"פ שבברכ"י (סי' תרע"א ס"ק ד') הביא לשערי ישועה, וכתב עליו דאשתמיט מיניה מש"כ השבוה"ל של"צ להדליק כ"א לעצמו אלא ישתתפו כולם בהדלקה א', ומכח זה חלק על השערי ישועה עיי"ש, לא דק בזה, דלא אשתמיט ליה שבוה"ל דהביא שם בתשובה לשבוה"ל וכל הראשונים שכתבו דיכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ואעפ"כ הכריע כהמ"מ והתוס' שכ"א צריך להדליק לעצמו עם ברכה כנ"ל, אך ע"ע בשערי תשובה (שם ס"ק א') שהביא ג"כ לשבוה"ל, ומכח זה חלק על השערי ישועה, וכן במשנ"ב (ר"ס תרע"ז) בביה"ל בד"ה עמו, אע"פ שלא הביא לשערי ישועה, עכ"פ הביא למ"מ הנ"ל דס"ל שכ"א צריך להדליק בפנ"ע, והביא ע"ז לשבוה"ל שיכולים כולם להשתתף בפרוטה, ומשמע שכן נוקט להל'. וכן בבא"ח (ש"ר פר' וישב סי"ז) פסק דבכה"ג ישתתפו כולם בהדלקה א',

והביאם בכה״ח (שם ס״ק י״ב) עיי״ש, ואף שהראנו פנים מסבירות בהל׳ לדברי השערי ישועה, עכ״פ מאחר והאחרונים חלקו על דבריו, נר׳ דיש לנקוט כדבריהם דבכה״ג אין חיוב על כל א׳ להדליק בעצמו אלא יכולים כולם להשתתף בהדלקה א׳, אך גם לדבריהם משמע שרק אין חיוב לכ״א להדליק, אבל אם כ״א מבעה״ב ירצה להדליק לעצמו ולברך יכול לעשות כן, כמבואר בחלק מהראשונים הנ״ל שלהידור מצוה ידליקו כ״א בעצמו, ועכ״פ אם מאיזה סיבה שהיא לא נשתתפו ביחד בהדלקה א׳, כל א׳ צריך להדליק בעצמו עם ברכה, א״כ גם באכסנאי דני״ד שנאנס ולא השתתף עם בעה״ב, ובעה״ב לא כיוון להוציאו י״ח, ולא שמע לברכות, נר׳ דבכה״ג לכו״ע יכול להדליק עם ברכה כמשנ״ל.

אלא דכל זה בדיעבד שכבר אירע כך, אבל לכתחילה היודע שעומד להיות אכסנאי בבית חבירו, ורואה שלא יספיק להגיע לפני ההדלקה ולהשתתף בפרוטה ולצאת י״ח בהדלקת חבירו בעה״ב, יש לו להתקשר לחבירו ולהודיעו בטלפון או בפלאפון שיזכה לו חלק בשמן שמדליק ע״י אחר [שאינו מב״ב הסמוכים על שולחנו], ויכוון בהדלקתו לפטור גם את החיוב שלו בהדלקה, ואף שאינו רואה להדלקה ולא שומע את הברכות, יוצא בזה י״ח ההדלקה והברכות, בהדלקה והברכות שבעה״ב עשה אותם גם בשבילו, ול״צ לברך שום ברכה כשמגיע לבית חבירו ורואה את הנרות, כמו בני הבית שיוצאים י״ח בכה״ג כנ״ל.

כמה בעלי בתים הדרים בחצר א׳ או בבית א׳, האם כולם צריכים להדליק בפתח החצר או בפתח הבית

ד) ומדברי כל הפוסקים הנ״ל מבואר דכמה בע״ב הדרים בחצר א׳ או בבית א׳, כולם צריכים להדליק בפתח החצר או בפתח הבית, דעד כאן לא נחלקו הפוסקים הנ״ל, אלא אם יש חיוב על כל א׳ מבעה״ב שבחצר או בבית להדליק בפני עצמו, או שיכולים כולם להשתתף בהדלקה א׳, ורק אם ירצו לעשות הידור מצוה כל א׳ ידליק בעצמו, דלמ״מ והתוס׳ ושערי ישועה יש חיוב על כל בע״ב להדליק לעצמו בפתח החצר, או בפתח הבית, ולס׳ התניא ושבוה״ל ובעה״ע ואו״ח, והרבה אחרונים בבית א׳ אין חיוב על כל א׳ להדליק בעצמו, אלא מספיק שישתתפו כולם בהדלקה א׳ בפתח הבית, ורק אם רוצים להדר ידליקו כל א׳ לעצמו בפתח הבית, ולדעת רב שר שלום, ועוד ראשונים וגאונים הבאתים בשו״ת שערי יושר ח״ב (סי׳ ע״ה ס״ק ז׳) עיי״ש, אפי׳ כמה בע״ב הדרים בחצר א׳ יכולים להשתתף כולם בהדלקה א׳, ואין חיוב

לכל א' להדליק בעצמו, ורק אם רוצים להדר ידליקו כ"א. ובדעת מרן הב"י נר' דס"ל שבשני בע"ב הדרים בחצר א', כל א' צריך להדליק לעצמו בפתח החצר, והוא ממש"כ (בסי' תרע"א ס"ה) בדר בעליה, שאם העליה היתה פתוחה לחצר בעל העליה צריך להדליק בפתח החצר, כמו בעה"ב [דקומה א'] שמדליק בפתח החצר עיי"ש, ועוד דכיון שהשו"ע פסק (בס"ה) כתוס' שמדליק בפתח החצר, א"כ מסתמא גם הדין דנר שיש לו שני פיות וכו', למד כתוס' דמיירי בשני בע"ב המדליקין בפתח החצר, ולגבי ב' בע"ב הדרים בבית א', אין גילוי בדעת מרן מה ס"ל בזה, [ואף שלפי השערי ישועה שהשווה דעת התוס' לדעת המ"מ, א"כ לדבריו גם דעת הב"י היא כהמ"מ, עכ"פ כיון שדעת האליה זוטא שם שדעת התוס' אינה כדעת המ"מ, והרבה אחרונים ס"ל דבכמה בע"ב בבית א', אין חיוב לכ"א להדליק לעצמו, אלא יכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ואינו דומה לכמה בע"ב בחצר א', שכתבו התוס' שכ"א צריך להדליק בפתח החצר, נר' יותר לומר שכיון שהב"י לא גילה דעתו בבית א', אין הכרעה בדבריו מה ס"ל בזה].

ומזה יש להעיר על כמה מחכמי דורינו שניסו לומר שבחצר משותפת או בבית משותף, אין בכלל חיוב הדלקה בפתח החצר או בפתח הבית, דאה"מ מכת"ר לא דקו בזה, כמבואר מכל הפוסקים הנ"ל דאף בכה"ג יש חיוב הדלקה על כולם בפתח החצר או בפתח הבית, רק שנחלקו האם כ"א מהם צריך להדליק בפנ"ע בפתח החצר או בפתח הבית, או שכולם ישתתפו להדליק הדלקה א' בפתח החצר או בפתח הבית, ולענין הל' נר' שבפתח החצר כיון שדעת התוס' ומרן הב"י שכ"א צריך להדליק לעצמו כמשנ"ל, נר' דהכי נקטינן וכ"א מבע"ב הדרים בחצר צריך להדליק לעצמו בפתח החצר עם ברכה, בעוד שבכמה בע"ב הדרים בבית א', כיון שהרבה ראשונים ואחרונים ס"ל דבכה"ג אין לכל א' חיוב להדליק בפני עצמו בפתח הבית, אלא כולם ישתתפו בהדלקה א', נר' דהכי נקטינן.

שו"ר בס' פניני חנוכה (עמוד ע"ב) שכתב בשם הגריש"א זצ"ל דהתוס' חולקים על הגאונים במאי דס"ל דכמה בע"ב שבחצר א' יכולים להשתתף בפרוטה בהדלקה א', והלכה כתוס' שלא יכולים להשתתף בפרוטה, אלא כל א' צריך להדליק בפתח החצר עם ברכה, ובכמה בע"ב הדברים, בבית א', יכולים כולם להשתתף בפרוטה בהדלקה א' עיי"ש, ושמחתי שכוונתי לדעתו הרמה.

ה) ובאור לציון ח"ד (עמוד רמ"ג בביאורים) כתב דחדר מדרגות נחשב כבית השותפין, ולא מצינו שתיקנו להניח בפתח בית השותפין, ולכן אין להדליק נרות חנוכה בפתח חדר המדרגות עכתו"ד עיי"ש, ולפמש"נ

עד כאן נר׳ דאף אם נימא כדבריו שחדר מדרגות נחשב כבית השותפין, עכ״פ מבואר בכל הפוסקים הנ״ל, שאף בבית השותפין יש על כולם חיוב הדלקה בפתח הבית, רק נחלקו האם יש לכל א׳ חיוב הדלקה לעצמו בפתח הבית, או שכולם יכולים להשתתף בהדלקה א׳ בפתח הבית, ועוד דלקושטא דמילתא נר׳ העיקר להל׳ כדעת רוב ככל חכמי דורינו, שכתבו שפתח חדר מדרגות חשיב כפתח החצר, ומהם הגרי״ז מבריסק, הובא בס׳ שבות יצחק (חנוכה עמוד ו׳) שהורה לבנו הגר בקומה שניה להדליק בפתח הבנין עיי״ש, וכ״כ הגרשז״א זצ״ל בהליכות שלמה ח״ב (פי״ד ס״ד) דבבנין משותף ידליק בפתח הבנין עיי״ש, וכ״כ הגריש״א זצ״ל באשרי האיש (פל״ה ס״א), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. וגדולה מזו כתב מרן הגריי״ק זצ״ל באורחות רבינו ח״ג (עמוד ח׳ ס״ק כ״ד) דחדר המדרגות הוי כחדר קדמי של הבית למעבר, ועדיף מחצר והוי כפתח הבית ואף לחזו״א מהני להדליק בפתח חדר המדרגות, וכעין זה כתב (בעמוד י״א ס״ק כ״ח) שאף לחזו״א דס״ל שאין לנו בזה״ז דין חצר לענין חנוכה, אבל חדר המדרגות הוי כחדר הכניסה לבית ויכולים להדליק שם עם ברכה עיי״ש, ואף לדעת הגרח״ק בדעת החזו״א המובא (שם עמוד י״א) דכתב שלחזו״א חדר מדרגות חשיב כחצר, ובימינו אין לנו דין חצר ואין להדליק בו, עכ״פ אף לדבריו אינו כבית השותפין, אלא כחצר, ולדעת רוב חכמי דורינו שאף בימינו יש דין חצר, צריך להדליק בפתח החצר.

אגב מכל מש״נ עד כאן מבואר מהפוסקים הנ״ל שאין דין כזה שצריך להכיר איזה חנוכיה הדליק כל א׳, וע״ע במש״כ בזה בעוניי בח״ב (סי׳ ע״ה ס״ק ז׳) עיי״ש. והנר׳ לענ״ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ״ל

א. מי שהגיע מאוחר בלילה לבית חבירו להיות אכסנאי שם, לאחר שחבירו בעל הבית הדליק נרות חנוכה, ולא השתתף בפרוטה עם בעה״ב, ולא ראה להדלקה ולא שמע את הברכות, וגם בעה״ב לא כיוון להוציאו ידי חובה בהדלקתו, או שהיה בבית חבירו בשעת ההדלקה והברכות, אך כיוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקה שראה ובברכות ששמע, כיון שחשב לשוב לביתו באותה לילה, ובסוף שינה דעתו והחליט להיות אכסנאי בבית חבירו, צריך להדליק בבית חבירו עם ברכה.

ב. אך לכתחילה הרוצה להיות אכסנאי בבית חבירו, ורואה שלא יספיק להגיע לביתו לפני ההדלקה, צריך

להודיע לו בטלפון או בפלאפון שיזכה לו חלק בשמן, ע"י אחר שאינו מבני ביתו הסמוכים על שולחנו, וידליק גם בשבילו, ויוצא בזה ידי חובת ההדלקה והברכות, אף שלא שמע את הברכות מבעה"ב, דהוי כשאר בני הבית שיוצאים י"ח ההדלקה והברכות, אף כשלא ראו את ההדלקה, ולא שמעו את הברכות [וזה דלא כמש"כ בח"ב סי' ע"ט ס"ק ג' עיי"ש].

ג. בעל הבית שלא היה בביתו בשעת הדלקת הנרות, וחשב שבני ביתו לא מדליקין עליו, וכיוון שלא לצאת י"ח בהדלקתם, וכשבא לביתו ראה שהדליקו עליו, לדעת המהרש"ל צריך להדליק בביתו עם ברכה, ולדעת המג"א ודעימיה ידליק בלי ברכה, אך באופן שבביתו לא הדליקו עליו, דהיינו שלא כיוונו לפטור אותו בהדלקתם, כשיגיע לביתו ידליק לעצמו עם ברכה, אבל דעת מרן השו"ע היא שאפי' בכהאי גוונא שלא כיוונו עליו בהדלקת נרות חנוכה, לא ידליק בעצמו עם ברכה, דנפטר ממילא בהדלקה שהדליקו בביתו, וכן יש להורות לבני ספרד שקיבלו עליהם הוראות מרן השו"ע.

ד. שני בעלי בתים הדרים בחצר א', או בבית א' בשותפות, יש אומרים שכל א' מהם חייב להדליק בפני עצמו בפתח החצר, או בפתח הבית, ויש אומרים שאינם חייבים להדליק כל א' בפני עצמו, אלא יכולים להשתתף כולם בהדלקה א', ורק אם רוצים להדר ידליקו כל א' בפני עצמו, ולענין הלכה נראה דבכמה בע"ב הגרים בחצר א', כל בעה"ב צריך להדליק בפני עצמו בפתח החצר, ובכמה בע"ב הגרים בבית א', ישתתפו כולם בהדלקה אחת, ורק אם ירצו להדר במצוה ידליקו כל א' בפני עצמו. וכן הוא דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ה. יש מי שסובר שחדר המדרגות נחשב כבית השותפין, ואינו מקום חיוב ההדלקה, אך מדברי הפוסקים הנ"ל בתשובה מבואר שהוא מקום חיוב ההדלקה, ועוד דדעת רוב ככל חכמי דורינו דחדר מדרגות נחשב כחצר השותפין, וכן העיקר להלכה, ועיין באורחות רבינו (בעמוד ח' כ"ד כ"ח) שאף לדעת החזו"א דס"ל שבימינו אין לנו דין של חצר, בכ"ז בחדר מדרגות אפשר להדליק, ואף לדעת רש"י מאחר דנחשב כהמשך הבית עיי"ש, א"כ מכל הני טעמי דכל אחד מבעל הביתים שבבנין המשותף, צריך להדליק נרות חנוכה בפני עצמו בפתח חדר המדרגות הפונה לרה"ר כמו שנתבאר לעיל בסעיף ד'.

באופן שיש פרסומי ניסא בצד האחר ממקום החיוב עפ"י ההלכה, היכן ידליק * נמצא בנסיעה בדרך להדלקת נ"ח, האם מותר לו לאכול * אינו יכול להדליק אלא או למעלה מי' או למטה מג"ט, מה עדיף לעשות * הדליק נר אחד יותר מהנצרך, האם צריך לכבותו, ואיזה יכבה

לכבוד ידידי מזכה הרבים איש רב פעלים לתו' ולתעודה הרה"ג מרדכי חיים שליט"א ראש מערכת גליון פנינים היקר והנפלא שלום וברכה רבה וכט"ס

א) מה ששאל כת"ר באופן שיש מזוזה בצד ימין, אבל יש פרסומי ניסא יותר בצד ימין, האם ידליק בימין, או שבכ"ז עדיף שידליק בשמאל להיות מסובב במצוות.

עיין בס' פניני חנוכה (עמ' פ"ח) שכתב בשם מרן הגריש"א זצ"ל דאף שיש מזוזה בימין, אם כשידליק בימין יהיה פרסומי ניסא יותר גדול ידליק בצד ימין, וכ"כ בס' חנוכה (פי"א ס"ב), ובהערה שם ציין שכ"ה דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וכעין זה כתב (שם עמוד ע"ה) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א שעדיף להדליק על מעקה המרפסת מאשר להדליק בפתח המרפסת, אם במעקה של המרפסת יש פרסומי ניסא יותר, משום דמעלת פרסומי ניסא יותר גדול, עדיף על מעלת מוקף במצוות עיי"ש, וכן נר' לענ"ד עיקר להל' אם בצד ימין יש פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית.

עוד נר' לענ"ד דבפתח שאין בו מזוזה שמצוה להניח בצד ימין, אם בצד ימין לא יראו אותו כ"כ בני רה"ר, וכשיניח בצד שמאל יהיה פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית, יניח בצד שמאל, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת צד ימין, וכעין זה כתב בהליכות שלמה (פי"ד בדבר הל' ס"ק ג') דאף בחלון צריך להדליק בצד ימין אם לא נגרע מהפירסום עכ"ל, דמשמע דאם עי"ז נגרע מהפרסומי ניסא יש להדליק בצד שמאל והיינו כעין הנ"ל. ובטעם הדבר נר' לענ"ד דכל המעלות הנ"ל דמוקף במצוות, ומעלת צד ימין הם מעלות צדדיות בעלמא, בעוד שמעלת פרסומי ניסא היא מעלה דמעיקר מצות הדלקת נרות חנוכה לפרסם את הנס, וע"ע במש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה ס"ק ז') שמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת של למטה מי"ט, והבאתי ראיות לזה עיי"ש. שו"ר שכ"כ באור לציון ח"ד (עמוד רמ"א) בד"ה ואולם עיי"ש.

ב) ומה ששאל במי שנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נרות חנוכה, האם מותר לו לאכול. במעט שעיינתי בפוסקים לא ראיתי שדיברו בזה, אך בסברא נראה דלא פלוג רבנן ובכל גוונא אסרו לו לאכול כשהגיע זמן ההדלקה, אפי' שנמצא במקום שאינו יכול לקיים

שם את המצוה, בפרט שיש לחשוש שע"י שיאכל סעודת קבע בדרך, עלול להטרד באכילתו ולשכוח מהמצוה של הדלקת נרות חנוכה.

ג) ומה ששאל במי שאינו יכול להדליק אלא או למעלה מעשרה, או למטה מג"ט מה עדיף לעשות. נר' שעדיף להניחה למעלה מעשרה טפחים משום דאע"פ שבמשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק כ"ו) כתב בשם הפר"ח דאם הניחה למטה מג"ט בדיעבד יצא י"ח, וכ"כ הפמ"ג בא"א (ס"ק ו'), וכה"ח (ס"ק נ'), עיי"ש, עכ"פ עיין בנטעי גבריאל (פט"ז ס"ה), וחזון עובדיה חנוכה (עמוד ל"ד) שהוכיחו מדברי האורחות חיים, והכלבו, והמאורות דבהניחה למטה מי"ט כשרה רק בדיעבד, ובהניחה למטה מג"ט אף בדיעבד לא יצא, וכ"כ בס' שולחן שלמה (סי' תרע"א ס"ו), וקיצור שו"ע (סי' קל"ט סי"ג), ובס' ברכת יוסף ידיד ח"ג (עמוד ר"ז) דבהניחה למטה מג"ט לא יצא י"ח, וצריך לכבותה ולחזור להדליקה למעלה מג"ט, וכן דייק בשו"ת קנין תורה בהל' ח"א (סי' קל"א ס"ק ב') מלשון השו"ע ממש"כ רק על אם הניחה למעלה מי"ט יצא, דמשמע דלמטה מג"ט אף בדיעבד לא יצא י"ח עיי"ש. ואילו הדין שצריך להניחה למטה מי"ט, הרי"ף והרמב"ם לא הביאו דין זה להל', משום דס"ל דלמסקנת הסוגיא לא קיי"ל הכי, כמש"כ הב"י (בסי' תרע"א ס"ו) עיי"ש, ועוד שלדעת האו"ח והכלבו והמאורות דלכתחילה צריך להניחה למעלה מי"ט, ורק בדיעבד אם הניחה למטה מי"ט כשרה כנ"ל, ובסדר היום כתב שלמטה מי"ט פסולה, וכ"כ בס' גפן פוריה בחידושיו לב"ק (ס"ב ע"ב) עיי"ש, ואף שהאחרונים העירו עליהם, עכ"פ כיון שלמעלה מי"ט לכו"ע כשרה, ויש ראשונים דס"ל דלכתחילה צריך להניחה למעלה מי"ט, א"כ מכל הני טעמי נר' דעדיף להדליק למעלה מי"ט, מאשר להדליק למטה מג"ט.

ד) ומה ששאל במי שהדליק נר אחד יותר מהמספר שמדליקין באותו לילה, האם צריך לכבות את הנר הנוסף, ואם צריך לכבות את הנר הנוסף, איזה נר יכבה האם את הנר שהדליק ראשון, או את הנר שהדליק אחרון. פשוט שצריך לכבות את הנר הנוסף שהדליק, ויש אומרים שצריך לכבות את כל הנרות ולחזור ולהדליק את המנין הנכון של אותו היום, אך העיקר להל' שמספיק לכבות רק את הנר הנוסף. כמבואר בפוסקים. ונר' שצריך לכבות את הנר האחרון שהדליק, דבנרות הראשונים שהדליק לפי מספר הנרות שצריך להדליק באותו לילה, יצא בזה י"ח המצוה כתקנתה, ובנר אחרון שהוסיף בזה קלקל קצת את המצוה, א"כ צריך לכבות את הנר האחרון שהדליק שבו קלקל את המצוה. והנר' לענ"ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. אף כשיש מזוזה בצד ימין אם כשידליק נר חנוכה בצד ימין יהיה פרסומי ניסא יותר גדול בצורה משמעותית, ידליק בצד ימין, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת שיהיה מוקף במצוות. ובאופן שאין מזוזה בצד ימין או שמדליק בחלון שצריך להדליק בצד ימין, אם כשידליק בצד שמאל יהיה פרסומי ניסא יותר גדול כנ"ל, ידליק בצד שמאל, דמעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת ימין, וכן מעלת פרסומי ניסא עדיף על מעלת למטה מי' טפחים, ולכן אם ע"י שידליק למעלה מי' טפחים יהיה פרסומי ניסא יותר גדול, ידליק למעלה מי' טפחים.

ב. אף הנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נרות חנוכה, אסור לו לאכול סעודת קבע בדרך כשהגיע זמן ההדלקה.

ג. מי שיש לו אפשרות להדליק נרות חנוכה או רק למעלה מי' טפחים, או רק למטה מג' טפחים, ידליק למעלה מי' טפחים.

ד. מי שטעה והדליק נר א' יותר מהנרות שצריך להדליק באותו לילה, מספיק לכבות רק את הנר הנוסף, ולא צריך לכבות את כולם ולחזור ולהדליק את מנין הנרות של אותו הלילה, וכשמכבה את הנר הנוסף, יכבה את הנר האחרון שהדליק שהוא קלקל את מנין הנרות שהיה צריך להדליק באותו לילה.

יש מנין בביהכ"נ רק בשבת, האם ידליקו נ"ח בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה * כבו נרות חנוכה תוך חצי שעה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן * מי שהדליק נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב

לכבוד ידידי האברך החשוב חו"ב טובא הרה"ג רועי תמיר שליט"א שלום וברכה רבה וכט"ס

יקרת מכתבו הגיעני, והריני להשיבו כמיסת הפנאי.

א) מה שהביא כת"ר משו"ת שיח יצחק (להגר"י וייס אב"ד קצלבורג) שכתב, דאם אין מנין בביהכ"נ רק בשבת, ידליקו נרות חנוכה בע"ש ובמוצ"ש בלי ברכה, דאע"פ שבסו"ס תרע"ב ס"ב כתב הרמ"א, דאם לא הדליק נרות חנוכה לילה א', ידליק בשאר הלילות עם ברכה עיי"ש, עכ"פ בביהכ"נ שהטעם הוא משום פירסומי ניסא, או כדי להוציא את מי שאינו בקי, בכה"ג שמדליקין רק בע"ש ומוצ"ש אסור לברך עכתו"ד, ושאל האם אכן בביהכ"נ שמתפללים רק בשבתות ידליקו נרות חנוכה בלי ברכה, ורוצה לדעת דעתי העניה בזה.

הנה הספר הנ"ל אינו תח"י לעיין בדבריו, אולי יש עוד סברא

לחידושו, עכ"פ מהלשון שציטט כת"ר מדבריו, נר' דס"ל דכיון דמה שתיקנו להדליק נרות בביהכ"נ זה רק כדי לפרסם הנס לרבים, כל שלא יכולים לקיים את הפירסומי ניסא לרבים כהלכתו כל שמונה ימים, לא תיקנו לעשות פירסומי ניסא כזה ברבים, שו"ר בשו"ת דברי יציב ח"ב (סי' רפ"ו ס"ק ג') שכתב דמסופק טובא בביהכ"נ שאין מנין בכל יום, אם יכולים להדליק, דהמנהג בביהכ"נ היה להדליק בכל לילה ולהיות הולך ומוסיף, הלא"ה אפשר שאין להדליק עיי"ש, והיינו כעין הנ"ל, אך כיון שלא הביאו שום ראיה והוכחות לחידוש זה, ומפשטות דברי הפוסקים נר' שגם אם מדליקים רק יום א' או יומים בביהכ"נ מדליקים עם ברכה, והיינו משום דהמנהג שנהגו בביהכ"נ הוא דומיא דתקנת חז"ל להדליק בבית, וכמו שבבית אפי' כשלא יכול להדליק כל הימים, בימים שיכול להדליק מדליק בברכה, ה"ה בביהכ"נ, וכן מוכח ממה שדנו הפוסקים אם אפשר לברך על נרות חנוכה שמדליקים במסיבות וחתונות שבאולמות, דכל הפוסקים שכתבו שאין לברך על הדלקה זו, [וכן העיקר להל' כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' צ"ז) עיי"ש], כולם ביארו דהיינו משום שלא תיקנו הדלקה שאינה בביהכ"נ, ולא אישתמיט לאף א' לומר דהיינו משום דהוי הדלקה רק ליום א', ש"מ דס"ל שאין זה טעם שלא לברך על ההדלקה כנ"ל.

ב) ומה ששאל אם כבו נרות חנוכה תוך חצי שעה, דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, האם מותר לנשים לעשות מלאכה באותו זמן, כיון שאין הנרות דולקות עכשיו, או שמא כיון שהוא בתוך הזמן שצריך שהנרות יהיו דולקות, נשארה התקנה שצריך להמנע מעשיית מלאכה באותה שעה. בכה"ח (סי' תר"ע ס"ק ז') כתב ג' טעמים למה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, א' כדי שיהיה להם היכר שאסור להשתמש לאורה, ב' שמא יתכבו הנרות ותשתמש בנרות חנוכה, ג' שלא להסיח דעתם מזכר לנס, לכן עושין לפחות באותה שעה כעין יו"ט שלא לעשות מלאכה עיי"ש, והנה לפי שני הטעמים הראשונים פשוט שכשכבו הנרות מותר להם לעשות מלאכה, מאחר ובטל הטעם שמחמתו נהגו שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, ורק לטעם השלישי יש להסתפק האם מה שעשאוהו כיו"ט באותה שעה, זהו בזמן שהנרות דולקות, או שהתקנה היתה על כל אותה חצי שעה שהנרות צריכים להיות דולקות, וכיון שאיסור זה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כשהנרות דולקות הוא איסור קל, ורוב הצדדים נוטים שאחר שכבו הנרות אין איסור לנשים לעשות מלאכה, נר' דהכי נקטינן העיקר להל'.

ג) ומה ששאל במי שהדליק נרות חנוכה בשל חבירו בטעות, האם צריך להדליק ולברך שוב, כיון שהדליק נרות שאינם שלו, וגם הו״ל מצוה הבאה בעבירה אלא דהוי בשוגג, או שבדיעבד יצא י״ח. נר׳ דכיון דנקטינן העיקר להל׳ כהפוסקים דס״ל דבנרות חנוכה לא בעינן לכם, ולמדו את זה מלולב דכמו שבלולב בשאר ימים דהוי מדרבנן, יוצאים בשאול, א״כ ה״ה בחנוכה דהוי מדרבנן יוצאים בשאול, כמש״כ בשו״ת פני מבין (סי׳ רכ״ג) ושדי חמד מערכת חנוכה (ס״ק ט״ו), שו״ת שער אפרים (סי׳ ל״ח) הובא בבאה״ט ושע״ת (ר״ס תרע״ג) עיי״ש, ועוד אחרונים, לפ״ז נראה דבני״ד שלא ידע שהם נרות של חבירו, הו״ל כשאול שיוצא בזה י״ח. ומצד מה דהוי גזל ומצוה הבאה בעבירה בשוגג, הנה בגזל במזיד שמן, ורוצה להדליק ממנו נרות חנוכה, במשנ״ב (סי׳ תרע״ג ס״ק ב׳) כתב דצ״ע אם יוצא בזה י״ח, וציין לשו״ת שואל ומשיב כרך א׳ ח״ג (סי׳ שמ״ט) שנטה שם לומר דיצא י״ח, ובסוף הניח בצ״ע, אלא שבשדי חמד ח״ד (כלל ע״ז ס״ק ו׳ עמוד קס״ו), וכן בשו״ת פרי השדה ח״ד (סי׳ נ״ג) וברכת הבית (שער נ״ד שערי ברכה סכ״ג) ועוד כתבו, דכיון שבהדלקה מכלה את השמן ומבטל להשבת הגזילה לבעלים, הו״ל מצוה הבאה בעבירה, ולא יוצא בזה י״ח הדלקה עיי״ש בדבריהם, אך י״ל דזהו דוקא במתכוון לגזול את השמן במה שמכלה אותו ומשתמש בו להדלקה, ע״ז קנסו חז״ל שלא יצא י״ח המצוה במה שבקיום המצוה עושה את העבירה של ביטול ההשבה לבעלים, אבל בני״ד שחושב שהוא שלו, וכשיוודע לו שאינו שלו, מוכן לתת שמן אחר כזה לחבירו, י״ל דלא חשיב למצוה הבאה בעבירה, שקנסו עליה שלא יצא י״ח, ולכו״ע יצא בזה י״ח.

ועוד דאפי׳ נימא דאף בכה״ג חשיב למצוה הבאה בעבירה, עכ״פ זה מחלוקת השו״ע והרמ״א (בסי׳ תרמ״ט ס״ה), אפי׳ בגזל במזיד אם יוצא י״ח בדיעבד, דלדעת השו״ע אע״פ דהוי מצוה הבאה בעבירה בדיעבד יצא י״ח, ולדעת הרמ״א לא יצא י״ח, ונחלקו בזה עוד אחרונים, עיין שדי חמד ח״ד (סי׳ ע״ז ס״ק ו׳ מדף קס״ד והלאה) במה שהאריך להביא מדברי הפוסקים בזה עיי״ש, ועיין במשנ״ב (סי׳ תנ״ד ס״ד) בביה״ל בד״ה אין, שכתב לגבי מרור דהוי מצוה דרבנן, דהוא מח׳ הפוסקים אם יוצא בדיעבד י״ח כנ״ל, ולכן כשנוטל מרור אחר לאוכלו, אין לברך עליו עכתו״ד עיי״ש, וזהו אפי׳ לבני אשכנז שפוסקים כהרמ״א, בכ״ז המשנ״ב חשש לדעת השו״ע, ופסק שלא יברך משום סב״ל, א״כ כ״ש לדידן בני ספרד שקבלנו עלינו הוראות מרן השו״ע, ולדעת השו״ע ודעימיה בדיעבד יצא י״ח המצוה, עיי״ע בשד״ח הנ״ל (מדף קס״ו והלאה) במה שנו״נ בזה באורך מדברי הפוסקים, אם במצוה

דרבנן יוצא י"ח אף במצוה הבאה בעבירה עיי"ש, וע"ע בשו"ת ארץ צבי (תאומים או"ח סי' נ"ב), ושו"ת מחזה אברהם ח"ב (סי' קמ"ט), ושו"ת פני מבין (סי' רכ"ג), שפסקו דבמצוה דרבנן אף במצוה הבאה בעבירה יצא י"ח עיי"ש. א"כ מכל הני טעמי תירצי, נר' שבני"ד יצא בדיעבד י"ח הדלקה, ול"צ לחזור ולהדליק, ואם בכ"ז רוצה לחזור ולהדליק, ודאי שאין לו לברך על הדלקה זו.

וכל זה אפי' באופן שלא פייס את חבירו אח"כ, שימחל לו ע"מ שהדליק בנרות שלו, אבל אם לאחר שנודע לו שהדליק בשמן או נרות שאינם שלו פייס את חבירו, ע"י ששילם לו את השווי של השמן או הנרות שהשתמש בהם, או שחבירו מחל לו בלב שלם ע"ז בלי שישלם לו, י"ל דנתגלה למפרע דהו"ל כשואל מדעת ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, ויצא י"ח ההדלקה, ועיין בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל' ס"ק י"א) שהבאתי למשאת משה ח"א (סי' ד') שכתב לחדש במי שגנב אתרוג מחבירו לפני סוכות, ובחוה"מ פייס את חבירו עד שנתנו לו במתנה, המתנה חלה למפרע, ויצא י"ח אפי' ביו"ט ראשון דבעינן לכם, ואף שהבאתי לפקפק בדבריו מדברי המג"א, דמוכח מדבריו דבאתרוג דבעינן לכם, לא מהני המחילה שאח"כ להשווי למפרע לכם עיי"ש, עכ"פ בנרות חנוכה דקיי"ל העיקר להל' דלא בעינן לכם, חזי לאיצטרופי דעת המשאת משה שאם בסוף הבעלים התרצו למה שבטעות הדליק נרות חנוכה בנרות שלו, להשווי למפרע כשואל מדעת, ויצא בדיעבד י"ח.

ד) עוד נר' לענ"ד דלאו דוקא באופן שלאחר שהנרות דלקו הרבה זמן או שכבר כבו, נודע לו שהנרות היו של חבירו והלך ופייסו בתשלום, או אפי' בלי תשלום, וחבירו מחל לו על מה שהשתמש בנרות שלו, דיצא י"ח ולא צריך לחזור ולהדליק, אלא אפי' אם מיד לאחר שהדליק נודע לו שהדליק בנרות של חבירו, לא יכבה את הנרות שהדליק, וילך לקחת נרות שלו להדליק, דעי"ז גורם שהברכה שבירך על הנרות של חבירו תהיה ברכה לבטלה, אלא ישאיר את הנרות דולקים, וילך ויפייס את חבירו שימחל לו על מה שהדליק בטעות בנרות שלו, אם תמורת תשלום, או אפי' בלי תשלום, ועי"ז יצא י"ח בהדלקה שהדליק בנרות של חבירו.

כיו"ב נשאלתי מאחד שבע"ש הדליק בטעות את החנוכיה של חבירו, במקום להדליק את שלו, דהיו כמה חנוכיות זו ע"ג זו בפתח החצר, ובע"ש מהמהירות והבלבול הדליק חנוכיה א' יותר למטה מהחנוכיה שלו, ומיד לאחר שהדליק הרגיש בטעותו שהדליק את החנוכיה של חבירו, והשבתי שיפייס את חבירו שימחל לו ע"מ שטעה והדליק את החנוכיה שלו, תמורת מה שיתן לחבירו את החנוכיה שלו להדליק

ולצאת בה י״ח. ויש לחבירו למחול לו ע״ז אפי׳ אם החנוכיה שלו היתה תוך י״ט, והחנוכיה של חבירו שטעה היא למעלה מי״ט, או שאר מעלות אחרות שיש בחנוכיה שלו יותר משל חבירו, אעפ״כ יש לו לוותר ולמחול לחבירו שטעה, כדי שיצא י״ח בהדלקה שהדליק בטעות חנוכיה שאינה שלו, כמש״כ המשנ״ב (בסי׳ תרע״א ס״ק ה׳) שאם יש לו שמן בצמצום לשמונה ימים למהדרין מן המהדרין, ולחבירו אין בכלל להדליק, מוטב שיתן לחבירו שמן להדליק, והוא ידליק כל יום רק נר א׳ כעיקר החיוב, א״כ כ״ש בני״ד שצריך לוותר על כל מיני הידורים בעלמא שיש בחנוכיה שלו יותר משל חבירו, ולמחול לחבירו על מה שהדליק בטעות את החנוכיה שלו, [והוא יצא י״ח במה שידליק את החנוכיה של חבירו שטעה], כדי שחבירו יצא ידי חובתו.

עוד נר׳ דאם הרגיש מיד לאחר שגמר את הברכות, קודם שהדליק, שזה לא החנוכיה שלו, פשוט שידליק את החנוכיה שלו, ול״צ לחזור ולברך, כיון שדעתו היתה לברך על החנוכיה שלו, רק שטעה בדעתו בשעת הברכה שהחנוכיה של חבירו היא החנוכיה שלו, א״כ כשנתברר לו לפני ההדלקה שטעה במחשבתו, ומדליק את החנוכיה שלו שהיתה לפניו בשעת הברכה, והיה דעתו עליה, פשוט שידליק אותה על סמך הברכה שבירך, אבל באופן הראשון שלקח שמן או נרות של חבירו, ובירך עליהם את הברכות, וקודם שהדליק נודע לו או הרגיש שהשמן או הנרות אינם שלו, נר׳ שלא ילך להביא שמן או נרות שלו כדי להדליק בשלו, דיש לחוש דבמה שיוצא ממקום למקום, ועושה הפסק גדול בין הברכה לקיום המצוה עד שיביא שמן או נרות שלו, חשיב להפסק בין הברכה למצוה, והו״ל ברכה לבטלה, וכן יש לחוש לכתחילה לדעת רש״י בשבועות דס״ל דהפסק במעשה בין הברכה למצוה חשיב להפסק, והוי ברכה לבטלה, ואף דלא קיי״ל להל׳ כן, עכ״פ לכתחילה ודאי שראוי לחוש לדבריו, אלא ידליק בשמן או נרות של חבירו, ואח״כ יפייס את חבירו בתשלום או בחינם על מה שהשתמש בשמן או בנרות שלו, עד שחבירו ימחל לו ע״ז, ועי״ז יצא י״ח בהדלקה שהדליק בשמן או בנרות של חבירו. והנר׳ לענ״ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל׳.

הדינים העולים מהנ״ל

א. בית הכנסת שמתפללים בו מנחה וערבית רק בערב שבת ומוצאי שבת, יש אומרים שאין להדליק בו נרות חנוכה עם ברכה, אך העיקר להלכה דידליקו בו נרות חנוכה בע״ש ומוצ״ש עם ברכה, אע״פ שלא מדליקים שם

נרות חנוכה בשאר ימים, וכן אם אין מספיק שמן להדליק כמספר הנרות שבאותו לילה, דבכה"ג מדליק רק נר' א', כמבואר במשנ"ב (סי' תרע"א ס"ק ה') בשם האחרונים, בכ"ז ידליקו נר א' בבית הכנסת עם ברכה, כמו בהדלקה שבבית שמדליק באופנים הנ"ל עם ברכה.

ב. במנהג שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, אם כבו הנרות תוך חצי שעה הראשונה, נראה שיכולות לעשות מלאכה אפי' בתוך חצי שעה הראשונה.

ג. לקח בטעות שמן או נרות של חבירו, והדליק בהם נרות חנוכה, בדיעבד יצא בזה ידי חובה, ולא צריך לחזור להדליק עוד פעם, ואף אם רוצה להחמיר ולחזור ולהדליק, ודאי שאין לו לברך על הדלקה זו, אך ודאי שצריך להשתדל לפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינם, דבכה"ג נראה דלכו"ע יצא י"ח.

ד. וכן אם הדליק בטעות את החנוכיה של חבירו מחמת שחשב שזוהי החנוכיה שלו, נראה שבדיעבד יצא י"ח בהדלקה זו, אלא שצריך לפייס את חבירו שימחל לו על זה, תמורת מה שיתן לו להדליק את החנוכיה שלו ולצאת בה י"ח, ויש לחבירו למחול לו ע"ז, אפי' שבחנוכיה שלו יש יותר הידורים מהחנוכיה של חבירו שטעה והחליף עמו.

ה. ואפי' אם הרגיש מיד לאחר ההדלקה שהדליק בשל חבירו, נראה שלא יכבה את הנרות כדי להדליק בשלו, דע"י זה גורם שהברכה שבירך תהיה ברכה לבטלה, אלא יפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינם, וע"י זה יצא י"ח בהדלקה שהדליק בשל חבירו.

ו. אם לאחר הברכה וקודם ההדלקה, הרגיש שאינה החנוכיה שלו, אם טעה וחשב להדליק בחנוכיה של חבירו, ידליק את החנוכיה שלו שהיתה לפניו בשעת הברכה, והיה דעתו עליה, [אלא שטעה וחשב שהחנוכיה של חבירו היא החנוכיה שלו], על סמך הברכה שבירך, אבל באופן שהרגיש לפני ההדלקה שהשמן או הנרות אינם שלו, בכה"ג לא ילך להביא שמן או נרות שלו להדליק בשלו, דיש לחוש בזה להפסק וחשש ברכה לבטלה, אלא ידליק בשמן או נרות של חבירו, ויפייס את חבירו שימחל לו ע"ז תמורת תשלום או בחינם, וע"י זה יצא לכו"ע י"ח בהדלקה שהדליק בשל חבירו.

מקום ששורר בו ערפל כבד, באופן שהעובר בחוץ לא יכול להבחין בנרות הדולקים, האם יכול לברך על ההדלקה בחוץ

לכבוד ידידי האברך החשוב חו"ב טובא הרה"ג שמואל אברהמי שליט"א שלום וברכה רבה וכט"ס

א) מה שפלפל כת"ר בחכמה במקום ששורר בחוץ ערפל כבד כבמקומות הגבוהים שבשכונת רמות, שלא יתכן מציאות שהעובר בחוץ יבחין בנרות הדולקים, דלכאו' נר' דבכה"ג לא יכול לברך על ההדלקה בחוץ, ואפי' שהערפל יתפזר תוך חצי שעה, עכ"פ כיון שבשעת ההדלקה לא היתה הדלקה שיש בה פירסומי ניסא לרבים, והוי ספק אם יהיה בה פירסומי ניסא, לא יכול לברך על הדלקה זו, והאריך למעניתו בזה, אלא שאח"כ כתב די"ל דאע"פ שבשעת ההדלקה יש ערפל, חשיב להדלקה הראויה לפירסומי ניסא, כיון דשכיח שהערפל מתפזר תוך חצי שעה ונעשה פירסומי ניסא לרבים, אלא דאפי' נימא הכי, יש לעיין באופן שהערפל נמשך ולא נתפזר במשך החצי שעה, האם נתברר למפרע שברכתו היתה לבטלה או לא. ועוד דן באופן שרואה שהערפל נמשך זמן רב, ונר' שימשיך כך, האם בכה"ג נימא דודאי לא יכול להדליק עם ברכה, ורוצה לדעת דעתי העניה בזה.

לענ"ד נר' דתקנת חכמים היתה, דכל שמדליק בחוץ במקום שמצד עצמו ראוי לעשות פירסומי ניסא לרבים, אפי' שמסיבות צדדיות לא יהיה בו פירסומי ניסא לרבים, יכול לברך על הדלקה זו, דכיון שהוא מצידו עשה את כל מה שצריך לעשות, כדי שתהיה הדלקה שיוכל להיות בה פירסומי ניסא, קיים בזה את מצות חכמים כדין, והתוצאה אם בסוף יווצר מזה פירסומי ניסא לרבים או לא, זה לא מעלה ומוריד כלום בעיקר קיום המצוה, ולכן יכול לברך על הדלקה זו. וראיה לדבר ממי שנקלע בחנוכה למדבר שמם, ורואה שלא עובר שם שום אדם אפי' ביום, דאעפ"כ מדליק בצה"כ נרות חנוכה על פתח אהלו מבחוץ עם ברכה, אע"פ שיודע שלא יהיה בזה פירסומי ניסא לרבים, וכדמשמע מס' אורחות חיים (הל' חנוכה ס"ק י"ח) שכתב וז"ל: הבא בספינה וכו' מדליק עם ברכות, דמשמע שאפי' בספינה שאין בה אנשים ולא יראו את הנרות, אעפ"כ מדליק עם ברכה עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ק"ה ס"ק ז') דאפי' נקלע למקום שאף א' לא יראה את הנרות, בכ"ז ידליק עם ברכה עייש"ה.

וכן מוכח קצת ממש"כ השו"ע (בסי' תרע"ג ס"ב) דאפי' כבתה בע"ש קודם קבלת שבת דעדיין הוא מבעוד יום, לא זקוק לה לחזור ולהדליקה, וכן אם בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, לא זקוק לחזור ולהדליקה עיי"ש, ולכאו' אם התוצאה שיהיה פירסומי ניסא

לרבים היא קובעת בעיקר קיום המצוה, למה אינו זקוק לה, בפרט בע"ש שהדליקה מבעוד יום ועדיין לא התחיל המצות הפירסומי ניסא, לדעת מסכת סופרים (פ"כ ה"ד), שאמרה דביום רגיל א"א לברך על נרות חנוכה לפני השקיעה, דהו"ל שרגא בטיהרא עיי"ש, וכ"כ הריטב"א בשבת (הוצאת מוסד הרב קוק דף כ"א ע"ב) בד"ה ועיקר מצותה, ועע"ש בהערה 49 שהביא שכ"ה דעת עוד כמה ראשונים עיי"ש, וכ"כ הכל בו בהל' חנוכה (סי' מ"ד) עיי"ש, והחיד"א בספרו כסא רחמים על מסכת סופרים שם, ועוד אחרונים, [עיין מש"כ בעוניי קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ד (סי' פ"ה ופ"ח ס"ק ג') עיי"ש], ובפרט שעדיין לא קבל שבת ובידו להדליקה, ומוכח מינה שכל שהוא מצידו עשה מה שציוו אותו חכמים לעשות, אע"פ שרואה שלא מתקיימת התוצאה של פירסומי ניסא לרבים, ובידו לקיים את זה בקל ע"י שיחזור וידליקנה, בכ"ז אין לו צורך לעשות את זה, דכל שעשה מה שציוו לו חכמים, קיים בזה את המצוה וברכתו היתה כדין, והתוצאה דפירסומי ניסא לרבים [מעיקר הדין] זה לא נוגע לו, ול"צ לדאוג לזה אפי' שבידו לעשות זאת בקלות. וכן משמע קצת מחז"ל והפוסקים שלא דנו בהולך במדבר וכיו"ב, האם יוצא י"ח בהדלקתו שאין בה פירסומי ניסא לרבים, ורק באופן שבפשיעתו גרם שיכבו הנרות ולא יהיה פירסומי ניסא לרבים, כתבו שצריך לחזור ולהדליקה, ומשמע קצת שכל שמצידו עשה כל מה שצריך לעשות כדי שיהיה פירסומי ניסא, בכל גוונא יצא י"ח המצוה, ואכמ"ל יותר בזה.

לפ"ז נר' דלא מיבעיא באופן שבשעת ההדלקה יש ערפל בחוץ, שלפי הנראה עומד להתפזר תוך זמן קצר, ודאי שיכול להדליק עם ברכה, כיון שהוא מצידו עשה את כל מה שצריך לעשות כדי שתהא הדלקה שיתקיים בה פירסומי ניסא לרבים כראוי, וגם לפי המשוער יתקיים בה עוד מעט פירסומי ניסא לרבים, כמו שמדליקים בע"ש על סמך שיהיה בזה פירסומי ניסא לרבים בלילה, ואף אם בסוף אירע שלא התפזר הערפל, ולא התקיים הפירסומי ניסא לרבים, יצא י"ח המצוה וברכתו היתה כדין, כמו מי שהדליק בע"ש על סמך שתתקיים המצוה פירסומי ניסא לרבים אח"כ בלילה, וכבתה קודם קבלת שבת מבעו"י, שאע"פ שלא נתקיים המצוה דפירסומי ניסא לרבים, חשיב שקיים את המצוה וברכתו היתה כדין. אלא אפי' באופן שנראה שהערפל ימשיך זמן רב, ולא יתפזר בתוך חצי שעה מצה"כ, בכ"ז נר' שיכול להדליק עם ברכה כמו מי שנקלע למדבר, שיכול להדליק בצה"כ בפתח אהלו מבחוץ עם ברכה, אפי' שיודע ודאי שלא יהיה בזה פירסומי ניסא לרבים, דמה לי במדבר ובספינה בלב ים שלא יהיה שם פירסומי ניסא לרבים, ומ"ל בערפל שלא יהיה בו

פירסומי ניסא לרבים, ואם משום שבמדבר ובספינה יכול להיות שיזדמנו לשם אנשים ויהיה פירסומי ניסא לרבים, ואפי׳ שזה נדיר שיקרה יכול לברך על סמך זה, א״כ גם בערפל אפי׳ שזה נדיר שיקרה שתוך חצי שעה יתפזרו העננים, יכול לברך על סמך זה.

ג) זאת ועוד, דבימינו שכלתה רגל מן השוק נמשך במציאות הרבה יותר מחצי שעה, וברוב המקומות בארץ ישראל הוא עד שעה שבע בערב, ובמקומות מרכזיים עד חצות ויותר, וידוע מש״כ הרמב״ם (בפ״ד מהל׳ חנוכה ה״ה) דאם שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זה הזמן, כמו חצי שעה ״או יותר״ עכ״ל. וכ״כ הכל בו ה׳ חנוכה (סי׳ מ״ד), ועוד ראשונים, ודקדק מזה הגרי״ז מבריסק, דמשמע מזה שתלוי לפי הענין, ואם המציאות דכלתה רגל מן השוק מתארך יותר צריך להדליק יותר, וזהו שכתב ברמב״ם או יותר, וכ״כ הריטב״א וז״ל: עד דכליא רגלא דתרמודאי פי׳ מוכרי עצים וכו׳, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שהחנויות מוכרים שמן וכיו״ב פתוחות עכ״ל, וכ״כ בשו״ת תשובות והנהגות ח״א (סי׳ ש״צ), ובעל בני יששכר בחי׳ מהרצ״א (דף ב׳), והביאו בפסקי תשובות (סי׳ תרע״ב ס״ק ד׳) עיי״ש. ואף שבשו״ת אור לציון ח״א (סי׳ מ״ד) כתב לדחות את ראית הגרי״ז מהרמב״ם, די״ל דמש״כ הרמב״ם ״או יותר״, כוונתו לרמוז דמי שרוצה להדליק כר׳ יוסי דס״ל דביהש״מ כהרף עין, מספיק לשים שמן חצי שעה, ומי שרוצה להחמיר כר׳ יהודה דס״ל דביהש״מ שלושת רבעי מיל, ומדליק מתחילת השקיעה צריך לתת שמן בה חצי שעה ועוד שלושת רבעי מיל, וזהו שכתב הרמב״ם או יותר, לענ״ד אין דבריו מוכרחים, דאם הרמב״ם היה מדבר על מי שבא להדליק בזמנה, וע״ז היה אומר דהוא חצי שעה או יותר, היה עוד מקום לדחוק ולומר שבא לרמוז על מח׳ ר׳ יוסי ור״י בזמן ביהש״מ כדברי האור לציון, אך כיון שהרמב״ם מדבר במי ששכח או הזיד ולא הדליק בזמנה, דמדליק והולך עד שתכלה וכו׳, א״כ מיירי בשעבר הזמן המוסכם שהוא זמנה, דהיינו צה״כ, וע״ז קאמר דמדליק והולך עד שתכלה רגל דהוא חצי שעה או יותר, ומשמע בהדיא דבא לפרש מהו השיעור של כלתה רגל מן השוק, ומבואר מדבריו שכלתה רגל מן השוק מתארך יותר מחצי שעה לפי הענין כדברי הגרי״ז.

ואף שלגבי שיעור השמן לתת בכלי, נר׳ שמעיקר הדין ל״צ לתת יותר משיעור של חצי שעה, כמש״כ הרבה פוסקים והאור לציון הנ״ל, היינו משום דלמ״ד בגמ׳ דכלתה רגל מן השוק נאמר לשיעורא, מסתברא שחז״ל קבעו שיעור א׳ קבוע כמה שמן צריך לתת בכל הדורות, וקבעו אותו לפי השיעור

דכלתה רגל מן השוק שבאותם הדורות, הן מצד שלא רצו לתת דבריהם לשיעורין, והן מצד שלא רצו להכביד על העולם, שבמקומות שיש חנויות פתוחות כל הלילה, יצטרכו לתת שמן שידלק כל הלילה, אבל למ"ד בגמ' שזה נאמר לגבי דאם לא הדליק מיד בצה"כ, הולך ומדליק עד שתכלה רגל מן השוק, משום שאז יש מציאות של פירסומי ניסא לרבים, מסתברא דהוא תלוי במציאות דכלתה רגל מן השוק שבכל דור ודור.

ואיך שלא יהיה בין אם כנים דברינו בזה, בין אם לא, עכ"פ כיון שהוא מנהג פשוט שמי שהגיע מאוחר לביתו לאחר חצי שעה מצה"כ, מברך על נרות חנוכה אפי' שמדליק בחוץ, ולענ"ד הוא מנהג כדין, מאחר שיש בזה ארבע וחמש ספיקות שקיים את המצוה אף בכה"ג, ואין לחוש בזה לסב"ל ואכמ"ל, ומנהג ישראל תורה הוא, א"כ ה"ה בני"ד נר' דכל שהערפל יתפזר בתוך הזמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק בימינו, קיים בהדלקתו גם את המצות פירסומי ניסא לרבים, ויכול לברך על הדלקה זו. ואפשר להוסיף עוד טעמים שיכול לברך על הדלקת נרות בחוץ אפי' שיש שם ערפל, אך כיון שכל זה רק לרווחא דמילתא, דאף הטעם האחרון שכתבתי, זהו רק לרווחא דמילתא, דלקושטא דמילתא נר' לענ"ד דהיסוד הראשון שבארנו הוא הנכון, ומכח זה לבד יכול לברך על הדלקת נרות חנוכה בחוץ אפי' שיש ערפל, לכן לא ראיתי צורך להאריך בזה יותר. והנר' לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. המדליק נרות חנוכה בחוץ במקום ששורר בחוץ ערפל כבד כבמקומות הגבוהים שבשכונת רמות, אע"פ שהעוברים בחוץ לא יראו את הנרות הדולקות, יכול להדליק עם ברכה, לא מיבעיא באופן שנראה שהערפל יתפזר תוך חצי שעה, ויהיה פירסומי ניסא לרבים בתוך החצי שעה הראשונה להדלקה בזמנה, אלא אפי' באופן שנראה שהערפל לא יתפזר תוך החצי שעה הראשונה, כל שנראה שהערפל יתפזר בזמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק בימינו, יכול להדליק עם ברכה.

ופירות הנושרים מדברינו

ב. הנמצא בספינה או במדבר וכיו"ב, אפי' שאין עמו אנשים שיראו את הנרות חנוכה שידליק, אם מדליק בזמנו, ידליק עם ברכה.

ג. המנהג שנהגו להדליק נרות חנוכה עם ברכה, בחוץ או בחלון הפונה לרה"ר כל זמן שלא כלתה רגל מן השוק בימינו, הוא מנהג נכון ע"פ ההלכה, ואין לחוש בזה לסב"ל, אך מאידך גיסא אין חיוב מדינא לתת שמן בכלי כשיעור שלא כלתה רגל מן השוק בימינו, ורק לחומרא ראוי להחמיר לתת שמן כשיעור שלא כלתה רגל מן השוק בימינו.

בע"ש שמקדימים להדליק נ"ח, האם מותר ליהנות מהם עד תחילת זמן המצוה * הדליק נר חנוכה בעת שתריס החלון סגור, ואח"כ הרים אותו, האם דמי להדליק שלא במקום ההדלקה * בע"ש שמחכים בביהכ"נ למנין עד סמוך לחשכה להדליק נ"ח, ולא באו, ביאור הטעם דידליק מיד * השוכר חדר במלון, האם יוצא י"ח בהדלקת אשתו בביתו

לכבוד ידידי האברך החשוב חו"ב טובא הרה"ג רועי תמיר שליט"א שלום וברכה רבה וכט"ס

יקרת מכתבו הגיעני והריני להשיבו מעט כמיסת הפנאי.

א) מה ששאל כת"ר בערב שבת שמדליקים נרות חנוכה מוקדם, האם מותר להנות מהנרות כעת, שהרי המצוה תתקיים מאוחר יותר מהשקיעה או מצאת הכוכבים, ואין זה כעת נר מצוה, או שמא י"ל דהוקצה למצותו. לענ"ד נר' דהוקצה למצותו ואסור להנות מהנרות, וראיה לדבר ממש"כ השו"ע (בסי' רס"ג סעיף י"ד) וז"ל : אם ביום המעונן טעו ציבור וחשבו שחשיכה, והדליקו נרות והתפללו תפילת ערבית ש"ש, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה, א"צ לחזור ולהתפלל ערבית, אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה וכו', וי"א שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר בני הבית מותרין, וי"א אותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפי' אם כבה אסור לטלטלו עכ"ל. וכתב המג"א (בס"ק כ"ז) דבאור זרוע (הל' ע"ש סי' ט"ז) כתב דאפי' אחרים שלא קבלו עליהם שבת אסורין ליגע בו ולטלטלו כיון שהודלק לשבת, וביאר שטעמו הוא משום דאזיל לשיטתו דס"ל דקבלה בטעות שמה קבלה, וא"כ הוקצה למצותו, וכיון שהוקצה לבעלים הוקצה לכל, לכן אסור גם לאחרים שלא קבלו שבת להנות ממנו הנאות של חולין, וגזרו שאסור אפי' ליגע בו או להוסיף עליו שמן, שמא מתוך כך יבואו להשתמש בו תשמיש של חולין עכתו"ד עיי"ש. ומבואר בדבריו שאפי' קבלה בטעות שלא בזמן המצוה, שהדליקו מפלג המנחה מחמת שטעו ביום המעונן, בכ"ז אמרינן שהנרות שבת הוקצו למצותם ואסור להשתמש בהם תשמישי חול, א"כ כ"ש בנרות חנוכה שהודלקו בזמנם בע"ש לפני השקיעה ודאי שהוקצו למצותם אפי' שעדיין אינו שעת המצוה, ואסור להשתמש בהם תשמישי חול, בפרט שבנרות חנוכה החמירו לאסור להשתמש בהם תשמישי חול יותר מבנרות שבת.

ואע"פ שבדרישה כתב לבאר את דברי האו"ז בדרך אחרת, דהוא כדי שיהיה היכר לאותן שהדליקו, שחל

עליהם שבת, דאם אחרים שלא קיבלו עליהם שבת יהיו רשאים לגעת בו ולהוסיף שמן ואם כבה מותרים לטלטלו, ורואים שאחרים נוהגים בו חול, יהיו סבורים שגם הם מותרים כבחול, לכן גזרו דבמה שאצלהם הוא ההיכר שחל עליהם שבת, גם אחרים צריכים להתנהג בו כאילו הוא שבת עכתו"ד עיי"ש, אין מזה הוכחה דלא ס"ל כדברי המג"א שמשום שהוקצה למצותו אסור להשתמש בו תשמיש של חול, דבפשטות נר' דאף הוא מודה דאמרינן שהוקצה למצותו, ומה שלא פירש כהמג"א, נר' דהיינו משום שהיה נר' לו דוחק לומר שמשום שהוקצה למצותו ואסור להשתמש בו תשמיש של חולין, גזרו עד כדי כך שאסור אפי' לגעת בו, או להוסיף בו שמן, דהו"ל גזירה לגזירה, וגזירה רחוקה שאם יגעו בו, שמא מחמת זה יבואו גם להתשמש בו תשמיש של חולין, לכן פירש בדרך אחרת, דמה שאסרו לאחרים שלא קיבלו עליהם שבת שלא לגעת בו, ושלא להוסיף בו שמן, זהו מפני שאם יזלזלו בפני אלה שקבלו עליהם שבת, במה שאצלהם הוא ההיכר שחל עליהם שבת, הם יבואו לטעות שגם להם מותר להתנהג כבחול.

ב) ומה ששאל במי שהדליק נר חנוכה בעת שהתריס של החלון היה סגור, ואח"כ נזכר והרים אותו, האם זה דומה להדליק שלא במקום ההדלקה והוציאה החוצה, דלא יצא. לענ"ד נר' לא דמי להתם, דשם כיון שהדליקה בפנים, במקום שנראה קצת שלצורכו הדליקה, ואח"כ הוציאה בחוץ, אמרינן דהרואה אומר לצורכו הדליקה, כמבואר בשו"ע (סי' תרע"ה ס"א) עיי"ש, אבל בני"ד כיון שהדליקה בחלון ורק התריס היה סגור, כולם מבינים שהדליקה לשם מצות חנוכה ולפירסומי ניסא שהעוברים ושבים יראו את הנרות שבחלון, ורק לא שם לב שהתריס סגור, וי"ל שיצא י"ח.

אלא שמצינו מח' בפוסקים האם הפירסומי ניסא לרבים הוא לעיכובא במצות נר חנוכה, וכל שלא עשה פירסומי ניסא לרבים בהדלקה, לא יצא י"ח הדלקת נר חנוכה, או שאע"פ שהפירסומי ניסא לרבים הוא חלק חשוב מאוד במצוה, עכ"פ אינו לעיכובא בדיעבד, ואם הדליק בלי פירסומי ניסא לרבים בדיעבד יצא י"ח, דברמב"ם (בפ"ד מהל' חנוכה ה"ה) כתב דאם עבר הזמן דכלתה רגל מן השוק לא ידליק, וכ"כ הכל בו (סי' מ"ד הלכות חנוכה), והאו"ח הל' חנוכה עיי"ש. ומבואר בדבריהם דהפירסומי ניסא לרבים הוא לעיכובא, ובלי זה לא ידליק דלא מקיים בזה מצוה, וע"ע בס' שבות יצחק חנוכה (פ"ג) במה שהאריך להוכיח מדברי איזה אחרונים דהוא לעיכובא אף בדיעבד, ושכן נוטה דעת מרן הגריש"א זצ"ל. אבל בחי' הרשב"א לשבת (דף כ"א ע"ב) בד"ה והא נמי דקתני, כתב דמצותה כל הלילה, אלא שלא עשה המצוה כהלכתה וכתיקונה לגמרי, כיון

שהדליקה בשעה שכלתה רגל מן השוק ואין כ״כ פירסומי ניסא, ושכ״כ רבו בהלכותיו [דהיינו ר׳ יונה על שבת, אלא שלא זכינו לרי״ו על שבת] עכתו״ד עיי״ש, וכן במ״מ שם על הרמב״ם הביא שיטה זו בשם יש מפרשים עיי״ש, ונר׳ שזוהי גם דעת הטור שכתב (בר״ס תער״ב) וז״ל: מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה, שאז העם עוברין ושבין וכו׳, ומ״מ עדיין זמנה כל הלילה, ודלא כהרמב״ם ז״ל שכתב וכו׳ עבר זה הזמן אינו מדליק עכ״ל עיי״ש, ואף שהב״י העיר על הטור, שמתוס׳ והרא״ש משמע דמה שהולך ומדליק כל הלילה, זהו רק מספק, וא״כ לא היה לטור לכתוב שמצותה כל הלילה ודלא כהרמב״ם, דמשמע דמצותה מתורת ודאי כל הלילה עיי״ש, נר׳ דהטור אזיל בשיטת הרשב״א ורבותיו, ולכן כתב בלשון כזו, כמש״כ הכנה״ג בשם הראנ״ח שדעת הטור כדעת הרשב״א, וכ״כ הפר״ח.

ונר׳ דכ״ה דעת הריטב״א בשבת (דף כ״א ע״ב) בד״ה דאי לא אדליק מדליק, שכתב דלפ״ז יש לפרש דה״ק, דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא, ואח״כ אינו מדליק אלא בפנים, דלדידהו נמי משום דלא מצי לעשות היכרא לבני רה״ר, לא נפטר לעשות היכרא לו ולב״ב עכתו״ד עיי״ש, דמבואר בדבריו דאף לדידהו הפירסומי ניסא לרבים אינו לעיכובא בדיעבד. ולפ״ז אפשר לומר דמרן השו״ע, אע״פ שבב״י כתב דכשאין פירסומי ניסא לרבים נר׳ שמדליק רק מספק, אחר שראה להרבה ראשונים דס״ל שהפירסומי ניסא לרבים אינו לעיכובא חזר בו, ולכן בשו״ע כתב בסתם דמדליק והולך כל הלילה עכ״ל, דמשמע עם ברכה, והיינו משום שהפירסומי ניסא לרבים אינו לעיכובא בדיעבד, ובזה יתיישב טענת המג״א (בסי׳ תרע״ב ס״ק ו׳) על השו״ע עיי״ש, ועיי״ע בח״מ (סי׳ תרע״ב ס״ק ג׳) במש״כ בזה בדעת השו״ע, ובמה שצידד שהפירסומי ניסא אינו לעיכובא במצוה עיי״ש, וכן צידד בשו״ת התעוררות התשובה ח״א (סי׳ קנ״ג), ושו״ת אג״מ או״ח ח״ד (סי׳ ק״ה ס״ק ז׳), וכ״כ בהליכות שלמה מועדים ח״ב (פי״ד סט״ז, ובדבר הל׳ ס״ק ל׳) דאף בזמן חז״ל הפירסומי ניסא לרבים אינו לעיכובא בדיעבד, דכן משמע מהפוסקים, [חוץ מהרמב״ם דמשמע קצת דהוא לעיכובא], ומרהיטת הסוגיא ממה שאמרה שמצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, דמשמע שכמו שאמרינן התם דמצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח וכיו״ב, ואינו לעיכובא בדיעבד, כך גם בפתח ביתו מבחוץ הוא למצוה, ואינו לעיכובא בדיעבד עיי״ש, ואכמ״ל יותר בזה.

ג) ובפשטות נר׳ לומר דזה תלוי במח׳ הנ״ל, דלדעת הרמב״ם ודעימיה כיון שבשעת ההדלקה לא היה פירסומי ניסא לרבים, לא קיים באותה שעה את

המצוה והוי ברכה לבטלה, בעוד שלרשב"א ודעימיה כיון שהפירסומי ניסא לרבים אינו לעיכובא בדיעבד, א"כ קיים את המצוה בשעת ההדלקה אפי' שהתריס היה סגור, ולא היה פירסומי ניסא לרבים באותה שעה, אך י"ל דאפי' לרמב"ם ודעימיה דוקא כשמדליק במקום שאינו ראוי לעשות בו פירסומי ניסא לרבים, הוי ברכה לבטלה, אבל אם מדליק בחלון דהוא מקום שראוי לעשות בו פירסומי ניסא לרבים, ורק משום ארי דרביע עלה, לא היה פירסומי ניסא לרבים בשעת ההדלקה, ואח"כ הסיר את הארי דרביע עלה, ונהיה פירסומי ניסא לרבים, י"ל דלא הוי ברכה לבטלה, ואע"פ שאם לא נעשה פירסומי ניסא לרבים כלל, אפי' שזה נוצר רק מחמת הארי דרביע עלה, לרמב"ם ודעימיה לא יצא י"ח המצוה, עכ"פ במקום שסילק את הארי דרביע עלה, והשלים את החלק של הפירסומי ניסא לרבים, י"ל דלא הוי ברכה לבטלה כנ"ל. ויש להביא קצת ראיה לזה, ממש"כ הפוסקים שאע"פ שבביהכ"נ אין לברך אלא בעשרה, בכ"ז בע"ש סמוך לחשכה יכול לברך על סמך שאח"כ יבואו עשרה לביהכ"נ, ואף דיש חוששים בזה לסב"ל וס"ל שלא יברך, עיין בכה"ח (סי' תרע"א ס"ק ע"ב וע"ח) במש"כ מדברי הפוסקים בזה עיי"ש, עכ"פ אפשר שני"ד עדיף באיזה בחינה מהתם, דבני"ד בשעת הברכה יש אפשרות לקיים פירסומי ניסא לרבים, רק שצריך להסיר את הארי דרביע עליה, ואכתי צע"ק עוד בזה, ועכ"פ אם כשעדיין עוסק בהדלקה נזכר והסיר את התריס, פשוט שאף לרמב"ם ודעימיה הוי ברכתו כדין ואכמ"ל.

ועוד דלדעת בעל העיטור (בעשרת הדברות הל' חנוכה דף קי"ד ע"ב) מן הסכנה והילך אין חיוב לעשות פירסומי ניסא לרבים, והביאו להל' בשביה"ל (ר"ס קפ"ה), וכן משמע מדברי ס' התדיר (הל' חנוכה סי"ז) שכתב, ובמקום שאין סכנה מהני הגויים וכו' שיכבו אותה, מצוה מן המובחר להדליקה בחוץ עכ"ל, וכ"מ מס' אהל מועד (הל' חנוכה נתיב ח') שכתב, ועכשיו נהגו להניחו על הפתחים מבפנים, ואע"פ שאינו שעת הסכנה עכ"ל. וכ"ה דעת הצפנת פענח הל' מגילה (פ"א ה"ג) עיי"ש, וע"ז סומכים רבים בימינו שמדליקים בפנים ולא עושים פירסומי ניסא לרבים, וע"ע במש"כ קצת מזה בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה ס"ק ג' – ה'), א"כ הוי עוד ספק שאף בכה"ג שהתריס היה סגור יצא י"ח המצוה בשעת ההדלקה, ולא הוי ברכה לבטלה, ואיך שלא יהיה כיון שבסוף הסיר את התריס ועשה פירסומי ניסא לרבים, לכו"ע קיים את המצוה כהלכתה, וכל הנידון הוא רק על הברכה, שמא כיון שבאותה שעה לא קיים פירסומי ניסא לרבים, אולי הוי ברכה לבטלה, אך כבר הבאנו כמה צדדים בהל' שאף ברכתו לא נחשבת

לברכה לבטלה, וכן נר׳ העיקר להל׳, דאף ברכתו נחשבת לברכה כדין ואכמ״ל יותר בזה.

ד) מה שהביא למג״א (בסי׳ תרע״א ס״ק י׳) שכתב דבע״ש שמחכים בביהכ״נ למנין עד סמוך לחשכה להדליק נרות חנוכה, ולא באו, ידליק מיד, וסמכינן שהאנשים יבואו אח״כ, וכ״כ הביה״ל שם שהמדליק בברכה יש לו ע״מ שיסמוך עיי״ש, וצריך לומר דתולים ברגילות האנשים שבאין לביהכ״נ, לכן מורים לו לברך, כמש״כ בקובץ מראה מקומות פסחים (ז׳ ע״א) עיי״ש. וציין גם למש״כ בשו״ת שערי צדק אה״ע (סי׳ ט״ז) שהקשה האיך בקידושין על תנאי יברך ברכת אירוסין וחתנים, שמא לא יתקיים התנאי, ותירץ דבהכרח צ״ל דסמכינן על הרוב שלא יתבטל, אלא שבשו״ת להורות נתן הקשה ע״ז מדברי הט״ז באו״ח (סי׳ ח׳) שכתב, דלענין ברכה לבטלה לא סמכינן על רוב והניח בצ״ע, וא״כ תיקשי גם בני״ד איך סמכינן על רוב או חזקה לברך. נר׳ דהמג״א והביה״ל ודעימייהו מיירו בביהכ״נ שיש בו ציבור די גדול, ומעולם לא אירע שלא היה מנין בע״ש, והו״ל כאנן סהדי שודאי יהיו אח״כ עשרה שיראו את הנרות, לכן יכול להדליק את הנרות עם ברכה.

ה) ומה ששאל באדם ששוכר חדר במלון, האם יוצא י״ח בהדלקת אשתו כמו באכסנאי, או שמכיון שיש לו בית בפנ״ע דשכירות ליומא ממכר הוא, א״כ צריך להדליק בעצמו ולא יוצא י״ח בהדלקת אשתו. יעויין במש״כ בעוניי בשו״ת שערי יושר ח״ה (סי׳ פ״ט), להוכיח מדברי הפוסקים דאפי׳ מי שיש לו בחו״ל בית בפני עצמו ששייך לו, ובחנוכה נמצא שם לצורך עסקיו, העיקר להל׳ דיוצא י״ח בהדלקה שאשתו מדליקה עליו בביתו, ורק מאחר שי״א שצריך להדליק, ידליק בלי ברכה, ודלא כהאומרים דבכה״ג יכול להדליק עם ברכה עיי״ש. והנר׳ לענ״ד בכ״ז כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

להדליק נר חנוכה קודם שאמר ברוך המבדיל

נשאלתי במי שהדליק נר חנוכה במוצ״ש חנוכה לפני תפילת ערבית, וכשגמר לברך נזכר שלא אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול, והסתפק מה עליו לעשות.

והשבתי, שידליק בלי לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול, כמש״כ הרמ״א (בסי׳ רע״א ס״ה) במי שטעה ובירך על איזה מאכל קודם שהבדיל, שיטעם מעט בלי הבדלה כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, וביארו האחרונים שם ע״פ מש״כ המג״א (בס״ק י״ב בדעה החולקת על הרמ״א) דלא דמי לגביל לתורא, שמותר להפסיק ולומר את זה בין הברכה לאכילה,

דהתם כיון שאסור מהתו' לאכול קודם שיאכיל לבהמתו, חשיב לצורכי סעודה מהתו' ולא הוי הפסק, מש"כ האיסור של אכילה קודם הבדלה, כיון שהוא רק איסור דרבנן, אם יפסיק בהבדלה בין הברכה לאכילה, מהתו' הוי הפסק בין הברכה לאכילה, והברכה שבירך על המאכל תהיה ברכה לבטלה דהוא איסור דאו', לכן עדיף שיעבור על איסור דרבנן לטעום ממה שבירך עליו בלי הבדלה, ממה שיפסיק להבדיל ויעשה ברכה לבטלה שהוא איסור דאו', כן נר' מדברי הפמ"ג בא"א (ס"ק י"ב), לבו"ש, ערוה"ש (ס"ק כ') ועוד אחרונים עיי"ש.

לפ"ז נר' דה"ה בני"ד כיון שהאיסור לעשות מלאכה בלי לומר ברוך המבדיל וכו', הוא רק איסור דרבנן, ואם יאמר את זה בין הברכה להדלקה, מהתו' הוי הפסק בין הברכה למצוה, והו"ל לברכה שבירך ברכה לבטלה, דהוא איסור דאו', א"כ עדיף שיעבור על איסור דרבנן להדליק נר חנוכה בלי לומר ברוך המבדיל וכו', ממה שיפסיק לומר ברוך המבדיל וכו', ועי"ז יעשה את הברכות שבירך על נר חנוכה ברכות לבטלה, דהוא איסור דאו', בפרט שהדלקת הנר, יש אומרים שמותר להדליקו גם בלי לומר ברוך המבדיל וכו', והביאם הרמ"א (בסי' רצ"ט ס"י), וכתב שמזה נתפשט המנהג להדליק נר בלי לומר ברוך המבדיל וכו' עיי"ש, ואע"פ שבמשנ"ב (שם ס"ק ל"ט) הביא שהמג"א והאחרונים פקפקו מאד במנהג הזה עיי"ש, עכ"פ בשעת הדחק כזו שכבר בירך על הדלקת נר חנוכה, ואם יפסיק לומר ברוך המבדיל וכו', ברכתו תהיה ברכה לבטלה, כדאי הוא דעה זו דס"ל שלהדליק נר, ל"צ לומר ברוך המבדיל וכו' לסמוך עליה, וידליק נר חנוכה בלי לומר ברוך המבדיל וכו'. אלא שלכתחילה ראוי להרהר בלבו את אמירת ברוך המבדיל וכו', דלדעות דס"ל הרהור כדיבור, נר' דאף אם אומר את זה בהרהור, זה מהני להתיר את האיסור דרבנן שלא לעשות מלאכה לפני שאומר ברוך המבדיל וכו'.

ב) אגב במש"כ הרמ"א דאם בירך על מאכל קודם שהבדיל, יטעם מעט בלי הבדלה כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, באור לציון ח"ב (עמוד קצ"ט במקורות וביאורים) כתב, דמי שטעה ולא הבדיל בתפילה, ובירך על מאכל קודם הבדלה, נר' שלא יטעם ממנו, דאז יצטרך לחזור ולהתפלל, אלא יאמר ברוך שם וכו' עכתו"ד עיי"ש. אך לענ"ד דבריו צ"ע מכמה טעמים, דקודם כל סותר למש"כ שם לפנ"כ, דאם טעם פחות מכזית ל"צ לחזור ולהתפלל, א"כ שיטעם מעט פחות מכזית כדי שברכתו לא תהיה ברכה לבטלה, ולא יצטרך לחזור ולהתפלל, [אלא דלקושטא דמילתא נר' לענ"ד, דכיון שהאיסור לאכול או לשתות קודם הבדלה הוא אף בפחות מכזית, א"כ גם מה שקנסו שאם אכל או שתה קודם שהבדיל בתפלה ועל הכוס, צריך לחזור ולהתפלל, מסתברא

דהוא על מה שיש בו איסור אכילה קודם הבדלה, אף שהוא פחות מכזית, ולפ״ז נר׳ דאף באכל פחות מכזית צריך לחזור ולהתפלל]. ועוד דכיון שנזכר רק לאחר שבירך על המאכל שלא הבדיל, וכעת אחר הברכה הוא אנוס לטעום מעט, כדי שברכתו לא תהיה ברכה לבטלה, י״ל דבאנוס לאכול לפני הבדלה, לא קנסו שצריך לחזור ולהתפלל, כעין מש״כ האור לציון שם לפנ״כ, דבחולה שאנוס לאכול קודם הבדלה על הכוס, ל״צ לחזור ולהתפלל שנית אפי׳ שלא הבדיל בתפילה, א״כ ה״ה בני״ד כיון שאנוס כעת לטעום קודם הבדלה, נר׳ של״צ לחזור ולהתפלל ערבית, וכ״כ בשו״ת מגדנות אליהו ח״ב (סי׳ כ׳), והביאו בס׳ פסקי תשובות הנדמ״ח (סי׳ רצ״ד הערה 16) עיי״ש.

ועל כן נר׳ העיקר להל׳ דמי שבירך על איזה מאכל לפני הבדלה, ואחר הברכה נזכר שלא הבדיל בתפילה ועל הכוס, יטעם משהו ממה שבירך עליו כדי שברכתו לא תהיה ברכה לבטלה, ול״צ לחזור ולהתפלל ערבית, כיון שהיה אנוס במה שטעם משהו קודם שהבדיל בתפילה ועל הכוס. והנר׳ לענ״ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ״ל

א. בירך על נר חנוכה במוצאי שבת חנוכה, ונזכר אחרי הברכה שלא הבדיל אפי׳ באמירת ברוך המבדיל בין קודש לחול, ידליק נר חנוכה בלי לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול, ולכתחילה ראוי שיהרהר בלבו ברוך המבדיל וכו׳.

ב. שכח להבדיל בתפילה, ולפני שהבדיל על הכוס, טעה וטעם פחות מכזית, יש מי שאומר שלא צריך לחזור ולהתפלל, ויש מי שאומר שצריך לחזור ולהתפלל, וכן נראה העיקר להלכה.

ג. הבדיל בתפילה, ולפני שהבדיל על הכוס, טעה ובירך על איזה מאכל, יטעם ממנו בלי להבדיל על הכוס, ואם שכח להבדיל בתפילה, וטעה ובירך על איזה מאכל, יש מי שאומר שלא יטעם מהמאכל כדי שלא יתחייב לחזור ולהתפלל, אלא יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ויש אומרים שיטעם ולא צריך לחזור ולהתפלל, כיון שהטעימה שטעם קודם הבדלה היתה באונס, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, וכן נר׳ העיקר להלכה.

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א
רב שכונת רמת שלמה

באחד שמדליק נר חנוכה עבור אמו, כי אביו נמצא בחו"ל, האם יכול אח"כ לחזור ולהדליק עבור עצמו בברכה

בס"ד, טבת תשע"ד, פעיהקת"ו.

שוכטו"ס אמע"כ האברך כמדרשו הה"ג מוה"ר שמואל גפנר הי"ו בן ידידי הרה"ח המפו' מוה"ר פסח שליט"א משב"ק אצל גאון ישראל מרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זי"ע

ע"ד שאלתו, בא' שמדליק נר חנוכה עבור אמו, כי אביו נמצא בחו"ל, האם יכול אח"כ לחזור ולהדליק עבור עצמו בברכה, דהרי כבר יצא בברכה שבירך בהדלקה עבור אמו. והאריך בזה אם יש בזה משום ברכה שאינה צריכה.

הנה הרי אנן קיי"ל שכל אחד מדליק בברכה מדין מהדרין, אע"פ שכבר הדליק אביו והוציא את כולם מדין נר איש וביתו, מ"מ חוזר כל אחד ומדליק לעצמו בברכה מדין מהדרין, וממילא פשוט דלא הוי הכא ברכה שאינה צריכה, כיון דרמיא עלי' חיוב הדלקה משום מהדרין.

ואי משום הא שכבר בירך בהדלקה בשליחות אמו, מצאנו כעי"ז לענין מי שכבר הדליק בברכה בבית הכנסת, דחוזר ומדליק לעצמו בברכה, כמבואר בסימן תרע"א, אך כ' שם המשנ"ב (ס"ק מ,ה) דלא יחזור ויברך בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא את אשתו וב"ב, יעוי"ש.

ומיהו אם מכוין שלא לצאת בעצמו בברכות נס וזמן רק שמברך לצאת המנהג להדליק בבית הכנסת, שפיר יכול לחזור ולברך לעצמו בביתו גם ברכת נס וזמן, וכמבואר בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סימן ק"צ) דהמדליק נ"ח בשליחות לבעה"ב יכול אח"כ לחזור ולהדליק לעצמו ולברך כל הברכות אם כיון שלא לצאת לעצמו בברכת זמן ונס, יעוי"ש.

ומבואר דעכ"פ ברכת להדליק נ"ח יכול לחזור ולברך בהדלקתו בכל ענין, אף שכבר הדליק עבור אחרים, וביאור הדברים הוא כיון דרמיא עלי' חיובא משום דין מהדרין יכול לברך, וכמבואר. אך ברכת זמן ונס, יכול לחזור ולברך רק אם כיון תחילה שלא לצאת לעצמו, וכמש"נ. [ואף בבן ישיבה שהדליק נ"ח בהיכל הישיבה, דדנו הפוסקים אם יכול לחזור להדליק בברכה, לפ"מ דהעלה הברוך טעם ז"ל בהגהותיו (בסי' תרע"א) לצדד דאורח שהדליק נרות בביהכנ"ס א"צ לחזור

ולהדליק באכסניתו, כ׳ בשו״ת דברי ישראל (או״ח סימן ר״י) שיכול לכוון בשעת ההדלקה בביהכנ״ס שאינו רוצה לצאת בהדלקה זו ידי חובתו ושוב יוכל שפיר להדליק בברכה לעצמו, יעויי״ש].

ואשר על כן שפיר נתבאר מכ״ז דיכול לחזור ולהדליק בברכה אף שכבר הדליק עבור אמו בשליחותה, וכמש״נ.

וכבימים ההם יראנו הקב״ה נסים ונפלאות מתוך רחמים וחסדים אכי״ר.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות מתתיהו דייטש

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
גאב"ד היכל הוראה

אמר לשם יחוד ונדלק בטעות הנר של חנוכה

אל כבוד חובר חברים מחוכם, ארי נעשה שוא"ל, הרב הגאון רבי **גמליאל רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך ושא"ס

אודות מה שנשאלתי על ידי מעכת"ר שליט"א אדם שאמר לשם יחוד לפני הדלקת נר חנוכה, והחזיק בידו נר דלוק להדליק בזה הנר חנוכה, ובאמצע שאומר לשם יחוד, נדלק הנר חנוכה בטעות מהנר הדלוק בידו, מה יעשה כעת, אם יצא ידי חובתו בהדלקה זו ושוב לא יברך על ההדלקה, או דנימא דיכבה הנר הדולק וידליק ויברך.

הנה אף שבאמת אין דרכי לענות בשאלות ותשובות שאינן הלכה למעשה כצוואת אאמו"ר זצ"ל שאמר לי דרב אינו מפעל להוראת שאלות וכמו שהבאתי בהקדמתי להיכל הוראה ח"א מכל מקום לחיבתכם לא אמנע ידי מלהענות למשאלותיכם ובפרט ששאלה זו יש בה קיום דברי חז"ל ששלשים יום קודם החג שואלין ודורשין מענינו של יום.

וזה החלי: בנדון מי שבטעות אחז האש בנר שרוצה להדליקו ונסתפק בתרתי אם צריך לכבות הנר ולהדליק מחדש ואי נימא דאין צריך לכבות איך יברך עכשיו להדליק נר של חנוכה אחרי שכבר יצא ידי חובתו בנדלק הנר בטעות.

הנה אם נדלק באמצע אמירת לשם יחוד פשוט שצריך לכבות הנר ולהדליקו שנית ואם באמצע אמירת הברכה הרי הברכה ראשונה היא להדליק נר של חנוכה וזו היא ההדלקה וודאי יוצא בה ידי חובתו

הנה מעיקרא דדינא כתב בביאור הלכה (סימן ס ד"ה וכן הלכה): ודע דמה שכתבנו במ"ב היכא שמוכח וכו' כגון בק"ש ע"י סדר התפלה ובשאר מצות ע"י הברכות או ע"י ההכנה להמצוה כגון מה שאמרו בירושלמי פ"י ה"ג גבי מצה דבין שכיון ובין שלא כיון מכיון שהיסב חזקה דכיון ובירושלמי דר"ה גבי היה עובר אחורי ב"ה ושמע קול שופר או קול מגילה וכו' הדא דתימא בשעובר אבל בעמד חזקה כיון ופירושו דדוקא אם עומד אחורי בהכ"נ סתמא לאו למצוה קאי אבל בעומד בתוך בהכ"נ ושומע קול שופר מסתמא עומד לשם כונה וכמו שכתב בספר ישועות יעקב בסי' זה וכל כה"ג נוכל למצוא בכל המצות, ע"כ. ומעתה בנ"ד כשאומר לשם ייחוד הרי זה הכנה

למצוה ובכה"ג מבואר בביאור הלכה דיצא ידי חובתו, אולם אכתי יש לומר דנ"ד שאני שהרי הטעם כתב בביאור הלכה הוא משום דחזקה כיון, וכיון דנדלק מאליו איך אפשר לומר דחזקה כיון, דבשלמא נטילת לולב או שמיעת קול שופר כשנוטל הלולב לקיים מצותו או שומע קול השופר כשנוטל הלולב או שומע השופר אף דאין כונה פרטית אמרינן דכיון דעושה עכשיו ההכנות לקיים מצוה זו, מסתמא כיון לצאת בנטילה או בשמיעה אולם בהדלקת הנר כיון שהנר נדלק מאליו בלי שום כונה מצדו ואדרבה הוא אינו רוצה לצאת בהדלקה זו שפיר עדיף שיכבה הנר וידליקנו שנית

ובכה"ג שפיר יכול לברך דאפילו אי נימא דכבר יצא ידי חובת ההדלקה מכל מקום לא גרע מהדלקת נר שבת ואף דבנר שבת שמברכת האשה לאחר ההדלקה היא מכסה עיניה בשביל להנות מן הנרות לאחר ההדלקה ובנר חנוכה הרי הנרות הללו אסורים בהנאה מכל מקום יש לו הנאה מקיום המצוה עצמה, ובפרט דבנר חנוכה הדלקה עושה מצוה.

[שו"ר מה שכתב רבי עקיבא איגר בשו"ת (מהדורא תניינא סימן יג) בענין שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן, נזכר דעדיין לא בירך אם יש לו לברך או לא וז"ל: ומ"מ לדינא נ"ל בנ"ד יש לסמוך ולברך, דיש לצדד עוד, דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו, דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' ש"ע (סי' תרע"ה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ונמשך, ועיין הרא"ש פ"ק דפסחים (סי' י') כתב הטעם דמברך להתעטף בציצית להניח תפילין, לישב בסוכה, ולהדליק נר חנוכה [ולא על עיטוף בציצית, על הנחת תפילין, על הישיבה בסוכה, על הדלקת נר חנוכה] דיש בהם שיהוי מצוה, ולשון מורה על זה להיות עטוף בציצית ולישב בסוכה וכו' ולהדליק נ"ח שיהוי במצותה, כדאמרינן משתשקע וכו', שתכלה רגל מן השוק עיין שם, הרי דמדמה נ"ח לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם, א"כ י"ל כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן, ה"נ י"ל בנר חנוכה, ואף דאינו דומה לגמרי דשם עוסק במצוותם במה דלבוש, וכן מזוזה בפתחו ולא ברך בשעת קביעתו אף דאינו עושה מעשה, מ"מ כל רגע הוי תחלת מצוה דאלו נטלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא, וכן בלולב דכתבו תוס' דנענוע הוא מהמצוה ומקרי עובר לעשייתן, היינו ג"כ דעכ"פ אלו לא היה מנענע היה

מחוסר מצות נענוע, ומוטל עליו לנענע, משא"כ בנר חנוכה דכל שבשעת הדלקה היה בו שמן כשיעור, אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דולק יותר, וא"כ י"ל דמקרי עברה מצוותה, מ"מ כיון דכייל הרא"ש בחדא, לקרותם שיהוי מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתן. גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ. עיין ש"ך יו"ד (סי' י"ט ס"ג) א"כ בנ"ד בצירוף הני סברות, א', דעת הא"ר דמברך על ההידור, ב', כיון דמקרי שיהוי מצוה משך הדלקתם י"ל דמקרי עובר לעשייתן. ג', דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, מכל זה נראה לסמוך בנ"ד דיברך, עכ"ל.

נמצא לפי דברי רע"א דבנ"ד לא גרע ממי שנזכר באמצע ההדלקה שלא בירך ושפיר יכול לברך.

אולם יש להעיר דלפי מה שחידש חתנו מרן החתם סופר זי"ע בחידושים (שבת כ ב) דבשבת חנוכה ליכא דין של כבתה זקוק לה ומעיקר התקנה סגי בהדלקה לבד ואם כן אם אירע דבר זה בהדלקה של שבת חנוכה בנר ראשון אין יכול לחזור ולברך דהרי ליכא שיהוי מצוה בהדלקה זו (ומכל מקום לדעת הפוסקים הנ"ל בסברא ג שכתב רע"א דבכה"ג נמי מקרי עובר לעשייתן א"כ גם ביום ראשון שחל בערב שבת יכול לברך.]

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מח"ס שו"ת 'בירורי חיים י"א חלקים ועו"ס

הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת

בס"ד נר ד' דחנוכה ה'תשפ"ד

לכבוד הרה"ג רבי ישכר בעריש מאנדל שליט"א רב דק"ק טעגלאש לונדון יצ"ו
אחר מבוא הברכה והשלום

הגיעני שאלותיו, אף שלא ידעתיו, אבל שורותיו ידעתי, שאלותיו המחכימות, שהן המה מעידות על תוכו. אשריו ואשרי חלקו.

שאלה: ע"ד שאלתו בדברי הדרכי משה (סימן תרע"ב סק"א) שכתב בזה"ל "ודלא כרבים הנוהגים לעשות נרות שדולקים עד חצי הלילה והוא ללא צורך, וגם אין בו הידור מצוה, דהא לאחר שיעורן מותר בהנאה, ולא שייך הידור מצוה אלא בשעת המצוה. ואין ראיה מנרות חנוכה של בית הכנסת, שהמנהג לעשותן רק גדולות, דשאני התם דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום". סתם ולא פירש כוונתו, למה בנרות חנוכה של בית הכנסת איכא מצוה כל היום. וליכא למימר דהטעם משום הא דכתיב 'באורים כבדו את ד'', דהרי הדגיש "נרות חנוכה – של בית הכנסת".

תשובה: א) הנה כתב הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג הי"ב) בהטבת הנרות של שחרית [בביהמ"ק] היה גם הדלקה אם מצאו שכבו עיי"ש. ולשיטתו (שם ה"י ו-י"ב), שמצות ההדלקה היתה פעמיים ביום, בשחרית ובין הערבים עיי"ש. ומזה נובע המנהג כהיום להדליק בביהכ"נ אף ביום[א]. והא

א. ועיין בפרי מגדים (סימן תר"ע א"א סק"ב) שכתב, דבביהכ"נ דולקין נרות בשחרית ע"כ, וראיתי בליקוטי מהרי"ח (סדר דיני ומנהגי חנוכה דף קיא, א) שהביא משו"ת בנין שלמה (סימן נ"ג) דהטעם להמנהג שמדליקין בביהכ"נ ובביהמ"ד נ"ח בתפילת שחרית, כדי לצאת דעת הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג הי"ב – הנ"ל) שכתב שבהטבת הנרות של שחרית [בביהמ"ק] היה גם הדלקה אם מצאו שכבו עיי"ש, [וכן הוא בשדי חמד (סוף מערכת חנוכה) עיי"ש. ומקור לדברי הרמב"ם מצינו בזוה"ק (רעיא מהימנא פר' אמור דף פח, ב) שכתב, לסדרא בוצינין ולאדלקא להון בכל יומא תרין זמנין ע"כ].

ועיין שו"ת משיב דברים לרבי גרשון ליטש ראזנבוים זצ"ל אב"ד טאלליא (סימן רל"ב) דכן הוא ג"כ מנהג פרעשבורג. ע"כ. וכ"כ בשו"ת מלמד להועיל (סימן קכ"א), ובלוח ארץ ישראל להגרי"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל, מדליקין נ"ח בביהכ"נ שחרית עיי"ש. וראה עוד מה שכתבנו בספר לקט הלכות (ח"ב עמ' תצו הערה ו' עמ' תקנא הערה קל) בזה.

עצם הדלקה בבית הכנסת, הוי דוגמת בית המקדש. כדהובא בספר המנהיג (עמ' תקלא), דנהגו כך על שם שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו"כ ב'מקדש מעט' בגולה, לפרסם הנס בזמן שכולם מתקבצים שם. ע"כ. וכ"כ הכלבו (סימן מ"ד ד ע"א), ויש בהדלקה זו [בבית הכנסת] משום זכר להדלקת נרות המקדש עיי"ש. וכיוב"ז בארחות חיים (הלכות אות יז). וכ"ה בעטרת זקנים (ריש סימן תרע"ג), ...ויותר היה ראוי להדליק בביהכ"נ עצמה מקום מקדשינו מעט – מקום שבו נעשה לנו נס ע"י שמן. ע"כ.

אם יבוא משיח באמצע חנוכה האם ימשיך להדליק כבית הלל או ינהג כבית שמאי

יום שנכפל בו כי טוב לסדר וישב י"ט כסלו ה'תש"פ יוד"ר דהמגיד הגדול ממעזריטש זיע"א

כבוד אהובי ידידי יקירי ומכובדי הרה"ג כהן שדעתו יפה, מלא חכמה ויראה טהורה, חו"ב טובא, שמעתין מתבדרין בבי מדרשא רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט" מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה'
מח"ס גם אני אודך י"ח ופרדס יוסף החדש ג"ח

אחר מבוא הברכה והשלום.

שאלה: ע"ד שאלתו, דמבואר בקדמונים דבביאת המשיח אזי יהיה הילכתא כבית שמאי, ולא כבית הלל. היאך יהיה הדין באם משיח צדקינו יבוא באמצע ימי החנוכה כגון ביום ג' דחנוכה, האם ידליקו באותו יום ג' נרות כדעת בית הלל שמוסיף והולך, או שש נרות כדעת בית שמאי שפוחת והולך.

צדדי השאלה: מכיון דהתחיל לעשות כדעת בית הלל האם מהני לעשות מצוה אחת כשני דעות, מחצה כבית שמאי ומחצה כבית הלל, אפשר דבאופן זה לא חשיב כמצוה. או דילמא הא כל מה שעושה באמצע מצוותה כבית שמאי, לא נעשה סתם, אלא אך משום שנעשה שינוי בכל העולמות, דמשיח הגיע, וכיון שכן שאני.

ותו, הא באופן זה יוצא שלא הדליק שמונה נרות ביום אחד כלל.

תשובה: א) הנה הא דבביאת המשיח יהיה הילכתא כבית שמאי, מצינו בתוספות חדשים על מסכת אבות (ריש המסכת) שהביא, ששמע בשם הגאון אב"ד מניקלשבורג זי"ע, דעתה בזה העולם הלכה כבית הלל, אבל כשיבוא הגואל אז יהיה הלכה כבית

שמאי[ב], כי מדריגת ב"ש היא גדולה ממדריגת ב"ה, ולמעלה מזה העולם, ואין זה העולם יכול לסבול אותו וכו' ע"כ. ועיין מקדש מלך (ח"א יז, ב).[ג]

ב) בגמ' (שבת כא, ב) בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין[ד].

ב. ומצינו בזמירות ליום שבת בפיוט חי וברוך צורי וכו', הנוסח שאומרים כהלל ולא כשמאי, אולם יש צדיקים שאמרו 'כהלל וכשמאי' – ה"ה בעל הדברי חיים מצאנז, ובעל הקדושת אהרן מסאדיגורה, ובעל השומרי אמונים זיע"א כדהובא בספרו (ד' קעט), דבו ירמוז על העתיד לבוא דאזי יהיה ההלכה כשמאי, ועתה ההלכה כהלל.

[עוד ראיתי מובא מבעל הדמשק אליעזר זצ"ל (זקני הרב החסיד רבי אליהו טפר זצ"ל היה מחשובי תלמידיו, ראה אודותיו בספרי לקט הלכות (ח"ב עמ' ג')), טעם אחר לזה, והוא דהרי ידוע דאין התורה מתקיימת אלא במי שהוא עניו בעיני עצמו כהלל (עיין עירובין נד, א). אך מאידך גיסא אנו יודעים שהתורה ניתנה על 'הר' שהוא בבחינת ויגבה לבו בדרכי ה' (דברי הימים ב יז, ו), על כן אנו אומרים 'כהלל וכשמאי' שלימוד התורה צריך להיות הן לענוה, והן לגובה לב בדרכי ה' ע"כ. וכעי"ז כתב גם בספר פרדס יוסף (פר' שמות ג, יא אות עה ד"ה מי אנכי), דהתורה ניתנה לנמוך שבהרים להורות ענוה, וזה אל ההרים אשא עיני, ולמה לא ניתנה במישור, להורות שצריך גם קצת גאות לעבודת ה'].

ג. אולם בספר מסילת ישרים לא כתב כן, וז"ל (פ"כ משקל החסידות) שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם (עירובין יג), הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים. ע"כ.

ד. א] וראה במהרש"א שביאר, אלמה בית שמאי לא חששו למעלין בקודש ואין מורידין, ותירץ עפ"י מה דמצינו בב"י (סימן תר"ע) שתירץ על הקושיא אלמה מדליקים שמונה נרות, הרי מצאו שמן ליום אחד וא"כ הנס היה רק שבעה ימים, והוי סגי לן להדליק שבעה נרות. ותירץ כיון דמיד בתחילה חילקו את השמן לשמונה חלקים, ושמן שהיה בו אך ליום אחד הספיק לדלוק כפול שמונה, נמצא שמונה חלקי שמן היו פוחתין מלילה ללילה, וזה מה דאמרו בית שמאי כנגד פרי החג, כיון דאית ליה טעמא וכאמור תו לא איכפת ליה מטעמא דמעלין בקודש.

ב] ורמז נאה שמעתי עוד, לדעת בית הלל שמוסיף והולך, אזי אם מונים את הפרשיות מתחילת חומש בראשית, אזי הפרשה השלושים ושש כמנין נרות החנוכה – היא פרשת בהעלותך את הנרות, ואילו לדעת בית שמאי שפוחת והולך, אזי אם מונים את הפרשיות מסוף חומש דברים, אזי הפרשה השלושים ושש כמנין נרות החנוכה – היא פרשת תצוה. וש"י.

ומצינו בשו"ע (סימן תרע"א ס"א) בלילה הראשונה מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך עד שבליל האחרון יהיו שמונה נרות. וכתב הביאור הלכה (ד"ה בלילה) 'והטעם כנגד ימים היוצאים, וזה היום שעומד בו נמנה עם הימים שיצאו כבר, והיינו דבזה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס, וכשיזכירו זה שהיה הנס משך זמן רב, יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר לה' יתברך' ע"כ, ובני הרב צבי אריה הלוי שליט"א אמר, הנה מדבריו למדנו דפרסום הנס הוא להראות מעלת התמדת הנס, ובזה אף אם נעשה המצוה בתחילה מוסיף והולך, והדר פוחת והולך, הרי הוכיח לעיני כל התמדתו של נס.

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א
מח"ס דברי בניהו

בדין אשה אוננת ששמעה הברכה מבעלה האם צריכה לאחר הקבורה שוב להדליק

שאלה אשה שהייתה אוננת [כי מתה אמה שלה רח"ל] בשעה שבעלה הדליק נרות חנוכה

אולם כמובן שמעה הדלקת נרות חנוכה של הבעל כי הייתה בבית.השאלה בשעה שהיא כבר לא אוננת, האם היא חייבת כעת שוב בנרות חנוכה או כיון ששמעה מהבעל אפילו בשעה שהייתה אונן, שוב לא צריכה להדליק נרות חנוכה

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בס"ד יד טבת תשפ"ה

לכבוד האברך המצוין השוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה ומזכה הרבים בשיעוריו בהלכה ובאגדה מחבר הספרים "גם אני אודך" ועוד. הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ בן הג"ר אלחנן י.ד. כהן** שליט"א. בני ברק.

בדבר שאלתו אם האשה היתה אוננת ובעלה הדליק והיא שמעה האם צריכה להדליק באותו לילה לאחר הקבורה.

תשובה: אשה שהיתה באנינות כשבעלה הדליק נרות חנוכה אין היא צריעה להדליק שוב לאחר הקבורה שהיא אבלה אלא יצאה ידי חובת ההדלקה במה ששמעה מבעלה שהדליק דעיין בכף החיים סופר (סימן תרע אות כ) שכתב ואונן נראה דאין להדליק נרות חנוכה ולא דמי נרות חנוכה למגילה בסימן תרצו סעיף ז דפורים דברי קבלה משא"כ חנוכה ולכן לכו"ע נוהג אבלות בחנוכה ובפורים אינן נוהגין. וכתב ומ"מ אפשר שיניח לאשתו או לאחר להדליק ויענה אמן כן כתב הא"ר (אות יט). ועיין בחזון עובדיה חנוכה (עמוד ס) שהביא את דברחי הא"ר הנ"ל וכתב ומ"ש הא"ר שיענה אמן על ברכת אשתו כשהוא אונן צ"ע מהירושלמי שהובא בתוס' במועד קטן (כג: שאפילו אם בירכו אחרים לא יענה אמן אחריהם וכן פסק השו"ע יו"ד (סימן שמא סעיף א) ולכן שב ואל תעשה עדיף ושוב ראיתי שבספר בגדי ישע סו"ס תרע) שהשיג על הא"ר ולכן טוב שלא ישמע את הברכות וכן העלה בשו"ת יגל יעקב חאו"ח (סימן ז אות ג) ובספר ברית

אברהם אשכנזי (דף לח ע"ג) ובתורה מציון (שנה ב סימן יז אות ד) ע"ש. ועכ"פ נראה דאף אם לא שומע את הברכות או היא לא שומעת את הברכות ולא עונים אמן מ"מ יוצאים ידי חובה על ידי שאחד מבני הבית שהוא לא אונן מדליק והיא או הוא נפטרים בהדלקה ואינה צריך להדליק שוב באותו לילה לאחר הקבורה כיון שהתכוין להוציאו או היא כוינה להוציא את בעלה בהדלקה. ועיין בערך השלחן (אות ג) שכתב דלענין אנינות אין חילוק בין מגילה לנרות חנוכה ומ"מ סיים דידליק בלא ברכה וכתב בכף החיים סופר שם ונראה דהוא דוקא דליכא בר חיובא שצריך להדליק באותו חדר שהוא דר שם בו אבל אם יש בר חיובא כגון אשתו ובניו הגדולים דרים אצלו באותו חדר שיש חיוב עליהם להדליק יברכו וידליקו הם והוא יכוין לצאת מספק ע"ש וא"כ הוא הדין בנידון דידן שהאשה באנינות על פטירת אמה והבעל ידליק והיא תשמע את הברכה ובזה היא יוצאת ידי חובה ואינה צריכה שוב להדליק לאחר הקבורה כי כבר יצאה ידי חובת ההדלקה כשבעלה הדליק בבית והבית נפטר בהדלקה של הבעל וכן היא יוצאת ידי חובה כנלענ"ד. וכן כתב בספר פסקי תשובות (סימן תרע אות ו) שלאחר הקבורה אינו צריך להדליק לעצמו אפילו עדיין לא עבר זמן שתכלה רגל מן השוק כן כתב בספר חוט השני חנוכה (פרק יט סק"ג) וכן כתב בספר אשרי האיש חנוכה (פרק לט אות יז בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.והיינו כדברינו הנ"ל.

בסיכום:

אם האשה היתה אוננת על מיתת אמה בחנוכה ובעלה הדליק והיא שמעה את הברכות אינה צריכה לענות אמן ומכל מקום היא יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה ואינה צריכה להדליק שוב לאחר הקבורה באותו לילה כי היא נפטרת בהדלקת בעלה. עיין כף החיים סופר (סימן תרע אות כ). ובחזון עובדיה חנוכה (עמוד ס). ובספר חוט השני חנוכה (פרק יט סק"ג). ובספר אשרי האיש חנוכה (פרק לט אות יז) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.והיינו כדברינו הנ"ל שאינו צורך להדליק לאחר הקבורה אף על פי שעדיין לא עבר זמן שתכלה רגל מן השוק. עין פסקי תשובות (סימן תרע אות ו).

הגאון רבי חיים רוטר שליט"א
מח"ס שערי חיים

בגדר המעליותא דהדלקת נר חנוכה בשמן זית

בס"ד יום חמישי לסדר שמו"ת התשס"ח

לכבוד הרה"ג רבי **גמליאל בן הג"ר אלחנן הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך"
שלו' רב וכוט"ס

בדבר השאלה, מה עדיף, האם שידליק כל יום נרות חנוכה בנרות שעוה, או שישתתף בפרוטה עם חבירו שמדליק בשמן זית.

הנה מדינא דגמ' לא מצינו מעליותא להדליק בשמן זית מחמת דהנס נעשה בשמן זית, אלא מחמת דמשך נהורי טפי או דצליל נהורא טפי, ולכן אמר אביי מריש הוה מהדר מר "אמשחא דשומשמי" אמר האי משך נהורי טפי כיון דשמע להא דריב"ל מהדר אמשחא דזיתא אמר האי צליל נהוריא טפי (שבת כג ע"א) ולא מצינו גדר "דמהדרין" באיזה סוג של שמן להדליק, ברם כמה נרות להדליק וכמה אנשים ידליקו בזה מצינו מהדרין, ומהדרין מן המהדרין.

ולפי"ז פשיטא דעדיף דידליק כל יום נרות חנוכה לבדו בנרות שעוה, דהא אכסנאי הוה כעיקר דינא, דמצות חנוכה נר איש וביתו, וכשמדליק לבדו הוה כהמהדרין נר לכל אחד ואחד, משא"כ כשישתתף בפרוטה עם חבירו מבטל מצות מהדרין.

ובלא"ה כתב המ"ב (סימן תרע"ז סק"ג) דאם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו, ובשער הציון (סק"י) כ' דהטעם בזה דכהיום שהמנהג בעלמא להיות מן המהדרין נר לכל אחד אתו לחשדו שלא הדליק נר חנוכה.

ומצאתי דכעין שאלת כ"ת, נסתפק הנשמת אדם (כלל קנ"ד אות ד') בעני שאין ידו משגת לקנות שמן זית ולהיות מן המהדרין כי הוא ביוקר גדול איזה עדיף, להדליק נר אחד של שמן זית בלילה או להדליק בנר של שעוה ולהוסיף בכל לילה. ומסקנתו, וז"ל ואמנם נ"ל דהא דאיתא בש"ע [כוונתו לרמ"א בריש סימן תרע"ג] שמן זית מן המובחר אינו דינא דגמ', דבגמ' לא אמרינן אלא שמן זית יפה לנר ומשום דצליל נהורא, ולא אמרינן משום שנעשה בו נס אלא הכלבו כ' זאת

מסברא דנפשיה, וא"כ כיון דעכ"פ דין זה דמהדרין מן המהדרין נזכר בגמ' ושמן זית לא נזכר בגמ' כלל, וגם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זאת וא"כ עדיף להדליק בשעוה ולהיות מן המהדרין מן המהדרין.

וה' יתברך שמו יזכנו להיות מן המהדרין מן המהדרין בכל הליכתינו

מנאי ידידכם בלו"נ
חיים רוטר
אלעד ת"ו

הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א

קטן שהדליק נר חנוכה והיה מחשבה לכבות הנרות תוך חצי שעה

שאלה: א) קטן שהדליק נר חנוכה, על דעת לכבות תוך החצי שעה הראשונה, האם לא יצא, או שיצא, כיון שקטנים אין להם מחשבה?

ב) קטן שהדליק נר חנוכה, ואביו היה דעתו לכבות הנרות תוך החצי שעה ראשונה, האם מחשבת האב פוסלת.

תשובה:
לכבוד הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

א) בתחילה יש לחקור לגבי גדול אם הוא יי"ח אם דעתו לכבות את הנר תוך חצי שעה. כתב מרן בס"תרעג. ב. "הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אין זקוק לה." וכתב המ"א שם בס"ק יב. "ואם העמידה במקום הרוח וכבתה זקוק לה, דהוה כאלו לא נתן בה שמן כשיעור (ש"ג ב"ח). ולא יברך (כנה"ג)." וכתב הפר"מ בא"א שם, "וכבתה במזיד פשיטא דצריך לחזור ולהדליקה, וג"כ לא יברך." נראה מזה שמי שכיון בדעתו לכבות את הנר, צריך לחזור ולהדליק.

ויש לחקור, מאיזה טעם אין לו לחזור ולברך, מה ספק יש בזה כדי לומר סב"ל. ונראה שזה כמ"ש הט"ז שם בס"ק י. וז"ל "ונראה לי שאין צריך לברך שנית דדלמא הוה כמו שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה." ופירש הלבושי שרד שם, "דגם כן שכיחים לכבות כמבואר בריש הסימן ואפילו הכי אמרינן כבתה אין זקוק לה." וכן הוא במש"ז שם שכתב "ואין מברך שנית דשמא לא הוה ברור שיכבה, כמו שמנים פסולים דמדליק בהן." הרי שמותר להדליק בכל השמנים ופתילות אף שיש בהם ספק שמא הנר יכבה בתוך חצי שעה, ובזה אמרינן אם כבתה אין זקוק לה, אבל אם הוא אינו רק ספק אלא הוא ודאי שיכבה הנר, אז הוא זקוק לה. ולפי זה לגבי הדלקה בפני רוח, היא תלויה במציאות, דהיינו אם הרוח חזקה כל כך שודאי הנר יכבה, אז אף בזה הוא זקוק לה, והוא צריך לחזור ולהדליק בברכה כמו שהוא צריך לחזור ולהדליק עם ברכה כשהוא לא נתן שיעור של שמן בנר, שבזה הוא ודאי שהנר יכבה בתוך חצי שעה. אולם אם אין הרוח חזקה כל כך, ועדיין הנר כבה אז הוא אינו זקוק לה שזה רק ספק ודומה לדין שמנים שאינם נמשכים אחר

הפתילה. ולכן כיון שברוב פעמים הוא אינו ברור אם הרוח יכול לכבות את הנר או לא, לכן סברו הט"ז והמ"א שיש לו לחזור ולהדליק, אלא אין לו לברך משום סב"ל. הרי שיש חילוק בין שמן שאינו נמשך בפתילה, ובין דין הרוח, שלגבי השמן הוא ברור שהוא רק ספק שמא יכבה ולכן אין זקוק לה, אבל לגבי הרוח הדין חמור טפי דשמא הרוח ודאי תכבה. וזה מ"ש המש"ז הנ"ל "ואין מברך שנית דשמא לא הוה ברור שיכבה".

ולפי זה י"ל שחידש הפר"מ לגבי מי שכיון בשעת הדלקה לכבות את הנר במזיד, שיש ספק במציאות כדמצינו לגבי רוח, שמא דעתו לא היתה "חזקה" כל כך, ולכן יש רק ספק אם הוא יכבה את הנר, או שמא דעתו באמת היתה "חזקה" והוא ודאי שהוא יכבה את הנר, ולכן זה דומה לדין רוח הנ"ל, ואין זה דומה לדין המדליק בשמן שאינו נמשך אחר הפתילה, דאמרינן אין זקוק לה. ולכן מצינו שאף אם באמת הוא מכבה את הנר, עדיין הוא ספק אם הוא יי"ח כיון דשמא בשעת הדלקה דעתו לא היתה חזקה כל כך והוא לא היה ודאי שהוא יכבה את הנר. ולכן הוא צריך לחזור ולהדליק כדמצינו בדין רוח, אבל אין לו לברך משום ספק הנ"ל.

ב) אלא עדיין יש להעיר על הפר"מ שכתב "וכבתה במזיד", נראה שדוקא אם הוא מכבה את הנר, אז הוא צריך לחזור ולהדליק, אבל נראה שאם היתה דעתו ודאי לכבות את הנר בשעת הדלקה, ואחר כך הוא נמלך ולא כבה את הנר, שהוא יי"ח והוא א"צ לחזור ולהדליק עוד פעם. משמע מזה שמלבד דעתו בשעת הדלקה, העיקר הוא אם הוא מכבה את הנר אחר כך או לא. וזה קשה, שהלא ממ"ש המ"א הנ"ל שאם הוא לא נתן שיעור השמן בשעת הדלקה, שהוא צריך לחזור ולהדליק, משמע שאף אם אחר כך הוא מוסיף שמן עד שיהיה שם שיעור של חצי שעה, עדיין הוא לא יי"ח כיון שבשעת הדלקה לא היה שם שיעור של שמן, שהעיקר הוא אם בשעת הדלקה הכל ראוי כדי שהוא יכול לצאת י"ח. וכן י"ל לגבי רוח, שאם הוא הדליק במקום שיש רוח חזקה והוא ודאי שהנר יכבה, אלא אחר כך הוא שם כסוי של זכוכית על הנרות כדי להגן מפני הרוח, אף בזה הוא לא יי"ח כיון שבשעת הדלקה אין שם כסוי. ולכן הלא ה"ה י"ל שאם דעתו ודאי בשעת הדלקה לכבות את הנר בתוך חצי שעה, שזה דומה למי שלא נתן שיעור של שמן בנר, ולכן אף בזה י"ל שאם הוא נמלך ולא כבה את הנר שעדיין הוא לא יי"ח כיון שבשעת הדלקה דעתו היתה לכבות את הנר. ולכן איך כתב הפר"מ שדוקא "כבתה במזיד" הוא צריך לחזור ולהדליק, הלא אף אם הוא רק חושב כן בשעת הדלקה הוא צריך לחזור ולהדליק, אף אם אחר כך הוא אינו מכבה את הנר.

ולכן נראה לחלק, שאין "דעתו" שאינה ניכרת לעין דומה לרוח או שמן בנר שהם ניכרים לעין, והכל יכולים לראות אותם. וי"ל שאין ב"דעתו" חשיבות כדי לחוש עליה, עד שהיא ניכרת לכל, וזה רק אפשר בשעה שהוא מכבה את הנר, שבזה יש ללמוד למפרע שהיתה דעתו לכבות את הנר. הרי שרק ע"י מעשיו שוב יש להוכיח דעתו בשעת הדלקה, משא"כ ברוח שכל אדם יכול לראות שיש שם רוח בשעת הדלקה, וכן אם אין שיעור שמן בנר, כל אדם יכול לראות ולהכיר את זה, משא"כ במחשבות האיש, ולכן כתב הפר"מ הנ"ל "וכבתה במזיד", שרק ע"י הכיבוי ניכר לכל שהיתה דעתו לכבות את הנר. ולכן אף אם היתה דעתו בשעת הדלקה שודאי הוא רוצה לכבות את הנר, אבל אחר כך הוא נמלך ואינו מכבה אותו, עדיין הוא יי"ח, שאין מחשבתו לחודה די לפסול את ההדלקה. (מ"מ נראה שאם הוא אומר בפיו בשעת הדלקה שהוא ודאי יכבה את הנרות אחר כך, אז הוא אינו יי"ח, שזה דומה למי שלא נתן שיעור שמן בשעת הדלקה.)

ג) ולפי זה ה"ה י"ל הכי לגבי קטן, שאין דעתו בשעת הדלקה לכבות את הנר פוסלת את ההדלקה, אלא רק אם אח"כ הוא מכבה את הנר, וכמ"ש הפר"מ הנ"ל לגבי גדול "וכבתה במזיד פשיטא דצריך לחזור ולהדליקה."

ואל תשיבני שאין לקטן דעת כלל, ולכן ממילא שאין דעתו בשעת הדלקה נחשבת "דעת", שזה אינו, שכתבו התוספות בחולין יב: ד"ה מאן, "מאן תנא דלא בעינן כוונה לשחיטה. תימה דמשמע הכא דחרש שוטה וקטן לאו בני כוונה נינהו אפילו אחרים עומדים על גבן, ובסוף פ"ב דגיטין (דף כב:) תנן הכל כשרים לכתוב את הגט אפי' חרש שוטה וקטן, ופריך בגמרא והלא לאו בני דעה נינהו, ומשני שגדול עומד ע"ג, אלמא בני כוונה לשמה נינהו כשגדול עומד ע"ג. וי"ל בגדול עומד ע"ג היינו שמלמדין אותם ומזהירין אותם לעשות לשמה, אבל הכא אחרים רואים אותם בעלמא קאמר." וכן הוא בתוספות בגיטין כב: ד"ה והא, ע"ש. מזה נראה שודאי יש דעת לקטן, אבל אין לסמוך על דעת זו, אלא רק כשגדול עומד על גביו. ולכן אף בנד"ד י"ל שודאי יש לקטן דעת כדי לחשוב שהוא רוצה לכבות את הנר אח"כ, אבל השאלה היא האם יש להאמינו, שאין זה בכלל "גדול עומד על גביו" (ובשלמא שיש גדול שעומד עליו בשעת הדלקת הנרות, אבל אין הגדול יכול להכיר מה בדעת הקטן באותה שעה.)

וגם י"ל שהוא לצורך האב לידע מה היתה דעת בנו בשעת הדלקה, וזה מפני שלכמה ראשונים חיוב חינוך מוטל על האב, ולא על הבן. וזה כמ"ש רש"י בברכות מח. "וא"ת בקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי ההוא אפי' מדרבנן לא מיחייב דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה". ע"ש. וכן הוא ברמב"ן

במלחמות ה' ברכות כ: והריטב"א והמאירי במגילה יט: והר"ן בקידושין לא. וכן הוא בכסף משנה הל' חמץ ומצה פ"ו הל"י. שכתב "דע שבפרק הקורא את המגילה למפרע כתב הרמב"ן דכי אמרינן קטן חייב לאו למימרא דאיהו חייב דאיהו לאו בר חיובא הוא כלל, אלא חיובא אאבוה רמיא. וכן נראה דעת רבינו". ע"ש. ולכן י"ל שאבי הקטן צריך לידע מהי כוונת בנו בשעה שבנו מדליק את הנר. ואם האב אינו יודע מה היתה כוונת בנו, אז נראה שיש לו לאזיל לקולא כיון שמצוות נ"ח היא מדרבנן. ואה"נ שי"ל דבשלמא נ"ח מדרבנן, אבל הלא נראה שמצוות חינוך היא מדברי קבלה ולכן אולי צריך להחמיר, וכדמשמע מהרמב"ם בהל' מאכ"א פ"יז. הל"כח. "מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו". הרי המקור למצוות חינוך הוא מפסוק במשלי, ולכן נראה שמצוות חינוך היא מדברי קבלה. וכן הוא בחיי אדם כלל סו. אות א. שכתב "אם יש לו בנים קטנים יחנכם במצות, והיא מ"ע מדברי קבלה, כמ"ש חנוך לנער על פי דרכו." ע"ש. ועיין במ"ב ס"שמג. ס"ק ב. שהביא פסוק זה למקור למצוות חינוך. (ועיין משך חכמה בראשית פ"יח. יט. "כי ידעתיו", שנראה שהוא סבר שחינוך מן התורה). מ"מ עדיין י"ל שאף שפסוק זה במשלי, מ"מ עיקר מצוות חניוך הוא מדרבנן, וכמ"ש בחגיגה ד. "כל זכורך לרבות את הקטנים... אמר מר כל זכורך לרבות את הקטנים והתנן חוץ מחרש שוטה וקטן, אמר אביי לא קשיא כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך, קטן שהגיע לחינוך דרבנן היא, אין ה"נ וקרא אסמכתא בעלמא." וכן נראה מגמ' סוכה כח: שכתוב שם "כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך, קטן שהגיע לחינוך מדרבנן הוא, מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא." וכן י"ל לגבי הפסוק "חנוך לנער על פי דרכו" שהוא "אסמכתא בעלמא", שבאמת אין הוכחה מפסוק זה שהוא מיירי דוקא בקטן, וכ"כ האורה ושמחה על הרמב"ם הנ"ל, וז"ל "ודאי דעיקרו של הקרא בא לזרז לחנך את בני הנעורים אשר כבר מחוייבים הם במצוות להשפיע עליהם ולזרזם בקיום התורה והמצוות". ע"ש. ולכן י"ל בנד"ד שהוא ספק אצל האב, אם הוא יכול להאמין את בנו כשהוא אומר לאביו שהיתה דעתו לכבות את הנר אחר הדלקה. ולכן אף אם אחר כך הבן כבה את הנרות, עדיין י"ל ספק דרבנן לקולא, ואין חיוב על האב לחנך את בנו להדליק עוד פעם. ואף את"ל כמ"ש החיי אדם שלדעת הרמב"ם הנ"ל מצוות חינוך היא מדברי קבלה, ולכן נראה שיש להחמיר בספק, מ"מ כתב הנחל איתן בהל' ברכות פ"י הל"ח. "ומה שהקשה הפמ"ג בריש סי' רי"ט דאמאי פסק רבינו לקולא הא הוי דברי קבלה וקיי"ל דדברי קבלה כדברי תורה

דמי, וה״נ אסור ספק דדברי קבלה כמו ספק דדברי תורה. יש לי ליישב דעת רבינו ז״ל דאזיל לשיטתו שכתב בפ״י דהלכות איסורי ביאה ושלהי הלכות כלאים ופ״ט מהל׳ טומאת מת דאיסור כל הספיקות כולן מדברי סופרים. אבל מן התורה כל הספיקות מותרין. וא״כ י״ל דלא עשו רבנן בזה דברי קבלה כד״ת לאסור ספיקו, דהן אמרו והן אמרו דספק שבתורה לחומרא ובדברי קבלה לקולא. ומשו״ה אזיל כאן לקולא בפירושא דקרא דדברי קבלה. ויש להביא ראיה לזה...״. ע״ש כל דבריו. ולכן עדיין יש לאזיל לקולא. (וי״ל ס״ס, דהיינו ספק שמא חינוך ממש מדרבנן והקרא היא רק אסמכתא בעלמא, ואת״ל שזה אינו אלא המצוה מדברי קבלה ממש, אז שמא ההלכה כהרמב״ם שאף בדברי קבלה יש לאזיל בספק לקולא. ויש להאריך.)

ואה״נ שכתוב בפסחים ד. ״הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים... הימנוהו רבנן בדרבנן״, ולכן ה״ה י״ל לגבי נ״ח שהוא מצוה דרבנן, שיש לסמוך על הקטן אם הוא אמר שבשעת הדלקה היתה דעתו לכבות את הנר במזיד אחר כך, אלא נראה שזה אינו, שי״ל שיש להאמין את הקטן בדרבנן כדי להקל, ולא כדי להחמיר עד שהאב צריך לצוות בנו לחזור ולהדליק.

ולכן נראה שאם דעת הקטן בשעת הדלקה היא לכבות את הנר, ושוב הוא מכבה אותו, אז עדיין האב י״ח של חינוך בנו, כיון שהוא אינו יודע אם באמת היתה דעת בנו כן או לא. וכ״ש אם הקטן אומר לאביו שדעתו בשעת הדלקה היתה לכבות את הנר, ושוב הוא נמלך והוא אינו מכבה את הנר שהאב י״ח של חינוך בנו.

ד) ומ״ש כת״ר, ״קטן שהדליק נר חנוכה, ואביו היה דעתו לכבות הנרות תוך החצי שעה ראשונה, האם מחשבת האב פוסלת?״. י״ל שזה רק שאלה אם האב מכבה את הנרות אח״כ, ובזה אפשר לומר שהאב לא י״ח של חינוך כיון שזה דומה לאב שצוה לקטן להדליק את הנרות במקום שיש רוח, או כשאין שיעור של חצי שעה בשמן.

אלא עדיין יש לחקור בזה, שהרי ביארתי לעיל לדעת הפר״מ שהטעם שהגדול צריך לחזור ולהדליק בלי ברכה, הוא מפני שעדיין יש להסתפק שמא שהוא אינו כיון ודאי לכבות את הנר, שי״ל שאם באמת דעתו היתה ודאי לכבות את הנר, ושוב הוא מכבה את הנר, אז היה לו להדליק עוד פעם בברכה כדין מי שלא נתן שיעור שמן בנר. ולכן משום ספק זה דשמא לא היתה דעתו ודאי לכבות את הנר, הוא אינו יכול לחזור ולהדליק בברכה. אלא י״ל דאמרינן הכי לגבי מצוות חנוכה אף שהיא מצוה דרבנן ולא אמרינן ספק

דרבנן לקולא, כיון שדין חנוכה אף שהוא מדרבנן מ"מ הוא חמור טפי מפני פרסומי ניסא, ולכן הוא צריך לחזור ולהדליק. אולם לגבי חינוך נראה שיש תרי דרבנן, דהיינו מצוות נ"ח עצמה מדרבנן וגם מצוות חינוך היא רק בדרבנן, ולכן בזה י"ל שאין צורך לאב לצוות את בנו לחזור ולהדליק.

ועוד י"ל, שאף לגבי גדול יש לדון בנדון זה, דהיינו שאם בשעת הדלקה עומד שם איש אחר שכיון לכבות את הנר מיד אחר כך, והמדליק עצמו לא ידע מזה, אז י"ל שעדיין המדליק את הנר יי"ח, שזה יותר דומה למי שמדליק כשאין שם רוח כלל, ורק אח"כ באה הרוח לכבות את הנר, שהרי המדליק לא ידע מזה כלל, ואין שום הוכחה בעולם שאיש אחר רוצה לכבות את הנר. ולכן ה"ה י"ל לגבי קטן שהוא יי"ח בהדלקת נ"ח אם אביו כיון לכבות אותם מיד, והקטן אינו יודע מזה כלל.

ועדיין יש לפלפל בכל זה.

ואסיים בכבוד רב

מחבר הספר אורחותיך למדני

הגאון רבי נחמן נתן ווינשטאק שליט"א
מח"ס עומק ההלכה

מי שיש לו יארצייט ביום שני דחנוכה, ויש לו רק שני נרות, האם ידליק שניהם לשם חנוכה כדי להיות מן המהדרין, או ידליק נר אחד לחנוכה, ונר אחד ליארצייט

יש לדון אי אזלינן בתר עצם חיוב הדלקת הנרות. או דאזלינן גם מכח מה דמדליק הנרות דנר יארצייט מדליק מכח מצות כיבוד אב.

אין כאן חיוב כיבוד אב דאין כאן צווי מאביו, ואינו צריך לכבדו דוקא בהדלקת הנר.

הנר השני אף שהוא רק למהדרין, מ"מ הוא דינא דגמרא, אבל נר יארצייט הוא רק מנהג העולם.

נרות ביהכנ"ס ביו"ט נקטינן כדעת הרא"ש שמותר להדליק, משום דלשם מצוה ולשמחת יום טוב מדליקין אותו, ולענין נר יארצייט מובא בביאור הלכה דהוי רק כעין מצוה, ולכן מתיר רק מדוחק.

ידליקו לנר חנוכה ויעלה לו גם לעילוי נשמת אביו, וראיה מהא דאיתא בט"ז דקי"ל דיוצא ידי חובת שלמי שמחה ביום טוב בנדרים ונדבות וה"נ הנרות עולה לכאן ולכאן.

לכבוד הרה"ג המופלג הרב מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו ושא"ס.

לענין ששאלת לענין מי שיש לו יארצייט ביום שני דחנוכה, ויש לו רק שני נרות, האם ידליק שניהם לשם חנוכה כדי להיות מן המהדרין, או ידליק נר אחד לחנוכה, ונר אחד ליארצייט

א הנה ראשית יש לדון אי אזלינן בתר עצם חיוב הדלקת הנרות. או דאזלינן גם מכח מה דמדליק הנרות דנר יארצייט מדליק מכח מצות כיבוד אב, דמצות כיבוד אב יש גם לאחר מיתה וכדאמרינן בגמ' (קידושין ל"א:) דמכבדו גם במותו, וכמבואר בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סעיף ט').

ב ונראה דמצד מצות כיבוד אב לא ישאיר הנר השני לנר יארצייט, כיון דאין כאן חיוב מצות כיבוד אב דאין כאן צווי מאביו, וגם מצד עצם מצות כיבוד אב אינו מדחה נר אחר, כיון דאינו צריך לכבדו דוקא בהדלקת הנר דיכול לכבדו לעילוי נשמתו בלימוד

ותפילה ושאר המצוות שעושה וגם הדלקת נר חנוכה עצמה נכלל בהם.

ג ומצד עצם חיוב הדלקת הנרות נראה דגם הנר השני ישתמש בהם לנרות חנוכה, דאף דהנר השני הוא רק למהדרין מ"מ הוא דינא דגמרא וכדאיתא בגמרא (שבת דף כ"א:), אבל נר יארצייט הוא רק מנהג העולם, ולא כתוב בגמרא. אף שעכשיו העולם מקפידים בנר זה מאד ממש יתר משארי מצות.

ד וחזינן דקיל ענינו אף לגבי הדלקת נרות ביהכנ"ס, דלגבי הדלקת נרות ביהכנ"ס ביו"ט נקטינן כדעת הרא"ש שמותר להדליק נר של בהכ"נ, משום דלשם מצוה ולשמחת יום טוב מדליקין אותו, ושרי ע"י מתוך, ולענין נר יארצייט מובא בביאור הלכה (סימן תקיד סעיף ה ד"ה נר) דהוי רק כעין מצוה, ולכן מתיר רק מדוחק להדליקו ביום טוב ולא נחשב לנר של בטלה. ויראה להדליקו בבית בחדר שאוכלין בו דמוסיף אורה בחדר או בביהכנ"ס. עיי"ש. ואף גם מצינו דהמהר"ם אש (חאו"ח סי' מ') וכן בקיצשו"ע (סי' צ"ח סעי' א') אוסרים להדליק ביום טוב נר של יא"צ.

ה אלא דבבביהכנ"ס הקילו טפי, דבערוך השלחן (סי' תקי"ד סעי' י"ט) להדליק ביום טוב נר של יא"צ בביהכנ"ס גם בספר גשר החיים (ח"א פרק ל"א) כ' דנוהגין להדליק נרות ביום טוב בביהכנ"ס אפי' הרבה נרות ואפי' ביום עכ"ל. וכן כ' המסגרת השלחן (סק"ה) דהמנהג להתיר בנר של יא"צ וכשמדליקו בבית הכנסת בודאי מותר בלי שום חשש ע"ש. ואכמ"ל.

ו על כל פנים לפי מה שכתבנו נראה לענינינו דגם הנר השני ישתמש בהם לנרות חנוכה, ויש לומר דיעלה לו גם לעילוי נשמת אביו, ויש להביא סמך לזה שעולה לשניהם עפי מ"ש בשולחן ערוך (אור"ח חיים סימן רפ"ח סעיף ד') דמותר להתענות בו תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת ואם ביום ראשון הוא תענית ציבור כ' הט"ז (סק"ג)דגם בתענית גמור עולה לו גם לזה, וראיה מהא דקיי"ל דיוצא ידי חובת שלמי שמחה ביום טוב בנדרים ונדבות וה"נ התענית עולה לכאן ולכאן.

אלא דהמג"א (סק"ג) חולק עליו וס"ל דצריך להתענות יום אחר דכיון דצריך כפרה על מה שביטל עונג שבת אין זה כפרה במה שמוכרח להתענות. ובמטה יהודה (סק"ה) מבאר דעתו דהא דמיתב תענית לתעניתו הוא כדי לכפר מה שביטל עונג שבת, ובמה יתכפר לו על הביטול אם לא ביום שאוכל בו ומצער נפשו כנגד יום השבת, אבל כשבין כך חייב להתענות מה יועיל לו הצער הרי הדבר אינו בידו שלא לצער עצמו ביום זה, עיי"ש.

ז הרי מבואר גם לענינינו דנרות חנוכה, יעלה לו גם לעילוי נשמת אביו, וכדעת הט״ז דגם בתענית גמור עולה לו גם לזה, וראיה מהא דקיי״ל דיוצא ידי חובת שלמי שמחה ביום טוב בנדרים ונדבות וה״נ הנרות עולה לכאן ולכאן. ואף לדעת המג״א שחולק עליו היינו מסברא הנ״ל שמבאר במט״י הנ״ל, אבל לענינינו אף לדעתו עולה לכאן ולכאן, וכמו שמצינו דיוצא ידי חובת שלמי שמחה ביום טוב בנדרים ונדבות. ומלבד זאת עצם הדלקת נרות חנוכה לא גרע משאר מצוות דגורם נחת רוח ועילוי לנשמת אביו.

הכ״ד המכבדו כרום ערכו
נחמן נתן וויינשטאק

הגאון רבי נפתלי ישראל גראס שליט"א
מח"ס שארית אברהם

קביעת מזוזה או נר חנוכה קודם

ט' אייר תשע"ט כ"ד למ"טמונים

לכבוד הרה"ג המופלא רבי מתתיהו גבאי שליט"א בעמח"ס בית מתתיהו וספר גם אני אודך [מתשובתכם להרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א] וכו' חו"ב טובא.

שאלה

איש אחד נכנס לביתו החדש בליל חנוכה ונסתפק כיצד יעשה, האם ראשית כל עליו לקבוע מזוזה על פתח ביתו או שמא צריך מקודם להדליק נר חנוכה שזמנה כעת.

תשובה

מעכ"ת שליט"א דן בהיקף רב כדרכו בקודש, מענין קדימת דאורייתא על דרבנן או קדימת תדיר על שאינו תדיר, וכן מענין האם נר חנוכה חובת גברא או לא. ואני העני בדעת אשתדל לכתוב הנלענ"ד ובתוך דברי יבואו ממילא כמה הערות אודות מה שהעיר כבר מעכ"ת בידו הרחבה.

קדימת תפילין למזוזה

א. ברמ"א יו"ד סי' רפ"ה כתב, אם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה יקנה תפילין ולא מזוזה, דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא, ע"כ. ומקור הדבר בירושלמי סו' מס' מגילה, שמואל אמר מזוזה קודמת ר"ה אמר תפילין קודמת, ומפרש טעמא דר"ה שכן היא נוהגת במפרשי ימים ומדבריות. והיינו שתפילין נוהג גם בימים ובמדבר משא"כ מזוזה שאם אין לו בית אינו חייב במזוזה. ובראש"ש הל' תפילין כתב דהלכה כר"ה שתפילין קודמת משום ד"מצוה שבגופו עדיף" ועוד שבגמרא מפרש טעמיה.

ביאור א' בדין קדימת תפילין למזוזה - מצוה שאין יכול להיפטר ממנה ומצוה שיכול להיפטר ממנה

ב. בהגהו' רע"א יו"ד סי' רפ"ה וכן בשו"ת רע"א סי' ט', שמה שביארו הטעם משום מצוה שבגופו, עיקר הכוונה בו שהוא מצוה שאי אפשר להיפטר מחיובו מהיות שהיא מצוה שבגופו משא"כ מזוזה שאינה מצוה שבגופו כלומר שאם אין לו בית אין חייב בה. ובזה כ' לשלול דעת הבית הלל שלא הבין כן, אלא ביאר הכוונה לחלק בין מצוה שמקיים על גופו לבין מצוה שמקיים בביתו, ומכח הבנה זו

הוליד הדין לענין קדימת תפילין גם על פני מצות סוכה לולב וציצית, וכתב רע"א שלענין ציצית מודה לו משום שאין מן ההכרח שיתחייב בציצית כגון שאין לו בגד ד' כנפות משא"כ לענין סוכה ולולב שיש לחלק (עיי"ש מסקנתו בזה, ואכמ"ל), והוכיח רע"א שיטתו ממה שמפורש בירושלמי הטעם ש"אין מזוזה נוהגת בימים ובמדבריות", הרי שנקודת החילוק תלויה באם יכול להיפטר ממנה או לא.

ונמצא הבנת הבית הלל לחלק בין חיוב שבגופו לבין חיוב שעל ביתו, ורע"א חלק והוכיח שנקודת החילוק הינה בין חוב שעל גופו שאי"א להיפטר ממנה לבין מצוה התלויה במצב מסויים ויכול להיפטר ממנה. דו"ק בכל זה שהוא נצרך בס"ד להכרעת שאלתינו.

ביאור ב' מצוה שהיא תדירה ומצוה שהיא מצויה

ג. והנה רע"א שם כתב לבאר עוד בדרך אחר קצת, שהדבר תלוי בהא במספק"ל במס' זבחים צ"א, תדיר ומקודש הי מינייהו עדיף. ומבואר שם דאמר רבא "מצוי" לא קימיבעיא לן שבודאי שמקודש עדיף הימנו. ופירש"י ש"מצוי" היינו שאין תדירתו חובה אלא שהוא מצוי תמיד יותר מחבירו, ובזה פשיטא לן שמעלת מקודש גובר עליו, ורק מספקא לן במי שהוא גם תדיר וגם הוא "חובה" דייקא, אך בגמרא שם מקשה ר"ה בר' יהודה אטו מצוי לאו תדיר הוא וכו', והיינו שפליגי רבא ורהבר"י האם "מצוי" דינו כ"תדיר" או לא. ועפי"ז ביאר רע"א שר"ה סובר תפילין קודמין שאע"פ שמזוזה תדירה שחייב בה בכל יום, מ"מ אינה אלא בגדר "מצוי" כיון שאינה "חובה" שהרי אינה במפרשי הים וכן בכל שאין לו בית, ולזאת אינה נחשבת ל"תדיר", וכשיטת רבא בזבחים הנ"ל], וממילא סובר ר"ה שמעלת התפילין גוברת עליו שכן הוא "תדיר" ממש כי הינו חובה בכל מצב, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

נר חנוכה מצוה שאי אפשר להיפטר ממנה או לא

ד. נמצא לעת עתה שעלינו לברר האם נ"ח נחשב מצוה שבגופו שזוהי הסיבה להעדיף תפילין על פני מזוזה עפ"י דברי הרא"ש, והכוונה בו שהוא מצוה שאי אפשר להיפטר ממנה כמ"ש רע"א. וגם לביאורו של רע"א, שחסרונה של מזוזה ע"פ התפילין הוא מטעם שהוא רק "מצוי" ולא "תדיר" כי מצוי יותר אבל אינו חובה, יש לנו לברר איך נמדד חיובו של מצות נר חנוכה.

ולענ"ד לומר שאע"פ שאמת נכון הדבר שמצות נר חנוכה הינו נר איש וביתו ומקום קיום מצוותה דוקא במקום שיש לו בית, מכל מקום אינו דומה למזוזה התלויה בבית דוקא. כי אע"פ

שבמזוזה מי שאין לו בית פטור ממצוה זו לגמרי, הרי שבנר חנוכה מה שאמרו שמצותה בבית היינו רק לענין ששם מקום המצוה, אך מכל מקום גם למי שאין לו כעת בית או שלא הדליקו עליו בבית אינו נפטר ממנה לגמרי. וכמבואר בסי' תרע"ו ס"ג באופן שאין מדליקין עליו בביתו שחייב עכ"פ לברך ברואה את הנרות, וביותר מפורש בסי' תרע"ז ס"ג, שי"א אע"פ שמדליקין עליו בביתו אכתי חייב "לראות הנרות". ועפ"י מש"כ במגן אברהם סי' תרע"ו (ס"ק ב') מבואר שחיוב ברכת הרואה מיוסד על "חובת גופו" להודות ולהלל, אלא שפליגי הב"ח והמ"א ושורשו עפ"י הראשונים, האם בהדלקת אשתו בביתו נפטר כל חיובו או לא, אך הא מיהו מודו כו"ע שבאם לא הדליקו עליו בביתו נשאר חובת גופו זה עליו ולכן חייב לראות הנרות.

וכן מבואר מדין דאכסנאי בריש סי' תרע"ז (ס"א), שבאם אין מדליקין עליו בביתו חייב על כל פנים להשתתף בפרוטה עם בעה"ב. הרי שהגם שאין לו בבית לעצמו במקום שמתאכסן מ"מ חייב לדאוג שיהיה לו חלק במצות נר חנוכה. ועי"ע מה שהארכנו בספר שארית אברהם ח"ב סי' ל' בענין חובת גופו וחובת ביתו, והבאנו גם מדברי הרמב"ם שציין מעכ"ת שליט"א.

אחרי הקדמה זו, יצא לנו שבין לטעם הרא"ש יש להעדיף נר חנוכה על פני מזוזה ובין לדברי רע"א. שהרי יצא לנו שנר חנוכה מחוייב להדליק או עכ"פ לראות שיהיה בגדר משתתף או עכ"פ לראות הנרות בכדי לברך עליהם "ברכת הרואה", וממילא הוה מצוה שאין יכול להיפטר ממנה וגם נחשבת כעת למצוה תדירה לעומת מצות מזוזה שנחשבת רק בגדר "מצוי" כפי שביאר רע"א באורך (בהגהו' יו"ד ובשו"ת) והביא שם מהשאגת אריה (שנביא בסמוך בס"ד) שלכן עדיפא מצות ספירה"ע על פני ברכת המזון מפני שברהמ"ז רק בגדר "מצוי" כי אין חיוב לאכול פת בחול.

דאורייתא שאינו תדיר ודרבנן שהוא תדיר איזה מהם קודם

ה. אלא שיש לנו דיון חדש שהתעורר בו מעכ"ת שליט"א, והוא ענין קדימת מצוה דאורייתא למצוה דרבנן כאשר הדרבנן תדיר ולא הדאורייתא, האם אזלינן בזה בתר תדיר או בתר דאורייתא שהוא כמקודש כלפי הדרבנן.

השאגת אריה סי' כ"ב כתב שאע"פ שמקודש ותדיר הינו בעיא בגמרא איזה מהם קודם, מ"מ כל זה אינו אלא כששניהם דאורייתא, אבל באם כשיש לפנינו מצוה דרבנן ומצוה דאורייתא אזי הולכין בתר התדיר אע"פ שהוא רק דרבנן. והטעם כי כל הבעיא בסוגיא דזבחים אינה אלא אם יהיה זילותא במה שהקדים את האינו מקודש

לפני המקודש, אמנם כאשר יהיה לפנינו דבר רשות ומצוה, בזה אין שום זילותא במה שאינו עושה כעת הדאורייתא שהרי עוסק כעת רק בדבר רשות. ולכן גם כשעוסקין בדרבנן אין זה נחשב אלא כדבר של רשות לעומת הדאורייתא, וממילא אין שייך בזה כלל דין קדימה שהוא רק בקדימת שני מצוות אחד על פני השני. ומכח זה פסק השאגת אריה שמי שלפני מצות ספירת העומר בזמה"ז (שהיא רק דרבנן) ומצות ברכת המזון בימות החול (שהיא מה"ת), שעליו קודם לקיים מצות ספירה"ע שהיא תדירה וחובה וקודמת לברכת המזון שאינה אלא בגדר "מצוי" ולא תדיר כיון שאינה חובה (שאין חייב לאכול פת בימות החול), ואע"פ שמצות ברכת המזון "מקודש" שהיא דאורייתא, כיון שספירה"ע רק דרבנן לא נחשב זילותא לדאורייתא ורשות בעלמא חשיבא כלפי הדאורייתא.

מעתה לדברי השאג"א נראה פשוט שיש להקדים גם בנדו"ד את מצות נר חנוכה שהיא נחשבת לתדירה וחובה (כפי שביארנו באו' הקודם) לעומת מצות מזוזה שאינה אלא בגדר "מצוי" כיון שיכול להיפטר ממנה (כנ"ל למעלה), ואין להתחשב במה שנ"ח רק דרבנן כי אין כאן זילותא באשר רק "כרשות" חשיבא לעומת הדאורייתא, וכד' השאג"א. ודברי השאג"א העתיקם גם רע"א בהגהו' לסי' רפ"ה, עיי"ש.

אלא שמנגד עומדים להקת גדולי האחרונים הסוברים להקדים הדאורייתא לפני הדרבנן בפשיטות. וכ"כ המור וקציעה סי' תפ"ט שהעתיר מעכ"ת שליט"א, שהוא פשוט שמצוה דאורייתא קודמת לדרבנן. וכן ראיתי מובא בשם השו"ת תורת חסד (סי' מ"ט ס"ק ד') "שידוע" שדאורייתא קודם לדרבנן.

ובשו"ת נודע ביהודה חלק או"ח (קמא סי' ל"ט), כתב שדאורייתא ודרבנן הוה כמקודש ותדיר שהוא איבעיא דלא איפשיטא בזבחים, אלא שהרמב"ם (פ"ט מהל' תו"מ) הכריע שלהלכה "שוים הם". ומפני כן כ' הנו"ב לברך בלילה השני (יו"ט שני) על הסוכה ואח"כ שהחיינו (זמן) דלא כהשו"ע או"ח סי תרס"א, כי סוכה דאורייתא כל ז' ויו"ט שני מדרבנן (ועפי"ז כ' לברך גם בראשון כן בכדי שלא לזלזל ביוט"ש), עיי"ש. ובחידושי ישועות יעקב לסי' תרס"א דחה דברי הנו"ב מפני שהגם שסוכה דאורייתא מכל מקום הברכה עליה אינה אלא דרבנן ונמצא שהחיינו תדיר נגד סוכה שאינה תדיר.

קיום מצות מזוזה הכשר קיום מצות נר חנוכה - האם אסור להיכנס לבית שאין בו מזוזה

ו. לפי הנ"ל דיננו תלוי בפלוגתת הפוסקים האם יש דין קדימה לדאורייתא על פני הדרבנן.

אך נראה לומר כעין פשרה להעמיד הדין לכל הדיעות. דהנה דנו הפוסקים האם אסור להיכנס בבית שאין בו מזוזה, המ"א סוסי' י"ג כתב שאין איסור לדור בו ורק בעמוד ועשה קאי, וכ"כ עוד בסי' י"ט במ"א. וכ"כ הפמ"ג סי' ל"ח הביאו הפ"ת בריש סי' רפ"ו. ובאבני נזר סי' שפ"א הביא דברי הפמ"ג והב"ח שמי שנאנס ונפלה מזוזה מפתחו בשבת אין איסור לישב בה. אך האבני נזר האריך ששאני ציצית שבו פטור באונס, ממזוזה שאסור ליכנס בה. ושוב ראיתי ושמחתי מאוד שבמקדש מעט סי' רפ"ו ס"ק ג', כתב לאמור שאם מותר לישב בבית שאין בו מזוזה כשהוא אנוס, הוא מחלוקת, וטוב יעשה להפקיר ביתו וכהא דשבת קל"א עד כאן, עיי"ש (והארכנו במקום אחר בס"ד בענין זה לפטור בית ממזוזה ע"י הפקר).

מעתה נראה לומר שגם לנדו"ד כיון שיש דיעות שאסור שאין יכול להיכנס לבית זה כל שלא קבע בו מזוזה, ואפילו לדיעות המתירים הרי אין זה אלא במקום שהוא אנוס (כהא דנפלה המזוזה בשבת) ולא כשיכול לקבעה עכשיו. ואם כן גם לדיעות שחייב להקדים נר חנוכה (מפני שהיא חובה עליו שעכ"פ חייב לדאוג שיקיים מצות הדלקה או לכל הפחות לראות הנרות כנזכר למעלה) וס"ל שאין הדאורייתא נחשב כמקודש נגד הדרבנן (כנ"ל מהשאגת אריה), מכל מקום יש לומר שמודים גם הם שכל זה כשאין מניעה לקיים כעת הדרבנן שהיא תדירה, לא כן בגוונא דידן שבשביל לקיים הדלקת נרות צריך שיהיה לו בית הראוי להיכנס אליו, וזה לא יעלה בידו כל שלא יקדים לקבוע בה מזוזה, כנ"ל שבלא אונס לכו"ע לא אריך להיכנס בה בלי מזוזה.

נר חנוכה בשמאל ומזוזה בימין ובעל הבית באמצע

ז. ובתוספת נופך ניתן להוסיף שכל עיקר מצות מזוזה הינה שלימות והכשר מצוה למצות נר חנוכה, שהרי אמרו חז"ל נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין ובעה"ב באמצע. ובשאילתות איתא בהוספה "ובעה"ב בטלית מצוייצת באמצע", ועפי"ז נהגו רבותינו לבית צאנז גם לנשק הציצית בעומדם בפתח הדלת לפני הדלקת נר חנוכה. וכן נפסק בשו"ע סי' תרע"א ס"ג כדי שיהיה מסובב במצוות.

מעתה שלימות קיום מצות נר חנוכה בנגלה ובנסתר, הינה דייקא על ידי שיהיה לו פתח כזה שקבוע בו מזוזה בימין ויהיה הוא מסובב במצוות, ולכן אדרבא כך תיקון מצוה זאת שמקודם יקבע בה מזוזה ולאחר כן יקיים נר חנוכה בהידורה לכו"ע.

וזה דבר מתוק לחיך בס"ד לשפל כמוני.

סיכום ההלכה

ח. נמצא דלא מיבעיא לדעת הפוסקים הסוברים תמיד להקדים דאורייתא לדרבנן, שלדעתם פשיטא שעליו לקבוע מזוזת ביתו תחילה ואח״כ להדליק נר חנוכה. אלא אפילו לדעת הפוסקים שדרבנן שהיא תדירה וחובה קודמת לדאורייתא שהיא רק ״מצויה״ וחובה שאפשר להיפטר ממנה, מכל מקום בנדו״ד נראה שגל לדידהו יקדים מזוזה לנ״ח, כיון שבלעדי המזוזה אין לו בית הראוי להדליק, וזאת מפני האיסור להיכנס לבית בלי מזוזה באין אונס לקובעה מיד, ובהוספה ששלימות המצוה דוקא בפתח שיש בו מזוזה בימין ונ״ח בשמאל ובעה״ב בטלית מצוייצת באמצע.

וכל זה בתנאי שלא יתבטל לגמרי ממצות נר חנוכה שאז יש להקדים נר חנוכה כיון שאפשר לקיים שניהם נ״ח ולאחריה מצות מזוזה (ולא ימתין חצי שעה אלא מיד אחרי ההדלקה יקבע המזוזה).

אם יש למעכ״ת השגה על דברי אשמח לשמוע חוות דעתו.

ויה״ר שלא נכשל בדבר הלכה ויראנו מתורתו נפלאות אכי״ר

מוקירו, נפתלי ישראל גראס

נ.ב. ואודות מה שהביא מעכ״ת בענין מזוזה חובת הבית וכו׳ ואולי נראה שכאילו התעלמתי מדבריו ח״ו, יסלח נא לעיין בדברי הדלים בספר שארית אברהם חלק ב׳ סי׳ ל׳, והבאתי שם גם מסתירת הרמב״ם שהביא כ״ת ועוד כמה חילוקים.

הוספה: אחרי כתבי כל זאת שמחני הרה״ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש, והראני שכבר דן בשאלה זו עם גדולי הדור. ושבשו״ת משנת יוסף (ח״ו סימן קכ״ז) כתב להרב הנ״ל באורך, ושמחתי לראות שרוב דברינו בכלל דברי הרב בעל משנת יוסף.

הגאון רבי יצחק אושינסקי שליט"א
אב"ד חיפה

בענין זוג פרודים בנר חנוכה

כבוד הג"ר מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו

שלו' וברכה.

בענין שאלתו האם דין "אשתו כגופו" האמור ביחס לפטור אשתו מלהדליק נר חנוכה, שייך אף בבני זוג פרודים ואינם גרושים.

ראשית, יהיה קשה לקבל את ההנחה כי אין בהלכה מושג של פירוד, ואפרט.

איתא בגמ' בב"ב קמו, א "אמר ר' יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא ונכנס אחריה לחורבה לבודקה. אמר לה ריח צנון אני מריח בגליל אמרה ליה מאן יהיב לן מכותבת דיריחו ואכלנא ביה. נפל עליה חורבה ומתה. אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבדקה, מתה אינו יורשה".

ביאור המעשה הוא שהבעל נכנס עם אשתו לחורבה לבדוק האם יכולה היא להריח ואינה תותרנית, דהיינו חולי שאינה יכולה להריח. מטרת הבעל היתה להוציא את אשתו בלא כתובה, שהרי במומין שבסתר ולא התנה קודם נישואין ע"מ שאין בה מומין יוצאת בלא כתובה. לאחר תהליך הבדיקה נפלה עליה החורבה ומתה. ואיתא ברשב"ם שם בתוך דבריו "והכי גרסינן ואמרו חכמים הואיל ונכנס אחריה לבדקה, מתה אינו יורשה, דכיון שהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו אינו זוכה בירושה. ומהכא שמעינן שמי שמתה אשתו בתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה, שוב אינו יורשה וכו'".

ראייתו של הרשב"ם להבנה זאת בגמ' ולדין זה היא מדברי ר"ש בגמ' גיטין יח, א "משנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות".

ויש קצת להבין דין זה, מדוע משרק נתן עניו לגרשה, ועדיין היא אשתו, כבר מפסיד פירותיה. וביותר, שהרי כבר הובא לעיל שפירותיה הם כנגד חיובו לפדותה. חיוב זה לפדותה עדיין נותר בעינו (כמובא ברי"ף בגיטין וכן בב"י ריש סי' רכז בהסבר המד"א שגם בנתן עיניו לגרשה יש לו פירות, משום שעדיין נותר חיובו לפדותה), וא"כ מדוע מפסיד פירותיה.

וניתן לומר שתקנו לו חכמים שכאשר רוצה לגרשה יפסיד פירותיה,

משום שרוצה לגרשה, למרות שחיובו המקביל כלפיה עדיין עומד בעינו. והסברא לכך היא שהרי איתא בכתובות נח, ב ביחס לתקנות חכמים המקבילות כגון מזונות תחת מעשה ידיה "קסבר כי תיקנו רבנן מזוני עיקר ומעשה ידיה משום איבה", דהיינו שהתקנה שמקבל הבעל מעשי ידיה כנגד מזונותיה מטרתה היתה לטובת האשה, שיהיה לה מהיכן לפרנס ולכלכל עצמה, וכדי שלא יכעס הבעל שהוא כביכול רק נותן ולא מקבל תמורה, תקנו לו כפיצוי שיזכה במעשי ידיה. סברא דומה מובאת ג"כ בתוס' בכתובות מז, ב ד"ה זימנין אודות דין פירותיה תחת פורקנה, שעיקר התקנה היתה לטובת האשה, שלא תישאר בשבי ללא פדיון. וא"כ, אם כל זכויותיו בפירותיה הם "משום איבה", א"כ כאשר יש ביניהם קטטה ורוצה לגרשה, תקנו להפקיע ממנו פירותיה, ולמרות שעדיין חייב לזונה, וכבר לא אכפת לנו שמא ירגז – דאדרבה ירגז וירגז עד שיפייסנה או יגרשנה.

כך שישנו דין מיוחד בבני זוג שאינם חיים כבעל ואשה אף שאינם גרושים.

וראה אף דברי הרמ"א הפוסק אודות מורד (אבהע"ז סי' צ סע' ה) "המורד על אשתו וכו' ואינו נוהג עימה מנהגי אישות י"א דאם מתה אינו יורשה". ועי' בספר בית יעקב (לבעל נתיבות המשפט) על השו"ע שם סי' צ, המוסיף וז"ל "וכמו כן נראה דאין לו פירות ומעשה ידיה המותר ממזונותיה כשהוא מורד. דחז"ל לא תקנו מעשה ידיה ופירות תחת מזונות ופורקנה, רק לבעל, ולא להמורד מאישות".

נראה מדבריו שבעל שנתן עיניו לגרשה ובעקבות זאת גם אינו נוהג עימה מנהגי אישות (שזוהי הגדרת מורד ע"פ הרמ"א פה וכן מובאת הגדרה זו גם בשו"ע אבהע"ז סי' עז סע' א) מפסיד גם את פירותיה ומעשי ידיה הנותרים על מזונותיה.

דין נוסף בענין זה הוא לגבי אבלות בני זוג פרודים או בסכסוך, זה על זה.

איתא במהרש"ל (ביש"ש פ"ב דגיטין סי' ד) אודות אחד שהיה בקטטה עם אשתו והיה בדעתו לגרשה ומתה האשה, שלא ינהג הבעל אבלות על אשתו. וטעמו שם שהרי ישנה מחלוקת (והובאה לעיל) אודות בעל שנתן עיניו לגרשה – האם אוכל פירות אשתו או לא, ומכיון שהכלל הוא שהלכה כדברי המיקל באבל, א"כ אזלינן אחר השיטה שלא אוכל פירות אשתו וכן אחר השיטה שלא יורש את אשתו (שיטת הרשב"ם שהובאה לעיל) וממילא נפסוק ג"כ לקולא באבלות – שלא יתאבל על אשתו. כמו"כ מביא סברא לפטור הבעל מאבלות אשתו שנתן עניו לגרשה, שהרי אין ליבו אבל עליה ואין יום מר לפניו.

בספר ישועות יעקב (ומובא בפתחי תשובה אבן העזר סי׳ צ סק״ז) הביא מעשה שבא לפניו באחד שקיבל היתר של מאה רבנים לשאת אשה נוספת על אשתו, וזיכה לאשתו הראשונה גט ומתה לפני שקבלה ממנו הגט. ופסק שאפשר לסמוך בזה על המהרש״ל הנ״ל ולא ינהג הבעל אבלות כיון שכבר זיכה לה גט. (ועי׳ בשו״ת תשורת ש״י תנינא סי׳ קנח המבארו יותר).

ועי׳ בבית מאיר אבן העזר סי׳ צ הדוחה דברי הרש״ל וכן דוחה שם ראייתו. כמו״כ מביא את סברתו של הרש״ל ״שאין סלקא דעתך להאבילו מה שאין לבו אבל ואין יום מר לפניו״. ומזכיר את דברי הרש״ל שמאריך לחלק בין קרוב שלו אך שונאו, שחייב להתאבל עליו, לבין בעל זה שנתן עיניו לגרש את אשתו, שפטור מלהתאבל עליה, משום שאין לבו אבל עליה. ודוחה הב״מ סברא זו בטענה, שכשמתה אשתו ״גם שנאתה אבדה, ונפשו עליו תאבל על אשת נעוריו״. ומסיים שם שלא מלאו לבו לערער על פסק הרש״ל אך רבים תמהו על פסק זה, וכן מוכיח שם הב״מ שחכמי ירושלים לא הסכימו לגוף פסק הרש״ל אלא רק לק״ו שהביא. ולמעשה נשאר בצ״ע.

ועי׳ בחכמת שלמה שם סי׳ צ החולק על דברי המהרש״ל הנ״ל ופוסק שאין להסתמך על דברי הרשב״ם לפטור את הבעל מאבלות על אשתו. דבריו מבוססים על הקביעה שהובאה כבר כמה פעמים לעיל, שכל דין הרשב״ם הוא רק לדינא דגמרא שיכול בעל לגרש אשתו בעל כרחה ולכן אם לא מגרשה לא יורשה, דכל שבידו לגרשה הוי כאילו כבר גירשה, אך בזמן הזה לאחר חרם דרבנו גרשום שלא יכול לגרש אשתו בעל כרחה ואין הגירושין תלויים רק בו, א״כ גם הרשב״ם מודה שיורש הבעל את אשתו למרות שנתן עיניו לגרשה. א״כ, אי אפשר להסתמך על דברי הרשב״ם הנ״ל כדי לפסוק שיהיה הבעל פטור מאבלות אשתו, אלא יש לפסוק כרא״ש, שגם הרשב״ם מודה בזה״ז לדבריו, שהבעל יורש את אשתו, וכן לפסוק שחייב להתאבל עליה. גם בשו״ת שואל ומשיב מהדורא ד ח״ג סי׳ פח הוכיח מהש״ס לא כמהרש״ל הנ״ל.

ובספר כל בו על אבלות עמ׳ 316 כתב שאם שניהם נתרצו לגט אין מתאבל עליה ולא היא עליו. והביא דברי שו״ת תשורת ש״י תנינא סיק קנח הכותב שאפשר שגם המהרש״ל הנ״ל איירי באופן זה ששניהם נתרצו לגט ולכן פוסק המהרש״ל שלא יתאבל הבעל על אשתו.

ויש קצת להעיר על דברי הרב יעקב בלוי בספרו פתחי חושן הלכות אישות, פרק ט הערה קס המביא שבשו״ת מהר״ש להרב שמואל ענגיל חלק א סי׳ ע נפסק שאשה שלא גרה עם

בעלה כמה שנים ולא רצה בעלה לגרשה למרות רצונה בכך, פטורה להתאבל על בעלה שמת לפני הגירושין. ולכאורה המעיין בשו״ת שם יראה שעל פניו לא כך נראים הדברים. שהרי שאלתו שם היתה, שנודע לה על פי עד אחד שמת בעלה אך לא ידוע לה אם כבר עברו ל׳ יום מיום מיתתו, וע״ז דן שם בדין ספק עברו ל׳ יום או לא וכללית בדיני ספקות, ומכריע שמכח ספק זה אינה צריכה לנהוג אבלות. משמע א״כ מדבריו שאילולא ספק זה, אם אכן היה ידוע שעדיין תוך ל׳ יום למיתת בעלה, צריכה להתאבל עליו. וא״כ מוכח שם לכאורה הפוך מהבנתו של הפתחי חושן. וצ״ע.

כאשר דנים אודות חיוב אבלות בני זוג זה על זה כשהינם בהליכי גירושין, יש לציין, שאין הסיבה להקל נובעת מאותה סברא שהובאה לעיל שנתקנו החיובים זה תחת זה וכאשר מתבטל חיוב אחד ממילא מתבטל גם החיוב שלעומתו, כגון שלא זן אותה כאשר מפסיד מעשי ידיה וכד׳. אולם בנידון אבלות אי אפשר להשתמש בסברא זו שהרי אין חיוב האבלות בא כנגד חיוב אחר, אלא נגזר הוא מכח האישות הקיימת ביניהם. כמו״כ קצת קשה להבין את סברתו של המהרש״ל הקובע שכאשר נתן עיניו לגרשה פטור מלהתאבל עליה משום שלא אוכל פירותיה או משום שלא יורשה, שהרי מה שמפסיד הוא בעיקר משום הסיבה שקנסו אותו ולא זיכו לו כל מה שאמור לקבל תמורת חיוביו, אך אין זה מבאר מדוע יפטר מחיוב אבלות כאשר סוף סוף האישות ביניהם עדיין קיימת והיא הסיבה לעצם חיוב האבלות ביניהם. כמו״כ לא ברורה כ״כ סברתו של בעל הכל בו על אבלות שכאשר נתרצו שניהם לגירושין קל יותר להבין הסברא שלא יתאבלו זה על זה. שהרי עדיין קיימת האישות שביניהם עד הגירושין והאישות הנ״ל היא הגורם לאבלותם. מה שקצת ניתן לומר הוא שהסתמכו הפוסקים הנ״ל על כך שלהלכה האבלות היא רק מדרבנן, כמובא בשו״ע יור״ד סי׳ שצח וש״ך שם סק״ב וממילא קל יותר להבין שהקלו חכמים באבלות זו כאשר הקשר שביניהם נפגם עד כדי כך שעומדים הם לפני גירושין.

לעניין הלכה (אודות אבלות בבני זוג המצויים בהליכי גירושין עקב קטטה): על פניו היה נראה לומר שנפסוק ככלל הידוע בהלכות אבלות ״הלכה כמיקל באבל״ (המובא במועד קטן יח, א) ונכריע כמהרש״ל שאין צריך להתאבל על אשתו כשהיו בקטטה ובהליכי גירושין. ואולם מכיון שהרש״ל הינו לכאורה בדעת יחיד יש קצת להסתפק האם לפסוק לקולא, ע״פ דברי גשר החיים ח״א פי״ט שבמחלוקת הפוסקים שרובם ככולם פסקו להחמיר לא אזלינן בתר היחיד המיקל. לבני

ספרד לכאורה יש כן מקום להקל ולסמוך על הרש"ל בזה ולא לנהוג אבלות, שהרי דעת הגרע"י בשו"ת יביע אומר ח"ח, יור"ד, לד, ה שגם ביחיד המיקל נגד רבים במחלוקת הפוסקים אזלינן בתריה להקל (בפסק זה מסתמך שם על הרב גינת ורדים חיו"ד כלל ה סי' י וכן על החיד"א בשו"ת חיים שאל סי' ב. כן מסתמך על ספר שולחן גבוה סי' תב סק"יב וכן על ספר מסגרת השולחן סי' שפא דין ו, שכולם פסקו שגם במחלוקת הפוסקים אזלינן לקולא אפי' ביחיד נגד רבים). ואמנם כאשר ישנו מנהג ברור שהתקבל לא פוסקים כיחיד להקל נגדו (כמובא ביביע אומר שם ובעוד מקומות), אולם בנידון זה סבורני שאין מנהג ברור. כאשר שני בני בזוג מעוניינים בגירושין הובאה כבר לעיל דעה בכל בו על אבלות להקל שלא חייב להתאבל עליה (וא"כ הוי כבר שתי דעות להקל ואז לכו"ע אזלינן לקולא).

כך שמצאנו אף בענין אבלות ישנם דינים מיוחדים בבני זוג שאינם גרושים אך מצויים בהליך גירושין.

לאור כל הנ"ל נלע"ד כי בענין נרות חנוכה, שאינה מדין קנס כדינים האמורים בתחילה או שלילת זכויות הדדיות וכן אין זה משום לבו מר, כבהלכות אבלות, יש מקום לומר שעדיין שייך דין "אשתו כגופו" שתלוי לכאורה במצב הנישואין, שזהו הגדר שדברו בו חז"ל, ותהיה פטורה מלהדליק, ואם תדליק לעצמה תבקש שבעלה יכוון שלא להוציאה או שתדליק בלא ברכה.

הגאון רבי חזקיה דחבש שליט"א
מח"ס "שתילי זתים" עם פירוש באר מרים ג' חלקים ועו"ס

שו"ת בעניני חנוכה שחשבתי וכתבתי להגאון בעל גם אני אודך שליט"א

לישון בבית יחידי עם נר חנוכה

באליבא דהלכתא גליון שבט תש"ע (בעמוד ע"ג) ראיתי לידידי הגאון רבינו גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים) שכתב וז"ל: במשנ"ב (סימן רל"ט ס"ק ט') כתב, הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחזתו לילית, ע"כ, ובכף החיים (שם ס"ק י"ז) כתב שאם משאיר אור דלוק בחדר אין חשש לישון יחידי, עיי"ש. ונסתפקתי האם מותר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, או שחשוב משתמש לאורו ואסור, והטעם. ע"כ.

ואשר נראה להקדים, דהנה כתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה הלכה ה' וז"ל: אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק וכו', נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה, ע"כ.

ולהדיא ברמב"ם שזמן הדלקת נרות חנוכה משקיעת החמה חצי שעה או יתר, ואח"כ אין מדליק כלל, וא"כ מישך שייכא שאלת הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א רק לגבי חצי שעה זו אם מותר לישן יחידי כשנר חנוכה דולק, שהרי גם אם נשאר דולק אחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה וכנ"ל.

אלא דעדיין צריך להוסיף דהרמב"ם כתב בהלכה ז' וז"ל: נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובהלכה ח' בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שלחנו דיו וכו', ע"כ. וא"כ לדעת הרמב"ם כשאינו דר בעליה מקום ההדלקה הוא מחוץ לבית, ורק כשיש סכנה מדליק בפנים, וכשאין סכנה מהיכי תיתי להדליק בפנים, וא"כ לא שייכא שאלה הנ"ל, רק בתוך חצי שעה של הדלקת נר חנוכה, ורק כשדר בעליה או אפילו כשאינו דר בעליה בזמן סכנה שאז מדליק בפנים,

ולשיטת השו"ע שזמן הדלקת נר חנוכה הוא מצאת הכוכבים וזמן ההדלקה ג"כ חצי שעה, ואם עבר זמן זה של חצי שעה מותר להשתמש, א"כ כל הנידון של שימוש בנר חנוכה שייך רק תוך חצי שעה מזמן ההדלקה בצאת הכוכבים,

אלא שדעת השו"ע שכל זה לכתחילה, אבל בדיעבד יכול להדליק במשך כל הלילה, ובפשטות ג"כ אז הדין הוא חצי שעה, ואז חוזרת השאלה אם מותר אז לישון יחידי, והאם נחשב שמשתמש בנר, ולגבי זה שמדליק כל הלילה אפשר שמדליק תוך הבית שכבר אין פרסומי ניסא לרשות הרבים. ולגבי חצי שעה משעת צאת הכוכבים מיירי בדר בעליה, או בשעת סכנה וכנ"ל, דאל"כ מקום ההדלקה לדעת השו"ע הוא בפתח מבחוץ ואין להסתפק כלל.

אמנם נראה דהשאלה האם מותר לישון יחידי, והאם נקרא משתמש בנר חנוכה, לא שייכא בשעת הסכנה כלל, דהנה השו"ע בסימן תרע"א סעיף ה' כתב וז"ל: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחו על שולחנו ודיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו וכו', ע"כ.

ובספר "שתילי זתים" לרבינו מאור גולת תימן מהר"ד משרקי זיע"א, כתב על תיבת וצריך, בתוך הבית (רמב"ם), ע"כ. ובספרו שו"ת רביד הזהב הרחיב הדבר, וכתב שיש לחקור אם מה שכתב השו"ע וצריך נר אחר להשתמש לאורו קאי על כל הנאמר לעיל בשו"ע בסעיף ה', או שזה נאמר רק על הדוגמא האחרונה של שעת הסכנה שרק אז צריך נר אחר להשתמש לאורו, ולזה ציין ב"שתילי זתים" רמב"ם, ששם מוכח שמה שכתב וצריך נר אחר קאי רק על שעת הסכנה, שכן בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה ז' כתב הרמב"ם: נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים וכו', ע"כ. ובהלכה ח' כתב: בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שולחנו דיו, וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו וכו', ע"כ.

הרי שהרמב"ם עשה כאן שני חלוקות ופיצל זאת לשני סעיפים נפרדים, ולא כלל הכל יחד בהלכה אחת, א"כ מוכח ברמב"ם שרק על מה שכתב בהלכה ח' בשעת הסכנה וכו' וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו, אבל בדוגמאות שכתב בהלכה ז' אין צריך נר אחר להשתמש לאורו, וזהו שכתב רבינו ה"שתילי זתים" וצריך בתוך הבית (רמב"ם), וא"כ אין מקום לשאלה אם מותר לישון יחידי והאם נקרא משתמש בנר חנוכה, שהרי תמיד צריך נר אחר בתוך הבית כדי להשתמש

לאורו, ואין זה מנהג, שכן הלשון צריך, וממילא כשישן משתמש הוא בנר האחר שהודלק כדי להשתמש בו.

וגם לרמ״א שכתב שהיום נוהגים להדליק בפנים, הנה לא הגיה כלום על דברי השו״ע שכתב וצריך נר אחר בתוך הבית כדי להשתמש לאורו, הרי שמסכים לדברי השו״ע, והסברא הרי מכריחה כן שצריך נר אחר בתוך הבית להשתמש לאורו, כך שהשאלה למעשה הינה במדליק סמוך לחלון הפונה לרשות הרבים כשדר בעליה וכדומה, ובחצי שעה של זמן הדלקת נר חנוכה שאז אסור להשתמש לאורה, לרמב״ם כדאית ליה ולשו״ע כדאית ליה.

ויש להאיר דאף שלדעת השו״ע בדיעבד מדליק כל הלילה, הנה כתב המ״א בדעת השו״ע שאם הדליק רבע שעה אחר צאת הכוכבים צריך לתת שמן רק רבע שעה בלבד, ורבים תמהו דזה אתי שפיר לשיטת הרמב״ם שכתב עבר זמן זה אינו מדליק, אבל לשיטת השו״ע שבדיעבד מדליק כל הלילה א״כ צריך לתת שמן תמיד חצי שעה.

וראיתי למו״ר הגאון רבי שלמה ברמן זצוק״ל בספרו ״אשר לשלמה״ חלק מועד, שכתב שאה״נ להבנת המ״א בדברי השו״ע אכן אם מדליק אחר חצי שעה מצאת הכוכבים שאין צריך לתת שיעור שמן של חצי שעה, שאז זה דין של הדלקת נר חנוכה גרידא בלי פרסומי ניסא, ובזה סגי בנתינת שמן של שיעור חשוב, ולכך כתב המ״א שאם הדליק אחר רבע שעה מצאת הכוכבים שיתן שמן לרבע שעה בלבד, שאחרי חצי שעה מספיק שיעור שמן של זמן חשוב, ולא נתבאר למעשה כמה זמן חשיב שיעור חשוב, ואפשר שזה זמן מועט מאוד, וכמעט אין מקום לשאלה שאם ישן אי חשיב משתמש לאורה, אמנם לשאר מפרשי השו״ע שצריך לתת שיעור שמן של חצי שעה גם כשמדליק כל הלילה, שוב אנו צריכים לשאלה אם מותר לישון יחידי אם אין בזה הדין שאסור להשתמש לאורה.

ואשר נלע״ד היכא שמדליק עמו נר הנוסף הנקרא שמש, וכך נוהגים כל עמך בית ישראל בכל מקום שמדליק נר חנוכה מדליק עמו שמש ואפילו כשמדליק בחוץ, וא״כ יכול לישון יחידי דאינו משתמש כלל בנר חנוכה, דסגי ליה באור השמש,

וגם אם קרה שמדליק נר חנוכה בלא שמש מאיזה טעם שהוא, גם נראה שיכול לישון יחידי ואין בזה משום משתמש בנר חנוכה מכמה טעמים, חדא דזה ודאי שחכמים אסרו להשתמש לאורה מצד היכר, או שלא יהיו מצוות בזויות עליו, או דומיא דמנורה, זהו כשעושה שימוש בפועל לאור הנר, אבל ודאי לא אסרו עליו ללכת תוך ביתו אף שנהנה בפועל מנר חנוכה, ואין צריך לעצום עיניו ובודאי שלא לצאת מהבית, דלא ע״ז קאי איסור חז״ל שאמרו אסור

להשתמש לאורה, על כן יכול לישון יחידי בבית.

ועוד, דאפשר כשישן לא חשיב משתמש, ולא ע"ז אסרו חז"ל להשתמש לאורה אלא בשימושים רגילים. גם אפשר דלא מצינו איסור להשתמש לאורה רק בדברים מעשיים ודברים גשמיים, אבל שימוש סגולי היכן מצינו שחז"ל אסרו זאת, ולכן יכול לישון יחידי.

וביותר נראה שאינו חשיב משתמש כלל בנר חנוכה כשישן יחידי, לפי שכך המציאות כשיש אור דולק אין מקום ללילית, א"כ כשמדליק נר חנוכה נוצר מציאות כזו שאין מקום ללילית, וא"כ יכול לישון יחידי שאין משתמש כלל בנר חנוכה, אלא שנר חנוכה יצר מציאות, וק"ל.

נרות חנוכה בכלי אחד

נשאלתי מידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) ראיתי יש שנוהגים שקונים שמונה כוסות נפרדים, וכל יום מניח כוס נוסף אי שפיר דמי למיעבד הכי לכתחילה, ע"כ.

ואשר יש לומר, אם אנו רואים שכל עם ישראל נהג שכל נרות החנוכה נמצאים יחד ומחוברים יחד על בסיס אחד כנראה שיש ענין בדבר, ומנהג ישראל דין הוא. ואם לעיקר דינא נראה דשפיר יוצא י"ח גם כשמדליק בכוסות נפרדים.

שוב ראיתי לרבינו ה"שתילי זתים" שכתב בספרו שו"ת "רביד הזהב" סימן ה' וז"ל: שאלה, עוד שאלת נרות חנוכה מן הדין לעשותן כל נר בכלי בפני עצמו, או כולן בכלי אחד שיש לו פיות הרבה, תשובה, מההיא דנר שיש לו שני פיות וכו' נראה שכל נר בכלי בפני עצמו.

והמנהג בכל אלו המקומות להדליק כל שמונת הנרות בכל אחד, ובשנת חמשת אלפים וחמש מאות ושתים עשרה ליצירה [ה' תקי"ב] עלה בדעתי להדליק כל נר בכלי בפני עצמו כי ראיתי שהיו לי כוסות זכוכית זכים, ואמרתי מה טוב כי אעשה כבוד למצוה הזאת להדרה בהדלקת כל נר בכוס אחד, ואעשה כן בליל ראשון ובליל שני הדלקתו שנים, והייתי שמח שמחה גדולה על שעלה בדעתי זאת העצה הטובה, ויהי בלילה וארא בחלומי והנה לפני יריעה אחת גויל יפה עד מאוד מגוהצת ומשורטטת שרטוט נאה שלא ראיתי כמוה בהקיץ, והיה כתוב בה בדף אחד אל"ף אשורי, ובדף השני למ"ד, ואחר הלמ"ד הפרש כשיעור בין שתי תיבות, ואח"כ שם אלקים כתב אשורי בתכלית היופי ואשתומם על המראה ובתוך החלום עלה בדעתי כי הראו לי מן השמים ענין זה דרך רמז על המעשה שעשיתי בהדלקת נרות כך שיש בו פירוד, ששני שמות אלו יש בהם שבע

אותיות, והשבעה נרות של חנוכה כנגדו ומאז חדלתי והדלקתי בליל שני כמנהגי במנורה המיוחדת לי לנרות חנוכה, וכתבתי זה שהשומע ישמע והחדל יחדל, גם המנורה שנצוינו בה מקשה היא, עכ"ל.

ואף שנרות חנוכה שמונה הם, כתב רבינו והשבעה נרות של חנוכה כנגדו, לפי שמיירי כאן ביום השני, גם כל ענין הביחד שייך אצל השבעה שמחוברים לראשון, מאחרי השני שייך כבר חיבור, ודו"ק.

נר חנוכה ונר שבת יחד

בקובץ הבהיר "המאור" גליון שבט אדר תש"ע (בעמוד ס"ז) הובא שאלתו של ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א וז"ל, אשה שהיתה לבד בבית בער"ש חנוכה, והדליקה נר חנוכה, ובירכה להדליק נר של שבת וחנוכה, כי סברה שאם מדליקה נר חנוכה, לא צריכה להדליק נר שבת, האם בשבוע הבא תהיה צריכה להדליק נר נוסף לנרות שבת משום קנס או לא, והטעם?

ושם כתב להשיב לו הגאון רבי אלון ארביב שליט"א, ותורף דבריו שכל ענין הקנס, שתהא זהירה בכבוד שבת, ובמקום אונס לא קנסוה, עוד הביא שכיום שיש נורות חשמל יש מקילין אפילו באשה ששכחה שלא לקונסה, ומכ"ש בנידון דידן וכו', עיי"ש.

וראיתי להקדים, דהנה ידוע מחלוקת הפוסקים אם כיום שאין סכנה אם יכול להדליק נר חנוכה בתוך ביתו, לדעת מרן השו"ע, אדם יכול להדליק בתוך ביתו נר חנוכה רק בשעת הסכנה בלבד, ולדעת רמ"א זהו עוד אפשרות של מקום הדלקה, וגם כיום שאין סכנה מדליקים בפנים, ואם כן יש סברא להקל שלא לקונסה, כי אפשר שלדעת מרן השו"ע בכה"ג חשיב נר שבת, ואף שיש לבעל הדין לחלוק שאפשר דעכ"פ בדיעבד נמי מהני נר חנוכה שהדליק בפנים וגם חשבה שמדליקה נ"ח, מיהא מסייע לן נמי שכאן מיירי שבירכה והזכירה בתחילת הברכה נר שבת ואח"כ חנוכה, ואפשר שיתפוס לשון ראשון נמי, ולענ"ד, מונח נמי שחושבת בכה"ג שמשמש הנר עכ"פ גם לנר שבת, וא"כ לא שייך לקונסה, ונ"מ לסברא דידן כשעשתה כך, כשאין נרות חשמל כלל, שגם אין לקונסה כלל, וגם לסובר שבכה"ג אין נחשבת אנוסה שהיה לה לידע, עכ"פ כשבירכה להדליק נר שבת וחנוכה אפשר דקיל טפי וכנ"ל ואין לקונסה ודו"ק.

כלי חרס בנר חנוכה

לכבוד ידיד נפשי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ועוד

אחדש"ה וכט"ס, בענין הערתך היפה בדין המבואר בשו"ע או"ח סימן תרע"ג ס"ג, נר של חרס שהדליק

בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, והערת מדברי ה"חתם סופר" בחידושיו סוכה לו. דאתרוג שנולדו לו נימורים נימורים ע"י מצוותו מחמת משמוש היד ורוב הנענועים כיון שבא ע"י מצוותו אינן פוסלין ואדרבה זהו הודו והדרו וא"כ נימא גבי מנורה נמי דשחרותה זהו הדרה.

ואשר נלע"ד לומר, דשאני דאתרוג דהוי מצוה כלפי האדם עצמו המנענע בארבעה מינין, וכלפיו אה"נ זהו הודו וזהו הדרו שע"י מצוותו ורוב הנענועים יש נימורים נימורים, משא"כ בנר חנוכה שיש בזה ענין גדול כלפי הרואים, כל מהות נ"ח עניינו פרסומי ניסא, וביותר שפעמים יש והרואה מברך כמבואר בהלכה, א"כ אף דשייך לומר דשחרותה זהו הודה והדרה זהו כלפי המדליק בעל המנורה, אבל כלפי הרואים בודאי שאין זה כלל הוד והדר ולכך אין מדליקין בו לילה אחרת.

עוד נלע"ד לומר דבאתרוג מבחינת החפצא, אפשר דעתה אינו הוד והדר, אבל מבחינת הגברא זו הודו והדרו שממשמש בכל עת במצוה ורוב נענועים ומחמת זה נעשה נימורים נימורים, משא"כ בנ"ח מבחינת החפצא אין זה הוד והדר בכלי חרס שנעשה שחור ע"י הדלקת יום אחד, ומבחינת הגברא גם לא חזינן הכא ענין הוד והדר, שמה מתאמץ כאן במצוה, ומה משתמש כאן במצוה, וביותר שהרי אפשר להדליק בכלי זכוכית וכדומה, שאינו נמאס אחרי הדלקה, ואינו עושה כן, אף דאפשר דאין מדליק בכלי זכוכית כי אין לו, לכך אין מדליקין בו לילה אחרת.

הרואה נר חנוכה מברך

נשאלתי מידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בדין הרואה נר חנוכה שמברך ביום הראשון שתים, שעשה ניסים ושהחיינו, ובשאר לילות מברך אחת שעשה ניסים, האם יכול לברך גם לאחר שכבר דלקו חצי שעה, ע"כ.

ואשר נראה לומר, דנראה שכיון שכבר עבר מצוותו, אין לברך עוד, שאין זה עוד נרות של מצות נר חנוכה, אלא דאם כן צריכים אנו בירור, דאיתא בשו"ע סימן תרע"ו הלכה ב': ואם נתן בה יותר יכול לכבותה. גם הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד הלכה ה' כתב: נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה, ע"כ. ולכאורה עדיף טפי שאם עבר זמן הדלקה שיכבנה, שלא יטעה הרואה לברך אחר זמן מצוותו.

ובשלמא לרמב"ם אפשר לומר דהזמן ידוע שזמן הדלקה הוא חצי שעה מהשקיעה ותו לא, ואם כן קל הדבר לדעת מתי סוף זמן המצוה של הדלקת נר חנוכה, אבל לשאר ראשונים שיכול להדליק כל הלילה וכמבואר בשו"ע סימן תרע"ב הלכה ב' שאם עבר

זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, לכאורה עדיף טפי לכבותה אחר זמן מצותה שלא יבוא הרואה לכלל טעות ולברך.

ואשר צריך לומר דאיתא בסימן תרע״ו הלכה ג׳: מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך, ע״כ. וזה אין מצוי וחשש רחוק הוא שיבוא לברך לאחר זמן המצוה.

גם יש מקום לעיין שבכאן גם אם עבר זמן המצוה אפשר דאין הברכות לבטלה, שכבר כתבו הראשונים שברכות אלו הם גם על היום על זמן חנוכה, ותקנו לברך בזמן הדלקת הנרות. גם דאפשר דאין כאן חשש שיברך לבטלה דבדידיה תלוי הדבר והיה לו לברר הדבר, וכך צריך לומר בהכרח לדעות שהרואה מברך גם אם הדליקו עליו בביתו כיון שלא היה בביתו בשעת הברכה ולא ראה הנרות, וי״ל.

מי שאמר על הניסים בעבודה

נשאלתי מידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א (מח״ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) מי שטעה ואמר על הניסים בעבודה האם יצא ידי חובתו, ע״כ.

ואשר נראה לומר דהנה בסימן תקס״ו ס״ק א׳ הביא רבינו ה״שתילי זתים״ שאם אמר ענינו קודם ראה נא, חוזר ואומר אחר ראה נא. דהיינו דאין זה חשיב הפסק ומאידך צריך לומר שוב ענינו אחר ראה נא במקומו הנכון, דוק מיניה ואוקי באתרין שבנידון דידן שאם אמר על הניסים בעבודה, שאין זה נחשב להפסק, ומאידך מקומו בהודאה, וצריך לחזור ולומר שוב על הניסים בהודאה, דהרי קיי״ל כל שלהבא בעבודה וכל לשעבר בהודאה.

חנוכיה או מגילה מי עדיף

נשאלתי מידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, מי שיש בידו לקנות או מנורה מהודרת או מגילה מהודרת איזה מהן יקנה, וכתב שם הגאון רבי יעקב אמסעל שליט״א בקובץ המאור בזה״ל במושכל ראשון היה נראה שמגילה קודמת שהיא עצם חפץ המצוה, אבל מנורה אינה עצם המצוה דשייך גם בלי מנורה אפילו אם ידליק רק נרות או שמן באיזה דבר שעכ״פ יש לו בית קיבול, עיין שם שהאריך בזה כיד ה׳ הטובה עליו.

וראיתי להאיר מדברי הרמב״ם הלכות שבת פ״ה הלכה א׳ וז״ל: אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת, ואילו בהלכות חנוכה פ״ד הלכה י״ב כתב הרמב״ם וז״ל: אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק ע״כ, חזינן בשינוי לשון הרמב״ם שבהלכות שבת כתב

ולוקח שמן ואילו בהלכות חנוכה כתב ולוקח שמן ונרות, ומיירי זה באין לו מה יאכל ובכל זאת מדגיש הרמב"ם לוקח שמן ונרות כלומר ששואל או מוכר כסותו גם בשביל הנרות, חזינן מדברי הרמב"ם שנרות חנוכה הוא חלק ממצות נר חנוכה, ודוחק לומר שבהלכות שבת כתב הרמב"ם ולוקח שמן ולא כתב גם לוקח נרות דאפשר שלגבי שבת בשבתו שזו מצוה תמידית מסתבר שיש לו נרות לשים בתוכן את השמן, ומסייע לן לשון הרמב"ם שכן סיים לשונו ומדליק את הנר, משא"כ בנ"ח שאינה מצוה תמידית אלא פעם בשנה, גם צריך הרבה נרות אפשר ומסתבר דאין לו גם נרות לכך מדגיש הרמב"ם ולוקח שמן "ונרות" ומדליק,

זה אינו, דאם כן היה לרמב"ם לכתוב בהלכות חנוכה ולוקח שמן ודי בזה, וממילא צריך להשיג בית קיבול כדי להניח בתוכו את השמן שיוכל להדליק, הרי שמן בלי נרות כלומר בלי בית קיבול לשמן לא שייך, במה ידליק, ולמה ימכור כסותו, ומזה שהרמב"ם מדגיש ולוקח שמן ונרות משמע קצת שהנרות הנם חלק ממצות נ"ח,

גם דוחק לומר שכוונת הרמב"ם ולוקח שמן ונרות, דהיינו שלוקח נרות מתכת או זכוכית, ולא ידליק בנרות חרס שנעשה ישן אחר שהדליק בו לילה אחת, זה אינו, חדא, דהרמב"ם לא כתב כל ענין זה להלכה, ורק בשו"ע או"ח סימן תרע"ד הביא דין זה שנר של כלי חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, גם הרי אפשר להסיקו בכל לילה באור ולמה ימכור כסותו והיכן מצינו חיוב כזה, ומשמע עכ"פ קצת בדעת הרמב"ם שהנרות בחנוכה הינם חלק מחפצא של מצות הדלקת נ"ח, אלא דעדיין צריך ביאור מה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת ומדליק את הנר ולא כתב סתם ומדליק וממילא צריך בית קיבול להחזיק את השמן, ולומר שגם בנר שבת הנר חלק ממצות הדלקת נר שבת, חידוש עצום זה לא שמענו, ויש לעיין.

חזקיה דחבש
רב ק"ק "שתילי זתים" ראש העין
ומח"ס "שתילי זתים" עם פירוש באר מרים ג' חלקים
וספר עטרת ישראל ורחמים ב' חלקים

הגאון רבי אלעזר זומר שליט"א
מח"ס ולקח אלעזר

הארות על קונטרס "גם אני אודך" ענייני חנוכה

לכבוד ידיד ה' וידיד תורתו הק' הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א
בעמ"ס "גם אני אודך"
אחדשה"ט באה"ר

עיינתי בקונטרס היקר "גם אני אודך" על חנוכה (חלק א') וכן על ענינים שונים (חלק ג') שבו משיב הגר"ח קניבסקי זצ"ל על שאלות רבות ששאל אותו כבוד הרב שליט"א וחשבתי לשלוח הרהורי לבי מה שהתעורר בי בעת קריאת קונטרס זה מהם הוספות ומהם שאלות והכל להגדיל תורה ולהאדירה, ואשמח אם באיזה זמן יפנה כבוד הרב את תשומת לבו למה שכתבתי ויעיר וכן יאיר בי את הדרך הנכונה בלימוד תורת ד'.

בשאלה ב) שאלתם לגבי מקום הנחת המנורה באופן שיש לו אפשרות להניחו או למעלה מי' טפחים או למטה מג' טפחים, מאי עדיף?

והשיב על זה הגר"ח זצ"ל "איפה שיהא ניכר יותר".

חשבתי להוסיף, שבאופן שאין הבדל בענין איפה שיהא ניכר יותר, נראה לי שיש להניחה למטה מג' כי הרי מובא בספה"ק דבכח נרות חנוכה להאיר למטה במקומות הכי נמוכים, וזה הטעם שכתבו להניחה למטה מעשרה. והנה, מובא במסכת סוכה שאין השכינה יורדת למטה מעשרה, ולפי זה אולי אפשר לומר שעכשיו על ידי כח קדושת האורות של חנוכה המאירים שם, יש באפשרות לשכינה הק' בבחינה מסוימת לרדת גם למטה מעשרה לתקן כל הפגמים ולכן יתכן בנידון שלנו שעדיף להניחה למטה מג' טפחים כדי שיאירו אפילו במקום שבדרך כלל אין השכינה יורדת שם.

וכמובן הכל רק בדרך אפשר כי אין לי מקור וסמך לכל דברי.

בשאלה ג) שאלתם, בית שיש שם ב' חלונות א' בדרום וא' בצפון האם יש ענין שיניח המנורה בחלון שבצד דרום או רק בבית הכנסת יש להקפיד על כך?

והשיב הגר"ח זצ"ל "בבית אין נפקא מיניה רק בבית הכנסת".

אולי אפשר להוסיף בדרך רמז, כי הנה מובא בזמר של ליל שבת לגבי נרות שבת "אסדר לדרומא מנרתא דסתימא וכו' והרי זה דוגמת המנורה בבית המקדש שהיה בדרום ועל כן

לכאורה הוא הדין לגבי נרות חנוכה שעדיף להניחם בדרום, שאם בנרות שבת כך, כל שכן בנרות חנוכה.

בשאלה ח) שאלתם, חצר שיש לה ב׳ פתחים מובא בשו״ע שצריך להדליק בשתיהן נר חנוכה משום חשד. והשאלה, איזה חשד יש כאן הרי אפשר לומר שהדליק ונכבה והדין הרי, כבתה אין זקוק לה ואם כן אין כאן שום חשד.

והשיב הגר״ח זצ״ל ״כבתה לא שכיחא״.

והנה צריך להבין מה מדובר כאן, שאם לומר שאין בכלל שם מנורה אם כן למה שנחשוב שהדליק ונכבה. ואם לומר שנוכל לחשוב שמכיון שנכבה החזיר את המנורה לביתו, גם זה לא נכון שאם כן אף פעם יוצא ענין של חשד כי תמיד יהיה אפשר לתלות ולומר שהדליק ואחרי הזמן של חצי שעה או אחרי שנכבה החזיר את המנורה לביתו. אלא ודאי הוא שמדובר שיש שם בפתח השני גם מנורה. ואם כן נשאל השאלה, אפילו שנאמר שכבתה לא שכיחא מכל מקום אם יש נידון כזה בגמרא משמע שדבר כזה יכול לקרה. ואם כן בנידון שלנו שחייבים לומר שיש מנורה גם בפתח השני, אם נניח עליה כוסיות עם קצת שמן ופתילות שרופות שיראה כאילו הדליקו, האם בזה ירד ענין החשד ולא יצטרך להדליק באמת בפתח השני או לא?

והנה בשאלה יא) בה נשאל, שהנה קיימא לן כבתה אין זקוק לה, ולמה אין חשש של חשדא שיחשבו אותו שלא הדליק, וכמו שחיישינן בחצר שיש לה ב׳ פתחים לחשדא?

וע״ז השיב הגר״ח זצ״ל ״כיון שהדליק אין חשדא״ ע״כ.

לכאורה משמע שאף על פי שיש צד לחשוש לחשד מכל מקום מכיון שהדליק לכן אמרינן שעל פי התורה ירד ממנו ענין החשד ולא משנה אם בכל אופן יחשדוהו כי הוא מצד דין תורה יצא ידי חובתו. וחשבתי לומר אולי שהוא מהטעם שהיות והוא באמת הדליק אם כן הרי המנורה נמצאת שם עם קצת שמן ופתילה משומשת ולכן אין כאן חשד [שאם לא מסיבה זו, אז מה ההסבר ״כיון שהדליק אין חשדא״, הרי במציאות כרגע לא רואים שם נר דלוק.]

ולפי זה אפשר אולי לומר שכן הוא לגבי השאלה ח) הנ״ל, שאפילו אם לא מדליק אלא מכיון דיש שם מנורה וכו׳ די בזה להוריד ממנו החשד.

בשאלה יח) שאלתם לגבי אכסנאי המשתתף בפרוטה עם הבעל הבית שיהי לו חלק בשמן של נר חנוכה וקרה שריפה ח״ו כתוצאה מהנרות האם צריך הוא להשתתף גם בנזקין או לא?

נראה לי שהגדרת שותפות לגבי האכסנאי אינו כמו שותפות בנכסים שכל אחד יש לו חצי מהנכסים וכדומה ולכן גם משתתפים יחד בהוצאות כמו ברווחים, כאן יש את הענין להשתייך לבעה"ב, להיות נכלל כאחד מבני ביתו וכשם שהבעה"ב מוציא ממילא את בני ביתו ידי חובתם כך גם יוציא את האכסנאי ידי חובתו.

וכשם שאם ח"ו נעשה איזה שריפה בעקבות נרות חנוכה לא מאשמים את בני ביתו שהרי הם לא הדליקו וגם לא אחראים על מעשה בעל הבית ורק הבעה"ב צריך להיות אחראי במעשיו איך ואיפה טוב להדליק את המנורה, כך אי אפשר להאשים את האכסנאי.

ועוד יש לומר, הרי האכסנאי אין לו זכות דיבור להורות לבעה"ב לעשות כך או כך אפילו שנתן לו פרוטה להשתתף במצוה, הרי יש בזה הוכחה כי אין הוא שותף בנכס דהיינו במנורה אלא ברוחניות של המצוה.

ועוד יש לומר שהאכסנאי יכול להגיד שעשה את בעה"ב שליח לדבר מצוה ולא ח"ו לקלקול ולדבר עבירה.

שאלתי, מה קורה למשל בקידוש דלא ראינו שם ענין של השתתפות בפרוטה ואם כן איך הוא יצא שם ידי חובתו, והיינו במה שונה חנוכה דיש להשתתף בשוה פרוטה ובנושאים אחרים דלא ראינו ענין השתתפות בשוה פרוטה.

בשאלה כה) נאמר שם, מי ששכח לומר על הנסים בתפילה יאמר קודם יהיו לרצון וכו' דרך בקשה "יהי רצון שיעשה לנו נסים וכו' ". והכוונה לפני יהיו לרצון הראשון דהיינו לפני אלקי נצור וכו'

שאלתי, אם מותר להגיד על הנסים דרך בקשה קודם יהיו לרצון הראשון (שלפני אלקי נצור לשוני מרע), והרי דין אלקי נצור כמו ברכת קריאת שמע [עיין במ"ב סימן קכ"ב ס"ק ד'] ואם כן כשעומד אחרי יהיו לרצון הראשון, למה בקדושה מותר לומר אז רק קדוש וכן ברוך אבל לא ימלוך והרי גם ימלוך שייך לנוסח התפלה שתקנו אנשי כנה"ג והיא בגדר בקשה.

בשאלה צג) שאלתם, לאדם יש ב' הצעות לקניית דירה, א' באופן שעדיין יוכל להדליק נר חנוכה על יד החלון בתוך עשרים אמה וא' שתהיה למעלה מעשרים אמה אבל יש לו גג ויוכל לקיים מצות מעקה, איזה עדיף לקנות?

והשיב הגר"ח זצ"ל "מצד א' יש עדיפות למצות מעקה שהיא מצות מן התורה ומצד ב' נר חנוכה שהוא תדיר אבל הרי יהי לו כל שנה המצוה בפתח, ולכן מעקה עדיף".

נראה לי שאולי אפשר לומר שמצות מעקה בכל זאת תדירה ממצות חנוכה שהרי בכל עת שיש מעקה הוא מקיים המצוה של "ועשית מעקה בגגך" בפרט אם יש האפשרות להשתמש בה ומסתובבים שם.

בשאלה קה) [וכן מובא בשאלה מו)] שאלתם, במקומות בהם יש רוחות וקור גדול וברגע ההדלקה הנרות אינן יכולות להישאר דלוקות, האם מותר להדליק נרות חנוכה על פתח ביתו על ידי התיבות מזכוכית המצויות בימינו, או דלמא יש לחוש למחמירים שלא מהני בזה, ולהדליק בפנים?

והשיב הגר"ח זצ"ל "יש ידליק בחוץ בתוך התיבה"

והנה בשאלה קד) בו נשאל במקומות המושלגים שכמעט ואין בני אדם נמצאים בחוצות מחמת הקור והשלג, האם ידליק נר חנוכה בתוך ביתו, או חייב בכל זאת להדליק בחוץ ?

והשיב על זה הגר"ח זצ"ל "ידליק בפנים סמוך לפתח".

חשבתי אולי שהוא הדין תהיה לגבי השאלה הקודמת (קה) כי הרי בשני המצבים אין כמעט אנשים בחוץ ועוד יותר, נראה לי שהיכן ויש רוחות גדולות יש עוד פחות אנשים ואפילו אם יש כן קצת, הם אינם נותנים דעת להתבונן בנרות חנוכה אלא מחפשים מכסה להתגונן מהרוח, ואם כן לכאורה גם שם יש לומר שידליק בפנים, ומה שענה הגר"ח זצ"ל "ידליק בחוץ בתוך התיבה" נראה לי שאין זה אלא תשובה לשאלה אם יוצאים ידי חובה באופן שבלי התיבה אין הנרות יכולים להשאר דלוקות.

בשאלה קט) שאלתם, כתוב "מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח" האם בדיעבד יצא ביותר מטפח?

והשיב הגר"ח זצ"ל "לכאורה יצא וצ"ע."

נראה לי שעל פי סוד יש לדקדק בטפח הסמוך לפתח דוקא.

בקונטרס הנ"ל בענינים שונים (חלק ג')

בשאלה קו) שאלתם, לפי הנהוג להניח פתיתי חמץ לפני בדיקת חמץ האם מותר להחביא פתיתים הללו בבית הכסא, כיון שבלאו הכי לא אוכלים אותם, או שאסור?

והשיב הגר"ח זצ"ל "מותר"

תמוה לי על הרעיון הזה שהרי אין מקום זה נקרא מקום שמכניסים שם חמץ ועל כן אין חיוב בדיקה שם, ואם כן יכול לצאת מכשול אם יניחו שם בדוקא חתיכת חמץ לצורך הבדיקה.

וכן קשה לי לדמיין לעצמי איך עובדי ד' שרגילים להוריד הגרטעל והכובע ויש כאלה גם החליפה והטלית קטן לפני כניסתם במקום זה, איך יכנסו

שם עם ההתלהבות של המצוה עם הנר של המצוה וכו׳ וכו׳ וכו׳.

בשאלה קפה) שאלתם, אדם שיש לו זמן כמה שעות ביום ללמוד, מה עדיף שילמד גמרא או הלכה?

והשיב הגר״ח זצ״ל ״כרצונו״.

שמעתי פעם ואינני זוכר בשם מי ששאלו אותו למי שיש לו רק רבע שעה ללמוד במה יתעסק, וענה לו אותו הרב שילמד מוסר, וכונתו בזה היתה שאחרי שילמד כל יום קצת מוסר כבר יפתח לו הלב למצוא עוד ועוד זמן להקדיש בתורה ובעבודת ד׳.

והריני מסיים בברכת שיזכו להגדיל תורה ולהאדירה וכט״ס בכ״ע בגי״ר.

אלעזר זומר

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הערות ופלפולים בענין השמן בנר חנוכה

למה הוצרכו לנס והרי חישב לעשות מצוה הוי כאילו עשאה

בספר שואל כענין (מועדים, עניני חנוכה) הביא קושיית האחרונים למה היה צריכין להנס, הא אמרי' בגמ' (ברכות ו., שבת סג., קידושין מ.) חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, ואז אנוסים היו, ואונס רחמנא פטריה.

וציין בענין זה למקורות דלהלן: קדושת לוי (ברדיטשוב) בקדושה חמישית לחנוכה, שפת אמת (גור) לחנוכה שנת תרלב ד"ה דבר פלא, ושנת תרל"ד ד"ה הט"ז, ושנת תרמ"ה ד"ה בברכת, ושנת תרמ"ח ד"ה לשנה (ועי' שנת תר"ס ד"ה איתא), פרי צדיק (רצ"ה מלובלין) לחנוכה אות ה'.

מדוע לא נפסל השמן בהיסח הדעת

עוד הקשו האחרונים על נס זה של מציאת פך השמן, לשיטת ריש לקיש בפסחים (לד.) דסבירא ליה דהיסח הדעת הוי פסול הגוף, ואפילו יבוא אליהו ויאמר שלא נטמאו כל אותן הימים שהסיח דעתו מהן, אין שומעין לו, אם כן איך הדליקו בשמן שמצאו, הא בין כך נפסל משום היסח הדעת כיון שלא היה משומר.

ובספר שואל כענין ציין להרבה אחרונים שדנו בזה, ה"ה: שו"ת רמ"ץ (רמ"צ וויטמאיר) או"ח סי' נו אות ט, שו"ת בית יצחק (רי"י שמעלקיש) או"ח סי' קי אות ב (ועי"ש סי' קיג), בני ציון (רב"צ מיטווסקי) סי' מח, שו"ת אבני זכרון (רא"ש פפר) ח"א סי' יז אות א וח"ב בקו' אבנים שלימות בסוה"ס סי' י אות ב ('כתב אלי אדמו"ר הרב הגאון מו"ה שרגא פייביש וואלף נ"י ראב"ד דק' צאנז בזה"ל הנה דיברתי עם הגאון שליט"א האב"ד דק"ק טארנא... כי קושיא זו שמעתי ממרן הגאוה"ק בעל דברי חיים זצ"ל... והשיב כי לא שמע'), שו"ת שם משמעון (ר"ש פולק) או"ח סי' ל, אמרי כהן (ר"מ וורשויאק ממנקטוב) לחנוכה אות י בשם מחו' הה"ג הרי"מ (-רבי יעקב מאיר בידרמן) מגור שי', שו"ת מי יהודה (ר"י אלטמן) סי' פא, מקראי קודש (רצ"פ פרנק) לחנוכה סי' ד, שערי טוהר (רש"א וולק) ח"ב סי' לג, שו"ת דברי יציב (צאנז-קלויזנבורג) או"ח ח"ב סי' רפ, מועדים וזמנים (ר"מ שטרנבוך) ח"ח לח"ו סי' פ, קו' נס השמן (ר"א

שארר) עמ׳ לא, ועי׳ שו״ת שואל ומשיב (רי״ש נתנזון) מהדו״ק ח״ג סי׳ מב ד״ה והנה אמרתי, מקדש דוד (ר״ד רפפורט) טהרות סי׳ מז אות א.

מהיכן המקור שאסור להדליק שמן טמא

ויש להתבונן היכן הוא שורש המקור שאסור להדליק בשמן טמא, וכבר עמד על זה חכ״א בקובץ עץ חיים (עמודים ע׳-ע״ג), וכתב דלא מצינו בשום מקום לכאורה שום איסור פסול, ואמאי הוצרך לנס חנוכה, ואחר האריכות מסיק דמקור האיסור מן התורה הוא, מהא דכתיב (שמות כ״ט, ל״ח) ונשא אהרן את עון הקדשים, ומבואר שם ברש״י, והוא סוגיא ערוכה במס׳ פסחים (ט״ז:) ומס׳ יומא (דף ז׳), ומס׳ זבחים (כ״ג:), דעון הקדשים הוא עון טומאה, דהיינו אם הדם והאימורין נטמאו, הציץ מרצה ומכשיר הקרבן בדיעבד, מבואר דיש עון לכתחילה להקריב קדשים שנטמא למזבח, אלא דהציץ מרצה בדיעבד לכפר עון הקדשים.

ובשם הגאון האדיר רבי חיים קניבסקי זצ״ל כתב דהוא מדין האיסור להכניס דבר טמא למקדש, כמבואר בסוף מס׳ עירובין (דף ק״ד ע״ב) כמש״כ כי את מקדש ה׳ טימא, ואף דהשמנים כבר היו מונחים בהיכל, יש חיוב להוציא ולסלק כל הדברים הטמאים חוץ למקדש, כי שילוח טמאים מן המקדש הוא בעשה, כמש״כ ברמב״ם (פ״ג מה׳ ביאת מקדש ה״א וה״י), ע״ש.

ובספר מרפסין איגרי הובא בזה כמה תירוצים, ואלו הם:

(א) ב״תורת כהנים״ על הפסוק ״להעלות נר תמיד״ (ויקרא כ״ד, א׳) מובא: ״תמיד - אפילו בשבת, תמיד - אפילו בטומאה״.

בפירוש רבינו הלל שם מבאר, שהכוונה היא שאפילו כאשר השמן טמא מדליקים, ומשום הדין ״טומאה הותרה בציבור״. משמע שלולא כן - יש איסור להדליק.

הרי לנו מקור לאיסור להדליק את המנורה בשמן טמא, מן ה״תורת כהנים״ (יש לעיין, מנין לרבינו הלל שזאת כוונת חז״ל, והרי אפשר להבין שהכוונה היא לטומאת הכהן שהותרה).

וכן הוא גם בביאור להחפץ חיים שכתב אף בטומאה, דאם נטמאו השמנים שבבית המקדש, או שנטמאו כל הכהנים שנמצאו אז, מדליקין אף בטומאה. והרי דאיכא ילפותא להדיא דאפשר להדליק אם נטמאו שמנים שבבית המקדש. [ואין לומר דהוא משום דטומאה הותרה בציבור, דלזה לא צריך קרא דתמיד, ועיין יומא (ו׳ ע״ב, מ״ו ע״א), ופסחים (ע״ז ע״א), ומנחות (ע״ב ע״ב)].

(ב) בספה"ק יערות דבש (ח"א דרוש ג', בנדמ"ח עמ' נ"ה ד"ה וביחוד) כתב בזה"ל: דאיפה נזכר בתורה שלא ידליקו בשמן טמא, ורק חכמים תיקנו כן [באותו הדור] ומזה קיבלו תורה שבע"פ, ולכן נס חנוכה הוא לקבוע אמיתתה של תורה שבע"פ, ע"ש, ומבואר להדיא דאין איסור תורה להדליק בשמן טמא במנורת ביהמ"ק, והוא איסור דרבנן.

והגאון רבי ישראל שוורץ שליט"א הוסיף דלפי"ד נראה לפרש בביאור המדרש הידוע על פתחינו כל מגדים, זה נר חנוכה, חדשים גם ישנים, זה תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ע"כ. ולהנ"ל י"ל דהיינו דע"י נס חנוכה דקיבלו תורה שבעל פה, שלא רצו להדליק שמן טמא במנורה, אף דמדאורייתא שרי, ורק מכיון דרבנן תיקנו באותו הדור שלא להדליק בשמן טמא, נזהרו בזה, ובזה נקבע אמיתתה של תורה שבע"פ, ולזה ממשיך המדרש חדשים גם ישנים, זה תורה שבכתב, ותורה שבעל פה, דע"י נרות חנוכה נקבע אמיתותה של תורה שבעל פה.

ובחת"ס עה"ת תורת משה (פרשת וישב בד"ה הדודאים) כתב, דע"י נס חנוכה נתחזק ונתפרסם כי תורה שבע"פ הסכימו משמים, כי השמן טמא בטומאת זיבת נכרים דדבריהם, ואפ"ה נעשה נס. עכ"ד.

ויש ליישב בזה קושית הבית יוסף הידוע למה מדליקין נ"ח ח' ימים הלא היה מספיק שמן ליום אחד, וא"כ לא היה בו נס, וי"ל דיום ראשון מדליקין לזכר זה שנעשה נס ודלק פך אחד שמונה ימים, ולא הוצרכו לעבור על דרבנן שאסרו להדליק בשמן טמא, וע"י זה נקבע אמיתותה של תורה שבע"פ, ולזכר זה מדליקין ביום ראשון (עכ"ד).

(ג) עוד תירצו בספר מרפסין איגרי, לדעת ה"חכם צבי" (סי' פ"ז), אכן מותר היה להדליק בשמן טמא, גם ללא הטעם שטומאה הותרה בציבור, וכך היו צריכים לעשות אילולי שהיה נעשה הנס, אלא שהקב"ה הראה חיבתו בכך שעשה נס ודלק השמן הטהור שמונה ימים, ולא הזקיקם להשתמש בשמן טמא.

(ד) קיים איסור להכניס דברים טמאים למקדש, וכפי שמפרט הרמב"ם (בהל' ביאת מקדש ג', ט"ז): "המכניס שרץ וכיוצא בו למקדש... הרי זה חייב כרת, שהרי טימא מקדש ה'. אבל הזורק כלים טמאים למקדש... פטור מן הכרת, אבל חייב מלקות".

משום כך, לא יכלו הכהנים להכניס שמן טמא, מאחר שהשמן לא היה במקום ההדלקה, וצריך היה להכניסו להיכל. (ואף לדעת ה"חתם סופר" הסובר שההדלקה היה בחוץ, אולם כנראה שהמנורה הוכנסה בעודה דולקת למקומה).

אמנם, ה"חכם צבי" (סי' פ"ז) מביא אפשרות לתרץ כך, אלא שדוחה זאת משום שבמסכת עירובין (ק"ד ע"ב) מובאים דברי שמואל שסובר: "המכניס שרץ למקדש פטור משום שאין לו טהרה במקוה" (אמנם, שיטה זו לא נפסקה להלכה), והרי גם לשמן אין טהרה, ולכך אין איסור להכניסו. וע"ע לעיל (אות קס"ו ס"ק א').

(ה) כשם שאסור להכניס לבית המקדש דברים טמאים, כך אסור להשהותם שם, וכפי שמבואר במסכת עירובין (ק"ד ע"ב) שבשרץ מת הנמצא בבית המקדש, יש חיוב להזדרז להוציאו, כדי שלא להשהות את הטומאה (אלא שנחלקו תנאים, האם עדיף להזדרז אף כשעל ידי זה תתרבה הטומאה, או לא).

הגם שהמקדש היה טמא גם לאחר שהוצא השמן, אולם בני חשמונאי שקדו בימים הללו לחזור ולטהרו, ומשום כך לא השאירו את השמן הטמא.

וכך אכן עשו בני חשמונאי, וכפי שיסדו חז"ל בנוסח "על הניסים": ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך, וטיהרו את מקדשך...", אשר יש שפירשו שסדר הדברים בפזמון זה מדוקדק מאוד. בתחילה באו לדביר - שהוא קודש הקדשים - לפנותו מטומאת יוונים, ואחר כך פינו את ההיכל מטומאה, ולאחר מכן טיהרו את שאר המקדש.

מדוע היה צריך את הנס הרי העזרה היתה רשות הרבים וספק טומאה ברשות הרבים טהור

ובספר שואל כענין הביא מה שהקשו האחרונים דהרי לא היה רק ספק אם נטמאו כל השמנים, והא מפורש בפסחים (יט:) אמר רב אשי זאת אומרת עזרה רשות הרבים היא, וכל ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור, (ויש שהקשו כן על התוס' ד"ה שהיה, שהעירו דאם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים, ניחוש שמא הסיטו לאותו הפך שמצאו, דלכאורה אינו אלא ספק טומאה ברה"ר).

ועיין בענין זה: בני דוד (ר"ד פאלקון) הל' חנוכה פ"ג ה"ב ('ותירץ הרב כמוהר"י רוזאניש'), בתי כהונה (ר"י רפפורט) ח"ב ריש בית ועד סי' א, יד שלמה (רח"ש ן' עזרא) דרוש ג לשבת הלבשה (עמ' יג), גור אריה (ר"מ צרמון) בליקוטי הרמב"ם הל' חנוכה שם, עטרת פז (רפ"ז איגר) עמ"ס ביצה ד ב (ט-ד), אשי ישראל (רי"א איסרלין) עמ"ס שבת, שו"ת רמ"ץ (רמ"צ וויטמאיר) או"ח סי' נו אות ב, שו"ת בית יצחק (רי"י שמעלקיש) או"ח סי' קי אות ב, דעת תורה למהרש"ם או"ח סי' תרע (ובהגהותיו לארחות חיים שם), שו"ת שערי צדק (רמ"מ פנט) יו"ד סי'

קנח (בשם ה'דברי חיים'), שו"ת דבר אליהו (ר"א קלצקין) סי' כג, לקוטי אמרים מהרי"ד מבעלזא לחנוכה, שו"ת נשמת חיים (אוצר רבי חיים ברלין) או"ח סי' רי, שו"ת חקל יצחק (רי"א ווייס מספינקא) סי' לה, שו"ת חזון נחום (ר"נ וידנפלד) ח"א סי' קכו וח"ב סי' א לסי' תרע, חידושי מהרי"ו (ר"י ווידרקער) סי' תרע (ובהערות וחידושים של החזון נחום בסוה"ס), שו"ת מהר"ש (ענגיל) ח"ד בפתיחה אות ו (בשם ה'דברי חיים'), שפתי מהר"ש (ענגיל) לחנוכה ד"ה בחידושי, שערי אורה (הוספה א לשערי תורה) סי' יא אות ד, שו"ת מי יהודה (ר"י אלטמן) סי' פא אות ט, בנין דוד (רד"ד מייזלש) פ' מקץ בקו' שמן למאור אות נב, לפלגות ראובן (רז"ר בענגיס) ח"ד עמ' קכז, שערי טהר (רש"א וולק) ח"ב סי' לב (חליפת מכתבים עם רז"ר בענגיס), ויחי יוסף (פאפא) לחנוכה סי' נח, שו"ת דברי יציב (צאנז-קלויזנבורג) או"ח ח"ב סי' רפא אות ג, שו"ת עטרת משה (רמנ"נ למברגר) או"ח ח"ב סי' רמז, ברכות שמים (ר"ר בלום) בקו' לחנוכה סי' יא, ברכת שמעון (רב"ש שניאורסון) למועדים וזמנים עמ' קמב, קו' נס השמן (ר"א שארר) עמ' יא.

ובספר מעדני אשר להגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א על עניני חנוכה, כתב וז"ל: יש להקשות: מדוע היה צריך את הנס של מציאת הפח השמן הטהור, הא עזרה הוי רשות הרבים כמבואר פסחים (י"ט ע"ב) וספק טומאה ברשות הרבים טהור, כך מקשה בשו"ת שערי צדק (יור"ד סימן קנ"ח), וכן בשו"ת בית יצחק (אור"ח סימן ק"י ס"ק ב'), וכן בשו"ת מהר"ש ענגל (חלק ד' בפתיחה אות ו'), וכן בשו"ת דברי יציב (אור"ח סימן רפ"א ס"ק ג'), וכן בבנין דוד על חנוכה (ס"ק נ"ו), וכן בדעת תורה (אור"ח סימן תר"ע), וכן בבתי כהונה (חלק א' בבית ועד סימן א').

איכא כמה תירוצים:

א. ע"פ מה שכתב הרמב"ן (חולין ב' ע"ב) דבקדשים לא אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים טהור, משום דבעינן שימור, דכתיב משמרת תרמותי, ולהכי צריך שיהא ברי לו שהן טהורין, ואי לאו, אסור להקריבן, לפי הנ"ל א"ש, דשמן של המנורה שהיה קדשים, לא שייך לטהר משום ספק טומאה ברשות הרבים טהור, כך תירץ בשו"ת מהר"ש ענגיל (בפתיחה לחלק ד' אות ו').

אבל התוס' (חולין ב' ע"ב ד"ה דליתא) חולקים על זה, דכתבו להדיא דאפילו בקדשים אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וכן בבתי כהונה (בבית ועד סימן א') כתב: ודע שאין לחלק בהא דספק טומאה ברשות הרבים טהור, בין קדשים לחולין, כאשר נודע לכל חכם לב. -

ב. כיון שבשעה שנכנסו יוונים לעזרה לא היו שם יהודים, היה אז לעזרה דין רשות היחיד, כי דין רשות היחיד ורשות הרבים תלוי בדין סתירה, וכמו דהתם הוי איש עם אשה, ה״נ כאן, משא״כ עם גוים, אפילו הרבה אסור לאשה להתייחד עמהם, אין לזה דין רשות הרבים, כך תירץ בדעת תורה (אור״ח סימן תר״ע).

ג. כדי להראות חיבתן של ישראל שהדליקו בשמן שאינו בו שום ניצוץ כלל וכלל של ענין טומאה, כך תירץ בשו״ת דברי יציב (אור״ח סימן רפ״א ס״ק ג׳).

הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
מח"ס ויען הכהן ועו"ס

אכסנאי שהשתתף בנר חנוכה ופרצה דליקה מי ישלם

בס"ד נר שלישי של חנוכה התשע"ז לפ"ג.

בחג האורים, ישלח יוצר המאורים, את שלומו לידידנו היקר מזרע טהורים, הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** ישמרהו ה׳ לדור דורים.
אחדשה"ט!

בשמחה רבה קבלתי מידיו הני ספרי דבי רב שהואיל לכבדנו בהם, ובהם הספר היקר "גם אני אודך" תשובות שהשיב לשאלותיו וחקירותיו מעלת האי גברא רבא הרה"ג רבי משה רחמים שעיו יצ"ו, מח"ס מחקרי ארץ ועוד ספרים יקרים. איישר חילייהו לאורייתא, לעילא מן כל ברכתא, להאיר באור התורה, מתוך קדושה וטהרה, שמחה ואורה, עד שנזכה לגאולת עולם במהרה. אמן.

ובהעיפי עין אחת הנה ואחת הנה ראיתי להם בעניינא דיומא דחג החנוכה (סימן קנ"א), שעלה ונסתפ׳ק מעכ"ת יצ"ו מה הדין באכסנאי שהשתתף עם בעה"ב בנר חנוכה ובעוה"ר פרצה שריפה והזיקה, אם האכסנאי צריך להשתתף עם בעה"ב גם בנזקין או לא. והשיבו הגאון המפורסם רבי חיים קניבסקי בקיצור נמרץ כדרכו בקודש "עיין בב"ק ל"ו ע"ב". עכ"ל. ועל זה כתב לו הרה"ג המשיב רמ"ר שעיו שלא זכה להבין מה ראיה מהגמרא שם לנדון דידן, ואולי ט"ס וצ"ל מ"ו ע"ב ושם מדובר בפרה מעוברת שהזיקה והעובר שייך לאחד והפרה לאחד שצריך בעל העובר להשתתף בנזקין שהרי פרה ועוברה הזיקו. ולכאורה ה"ה גם בנר חנוכה כיון שיש לאכסנאי שותפות בשמן הוי כשותפין שהזיקו. והוא חלק על כך כיון דאשו משום חציו וחציו של בעה"ב הם והוא חייב בכל הנזקין והאכסנאי פטור.

עכת"ד. והוא ברור לדינא.

אך בעניותי כמדומה לי שגם דעת הגר"ח קניבסקי כן, ולא נפלה כל ט"ס בלשונו. ומר ניהו רבא מסיים כל הש"ס אחת לשנה בערבי פסחים ובקי בכל הש"ס באופן נפלא כידוע וכמפורסם. ואם בכי"ק ממש למעכ"ת ציין לדף ל"ו ע"ב, קשה לומר שנפלה ט"ס כזו. וגם לא מסתבר שהכוונה לדף מ"ו באשר רב המרחק בין הנדונים, כאשר יראה הרואה. אלא כוונת הגרח"ק

לדף ל״ו ע״ב דקאמרה הגמרא התם כגון שתפסו ניזק לגבות הימנו ונעשה עליו כשומר שכר לנזקין. וכתב רש״י: הילכך אין שמירתו אלא עליו. ע״כ. (וכן נפסק בש״ע חו״מ סימן ת״א ס״ב). הרי שאף שהם שותפים בשור כיון שתפסו ניזק רק הוא חייב בשמירתו. וממילא גם כאן אף שהאכסנאי השתתף בפריטי עם בעה״ב מ״מ כיון שבעה״ב הוא המדליק הוא אחראי על שמירת הנר ועל מה שיכול להיות מזה. וכלשון מרן בש״ע חו״מ (סי׳ תי״ח סעיף י״ב): ואפילו הוא נר חנוכה שהיה לו לישב ולשמור שלא יזיק. ע״כ. והכל שפה אחת ודברים אחדים ובטלה מחלוקת.

ומכל מקום כל זה סתמא דמילתא שבעה״ב אחראי על האש שמדליק, אבל אם יצא מביתו והשאיר את האורח להיות ליד הנר ולשמור על הנר וכו׳, אף אם לא היה משתתף בפריטי היה חייב השומר, וכמו שפסק מרן בש״ע חו״מ (סי׳ תי״ח ס״ח) אם הניח שומר לשמור את הבעירה השומר חייב. ע״כ.

ועכ״פ יש לאדם לדעת להזהר ולהשמר בכל זה, ולא לסמוך על הנס, ואף שיש ענין שנרות החנוכה ידלקו אף יותר ממחצית השעה, בפרט האידנא שלא כלתה רגל מן השוק רק אחרי כמה שעות מתחילת הלילה, ובפרט בערים הגדולות. מ״מ היכן שיוצא מביתו, ויש חשש שאולי יגיע סכנה לדרים בבנין וכיו״ב, אחר חצי שעה מההדלקה עדיף שיכבה הנרות בידים ורק אז יצא לדרכו, ולא יחמיר מצד אחד ומצד שני עלול לגרום לסכנה ממש. וכן רגיל להזהיר על כך (בעקבות מקרים שקרו) מו״ר הגאון הנאמ״ן נר״ו. והכל לפי הענין.

ואשרי השם אורחותיו.

בברכת חנוכה שמח

ע״ה א״ך ס״ט

הדליק נרות חנוכה ונטף מן השמן לסלט אם נאסר

בס"ד מוצש"ק פר' מקץ נר שביעי של חנוכה התשע"ט לפ"ג.

יעלה ויבא לקראת מעלת ותהלת ידידנו היקר והנעלה. בכתם אופיר לא יסולא. הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** ישמרהו צורו אמן סלה.

אחדשה"ט!

קבלתי זה זמן במשלוח ספרים ששלח אלינו, את הספר הנכבד "גם אני אודך" חלק א' מתשובות הרה"ג רבי כפיר ברוך מבורך דדון נר"ו, גדול בכמות ובאיכות, מאות תשובות על שאלותיו המחכימות פעמים בארוכה ופעמים בקצרה. אישר חילייהו לאורייתא. לעילא מן כל ברכתא. להגדיל תורה ולהאדירה. עד ביאת גואל צדק במהרה. אמן.

ולחיבת הקודש רציתי להעיר על איזה ענין מענייא דיומא, אודות מה שכתב (חאו"ח סימן רפ"ז) במי שהדליק נרות חנוכה ונטף לו מן השמן שבחנוכיה לסלט תוך חצי שעה אם הסלט מותר באכילה. והשיב בקצרה שהסלט אסור באכילה, שהרי השמן הוקצה למצוותו, ואין דין בטל בששים בדבר שיש לו מתירין כמבואר בביצה (ג' ע"ב) ושמן זה אסור באכילה. עכ"ד.

ובאמת שאין הדבר פשוט כלל, ויש להעיר על דבריו בתרתי, גם במה שכתב דהוי דבר שיש לו מתירין ואפילו בששים לא בטל, וגם במאי דפשיט"ל לאסור הסלט אם אין ששים שלא להרבות עליו ולבטלו. דהנה כתב הטור או"ח (סימן תרע"ז) לגבי שמן של חנוכה וז"ל: ואם נתערב ממנו בשמן אחר ואין ששים לבטלו, כתב הרב רבינו מאיר מרוטנבורג שאין להוסיף עליו כדי לבטלו, ולא דמי לעצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב שמרבה עליהם עצים מוכנין ומבטלן (ביצה דף ד' ע"ב), דשאני התם שאין נהנה מהן עד אחר ביעורן, אבל הכא נהנה ממנו בשעה שהנר דולק. ואסור גם כן להשהותו לשנה הבאה לנר חנוכה, דחיישינן שמא יבוא ליהנות ממנו, כיון ששוהה אותו לזמן מרובה וכו'. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך שם (סעיף ד') בשם יש מי שאומר. הרי שאם יש ששים הרי השמן בטל, ולא החמיר מהר"ם אלא כשאין ששים. וגם המג"א (שם ס"ק י"ב) שצידד דהוי דבר שיש לו מתירין, לא כתב כן אלא רק כלפי אופן שאין ששים כמבואר שם (וע"ע במחצית השקל שם).

ואעיקרא דמילתא אף אם אין ששים, אין זה ברור לאסור, שהרי מרן בש"ע יו"ד (סימן צ"ט סעיף ו') כתב בזה"ל: איסור של דבריהם אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו. ואם עשה כן במזיד אסור. אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה

עליו ומבטלו. ע"כ (והוא עפ"ד הרשב"א כפי שהבין הטור. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ו, עיין בב"י ובכסף משנה שם). והוסיף מור"ם בהגהתו, ויש אומרים דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו כמו באיסור דאורייתא. וכן נוהגין ואין לשנות. ע"כ. הרי שמרן ז"ל פסק להקל להרבות על איסור דרבנן כדי לבטלו. ולפ"ז גם בשמן של חנוכה שאינו אסור בהנאה אלא מדרבנן יש להקל לרבות עליו כדי לבטלו. וכבר עמדו בסתירה זו הש"ך שם (ס"ק י"ט) ועוד אחרונים. והעיקר בדעת מרן להקל כמו שפסק ביו"ד, דהויא סוגיא בדוכתה (ומה גם דבש"ע או"ח לא כתב להחמיר אלא בשם יש מי שאומר). וכמו שכתב הגאון מהר"ח בן עטאר זצ"ל בספר פרי תואר (שם ס"ק י"א) שמרן ז"ל אחר כך ביו"ד עמד על הדבר והכריע להקל. ע"ש. וכן הסכימו הגאון פרי חדש (ס"ק י"ט) ועוד אחרונים. ועיין בספר חזון עובדיה – חנוכה (עמ' קס"א והלאה) באורך. ואף לאשכנזים יש להקל בזה במקום הפסד מרובה כמבואר בפמ"ג (שפ"ד ס"ק י"ז) ובשו"ת הגאון רעק"א (סי' ל"ח בד"ה אולם) ובשו"ת יביע אומר חלק ח' (חיו"ד סוף סי' ח'). ואם יש ששים יש להתיר בפשיטות לכל הדעות בכל אופן.

בברכה רבה
ע"ה א"ך ס"ט

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ועו"ס

הדלקת נר חנוכה בנרות המפיצים ריח טוב

בס"ד, כסלו תשע"ו.

החיים והשלום למע"כ ידידי הרה"ג מפורסם לשו"ת, רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים. שלום רב.

ע"ד שאלתו, שהיום מוכרים נרות שיש בהם ריח, וכשמדליקים אותם זה עושה ריח טוב בכל החדר, אם מותר להשתמש בנרות אלו לנר חנוכה, או שמא כיון דאסרו להשתמש לאורו, גם ליהנות מהריח של נרות אלו אסור.

בע"ז ס"ו ע"ב האי בת תיהא עובד כוכבים דבישראל שפיר דמי, ישראל בדעובד כוכבים אביי אמר אסור רבא אמר מותר, אביי אמר אסור ריחא מילתא היא, רבא אמר מותר, ריחא לאו מילתא עי"ש, והיינו דפליגי רבא ואביי אם מותר לישראל להריח יין נסך אם ריחא מילתא, או לאו מילתא. ובמח' אביי ורבא קיי"ל שהלכה כרבא חוץ מיע"ל קג"ם, כמבו' בב"מ כ"ב ע"ב עי"ש, וא"כ להלכה כרבא דס"ל ריחא לאו מילתא ויהא שרי להריח יין נסך, וכ"פ השו"ע יו"ד ס' ק"ח ס"ה, מותר לשאוף בפיו ריח יין נסך דרך נקב שבחבית לידע אם הוא טוב, וא"כ עפ"ז לכאו' חזינן דריחא לאו מילתא ול"ה כשימוש והנאה, ויהא שרי להריח נ"ח המפיצים ריח טוב, ול"ה בכלל האיסור להשתמש לאורה. ועי' עוד בפסחים ע"ו ע"ב שפליגי אם ריחא מילתא, והבה"ג הל' דם ס' ס"ה, פסק כלוי שם דריחא לאו מילתא עי"ש ומש"כ החת"ס ע"ז ס"ו ע"ב, ובשדי חמד כללים מערכת ר' כלל ה' ובכריתי ופליתי ס' ק"ח פליתי סק"ו, וכ"פ הרמב"ם פט"ו ממאכלות אסורות הלכה ל"ג, כלוי שם שריחא לאו מילתא, ועמש"כ בקהילות יעקב פסחים ס' נ"ז ובס' מועדי קדשך להגר"א שלזינגר ס' נ"ז ובשו"ת מעשה חושב ח"ה ס' י"ב ובס' מראות ישרים חולין ס' י"ב ובס' מעשה רקח פי"ג ממאכ"א הי"ד, וכ"פ הרמב"ם פי"ג ממאכ"א הי"ד, שמותר לישראל להריח יין נסך, שהרי הריח אינו כלום שאין בו ממש עי"ש. וא"כ י"ל כיון שאין בריח ממש, יהא שרי להריח מנ"ח שמפיץ ריח טוב.

קול ומראה וריח אין מעילה

והנה בכריתות ו' ע"ב והאמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע ב"ל משום בר קפרא, קול מראה וריח אין בו משום מעילה וכו' עי"ש. וחזינן שבריח אין בו

מעילה, וע״כ שריח לאו מילתא ואין בו ממש, וכ״פ הרמב״ם פ״ה ממעילה הט״ז עי״ש. אולם בפסחים כ״ו ע״א אמרו אף דקול ומראה וריח אין בו משום מעילה, מ״מ איסורא איכא, אולם בירושלמי סוכה פ״ה ה״ג, תני אשה לבור חיטיה לאור המערכה ולא היו מועלות, דא״ר יהושע בן לוי הריח והמראה והקול אין בו משום מעילה עי״ש, וכתב השער המלך פ״ה מיו״ט הט״ו שפליגי הבבלי והירושלמי אם בקול ומראה וריח איסורא איכא, שמהירושלמי נראה דס״ל דאף איסורא ליכא בריח. אולם מהגמ׳ פסחים שם, דאיסורא איכא. ויעו״ש בתוס׳ פסחים כ״ו, ובצל״ח שם. וא״כ לכאו׳ י״ל דאם שרי להריח נ״ח ריחנים, יהא תליא בפלוגתת הבבלי והירושלמי אם בריח איכא איסורא, ואמנם י״ל כיון דקי״ל בשו״ע או״ח ס׳ תרע״ג דאסור להשתמש לאור נ״ח, וכ״פ הרמב״ם פ״ד מחנוכה ה״ו עי״ש, ע״כ להלכה כהסוגיא דפסחים שיש איסור בשימוש בריח וקול ומראה ודלא כהירושלמי הנ״ל, וה״ה שיהא אסור להדליק בנ״ח ריחני דאיסורא איכא ליהנות מריח, ומה״ט אסור להשתמש לאור. ומצאתי בס׳ פתחי מגדים חנוכה ס״ד שכתב לפרש המח׳ בשבת כ״א אם מותר להשתמש לאור נ״ח, שה״ז תליא במח׳ הבבלי והירושלמי הנ״ל אם קול ומראה וריח איסורא איכא כהסוגיא דפסחים, או דגם איסור ליכא, דמ״ד מותר להשתמש לאור נ״ח ס״ל דגם איסור ליכא בקול וריח, ומ״ד דאסור להשתמש לאורה ס״ל דאיסורא איכא בקול וריח עי״ש. וא״כ כיון דקי״ל אסור להשתמש לאורה, ע״כ איסורא איכא בקול וריח, וה״ה יהא אסור להדליק נ״ח המפיץ ריח טוב, ועיקר ד״ז במח׳ להשתמש לאורה ה״ז תליא בקול ומראה כתב גם הגר״ש קלוגר בס׳ החיים ס׳ תרע״ב ס״א. ועמש״כ בשו״ת מנחת יצחק ח״ב ס׳ קכ״א ובס׳ פנינים מבי מדרשא חנוכה ס׳ נ״ט ובשו״ת דברי מנחם ח״ד ס׳ מ״ב או״ד ובשו״ת רבבות ויובלות ח״ג ס׳ צ״ד.

נ״ח המנגן אם שרי

וראיתי בס׳ דרך שיחה ח״א עמ׳ קפ״ג שנשאל הגר״ח קנייבסקי בזה״ל יש היום המצאה של נ״ח מנגן, וקי״ל ס׳ תרע״ג ס״א אסור להשתמש באור של נ״ח וכאן הנר מחמם חוטי מתכת בכדי להפעיל על ידם מנגינה, אולי הוי כשימוש אסור, תשובה קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, וכיון שכל תכלית שימושו לקול גם שהוא משתמש בשמן להפעילו אין בו משום הנאה עכ״ל עי״ש ומש״כ בנידון זה בס׳ חשוקי חמד שבת כ״ב ע״א עי״ש. ולכאו׳ ה״ה י״ל בנ״ח המפיץ ריח טוב שמותר להדליקו אף שעי״ז נהנה מהריח, דקול וריח אין בו משום מעילה, אולם לכאו׳ צ״ע דבגמ׳ פסחים הנ״ל מבו׳ דאיסורא איכא, וכן השיב הגרח״ק בספרי מועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תצ״ד

דאין לתלות נוי ערלה בסוכה דאף דאין מעילה בקול ומראה, מ"מ הנאה איכא עי"ש. וכיון שנהנה הוי כשימוש בנ"ח, וכן הקשו ע"ד הגרח"ק שהתיר בנר מנגן מהגמ' בפסחים דאיסורא איכא בקול וריח, בשו"ת דן ידין ח"א ס' ק"י, ובשו"ת ויען הכהן ח"א ס' נ"ד עי"ש. ולכאו' היה מקום לומר דס"ל דאיסורא איכא בקול וריח זהו בקדשים ולא בשאר איסוה"נ, אלא שלהדיא בשו"ע יו"ד ס' קמ"ב סט"ו אסור לשמוע קול כלי שיר של ע"ז או להסתכל בנוי של ע"ז כיון שנהנה בראיה, וכתב הב"י שם כדמוכח בפסחים דאיסורא איכא, וכ"פ השו"ע יו"ד ס' ק"ח ס"ז שבשמים של עכו"ם וכלאי הכרם וערלה אסור להריח בהם, וא"כ ה"ה עפ"ז בנ"ח ריחני ומנגן יהא אסור ליהנות ממנו, דאיסורא איכא בריח וקול.

אולם ראיתי בספרך פרדס יוסף החדש חנוכה עמוד ש"ח אות תר"כ שהובא מהגרח"ק, מה דאיסורא איכא בקול וריח זה רק בהקדש ובאיסור מן התורה, עי"ש, וא"כ י"ל שרק באיסור מה"ת כהנאה מע"ז והנאה מערלה איכא איסור בריח וקול, ואיסור השתמשות בנ"ח שהוא מדרבנן מותר להריח בו וליכא איסור אלא בהקדש ובאיסור מה"ת. ומצאתי עיקר סברא זו להכנסת הגדולה יו"ד ס' ק"ח בשם ס' איסור והתר, דכל מה שאסרו מדרבנן בקול וריח דוקא בהנאה מאיסור תורה, אולם באיסור דרבנן לא אסרו עי"ש. וא"כ י"ל דאיסור השתמשות נ"ח שהוי איסור מדרבנן לא אסרו ריח וקול, אולם בשדי חמד מערכת חמץ ומצה אות א' הוכיח ממש"כ השו"ע הגר"ז ס' תמ"ח דחמץ שעה שישית אסור להריח פת של נכרי אף דשעה שישית ל"ה אלא איסור דרבנן עי"ש, ועפ"ז יהא אסור מדרבנן בקול וריח אף באיסור השתמשות נ"ח שהוי איסור דרבנן וכ"כ הך נפק"מ לנידון דידן בשו"ת שמן אפרסמון ח"ב ס' י"ז אות ה', וכ"כ בשו"ת ברית הלוי ח"א ס' פ"ז עפמש"כ הפנ"י שבת כ"א עי"ש שבאיסור דרבנן ליכא איסור קול ומראה, וה"ה יהא שרי נ"ח ריחניים עי"ש. ואמנם בשו"ת בית יהודה ח"א ס' כ"א כתב דאיסור דאיכא בריח וקול זהו רק בהקדש, ולהנ"ל מוכח מהשו"ע שהוי בכל האיסורים, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב ס' ק"צ, וע"ע בשו"ת אדני פז ח"א ס' י"ט, ועמש"כ בנידון דידן בשו"ת אבני דרך לידידי הרה"ג רבי אלחנן פרינץ ח"ו ס' צ"ב, ומש"כ בשו"ת ישיב יצחק חל"ג ס' כ"ד בנ"ח המנגן.

אמנם י"ל עוד עפמש"כ הערוך לנר כריתות ו' ע"א שהביא מהבאר שבע שם, לתרץ הסתירה אם בקול מראה וריח יש איסורא אם לאו, דאין איסור אלא כשמקרב עצמו ליהנות היינו שעושה מעשה להנות, ולהכי בריח שבא לו בע"כ מאי אית ליה למיעבד, וליכא איסורא בהכי וזה מקרי לא אפשר וקא מכוון, אכן היכא שמתכוון ליהנות ע"י

מעשה ומקרב עצמו ליהנות זה מקרי אפשר וקא מכוון עי״ש, ועפ״ז י״ל ה״ה בנידון דידן, בנ״ח המפיץ ריח טוב, דאם אין מתכוון בהדלקה בכדי ליהנות מהריח דהכי אמרי׳ דקול ומראה וריח אין בו אף איסורא, אולם אם מתכוון ליהנות ומתקרב ליהנות מהריח איסורא איכא.

בטעם שאסור להשתמש לאור נ״ח

ב׳. והנה בשבת כ״א ע״א א״ר הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול, אמר רבא מ״ט דר׳ הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, ור׳ חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. אמר ר׳ זירא אמר רב מתנה ואמרי לה א״ר זירא אמר רב פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת אמר ר׳ ירמיה מ״ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה עי״ש. ופרש״י בטעם שאסור להשתמש לאורה, שיהא ניכר שהוא נר מצוה. וא״כ עפ״ז לכאו׳ י״ל בנידון נ״ח ריחני, שע״י הדלקתו מפיץ ריח טוב, לא יהא ניכר שהוא נר של מצוה שמא הדליק שיהא ריח טוב. וכ״כ בשו״ת ויען הכהן ח״א ס׳ נ״ד עי״ש, אולם ראיתי בשו״ת אמרי פז ח״א ס׳ כ״ט, שכתב לדון אף לטעם שכתב רש״י שיהא ניכר שהוא נר מצוה יהא שרי נר ריחני, אם מעמידו במקום שניכר שהוא נר מצוה וכגון בחלון שהכל יודעים שה״ז נ״ח, בהכי לא איכפ״ל שהנר מוציא ריח טוב עי״ש, ובס׳ ברכ״א שבת כ״א ע״ב. אולם הר״ן רפ״ב דשבת כתב בטעמא דאסור להשתמש לאורה, כיון שע״י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל ואפי׳ תשמיש של מצוה עי״ש, וא״כ להך טעמא יש לאסור גם אם ע״י הנר ה״ז מפיץ ריח טוב, ועמש״כ בס׳ ברכת רפאל חנוכה ס׳ מ״ט, ובשו״ת אמרי פז ח״א ס׳ כ״ט, ובס׳ פתחי מגדים ס״ד ה״ה ע״ד הר״ן דהוי כמנורה, הא גם במנורה ס״ל לירושלמי הנ״ל דשרי ליהנות דקול מראה וריח אין בו משום מעילה ואף איסורא ליכא עי״ש, אכן להמבו׳ בגמ׳ פסחים דאיסורא איכא ל״ק.

אולם בגמ׳ שבת כ״ב ע״א מבואר טעם אחר מ״ט אסור להשתמש לאורה אמר רב יהודה אמר רב אסי, אסור להרצות מעות כנגד נ״ח, כי אמריתא קמיה דשמואל א״ל וכי נר קדושה יש בו, מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו, דתניא ושפך וכסה, במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו ה״נ שלא יהא מצוות בזויות עליו, הרי טעמא דאסור להשתמש לאורה להרצות מעות נגד נ״ח, משום בזיון מצוה. וא״כ י״ל שזהו רק בשימוש ממש לאור הנרות, והכא הוי שימוש דממילא, שע״י שנדלק נוצר

ריח מהנר ול"ה כביזוי מצוה ויהא שרי כיון דלא עביד מידי דהוי הנאה הבאה ממילא. וכ"כ בשו"ת ברית הלוי ח"א ס' פ"ז עי"ש, וא"כ צ"ע מש"כ רש"י דהאיסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מצוה, הא בגמ' מבו' טעמא אחרינא משום ביזוי מצוה, והק' כן הפני יהושע שבת כ"ב ע"א. ותירץ דס"ל לרש"י אף תשמיש של מצוה אסור כנגד נ"ח, ע"כ אין טעמא משום ביזוי מצוה, דתשמיש של מצוה ליכא ביזוי מצוה, וע"כ טעמא שיהא ניכר שהוא נר מצוה, וכ"כ בס' ראש יוסף. ומש"כ הר"ן דטעמא דאסור להשתמש לאורה שעשאוה כמנורה צ"ע מהגמ' הנ"ל דאמרו טעמא משום ביזוי מצוה ולא משום דהוי כמנורה, וכן הק' השפת אמת שבת כ"ב שם, ולא תירץ. וכתב הבית הלוי עה"ת עניני חנוכה, דהנפק"מ בטעמא דאסור להשתמש לאורה, דלמש"כ רש"י שיהא ניכר שזה נר של מצוה, לגבי השתמשות ההולכים ברחוב בנ"ח, שלטעם רש"י שיהא ניכר זהו רק למדליק עצמו שלא יהא כשאר נרות הדולקים אצלו, אולם להולכים ברחוב יכולים להשתמש לאור נ"ח, ולטעם שכתב הר"ן שעשאוה כמנורה ה"ז גם להולכים בחוץ אסור בשאר שימושים עי"ש, וא"כ י"ל נפק"מ גם בנ"ח ריחני, דלמש"כ הר"ן שעשאוה כמנורה יש איסור ליהנות מריח שבנ"ח, ולמש"כ רש"י שיהא ניכר שהוא נר של מצוה, יל"ד אם מניח בחלון שניכר שהוא לשם מצוה יהא שרי, אולם למש"כ הרא"ש שבת פ"ב ס"ו טעם שאסור להשתמש לאורה, משום שהרואה אומר לשם תשמיש הדליקה ולא לשם מצוה עי"ש, ולכאו' עפ"ז ה"ה בנ"ח ריחני הרואה יאמר לצרכו הדליקה, אל"ה דנימא דכל שאין עושה כלום יהא מותר, ולטעמא דביזוי מצוה י"ל דל"ה ביזוי בהנאה ממילא וכנ"ל, אכן טעמא דביזוי מצוה ה"ז תליא במה דמבו' בשו"ע או"ח ס' תרע"ג ס"א וכ"פ הרמב"ם פ"ד מחנוכה שאסור אף תשמיש של מצוה לאור נ"ח, ומוכח דל"ה משום ביזוי מצוה דבתשמיש של מצוה ל"ש ביזוי מצוה, וכמש"כ הפנ"י הנ"ל, ועמש"כ בשו"ת שואלין ודורשין להגר"א שלזינגר ח"ה ס' נ"ז, וכדברי הפנ"י כ"כ בס' ראש יוסף להפרמ"ג שבת כ"א ע"ב עי"ש.

ושו"ר בס' חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין ר"ה י"ח ע"ב, שעמד בנידון דידן אם מותר להדליק נ"ח בנר המפיץ ריח טוב, והביא להמשנ"ב ס' תרע"ג ס"ק י"א תרי טעמי מה שאסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שע"י נס שנעשה במנורה עשאוה כמנורה. וכתב שלטעם זה דווקא השתמשות אסורה ולא הנאה וכ"כ המשנ"ב ס' תרע"ג ס"ק י"א ודווקא בזה [כגון לבדוק מעות לאורה אסור] שעכ"פ הוא תשמיש עראי, אבל כל שאין משתמש כלום רשאי לישב בביתו

בשעה שנ״ח דולקת אע״פ שנהנה מהנר שאינו יושב בחושך עי״ש ובשעה״צ אות י״א, שלילך לאור הנר לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו, ולא מיקרי תשמיש, וביאורו שעצם ההליכה יכולה להיות גם בחושך, ומה שנהנה מהנר שיכול לילך אי״ז תשמיש, וה״ה הכא אין נהנה מהנר עצמו אלא נהנה מהבשמים שהניחום בתוך הנרות, ולטעמא שיאמרו לצרכו הדליקה ה״ה כשמפיץ ריח יאמרו שהדליק לשם ריח, ולטעם שהוקצה למצוותו ל״ה שימוש, אמנם קול מראה וריח אין בהם משום מעילה אבל איסור יש, מ״מ כ״ז כשניגש למנורה ורוצה להריח אבל כשיושב בביתו והריח נכנס לאף, לא גרע ממסתובב בבית לאור הנר שכתב השעה״צ שמותר עכתו״ד, ומובא גם בחשוקי חמד חנוכה ס״ב עי״ש ובחשוקי חמד שבת כ״ב ע״א לענין נר המנגן עי״ש, וכעי״ז כתב לדון בשו״ת שמן אפרסמון ח״ב ס׳ י״ז עי״ש, ומש״כ מו״ר בשו״ת משנת יוסף חי״א ס׳ קכ״א במכתבו לבעל אבני דרך, בנידון זה.

אם איסור להשתמש לאורה הוי משום הוקצה למצוותו

והלום ראיתי בס׳ הזכרון בית הלל משכ״כ הג״ר גדעון בן משה עמ׳ רס״ח, בנידון דידן בהדלקת נ״ח ריחני ומנגן להתיר, עפמש״כ השו״ע או״ח ס׳ תרנ״ג ס״א, הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, וכתבו הראשונים סוכה ל״ז ע״ב, וכ״כ המשנ״ב שם סק״א, דהדס אסור להריח בו לפי שעיקרו עומד לריח ומזה הוקצה כל שבעה כמו בעצי סוכה, אבל אתרוג עיקרו עומד לאכילה ומזה בלבד הוקצה ולא מלהריח בו עי״ש, וחזינן שאדם מקצה למצוה כל דבר לפי עיקר ייעודו ושימושו, ומאותו דבר שהוא עיקר ייעודו ושימושו הוא מקצהו ותו לא, וה״ה בנ״ח המפיץ ריח, כיון שעיקרן הם להדלקה ולאורה, ולא לתשמישי ריח או חום אין איסור להשתמש בהם לריח וקול, כיון שלא נועדו לכך, והוי דומיא דאתרוג שמותר להריח בו מעיקר הדין יעו״ש, אמנם יש להעיר בזה דלא הוזכר הך טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותה, דרש״י פירש משום שיהא ניכר שהוא נר מצוה, והק׳ הפני יהושע שבת כ״ב שם, מ״ט לא פרש״י טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו, וכמבו׳ בסוכה ל״ז שאסור להריח הדס, וכתב הפנ״י שם, כיון שקיי״ל אם כבתה אין זקוק לה, ומוכח דעיקר המצוה היא בעצם מעשה ההדלקה ומש״ה א״צ לחזור ולהדליק, וע״כ שאין הנר מוקצה בכל זמן שדולק, ואין לדמותו להדס, כיון שהדס מוקצה כ״ז מצוותו ובנ״ח ל״ש הוקצה למצוותו דקיי״ל כבתה אין זקוק לה עי״ש, וא״כ י״ל דמש״ה לא פירשו כל הנך ראשונים הנ״ל טעמא דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו וכתבו טעמים אחרים, ולמש״כ הפנ״י ל״ש הוקצה

למצוותו דהמצוה בהדלקה ולא במה שדולק. אולם באור זרוע סוף הל' חנוכה ס' שכ"ח נראה דס"ל דגם בנ"ח אמרי' הוקצה למצוותו וכהדס עי"ש, ועמש"כ בס' ראש יוסף להפרמ"ג שבת כ"א ע"ב בטעם שרש"י לא כתב טעם איתקצאי, שתשמיש קדושה שרי.

ובתשו' שבט הלוי חי"א ס' קס"ד נשאל בנידון דידן אם שרי נ"ח המפיץ ריח ע"י הגרי"א דינר, וכתב השבה"ל דאי"ז כלול באיסור השתמשות נ"ח, כיון שאין הנר נחשב להנאה שאין הנר עצמו עומד לשייכות הריח, והביא להש"ך יו"ד ס' ק"ח ס"ק כ"ז, דכל דבר שאין עומד לריח אין איסור בריח ואפי' למה שדחה הש"ך שם, מ"מ הא אסיק דכל דבר שנאסר מטעם אקציה מדעתו אינו נאסר אלא ממה דאקציה, ופשיטא דנ"ח לא אקציה אלא מהנר הדולק ולא מריח שהוא דבר זר מתוכו עי"ש. הרי שגם השבה"ל התיר נ"ח ריחנים מטעם דאקציה רק מנר הדולק ולא מהריח, וצ"ע דהמשנ"ב ס' תרע"ג סק"ח, כתב תרי טעמי דאסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא לשם מצוה וכדפרש"י, וכן שעשאוה כמנורה וכמש"כ הר"ן, ולא הזכיר טעמא משום דהוקצה למצוותו, די"ל שרק לנר אקציה ולא לריח, ולהך טעמי דכתב המשנ"ב שיהא ניכר ושהוי דומיא דמנורה ה"ז שייך בנ"ח ריחני וכנ"ל. והן אמנם שמצאתי בתוס' רא"ש שבת כ"ב, שכתב דטעם דאסור להשתמש לאורה משום דהוקצה למצוותו, וכן הביא המאירי שם, מ"מ מפרש"י שפירש טעמא משום שיהא ניכר ולא פירש משום דהוקצה למצוותו כתב הפנ"י דע"כ ל"ש הוקצה כיון שכבתה אין זקוק לה, אמנם יש לדחות דרש"י פירש הך טעמא שיהא ניכר, דנפק"מ היכא שהתנה שיכול להשתמש דרשאי להשתמש לאורה וכמו שמהני תנאי בסוכה, ולהכי פרש"י גם בגוונא שיעשה תנאי ול"ש הוקצה למצוותו, מ"מ מטעם שיהא ניכר אסור להשתמש לאורה, ואולם בגמ' שבת כ"ב נראה שמדמי איסור השתמשות בנ"ח לאיסור להשתמש בנוי סוכה שזה מטעם דהוקצה למצוותה עי"ש.

ומו"ר בשו"ת משנת יוסף חי"א ס' קכ"א ג"כ נשאל בזה, אם שרי להדליק בנ"ח משמן הנודף ממנו ריח טוב, ובנ"ח שע"י הדלקתו מפיץ ריח, וכתב המשנ"י, משמע שהריח נודף רק כאשר הנר דולק, שאם השמן בלבד הוא בעל ריח אז לא נ"ח גורם את הריח אלא ודאי שרק חום הנר מוליד ומפזר את הריח, וא"כ שהנר הוא הגורם ריח מסתבר שאסור להנות ממנו דנ"ח אסור בהנאה, והגם שי"ל כמו שמותר להנות מכללות האור המתהווה ע"י נ"ח, כמש"כ המשנ"ב ס' תרע"ג סק"ג בשם הפני אריה, ולכן מסתבר שאם נוצר חום ע"י כמה מנורות חנוכה שבחדר מותר להנות מהחום דהנאה דממילא היא, אבל במוגמר זה של שמן נ"ח, לכאו'

הריח אינו ממילא אלא מאור הנר ואסור. והיתר לזה יש רק ע״י השמש כמו שמותר להנות מאור השמש אם מתקרב אליו וניכר שרק ממנו נהנה, וסיים המשנ״י, מה שרגיל בפומיה דהחת״ס חדש אסור מה״ת עכתו״ד עי״ש, ובשו״ת משנת יוסף ח״ו ס׳ קכ״ז או״ד, דהנאה דממילא שרי, וכ״כ בס׳ ישועת דוד למרן הגר״ד פוברסקי זצ״ל או״ח ס׳ ט״ז עי״ש.

ג׳. ובקונ׳ גם אני אודך תשו׳ מרן הגר״ח קנייבסקי הל׳ חנוכה שאלה י׳, נשאל הגרח״ק על נ״ח שמפיץ ריח טוב אם מותר להדליק בו והשיב ע״ז, דבר שאינו מתכוין מותר, וכוונתו י״ל עפמש״כ הרמב״ם פי״ד ממאכלות אסורות הי״ב דהנאה הבאה לו לאדם בע״כ באיסור מכל האיסורים אם נתכוון אסור ואם לא נתכוון מותר, והיינו כשא״א לילך למק״א וכמש״כ הש״ך יו״ד ס׳ קמ״ב ס״ק ל״ד עי״ש, וא״כ ה״ה בנ״ח המפיץ ריח טוב כל שאין מתכוון ליהנות מהריח שרי. וכן ראיתי בשו״ת שפתי דעת ח״ג ס׳ כ״ג שאלה ט׳ בתשו׳ למע״כ, אם שרי להדליק בנ״ח המפיץ ריח טוב, דהא לא מתכוון לריח עי״ש, והיינו כמש״כ הרמב״ם הנ״ל בהל׳ מאכ״א ויעו״ש ביד המלך מש״כ בדעת הרמב״ם, וראיתי בס׳ ארח כהלכה ח״א עמ׳ תקצ״ז שתמה בעל שבט הקהתי ע״ד הגרח״ק שהשיב בקונ׳ גם אני אודך, שאינו מתכוון מותר, ממש״כ השו״ע או״ח ס׳ רי״ז הנכנס לחנות שיש בה בשמים מברך אע״פ שאין מתכוון להריח, וכמש״כ המשנ״ב סק״ב שם ובשעה״צ סק״ד עי״ש וא״כ ה״ה יהא אסור להדליק בנ״ח המפיץ ריח טוב אף שאין מתכוין עי״ש, אכן בספרי מועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תרל״ב השיב ע״ז הגרח״ק, דטעם שמברך כשנכנס לחנות בשמים, ששם עומד בשביל ליהנות עי״ש, והיינו כיון שעומד לריח צריך לברך. ועי׳ בס׳ מעשה רקח פי״ג ממאכ״א הי״ד מש״כ בזה, וכתב בעל שבט הקהתי שם, דיש להתיר להדליק נ״ח המפיץ ריח טוב, אם מדליק גם שמש, אף שהנרות מפיצים ריח וכמבו׳ בס׳ תרע״ג אם מדליק שמש מותר להשתמש לאורה שנהנה גם מהיתר, ואמנם המג״א פליג שרק לאור השמש מותר להשתמש, י״ל עפמש״כ בס׳ הליכות שלמה חנוכה פט״ו שאיסור הנאה הוי משום ביזוי מצוה ולהכי מותר לישב וליהנות מהאור עי״ש, וא״כ ה״ה יהא שרי ליהנות מנ״ח שמפיץ ריח טוב עי״ש.

ולכאו׳ י״ל עוד נפק״מ, עפמש״כ לדון בתשו׳ כתב סופר או״ח ס׳ קל״ג, נפק״מ בטעמא דאסור להשתמש לאורה, למש״כ רש״י דטעמא משום שיהא ניכר י״ל שה״ה בכל הנרות אסור להשתמש, אף בנרות ההידור, ולמש״כ הר״ן שעשאוה כמנורה ע״ז י״ל שאסור להשתמש רק בנר ראשון, שהוי כמנורה ולא בשאר נרות יהא שרי ליהנות עי״ש. וא״כ י״ל נפק״מ לענין נ״ח המפיץ ריח

טוב, שיהא שרי להדליק שאר נרות ההידור מנרות המפיצים ריח טוב, ואף אם מתכוון ליהנות מהריח שרי בנרות ההידור ורק מנר העיקרי שהוא דומיא דמנורה אסור ליהנות, אולם בערוך השולחן ס' תרע"ג ס"ז ובשו"ת גנת ורדים גן המלך ס' מ"ב שגם בנר ההידור אסור להשתמש לאורה עי"ש, ובשו"ת מנחת יצחק ח"י ס' מ"ג.

ועי' בשו"ת שואלין ודורשין ח"ה ס' נ"ז שר"ל נפק"מ בטעמים שאסור להשתמש לאורה, לענין, אם רק לאדם עצמו אסור להשתמש לאור נ"ח שלו, ולא לאנשים אחרים שלא הדליקו נ"ח זה, יהא שרי להשתמש, או"ד גם להם אסור להשתמש בנ"ח שהודלק ע"י אדם, ועפי"ד יהא נפק"מ לענין נר שמפיץ ריח טוב שיהא שרי לאחרים.

ובשו"ת ברכת ראובן שלמה להגאון הנסתר רבי ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל ח"ב ס' ס"ג, ג"כ נשאל בזה אם מותר להדליק בשמן שנודף ממנו ריח טוב בשעה שדולק אם מותר ליהנות מהריח. וכתב דאם כוונתו היה לכתחילה להדליק עם שמן מבושם בכדי ליהנות מן הריח הנודף פשיטא דאסור ליהנות מהריח משום ביזוי מצוה, אבל אם אין כוונתו להדליק בשמן מבושם בכדי ליהנות מהריח רק שאין לו שמן אחר להדליק רק שמן מבושם, מותר להדליק בו, ואין עליו חיוב לעצור אפו שלא יריח, וכמש"כ בשו"ת פני אריה ס' מ"ז שמותר לישב לאור נ"ח אע"פ שנהנה שאין יושב בחושך עי"ש, וא"כ ה"ה בנידון דידן. וכן הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ בס' לקט שאלות המצויות מהגרי"א דינר להתיר נ"ח ריחני, וכ"פ בס' שבט הלוי חנוכה פי"א ס"ו עי"ש.

ושו"מ בשו"ת ישיב יצחק חל"ג ס' כ"ה שנשאל בנידון דידן בסומא שאין רואה אם יכול להדליק נ"ח ריחני שירגיש הנ"ח, והביא מבעל הדברי יציב, בס' שפע חיים יהי אור [חנוכה תשמ"ה] מהדו"ג נר ב', דהקשה עמש"כ הר"ן בטעמא דאסור להשתמש לאורה שעשאוה כמנורה, והא גם במנורה קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, וכתב שמה"ט לא כתב רש"י בטעם שאסור להשתמש לאורה כמש"כ הר"ן, דכיון שבמקדש ליכא איסור בשימוש בקול וריח לא יתקנו משום כך איסור השתמשות בנ"ח. וכתב דגם להר"ן דעשאוה כמנורה הכא שאין עושה מעשה שימוש ורק נהנה ממילא אפי' מהמנורה אין איסור, וכתב עוד הישיב יצחק שבנ"ח אסרו רק הנאת אורה ולא הנאת ריח דממילא, וכשאין מתכוון ליהנות הוי פסיק רישא דלא ניח"ל באיסור דרבנן, וכ"ש אם נר השמש יש בו ריח דשרי להדליק שאר הנרות המפיצים ריח עי"ש, וכן ראיתי בס' גם אני אודך תשו' הג"ר יקותיאל ליברמן

בתשובה אליך ס׳ ק״ו דמסיק דשרי להדליק בנ״ח המפיץ ריח שהוי הנאה דממילא עי״ש, וכן ראיתי להתיר בשו״ת מועדי ניסים ח״א חנוכה ס׳ מ״ג עי״ש. אולם כתב לי הגר״א שלזינגר מח״ס מצות נר איש וביתו, נרות שנודף מהם ריח, כיון שכוונתו לכך, שהרי אם אין כוונתו לכך היה לוקח נרות רגילים בודאי שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. וע״ע מש״כ בזה בס׳ סדר ימי החנוכה אור שמח עמ׳ צ״ב להג״ר אלעזר רז בדין נ״ח המפיץ ריח.

דו״ש בברכה מרובה

מתתיהו גבאי

הגאון רבי דוד אריה שלזינגר שליט"א
מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

הערות והארות על ספר אורי וישעי - חנוכה

לכבוד הרה"ג ר' אברהם דבדה שליט"א.

ראיתי ספרכם החשוב לכבוד חנוכה, ואלו הערותי מה שנראה להוסיף בעזה"י.

בעמוד ח' לא הבנתי הקושיא הרי גם בפורים חששו חכמים מפני קנאת העמים אלא אסתר אמרה שכבר היא כתובה משא"כ בחנוכה.

עמוד י"ב יש לתרץ למה אין להדליק גם ביום כיון שהוא משום פרסומא ניסא ושרגא בטיהרא מאי מהני.

בעמוד י"ג לא הבאתם תירוץ התוס' הרא"ש שנתנו כל השמן ודלק כל לילה שמינית.

עמוד ט"ו לא הבנתי התירוץ שעושים ח' ימים משום ספיקא דיומא דא"כ למה בארץ ישראל עושים ח' ימים.

עמוד כ' כתבתם להעיר דאין להחליף משום ליעבד מצוה אחריתי, ואינו כן דהרי הוא אותה מצוה ולא מצוה אחרת, ולא מצינו כזאת שהאדם יקפיד לברך על האתרוג כל יום על אותו פרי, וכן מה שכתבתם משום מיאוס קשה מאוד דהרי זהו דרך הדלקה בשמן ואין האפר ממאסו.

בעמוד כ"א לענין אונן יש שכתבו שצריך להדליק משום חשד.

עמוד כ"ג הבאתם ב' טעמים של הברכי יוסף למה יש לברך להדליק נר חנוכה, ויש לציין דהטעם השני אינו בברכי יוסף אלא במחזיק ברכה.

בעמוד מ"ב בניקוד תיבת חשמונאי הבאתם דתלוי אם הוא שמו, וא"כ גם יוחאי יש לומר ללא חירי"ק תחת הא'.

עמוד מ"ג כתבתם במי ששכח לומר על הנסים בברכת המזון, ומהו אם שכח בשמו"ע אם יאמרנו בלשון בקשה יהי רצון או לא.

עמוד מ"ה ציינתם דהתירוץ למה אין מזכירין חנוכה במעין שלש משם דבעינן ברכת הודאה הובא בפרמ"ג, יש להוסיף שמביאו מהא"ר והוא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג.

ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ובקרוב נשמע לקול שופר של משיח.

דוד אריה שלזינגר
מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

הדלקת נר חנוכה בשמן זית "שבו נעשה הנס"

כבוד רבני וחברי מערכת הקובץ "מנורה בדרום", ה' עליהם יחיו,
שלמא רבא ונהורא מעליא,

אחזיקנא טיבותא רבתא בעד קובציכם המופלא קובץ ח"י לחודש טבת תשפ"א לפ"ק, אשר כאחיו קודמיו מלא וגדוש באורה זו תורה מצוף דובשנם דרבנן ותלמידהון, ולחיבת הקודש הנני מעלה בזה איזה הערות והארות שנתעוררו אצלי מידי עיוני לפום ריהטאי.

במ"ש הגר"ש לוי שליט"א רב דביהכנ"ס תפארת תורה (עמוד ט"ו) בענינא דהידור הדלקת נ"ח בשמן זית ומייתי דבדרכי משה סי' תרע"ג (ס"ק א') כ' משמי' דהכל בו דמצוה מן המובחר בשמן זית "שבו נעשה הנס", ע"ש. וביאר בזה דכיון שבו נעשה הנס נזכרים טפי בנס שנעשה ועל כן הוי מצוה מן המובחר. ושוב דן בזה דאפשר דהא דבו נעשה הנס אינו רק להזכיר הנס שנעשה בשמן, אלא דמיסוד התקנה הוא להדליק דומי' דמנורה דביהמ"ק שבה נעשה הנס, והרחיב בהא מילתא בטוטו"ד.

הנה איכא לאוסופי אהא דבבית הבחירה להמאירי ז"ל עמ"ס שבת (דף כ"א ע"ב) כתב בתו"ד וז"ל ממה שכתבנו למדת שנרות של שעוה מותרות לנר חנוכה ומ"מ נויי מצוה הוא לעשות בשמן אחר שהנס היה בשמן והוא שאמרו למטה כל השמנים יפים לנר ושמן זית מצוה מן המובחר ואע"פ שקצת מפרשים פירשוה לענין שבת בתוספות פירשוה לענין חנוכה ומטעם שכתבנו, ע"כ. ועי' בספר יומי דחנוכה (ח"א, פ"ז, הערה ל"ב) מש"כ לדיוקי מדברי המאירי ז"ל, ע"ש היטב.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

הדלקת נרות חנוכה בשמן שנעשה מזיתי א"י

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

אחזיקנא למע"כ נ"י טיבותא בעד שו"ת ישא יוסף מהגר"י אפרתי שליט"א חלק שביעי אשר כבדני בו ותשוח"ח.

מידי עיוני בהאי ספרא ראיתי (סי' רנ"ט, ס"ק י') דכ' גבי הדלקת נרות חנוכה וז"ל בהודעה של בית המדרש כתבנו כי המבקש להנצל משאלה זו של "לכם" יכול לקיים המצוה משמן חו"ל, ועל זה כתב הרה"ג ר' ישראל מאיר פלמן (בן הגרב"צ זצוק"ל) וז"ל ובמש"כ שעדיף להדליק בשמן מחו"ל הובא בספר מגיד מישרים פרשת מקץ שגילה לו המלאך וז"ל בשמן שהכנת לנרות אל תשתמש בו כי אינו שמן מזיתי א"י אלא מחו"ל ומשמע שזה יותר מהידור עד כדי שאמר לו שלא ידליק בהם עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ובמחכ"ת הנה אין זכר מזה בספר מגיד מישרים למרן הב"י ז"ל ואך טעות היא. ואמנם הדברים נמצאים בספר מישרים מגיד (עמוד מ"ב) והוא דברים אשר שמע הגה"צ רבי יצחק צבי ברנפלד זלה"ה ממגידו, ומייתי לי' נמי מע"כ נ"י בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק תקצ"א), וכפי הנראה דהרה"ג רימ"פ שליט"א הנ"ל ראה דהובאו הדברים בספר מסויים בתור מגיד מישרים או שחשבו שטעות הוא ותחת מישרים מגיד צ"ל מגיד מישרים, וכמדומה דכבר העירותי בכ"מ על איזה דוכתי שנתחלף להם הא. וע"ע בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן ט"ו, ס"ק ה') מה שכתבנו גבי הדלקת נ"ח משמן דזיתי א"י, ע"ש.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

עירב שאר שמנים בשמן זית אי הוי כהידור מדליק בשמן זית לענין נר חנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

ע"ד מה שמוכרים כעת בשוק כוסיות שמן זית מוכן להדלקה ובמרכיבים כתוב שמכיל תשעים אחוז שמן זית ועשר אחוז פראפין אם יש לזה המעלה דשמן זית.

עי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן ט"ז) מה שכתבנו לדון אם במערב שאר שמנים בשמן זית איכא להא מעלה דמדליק בשמן זית, ומאי דהבאנו בזה ממו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן זצוק"ל ומו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שצידדו דמהני, ועי' נמי בתשובותינו גם אני אודך חלק נ"ט (סימן כ' ס"ק ד') מש"כ בזה בעזה"י.

גם הלום מצאתי במשנה אחרונה על המ"ב סי' תרע"ג (ס"ק ט"ו) דמייתי מהא"א להגה"ק מבוטשאטש ז"ל ר"ס תרע"ג (וכפי הנראה דהוא בא"א תנינא) דכ' שאם אין לו מספיק שמן זית יערב שמן זית עם שאר שמנים כשהרוב משמן זית ונחשב כאילו כולו שמן זית. ונו"נ בהא אי חשיב זה כתערובת מין במינו שלזה סגי רוב או כתערובת מין בשאינו מינו דהוי בנותן טעם ע"ש. ומיהו מייתי התם דבספר פניני חנוכה (עמוד קמ"ד) ס"ל למרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דלא מהני כיון שהביטול אינו נותן למיעוט את מעלת הרוב וכבר הארכנו בענפ"מ (שם) בס"ד במה שיל"ד בכל זה עפ"י גדולי האחרונים.

ולכאורה הא מיהא עדיפא להדליק בכוסות מוכנות הנ"ל מלהדליק בשאר שמנים, ותו יל"ע אי הנידון בכל זה הוי דייקא באופן שאין בשמן זית עצמו כשיעור זמן הדלקה ושאר שמנים משלימים לו להשיעור, אך אי יש בו בלא"ה שיעור זמן הדלקה ואך שמוסיף שאר שמנים כדי שידלק יותר מכשיעור אפשר דקיל טפי, ואמנם הא גופא תליא בטעמי ההדלקה בשמן זית, ואכמ"ל.

ויש להעיר נמי דפעמים שמדליק ע"י נר שעוה את נר החנוכה ומטפטף מן השעוה לתוך נר החנוכה, ולכאו' בהא קיל טפי דהני טיפי לאו אדעתיה וכליתנייהו דמי, וכשהייתי בהדלקת נר חנוכה אצל גאון ישראל מרן הגר"ד לנדו שליט"א ראיתי שטפטף מנר השעוה שהדליק הימנו לתוך כוסית השמן. ומאידך שמעתי שיש שדקדקו שלא יתערבו טיפות שעוה מנר ההדלקה בנר השמן הן מצד שיהיה כראוי לאכילה עד סוף זמן ההדלקה והן מטעמי אחריני, ואכמ"ל כעת.

בברכה וביקר,
הק' משה חליוה

הדלקת נר חנוכה בפתילות מציציות שבלו

שלומים מרובים כטל ורביבים למע"כ הרה"ג החריף ובקי צנא מלא ספרא כש"ת מוה"ר שמואל כהן שליט"א בעמח"ס רבים ויקרים איתן מושבו בעיה"ק ירושלים תובב"א, אחדשה"ט וש"ת,

לעונג ולשעשועים היה לי קבלת ספרו החדש "בן ציצית הכסת" בעניני גדרי הידור וכבוד וזהירות מביזוי חפצי מצוה וקדושה, אשר קבלתיו למנא מיד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, אשר סייעו בהדפסת האי ספרא באמצעות מכונו "**גם אני אודך** ". ואשרי למע"כ נ"י דמשמי' קזכו לי' לזכות את הרבים בחיבורים יקרים ומאירים, ותשוח"ח.

מש"כ (עמוד רכ"ד) בענינא דהדלקת נר חנוכה בפתילות מציציות שבלו, הנה מלבד מ"ש מע"כ נ"י ממ"ש בשו"ע דסי' רס"ד (סעיף א') שאין מדליקין נרות שבת בצמר וכו', הנני מציין לו בזה שלפני זמן זמנים עשינו בדיקה בחוטים שנעשו מצמר (והובאו לידינו על ידי מפעל המכין ציציות) וראינו שא"א להדליק בהם כלל, דהאש מכלה את ראש הפתילה ונכבית מיד. ולהאמור הרי ששאלה זו אינה במציאות.

והנני כופל בברכה וביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

עשיית פתילות לנר חנוכה מחוטי ציצית שבלו

כבוד הרה"ג החו"ב מוה"ר שמואל כהן שליט"א בעמח"ס בן ציצית הכסת ושא"ס יקרים איתן מושבו בעיה"ק ירושלים תובב"א,
שלמא רבא ונהורא מעליא,

במאי דכתיבנא בתשובותינו גם אני אודך חלק כ"ה (סימן י"ט ס"ק א') ע"ד מאי דדנו הפוסקים גבי חוטי ציצית שבלו עם מותר לעשות מהם פתילות לנר חנוכה וכיו"ב, והערנו דלכאו' אין שאלה זו במציאות מאחר שבדקנו חוטי ציצית מצמר וראינו שאין האש נתפסת בהם אלא תיכף ומיד מכלתם, ע"ש.

ומע"כ נ"י העירנו אהא במכתבו וז"ל "כבר כתבתי שם [=בספר בן ציצית הכסת] בעמוד רכ"ד בשם הגר"א נבנצל שבדרך כלל הם לא ידלקו. ובריש עמוד רכ"ה צדדתי שאינם דולקים כלל כשיעור הנצרך ושצריך בירור במציאות לפי איכות הציצית שבכל דור. ואעיקרא דמילתא איני מבין דאטו ציציות הינם רק מצמר והלכה פסוקה היא שכל בגד חייב (מדרבנן) בציציות לפי מינו (אלא שצמר פוטר הכל) [ופישתן חייב

מדאורייתא] ולכן לענ"ד הפליג כת"ר יותר מדאי בדבריו "ששאלה זו אינה במציאות" וכבר אמרו אל תהי מפליג לכל דבר, עכ"ל דמע"כ נ"י.

הנה מנהג העולם ליעביד חוטי הציצית מצמר, ואפי' כשהטלית הוא ממין אחר ומבואר הדבר במג"א סי' ט' (ס"ק ג') והוא עפי"ד התרומת הדשן (סימן מ"ד) ע"ש בלישני'. ומייתו לי' נמי הפוסקים, ועמ"ש נמי בפסקי תשובות (שם, ס"ק ד') ע"ש.

ומעתה ברירא דהנידון בפוסקים על עשיית פתילות נר חנוכה מחוטי ציצית שבלו (עי' שו"ת אור לציון ח"ד פמ"ו ס"י) ודאי דהוא על חוטי ציצית מצמר מדלא כיוונו לדון בספרם על אופנים הרחוקים מן המציאות ופוק חזי מאי עמא דבר וכאמור דכן הוא המנהג מאז, והדברים פשוטים. ועלה הערנו כאמור דלכאו' אין שאלה זו במציאות מאחר שהצמר מתכלה ואין האש נתפסת בו.

ומ"ש מע"כ דאפשר דיש כמה סוגי צמר וכו' לפענ"ד אי הכי היה למתני' וגמ' דשבת (דף כ' ע"ב) וטושו"ע ונו"כ דהל' שבת סי' רס"ד לחילוקי כי האי. ועי' רש"י (שם ד"ה מכווץ כווץ) דכ' גבי צמר וז"ל "מפני האור ואין דולק כלל ואין שלהבת אוחזת בו ולא צריך למתניה", ע"ש. ואמנם עמ"ש בזה התוס' (שם, ד"ה ותנא דידן) ע"ש היטב ויל"ד בזה ועמ"ש נמי בחכמת מנוח ובהגהות הגרא"מ הורוויץ זלה"ה אדברי התוס' דהתם ע"ש ויש לדון בכל זה, ועכ"פ דלכל הדברות משמע דכל צמר בכלל הא מילתא, ואכמ"ל יותר.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

אי שרי להדליק במנורת החנוכה נרות שבת או נרות דעלמא

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
אחדהש"ט וש"ת,

אשר שאל אם מותר להדליק במנורה דחנוכה נרות שבת או נרות יארצייט וכהאי גונא – למיעוט ידיעותי לא ידעתי חשש בזה ואדרבה אם משתמש במנורת החנוכה להדליק בה נרות שבת או שאר נרות דמצוה לכאורה מקיים בזה מאי דאי' בכ"מ בש"ס דהואיל ואתעבד בה מצוה חדא נעבד בה מצוה אחריתי. ואמנם אף להדליק בה נרות שאינם דמצוה נראה דאין איסור בזה. ולכאורה הוא ככוס קידוש דלא שמענו שיהי' איזה חשש לשתות בו משקין אחרים, ואמנם עי' בספר גנזי הקודש (פי"ט סי"ג) דכתב משמי' דמרן הגריש"א זצוק"ל דאין לזרוק מנורת החנוכה בבזיון אם ניכר ששימשה למצותה ואף הפליג ואמר נמי גבי בית

המיוחד למנורת החנוכה דאם ניכר ששימש לנ"ח לא יזרקנו בבזיון, וע"ש בכ"ד. ומיהו כ"ז בתשמיש דבזיון אך תשמיש רגיל וכשתיית משקין בכוס דקידוש או הדלקת נרות במנורת החנוכה לכאורה אין איסור בזה ועי' בביאור הלכה ריש סימן כ"א, ודוק היטב.

ומידי דברי בזה עם מו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן זצ"ל בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס צידד בזה איזה צדדים ואחר מכן אמר דלכאורה אין איסור להשתמש במנורת החנוכה לדברי חול ברם יש הידור שלא להשתמש בה לדברי חול כיון שיחדה למצותה, אולם באופן דהי' הפסקת חשמל וכה"ג י"ל דיכול להשתמש בה להאיר ביתו ולפי דכל הקונה מנורה דחנוכה קונה אותה גם אדעתא דהכי וכעין דאי' בפו' גבי הנחת דברים על הבימה אבל אמר דודאי דנרות שבת מותר להדליק בה ודזכור הוא מימי קדם דהיו מנורות שהי' ניתן להשתמש בהם הן לנרות שבת והן לנרות חנוכה ע"י שהיו מסובבין אותם אנה ואנה.

עוד סיפר לן מו"ר המשנת יוסף שליט"א דפ"א הגיע הגאון רבי עקיבא סופר זלה"ה גאב"ד פרשבורג ובעמח"ס דעת סופר לבקר את הגאון רבי שמשון אהרן פולנסקי זלה"ה מטעפליק והגרשא"פ זלה"ה הניח על שלחנו את פמוטות השבת באמרו שמכבד בזה את הדעת סופר שהי' גדול מרבן שמו ונו"נ להחת"ס ז"ל.

ביקר
הק' משה חליוה

עשיית חנוכיה מעצם בהמה טמאה

מע"כ ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

בספרו פרדס יוסף החדש על חנוכה (ס"ק עת"ר, עמוד של"ז) הביא לדון אם מותר לעשות חנוכיה מעצם של בהמה טמאה ומה שרצו לדמויי הא למ"ש בכ"מ (עי' ילקוט מעם לועז אסתר עמוד רע"ט) דאין לעשות העץ חיים של מגילת אסתר משן פיל או מדבר טמא, וראיתי נמי מ"ש בזה אחיו הרה"ג ר"א שליט"א בכרמו כרם אליעזר (סי' י"א סי"ח) ע"ש. ואמינא ליה דכשאמרתי מדברים אלו ברבים העירוני דאפשר דהא דמגילה חמיר טפי לצד דהדבר טמא נוגע בכתבי הקודש גופייהו ושאני מהא דנר חנוכה. ומיהו מסתברא מילתא דלמעשה יש להמנע מהא כל דאפשר לו באופ"א וביותר בימי החנוכה דטיהרו הטומאות וק"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

אם יש חשש ליישר נר חנוכה שנוטה על צידו

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

נשאלתי מידידנו הרה"ג ר"י ואקרט שליט"א במי שהדליק נר חנוכה ורואה כי הנר נוטה על צידו אם מותר ליישרו ולהעמידו על כנו או דיש לחוש בזה להמבואר בשו"ע סי' תרע"ה (סעיף א') ובמ"ב (שם, ס"ק ו') שלא לטלטל הנרות אחר הדלקתם וכו' מה"ט שהרואה אומר לצרכו הוא מדליקה, ע"ש. ולכאו' נראה דל"ש האי חששא במאי דקמן, מאחר דהרואה רואה שאמנם אין הוא מטלטל את הנר זולתי שמסדרו על כנו. ויסוד לסברא זו עי' בשער הציון סי' תרע"ד (ס"ק ד') בביאור דברי האליה רבה גבי גוונא אחרינא ע"ש היטב, ודוק בזה. ותו דיל"ע מהו שיעור זה דיש ליזהר שלא להזיז הנר ואם הוא אף בכל דהוא ובס' חוט שני (חנוכה עמוד ש"כ הו"ד במ"ב מהד' דרשו סי' תרע"ה) כ' שמותר להזיז את הנר מעט וע"ש בדבריו. ואם כן בנד"ד ודאי מישרא שרי, ועי' נמי במ"ב סי' תרע"א (ס"ק ל') מ"ש מהמחצית השקל ע"ש היטב.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

הדלקת נר חנוכה כשהחנוכיה ביד בובה הנראית כאדם

בימי החנוכה המאירים רב כח ואמיץ אונים למע"כ ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
אחדשה"ת וש"ת,

בספר חשוקי חמד להגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א עמ"ס שבת (דף כ"ב ע"ב, ד"ה היה תפוס נר חנוכה) כתב לדון בבובה עשויה משעוה הנראית כבנ"א חי היכי הוא בשהעמידה על יד פתח ביתו והדליק חנוכיה המונחת בידיו אם יצא יד"ח. ושוב כתב וז"ל יש מקום לומר שלא יצא ידי חובתו מאחר ונאמר במסכת שבת דף כ"ב ע"ב היה תפוס נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום דהרואה אומר לצרכו הוא דנקיט לה, ופרש"י (ד"ה לצרכו) להשתמש וליכא היכר ניסא, וכך נאמר בשו"ע (סימן תרע"א ס"א) וכן אם מדליקה ואוחזה בידו במקומה, לא יצא, שהרואה אומר לצרכו הוא אוחזה, גם כאן הרואים אינם יודעים שהניחה והדליקה ביד בובה אלא חושב שאדם חי מחזיק את החנוכיה ואין כאן פרסום הנס. ומצד שני אולי יצא ידי חובה מאחר והמתבונן היטב יבחין שהמחזיק אינו אדם חי, אלא בובה של שעוה, לכן אולי קיים

המדליק את המצוה ויצא ידי חובתו. אמנם המתהלכים בשוק ורואים מרחוק את הבובה ואת השמן יחשבו שאדם חי מחזיק אותם ,אולם אין אנו אחראים לאלו וצ"ע עכ"ל.

ולפענ"ד יש מקום להעיר בזה למאי דכתב הכה"ח סי' תרע"ה (ס"ק י"ג) וז"ל ומסתברא לי שאלו נרות של מתכת הנהוגות בערי פראנקייא שיש להם שמונה פיות ואחת עולה על גביהן והוא השמש והם מיוחדות להדליק בהם בחנוכה מדי שנה בשנה ולא נעשו אלא לכך והדבר ידוע לכל שאין משתמשים בהם, אם אחזה בידו עד שכבתה יצא כיון דקיימא לן הדלקה עושה מצוה ולא הנחה, וליכא למיחש לרואים שיאמרו לצרכו אחזה מאחר שאין דרך בכך. פרי חדש, אלא שכתב שכן נראה להלכה ולא למעשה יעו"ש. והביא דבריו המשבצות זהב וכתב ומכל מקום לכתחילה מניח ואח"כ מדליק, ודיעבד באחזו בידו כל הזמן יצא, עכ"ל. ולפי"ז אפשר די"ל צד נוסף לקולא בשאילתא דהחשוקי חמד והיינו דהא מיירי בחנוכיה ובזה קיל טפי ודוק.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

אם יש ענין ליתן לבנו הקטן שהגיע לחינוך להדליק נר חנוכה בשמן זית

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו בהא דכ' רמ"א ז"ל בהל' חנוכה (עתר"ה, ג') ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק גם כן, ע"כ. ועי' מאי דביאר בהא המ"ב ז"ל (שם, ס"ק י"ד) ובסו"ד כ' וז"ל ונראה לי דלקטן אין צריך להחמיר כולי האי ודי שידליק בכל לילה רק נר אחד לכולי עלמא, עכ"ל. ומספק"ל למע"כ נ"י אם יש ענין ליתן להקטן דייקא נר דשמן זית או אף משאר שמנים או נר דשעוה.

הנה בפשיטות נראה דסגי במאי דנותן לו נר מכל סוג שמן שיהי' או נר דשעוה וכמבואר בשו"ע (תרע"ג, א') דכל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה ועי' מ"ש רמ"א ז"ל התם דנוהגים במדינות אלו להדליק בנרות שעוה כי אורן צלול כשמן, ע"ש היטב. ועי' בנו"כ דשם. ואכתי אף להאב גופי' סגי בהא וודאי דמהני זה גם לבנו. האמנם דאם שאלתו בזה מצד אי יש ענין ליתן לבנו לאדלוקי בשמן זית לכאורה שפיר יש ענין בזה וכמ"ש המ"ב (תרע"ג, ד') אמ"ש רמ"א ז"ל שם וז"ל "ומכל מקום מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה דעל ידי שמן נעשה הנס", ולכאו' מכ"ש בנר דשמן זית דצליל נהוריה טפי ודבו אתעביד ניסא, וכבר האריכו הפו' בדרגות ההידורים דבזה, ואכמ"ל.

בענין הידור מצוה בהדלקת נר חנוכה

החוה"ש וכל טוב סלה יעלה ויבוא על ראש וכו' וכו' מוהר"מ חליוה שליט"א בעמח"ס ענפי משה, אחדשה"ט,

נשאלתי על דבר מה שאיתא במשנה ברורה תרע"ה ס"ק ג' על דבר נר שהודלק מערב שבת כתב השו"ע מכבה ומדליקה לשם מצוה: כתב המשנ"ב ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשה היא עכ"ל מה הדין אחד ידליק בליל א' דחנוכה נר שידלק שמונה ימים בליל ב' ידליק עוד נר שדולק שבעה ימים וכל לילה יעשה כך דהיינו בכל לילה מוסיף עוד נר הדולק עד סוף חנוכה עד שבסוף חנוכה יהא לו שמונה נרות הדולקים כל חנוכה וכל לילה הדליק נר אחד שהוא עיקר המצוה האם בכלל קיים ההידור מצוה או רק קיים העיקר מצוה ולא ההידור ולכאורה יש לומר הא למעשה כשהדליק הנר בשעת שדולק הנר דולק שאר הנרות או נימא לא כדי לקיים הידור מצוה צריך להדליק כל הנרות באותו לילה באותו זמן ונפשי בשאלתי האם קצת הידור מצוה יש כי למעשה דולק כל הנרות של אותם ימים למשל ביום ג' אע"פ שהדליק נר אחד אבל למעשה דולק ג' נרות כנגד הג' ימים.

כעתירת המוקירו ומכבדו כערכו הרם הנישא והדושה"ט ומצפה לתשובתו הרמה,

הק' אברהם משה קראוס אבדק"ק וואגאש יע"א פה לונדון

תשובה

כבוד הרה"ג המפורסם מוהר"ר אברהם משה קראוס שליט"א אבדק"ק וואגאש לונדון,

שלו' וברכה וכט"ס,

קבלתי מכתבו היום והנני ממהר להשיבו את הנראה לפענ"ד.

הנה יש לדון בהאי מילתא לפום לישנא דהמ"ב ז"ל דאיתי מע"כ נ"י במכתבו דכ' "ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשה היא" דמחד גיסא אפשר די"ל דעיקר הקפידא בזה הוי בנר המצוה גופי' דבו בעינן דיהא מינכר דכל יומא ויומא באנפי נפשה היא, וכל שחידש לנר המצוה גופי' בההוא יומא תו לא קפדינן אשאר הנרות דההידור ואף אי היו דולקים מאמש יהני, ומאידך גיסא אפשר די"ל דנרות דהידור גרירי בתר נר המצוה גופי' ובמילא אף בהני נרות בעינן שיהא מינכר חידושא דכל יומא ויומא באנפי נפשה היא, והכי מסתברא דליכא לחילוקי בינייהו, וכשעיינתי בספרי דרבנן מצאתי להגה"ק רבי יוחנן סופר

זלה"ה מערלוי (ח"ב, סימן ז') דעמד בהאי ענינא ומסיק דליכא לחילוקי בין נר המצוה לנרות ההידור ובתרוויהו בעינן דיהא בכל יומא ויומא מעשה הדלקה ע"ש דהאריך בזה, וע"ע בספר כרם אליעזר (הנדפס בסו"ס פרדס יוסף החדש, חנוכה, סי' כ"ה ס"ה) ע"ש. [ואדקאימנא בהא הנה בספר אריה שאג מתשו' מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (עמוד תרי"ד) נשאל בהיכא שאינו יכול להדליק נרות חנוכה כלל אלא דיום לפני חנוכה יכול להניח בחלון ביתו הפונה לרשות הרבים נר שידלק שמונה ימים אם יש ענין להדליקו, והשיב דכן, ע"ש ואכמ"ל].

והנני חותם בברכה נאמנה וביקרא דאורייתא

הק' משה חליוה

אם חפץ מצוה ישן של גדול הדור קדים לחפץ מצוה חדש ומהודר והמסתעף

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א,
אחדשה"ט וש"ת,

בתשובתינו גם אני אודך חלק חמישי (סימן ל"א) כתבנו לדון בהיכא דיש לפניו שני מנורות האחת מנורה חדשה ומהודרת והשניה מנורה ישנה ופשוטה שהיתה שייכת לגדול הדור במה ידליק נרות החנוכה. וכתבנו דידליק בהמנורה דגדול הדור דהגם דפשוטה היא בחיצוניותה מ"מ איכא לה מעליותא דמשובח בגופו וקדים (עי' ירו' יומא פ"ו ה"א) ושו"ת תורה לשמה (סימן ק"ב) הבאנום התם ע"ש היטב) ודכן נמי דאיכא בהא משום הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא וכו' (כברכות ל"ט ב' ע"ש), וע"ש דהארכנו בזה.

והנה עתה מצאתי בס"ד בס' וישמע משה להרה"ג ר"מ פריד שליט"א (סימן ג') דכתב לדון בשמעון שקיבל בירושה מבית אביו טלית ישנה שהיתה שייכת לאחד מגדולי הדור הקודם ואע"ג דטלית זו צהובה ומיושנת חביבה עליו למאוד ולובשה בדחילו ורחימו, ויל"ע אי מקיים בהאי טליתא זה א-לי ואנוהו (עי' שבת קל"ג ב' וברש"י ב"ק ט' ע"ב ד"ה בהידור) או"ד דהידור ניתן לקיים דייקא בדבר שנאה בעיני כל רואיו.

ועיין שם דהביא בזה חבל דעות גדול מגדולי ופוסקי דורינו. דכששאל זה ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל הביא לו ראיה מירו' דמו"ק (פ"ג ה"א) ובנדרים (פ"ט ה"א) מקלו של רבי מאיר היתה בידו והיא היתה מלמדתו דעת וחזינן דחפץ שנשתמש בו אדם גדול יש לו מעלה גדולה וא"כ י"ל דגם לגבי אתנאה לפניו במצוות חשיב שפיר נוי מצוה אם משתמש בחפץ דאדם גדול. ודכן דעת מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל ואמר דמכיון

דיש זכות וקדושה בחפץ שנשתמש בו אדם גדול שפיר חשיב נוי מצוה. וע״ש דהביא בזה עוד דעות נוספות והרחיב בזה באורך עצום בהערות דשם ועכ״פ דהוא סייעתא רבתי למאי דכתיבנא בעזה״י.

ובזכרוני לפני רבות בשנים דפ״א הגיע ישיש נשוא פנים קודם ערבית דמוצ״ש לביהכנ״ס לדרמן בשיכון חזו״א ב״ב, והביא עמו קופסת טבק ואמר שהיתה שייכת להגה״ק רבי אלימלך מליזענסק זצוקללה״ה [וכמדו׳ היתה בצורת דג] והי׳ שומרה כאישון בת עין וזכיתי להריח הימנה בעזה״י. ובאותו הזמן ישב מו״ר מרן שר התורה הגר״ח קניבסקי זצ״ל בבית הכנסת ובא אותו ישיש לפניו והראה לו הקופסת טבק וכמדו׳ שרצה שמו״ר מרן זצ״ל יריח הימנה אך כמדומה אמר לו מו״ר מרן זצ״ל דעתה שבת. ונראה דכוונתו בזה דחשש שלא להריח מדבר שטלטלוהו בשבת, ולא מצד עצם הרחת הטבק בשבת. ולקושטא דמילתא בפ״א שאלתי ממו״ר מרן הגרח״ק שליט״א במכתב אי מותר לחלק טבק בביהכנ״ס וכתב לי ״רבים נוהגים ביו״כ להשלים מאה ברכות״ עכ״ל. ואכתי משמע דאף בשבת ס״ל דשרי להריח הימנו, ובמק״א כתבנו לדון בכל זה ואכמ״ל יותר. ובפ״א שאלתי ממו״ר מרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל אם איכא בחפץ של צדיק קדושה וכמדומה דהשיבני ״אולי״ [אך אמנם מעלה ודאי דאיכא ביה וכדהוכיח מו״ר מרן זצ״ל מהירו׳ דמייתינן לעיל]. ומו״ר מרן זצ״ל גופיא כשמשמש כסנדק משתמש בטלית ישנה שהי׳ מתעטף בה אביו מרן הקה״י זצוק״ל (וע״ע בס׳ אלא ד׳ אמות פרק ע״ב ס״ט).

והנני חותם בברכה וביקר
הק׳ משה חליוה

קיבל באמצע ימי החנוכה מנורה חדשה ומהודרת אם ידליק בה מעתה

כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
אחדשה״ט וש״ת,

בדבר שאלתו באדם שהדליק במנורת החנוכה דיליה כמה ימים בימי החנוכה ובאמצע ימי החנוכה קיבל במתנה מנורה חדשה ומהודרת יותר מהמנורה שהדליק בה עד עתה, ונפשו בשאלתו אם ימשיך להדליק בהמנורה שהדליק בה עד עתה מטעמא דהואיל ואתעביד בה מצוה חדא ניעביד בי׳ מצוה אחריתי או שידליק בהמנורה החדשה המהודרת משום זה אלי ואנוהו.

הנה ידעתי גם ידעתי כי הרבה יש לפלפל בהך שאילתא לכאן ולכאן איברא שלא נתנני הזמן לעיין בזה כל

הצורך ומאידך פטור בלא כלום א"א על כן הנני כותב לו דלפענ"ד יש לדון בזה דאפשר דבכה"ג דנשתמש מכבר בחפץ דמצוה במילא מטעם דהואיל ואתעביד וכו' משווי ליה להחפצא שם משובח בגופו. ומאידך הא אית ליה המנורה חדשה והמהודרת דהויא בגדר משובח במראהו. ואכתי באנו בזה לספיקא דירושלמי ביומא (פ"ו ה"א) במשובח בגופו ומשובח במראהו הי מינייהו קדים, ופשיט ליה בירו' (שם) דמשובח בגופו קדים. ואם כן אפשר דמשו"ה יש לו להדליק בהמנורה דהדליק בה עד עתה, ואם כנים הדברים אכתי יש לומר דאף לשנה הבאה ימשיך להדליק בהמנורה שהדליק בה עד עתה ומהך טעמא.

ובכ"מ מתשובותינו העלנו בעזה"י דמאן דאית ליה מנורה ישנה שהשתמש בה צדיק ומאידך מנורה חדשה ומהודרת אשר יעדיף המנורה הישנה שהשתמש בה הצדיק מחמת הא דהו"ל משובח בגופו. וצ"ע אם יש לחלק בין דא להא, ויש בזה אריכות מכמה דוכתי ואכמ"ל כעת.

מלבד זה יש לדון במאי דקמן דכיון דקיבל המנורה החדשה והמהודרת במתנה אכתי ישנה עדיפות שידליק בהמנורה שהיתה לו עד עתה ומטעם דהמנורה החדשה והמהודרת אם כי אמנם חדשה ומהודרת היא מ"מ הויא לה מסטרא דחנם וכבר הארכנו בזה בכמה דוכתין (עי' בספרנו ענפי משה דהלכות ועניני פסח סימן קמ"ב ועוד), ואכמ"ל.

ומה שעוררני מע"כ נ"י בע"פ דלכאורה כיון שכבר התחיל כמה ימים להדליק במנורה דהיה לו אכתי הו"ל כעין ביזוי מצוה במה שמניח המנורה שהיתה לו עד עתה בשביל המנורה החדשה והמהודרת. הנה לפו"ר נראה דמשו"ה לא היה לן למיחש מאחר דכל יום ויום הו"ל מצוה בפני עצמה. ואמנם מצינו בפו' (עי' בשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן ל"ז) ובשו"ת חכם צבי (סימן מ"ה) ועוד) דדנו בהיכא דכבר התחיל להתעסק במצוה ושוב נזדמן לו לקיימה בהידור טפי אם יניח התעסקותו במאי דעסק עד עתה עבור ההידור או דהו"ל ביזוי מצוה מיהו כאמור כל זה היכא דכבר התחיל להתעסק במצוה באופ"א ואינו נוגע לנד"ד.

כל הא כתבתי כאמור לפום ריהטאי וכמצדד בעלמא ועוד חזון למועד בל"נ אי"ה להאריך בזה.

בברכה מרובה
הק' משה חליוה

אם עדיף להדליק בב׳ ימים ראשונים דחנוכה בפמוטות מכסף טהור על פני מנורה מוכספת

כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס,

בדבר שאלתו בזוג שקיבלו פמוטות מכסף טהור ומנורה פשוטה מוכספת להדלקת נר חנוכה ושואל החתן אם בב׳ ימים ראשונים עדיפא ליה להדליק בפמוטות מכסף טהור או בהמנורה המוכספת. לכאו׳ בסברא נראה דהיה עדיפא ליה להדליק בפמוטות מכסף טהור להיות שהינם יפים ומשובחים בגופייהו טפי מן המנורה המוכספת (ועי׳ מ״ב הל׳ חנוכה סי׳ תרע״ג ס״ק כ״ח, ע״ש היטב), מיהו לא פסיקא לן מילתא בהא מדיש ליתן הדעת בהאי שאילתא על עוד איזה צדדים וצידי צדדים, וחד מינייהו דטפי מינכר מצות הדלקת נ״ח כהאידנא כשמדליק במנורה מאשר שמדליק בפמוט דכסף [ועי׳ מאי דכתיבנא לעיל סימן כ״ב בשלהי דברינו ואכמ״ל]. ובמק״א כתבנו לדון לאידך גיסא אם מותר להדליק במנורה של חנוכה נרות שבת.

אחר שכתבתי כל זה ראיתי בספר מועדי הגר״ח (ח״ב, תשובה תרמ״ד) דשאל ידידנו הרה״ג ר״מ גבאי שליט״א למו״ר מרן שר התורה הגר״ח קניבסקי זצ״ל לפימ״ש בט״ז סי׳ תרע״א ס״ב דאין להשתמש בפמוט של נר שבת לנר חנוכה משום הידור, דצ״ע מהו ההידור בזה דא״כ גם אין להשתמש בכוס של קידוש להבדלה והשיבו מו״ר מרן זצ״ל וז״ל אין מערבין שמחה בשמחה וקידוש והבדלה שאני ששניהם מצוה, עכ״ל. ועי׳ מאי דציין שם בזה לכ״מ, ע״ש. ועכ״פ דלדברי הט״ז לכאו׳ אין לו להדליק בפמוטות דהכסף ואולי משכח״ל שאלתו דמע״כ נ״י בגוונא דטרם השתמש בפמוטות לנרות שבת ואכמ״ל. (מיהו אמינא דבעיקר מ״ש המועדי הגר״ח מהט״ז דהתם צ״ע טובא אם זהו כוונת הט״ז, ע״ש היטב, וצ״ע בזה).

בברכה וביקר
הק׳ משה חליוה

בירך על נר חנוכה ונשפך השמן

מע"כ ידידנו הרה"ג צנמ"ס מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס
שלו' וברכה וכט"ס,

בקונטרס גם אני אודך על חנוכה (שאלה ט"ז) שאל למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל באדם שבירך להדליק נר חנוכה ונשפך השמן וצריך ליקח שמן אחר אם צריך לחזור ולברך שוב כיון דמדליק הפתילה עם שמן שלא בירך עליו. והשיבו מו"ר מרן זצ"ל "אין צריך לברך".

נלע"ד דכוונתו בזה דלא דמי להא דאי' בשו"ע הל' ברכת הפירות (ר"ו, ו') נטל בידו פרי לאכלו וברך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון: הגה: רק שלא היה דעתו עליו לאכלו (הגהות מיימוני פ"ד, וכל בו ואגור ואבודרהם ותשובת מהרי"ל סי' צ"ב), ע"כ. וע"ש בבאוה"ל, דהתם הוי "ברכות הנהנין" והברכה קאי על הנאת הפרי, ברם הכא בהדלקת נ"ח דהוי ברכת המצוות והברכה קאי אגוף המצוה להדליק נ"ח ולא על השמן, וק"ל.

אמנם שוב יצא לאור עולם ספרו דמע"כ נ"י פרדס יוסף החדש על חנוכה וראית דהתם הרחיב בזה (עמוד שס"ח ואילך) והביא מהגאון רבי צבי כהן שליט"א דכתב להשיב לו וז"ל "שאלה מעין זו באה לפי לפני שראיתי פסק מורינו הגר"ח זצ"ל ופסקתי שיחזור ויברך וכן כתבתי בספרי "חנוכה" (פרק ט"ז סעיף כ"א), ואסביר דברי, המברך על פרי ואבד הפרי ובא ליטול פרי חדש לאוכלו במקומו צריך לחזור ולברך, לפי שברכתו היתה על הפרי שאבד ולא על הפרי החדש ויש לדון בברכת המצוות האם הברכה היא על עצם המצוה ולא משנה במה עושה את המצוה ולכן אף אם בעת הברכה חשב לעשות המצוה בשמן זו או בשופר זה ואח"כ בא לקיים המצוה בשמן אחר או בשופר אחר אינו צריך לחזור ולברך, או שהברכה קאי גם על "החפצא" בו מקיים המצוה. ולפי זה אם משנה את החפצא של המצוה אחר הברכה עליו לחזור ולברך, ויעויין משנ"ב הלכות שופר (סימן תקפ"ה ס"ק ד') בשם שו"ת בנין עולם שאם הביאו לו שופר אחר בין הברכה לתקיעה יחזור ויברך, לפי זה גם בנר חנוכה כן. צריך לחזור ולברך "להדליק נר של חנוכה", אך לא יחזור ויברך את ברכת "שעשה ניסים לאבותינו" וביום הראשון את ברכת "שהחיינו" שמא אינן ברכות ההדלקה ורק הסמיכום להדלקה והרי כבר בירך, אם יחזור וישתמש בפתילות הספוגות בשמן אע"פ שאין בהם שמן שידלק חצי שעה ומוסיף להם שמן נוסף לא יברך כלל דלא גרע ממי שלא מילא בנר שמן כשיעור ואחר ההדלקה מוסיף שמן

שאינו מברך. וכנראה על זה השיב הגר״ח שאין צריך לברך ולא על נוסח השאלה שבחוברת שמשתמש גם בפתילה חדשה, ושוב ראיתי בשו״ת שבט הלוי ח״ט (סימן נ״ט) שנשאל בכיוצא בזה שנתהפכה המנורה ונשפך השמן אם יכול לסמוך על ברכה זו להדליק מנורת בנו המוכנת להדליק והביא מספר נהר שלום הובא במהרש״ם (סימן כ״ה) בנפסקה רצועה של ראש והביא של ראש אחר דא״צ לברך עוד הפעם ובמאמר מרדכי ושערי תשובה (סימן כ״ה) דחייב לברך שנית, והעלה דמאן דרוצה לברך יכול ומאן דלא מברך ג״כ לא משתבש, ע״כ.

עוד הביא שם מקובץ שערי הוראה (חלק ג׳) דכתב שם הגרש״א שטרן שליט״א דשאל למרן השבט הלוי שליט״א גבי מאן דהיתה לפניו מנורה מלאה שמן ובין הברכה להדלקה בא קטן והפך המנורה ונשפך השמן וצריך להניח שמן אחר דנראה דכה״ג יתכן דצריך לחזור ולברך דהברכה חלה על השמן ולא על השמן האחר דיביא אחר כך, וכעין מ״ש המ״ב ז״ל גבי שופר. אך מע״כ נ״י ציין דבגליון פירורים משולחן רבינו מתורתו דהגאון האדיר רבי אברהם גנחובסקי זלה״ה (עניני חנוכה) כתב לדון בהאי עניינא וצידד דאפשר יש לחלק דשאני שופר דהוי חפצא דמצוה משא״כ שמן דהוי רק הכשר מצוה דע״י השמן דולקים הנרות, ועוד פלפל בזה. ולמאי דצידד יש לקיים הא דחילקנו לעיל דשאני ברכת המצוות מברכות הנהנין ול״ד להא דמייתי המ״ב משופר דהתם הוי חפצא דמצוה משא״כ בשמן. ומאי דכתב הגר״צ כהן שליט״א לפרש בדעתי׳ דמו״ר מרן הגרח״ק שליט״א לענ״ד יל״ע בזה טובא, דלא משמע הכי לפו״ר.

ואחר שכתבתי כל זה מצאתי בעזהי״ת בספר פסקי תשובות (תקפ״ה, ו׳) דהביא דבשו״ת מהרש״ם (ח״א יו״ד סימן נ״ז) ובכף החיים (סקט״ו וט״ז) ושו״ת קנין תורה (ח״ז סימן מ״ד) חולקין אמש״כ במ״ב וסברי דאף בגוונא דהביאו לו שופר אחר קודם שהחל לתקוע אינו מברך שוב דאין הברכה על שופר זה בדוקא כלולב ופרי רק דהברכה ״לשמוע קול שופר״ ואין נ״מ איזה שופר וספק ברכות להקל, ע״ש היטב הדק. אמנם גבי שופר יעויין בשונה הלכות למו״ר מרן הגרח״ק שליט״א (תקפ״ה, ט׳) דהעלה לדינא כהמ״ב להדיא, ומיהו עדיין יש לקיים חילוקינו דשאני ברכת המצוות מברכות הנהנין, ושופר שאני וכמ״ש הגר״א גנחובסקי זלה״ה דמייתינן לעיל,

איכו השתא חזי הוית בשו״ת משנת יוסף למו״ר הגאון הגדול ציס״ע רבי יוסף ליברמן זצ״ל (חלק י״א, סימן ק״כ) דנשאל בגוונא דבירך אחד בליל א׳ דחנוכה את ג׳ הברכות ולא הספיק להדליק עד שילד הפיל את המנורה ונשפך השמן ותיכף לקח פתילות ומילא שמן מהבקבוק שהיה מונח לפניו

והדליק אם יש לו לברך שנית. והשואל (הרב ראובן דנישבסקי שליט"א) כתב דא"צ לחזור ולברך אפילו ברכת להדליק וכעין מ"ש הט"ז (או"ח סו"ס רע"א) במי שקידש בשבת על כוס ונמצא שהוא מים שצריך לקדש שנית אא"כ היה שם יין לפניו מוכן לשתות שאז ימלאנו יין וישתה הכוס וא"צ לחזור ולקדש ולברך (ודכ"ה במ"ב סי' רע"א סקע"ח) וא"כ ה"נ הי' השמן מוכן לפניו ואי"צ לברך שנית כיון שלא הפסיק בדיבור, וכתב לו מו"ר המשנ"י שליט"א דד"ז מפורש בכף החיים הל' חנוכה (תרע"ו, י"א) דהוה עובדא באדם שבירך הברכות בחושבו שהיה שמן ולא נמצא כי שכחו ליתן שמן ודימהו להט"ז הנ"ל דאם הי' השמן לפניו אי"צ לחזור ולברך, ומו"ר שליט"א דן בהא טובא, ועכ"פ העלה דבעינן דיהיה היין או השמן אצלו דייקא דאל"כ אפילו יש לו יין או שמן בחדר השני הגם דשלו הוא ובידו לקחתו אך הברכות הללו נתקנו לאומרם על היין דקידוש ועל הדלקת הנר דחנוכה ואם אינו אצלו לא בירך כתקנת חז"ל לאומרו על היין ועל הדלקת הנר, ע"ש בדבריו.

ובפשיטות כל זה הוא דלא כמ"ש מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א מלבד אשר יש לדון בהא מדכתיבנא לעיל, וצ"ע.

ובזה אחתום בברכת כט"ס למע"כ נ"י ולכא"ל

הק' משה חליוה

עוד בענין הנ"ל

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי עיניו כיונים על אפיקי הש"ס והפוסקים צנא מלא ספרא כש"ת מוה"ר מתתיהו גבאי שליט"א בעמח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח, אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

יקרתו קבלתי ומע"כ נ"י העיר במאי דכתיבנא בתשובתינו הנד' בספר גם אני אודך (חלק ב', סימן י"ד) דבבירך על נר חנוכה וטרם שהדליק נשפך השמן וצריך ליקח שמן אחר אם יחזור ויברך דהשיב מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל דא"צ לברך. וביארנו דלכאורה לא דמי למ"ש בשו"ע הל' ברכת הפירות (ר"ו, ו') דבנטל בידו פרי לאכלו וברך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אעפ"י דהיה מאותו המין לפניו יותר כשברך על הראשון די"ל דבברכות הנהנין הברכה קאי אהנאת הפרי וכשנפל הפרי ונאבד או נמאס כשבא ליקח פרי אחר יש לו לברך בשנית דל"ה אותה הנאה משא"כ בברכות המצוות דהברכה קאי אגוף המצוה ולא על החפצא.

ואהא העיר מע"כ נ"י משו"ת זרע אמת (ח"א, סימן כ"ה) ועוד איזה פו' דדימו ברכת המצוות לברכות הנהנין,

הנה עיין בכל מאי דציינו בתשובתינו הנזכרת דמשמע מכ״מ דלא פסיקא הך מילתא ושפיר יש לדון בזה ובכ״מ נתבאר דמאן דעביד הכי לא משתבש ואכמ״ל, ודכן מורה ובא מאי דהביא מע״כ נ״י גופי׳ מספר תורת המועדים (שונה הלכות, סי׳ תרע״ו ס״ב סק״ה) דכ׳ משמי׳ דמו״ר מרן הגרח״ק שליט״א די״ל דאף בהיכא דאין השמן לפניו אין חוזר לברך לפי דהברכה הויא אהדלקה ודוק בזה, וכבר הערנו דהגם דבשופר חזינן במ״ב (תקפ״ה, ד׳) ודכ״פ מו״ר מרן זצ״ל בשונה הלכות (שם, ט׳) דאי נפסל בין ברכה לתקיעות יש לו לחזור ולברך שאני התם כדביאר הגר״א גנחובסקי זצ״ל (גליון פירורים משלחן רבינו, עניני חנוכה) דשופר הוי חפצא דמצוה משא״כ בשמן דל״ה חפצא דמצוה רק הכשר מצוה דעל ידו דולקים הנרות וע״ש במאי דהוסיף לדון בזה.

והמ״ב ז״ל גופי׳ (קמ״ג, כ׳) כ׳ דבהיכא דבירך העולה לתורה ונמצא פסול בס״ת והוציאו ס״ת שני לא יברך אך כתב דבמקום דנהגו לברך אין למחות בידם דיש להם ע״מ שיסמוכו ע״ש היטב. והרבה יש לדון בזה.

ומאי דנסתפק מע״כ נ״י בבירך על מגילה וראה דפסולה בין הברכה לקריאה אי דמי למ״ש המ״ב ז״ל (שם) גבי ס״ת או דנימא דדמי לשופר דהעלה המ״ב ז״ל לדינא דיש לו לחזור ולברך. לפום ריהטא נראה דשפיר דמי הא להא ובפרט למאי דמייתינן מהגר״א גנחובסקי זצ״ל דכ׳ דיש לחלק דשופר הוי חפצא דמצוה, ע״ש, וא״כ י״ל דמגילה ל״ה חפצא דמצוה והמצוה מתקיימת בהקריאה, אלא דאמנם יש לפלפל בזה מדוכתין סגיאין ואכמ״ל.

הנני כופל ומחזיק למע״כ נ״י טובה על ששם עיונו בספרי, ויזכה להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה ויפוצו מעייני חכמתו חוצה.

הק׳ משה חליוה

הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
מח"ס ויען נתנאל ועו"ס

רווק המדליק בבית כנסת ומדליק בביתו או הדלקה בבי"כ אחר שהדליקו בבית

נשאלתי מידי"נ הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א רב ומו"צ בעי"ת רחובות ומח"ס גם אני אודך ועוד. אדם העובד במפעל ונוהגים להדליק במקום העבודה כיצד ינהג רווק אשר מתגורר בבית משלו ומברך במקום העבודה כיצד ינהג בביתו כאשר מדליק איזה ברכות יברך וכן בשיעורי נשאלתי בכעין זה לעניין רווק הגר בבית משלו והדליק בבית הכנסת בברכה כיצד ינהג בביתו?

לענ"ד יש לחקור בדין הנ"ל מכמה אנפי

א. על מי קאי החיוב בהדלקת הנר ז"א האם החיוב הוא על הגברא או מחמת הבית (חפצא) והיינו אי נימא מחמת הגברא אין הכי נמי שבהדלקתו נפטר מחמת החיובים של הברכה אבל לגבי הבית עדיין מחוייב בהדלקה או דילמא החיוב הוא מחמת הבית והיינו שהבית גורם וא"כ אין נפקא מינה היכן הדליק לפני כל זמן שבביתו לא הדליק יש חיוב בפני עצמו הרובץ על הבית וממילא חיוב עם כלל הברכות, ב. האם אמרי' שהחיינו מברך באמצע השוק בשאר מועדי ישראל אשר יש להם תקנה אשר תיקנו חז"ל לברך עליה כגון מגילה בפורים חנוכיה בחנוכה וכדו' או דילמא ברגע שהחילו על המצווה ממילא לא יוצאים ידי חובה כביכול בברכה בשוק כדאיתא בגמ', ג. האם שעשה ניסים אינה תלויה בברכת שהחיינו אף דתרוייהו ברכות שבח והיינו שיש לחלק בין שהחיינו דקאי על היום לבין שעשה ניסים שקאי על המצווה והוי כעין ברכת הראיה שהרי יש לו לשבח על פרסום הנס שבזה נתקנה ברכת שעשה ניסים וממילא כל שמדליק הרי מקיים מצוות פרסום הנס וממילא עליה קאי ג"כ חיוב לברך משא"כ שהחיינו דקאי על שבח לתחילת ועשייתה המצווה לראשונה אחר שנה וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

איתא בגמ' (שבת כא:) תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו (רש"י-נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד) והמהדרין נר לכל אחד ואחד... פירש"י ע"ה (ד"ה והמהדרין) אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית.

מבואר הדברים שהחיוב קאי על הגברא שהרי תוספת הנרות היא מחמת אנשי הבית וממילא האי לישנא דאיש וביתו האנשי ביתו קאי כלשון רש"י אלא דעי' לתוס' ע"ה (ד"ה והמהדרין) נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור

דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי׳ יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית, ז״א דהיכר המצווה תליא בבית והיינו שעיקר המצווה היא נוצרת מחמת הבית וההידור שייך בדווקא בבית לאפוקי בני הבית [ועי׳ ריטב״א (ד״ה והמהדרים)].

עוד עי׳ בה לשון רבנו הרמב״ם ע״ה (חנוכה פ״ד ה״א) כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד.

והשתא יש לעי׳ האם נימא דהוי כעין מחלוקת מה ביאור ביתו האם הבית כפשוטו וכלה״ק דרבנו הרמב״ם או דילמא אנשי ביתו וכמש״כ רוב ככל רבותינו הראשונים ובשיטתם הרש״י או דילמא הכוונה לכולי עלמא שהבית מוציא את כל בני הבית רק שבהידור אנו דנים על מה קאי על הנר או על בני הבית ומ״מ ודאי שהמחייב הוא הבית ולענ״ד נראה מדקי״ל מפושי פלוגתא לא מפשינן שאין לנו בכדי לעקם פשט הדברים ומוכרח שהמחייב הוא הבית והוא הגורם[א] ורק שבני הבית או הנר הוא ההידור ועליו קאי דיני המהדרין והראיה הפשוטה שהדלקה של נר בבית פוטרת את כל בני הבית מעיקר הדין [אין להקשות ממנהג אשכנז דהתם לעניין מהדרין ולא לענין עיקר הדין ושאני חנוכה שמברכים אף על ההידור וק״ל וע״ע ראש יוסף (שבת כג. ד״ה נסתפקתי)].

אלא שלענ״ד קצת קשה על הנ״ל מהא דאיתא (שבת שם) תנן התם... גמל שטעון פשתן והוא עובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני... הניח חנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב ר׳ יהודה אומר בנר חנוכה פטור. פירש״י ע״ה (ד״ה בנ״ח) חנוני שברשות פירסום מצוה הניחה שם.

והשתא צ״ב הרי קי״ל (שו״ע יו״ד סי׳ רפ״ו סי״א) שחנויות שבשווקים פטור ממזוזה ולפי הנ״ל אמאי מחויב להדליק בעל החנות הרי

א. כמובן שיש תנאי נוסף רק שהוא על פי רוב קיים והוא הנס מפורסם אצלו והיינו האדם חוץ מחיוב של הבית יש לו גם את החיוב של עצמו לעצם פרסום הנס והיינו שיראה את הנס לנגד עיניו ועל כן אם נמצא במקום שאי אפשר לראות את הנס כגון כפר של גויים בלבד וכדו׳ אין הכי נמי שיש לו ציווי להדליק אף שמדליקים עליו ואף שאין לו פתח והטעם שהרי עדיין מחוייב לראות את הנס ועי׳ ריא״ז והוזכר בגליון הקודם ע״ש.

חנותו פטורה וממילא לכולי עלמא יהא חייב ולא יפטור ר׳ יהודה כיוון שאין מצווה להדליק ולענ״ד צריך לומר דהכא קמיירי בחנות שהיא ביתו וכן לענ״ד מתבאר מדברי הרשב״א ע״ה (ב״ק סב: ד״ה ר׳ יהודה) כלומר ברשות דמצוה... ומיהו לא כל מוציא ברשות מצוה פטור שאלו עשה סוכה דמצוה על פתח ביתו מבחוץ והוזקו בו חייב... אלא כי קאמר ר״י בנ״ח שהוא מצוה להניחה על פתח ביתו משום פרסומי ניסא וממילא צריך לומר דהכא קמיירי בפתח ביתו וכן חזיתי לגרי״ש אלישיב ע״ה (הערות הגריש״א שבת כרך א׳ עמ׳ קל״ב אות ל׳) דקמיירי בחנווני הדר בחנות ועל כן חייב להדליק.

והכרח לכל הנ״ל לענ״ד הוא דאיתא (שם כב.) אמר רבה נ״ח מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח והיכא מנח ליה רב אחא בריה דרבא אמר מימין רב שמואל מדפתי אמר משמאל והילכתא משמאל כדי שתהא נ״ח משמאל ומזוזה מימין.

והשתא יש לעי׳ מהו טעם המחלוקת עוד בנוסף אמאי דנים דווקא במקום אשר יש חיוב למזוזה הרי חיוב הדלקת הנר הוא בכל מקום ומהי קמ״ל מזוזה ועי׳ לרב אחאי גאון ע״ה (שאילתות פרשת וישלח שאילתא כ״ו) שביאר דטעם מחלוקת היכן להניח היינו: מאן דאמר מימין קא סבר כי היכי דלהוי תרתי מצוותא בחד דוכתא נ״ח ומזוזה ומאן דאמר משמאל קא סבר כי היכי דלהוי מזוזה מימין ונ״ח משמאל ובעל הבית בטלית מצויצת ביניהן... [ועי׳ לרבנו השפת אמת (שם ד״ה כדי שתהא) אמאי לא אמרי׳ הואיל ואיתעביד מצווה נעביד אחריני ואם יש חשש מצד מצוות חבילות, וע״ע למהר״י ענגיל (גליוני הש״ס ד״ה מימין) מה שדן בדברי השאילתות ובפי׳ במהרי״ל לעניין מצוייצת ביניהן].

ומבואר שדבר פשוט הוא חיוב המזוזה עוד בנוסף חזי׳ שצד הספק הוא האם עדיף מסובב במצוות או כבוד ימין שיהא ריבוי מצוות אבל מ״מ ודאי חיוב הנר משמעותו היא דווקא במקום אשר יש שם בית וחיוב מזוזה עליו וכן חזיתי להדיא הדברים במשנתו הטהורה של רבנו המנהיג ע״ה (מוה״ק כרך ב׳ עמ׳ תקל״א) יראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר שלחנוכה כי אם בבית שאדם דר בו מדאמ׳ כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובית הכנס׳ פטור ממזוזה כדאמ׳ (יומא יא:) אלא אם כן יש שם בית דירה לחזן בית הכנסת...

ומבואר דיליף בפשט מדהצריכה הגמ׳ שיהא מסובב במצוות וחלק מהסיבוב הוא המזוזה ממילא יש חיוב על הדלקת נר חנוכה דווקא בבית המחוייב במזוזה ולאפוקי בית שאינו מחוייב במזוזה אלא שאולי איפכא מסתברא והיינו אמאי הוצרך למסובב ולא לנר איש וביתו אלא דאינו קשה שהרי נר איש וביתו היינו כל דבר שהוא

בית אפי׳ שאינו בניין מגורים כגון אהל וכדו׳ שמעיקר הדין אינו מחוייב במזוזה קמ״ל בעי׳ מסובב במצוות וממילא אתי שפיר שהחיוב רובץ על הבית ולא על האיניש וק״ל.

והשתא לפי היסוד הנ״ל יוצא שאדם שהדליק במקום אחד והשתא חוזר לביתו הרי מחוייב מעיקר הדין להדליק בביתו שהרי יש חיוב הרובץ על הבית וכלשון רבנו הרמב״ם ע״ה שמצוותה שיהא כל בית ובית מדליק.

אלא שלענ״ד לכאורה אין הדברים מוסכמים לכולי עלמא דעי׳ לרבנו האור זרוע ע״ה (חנוכה סי׳ שכ״ג) שעל סוגיא (שבת כב.) דיליף המנהיג להוכיח דבעי׳ שם בית על מנת להחיל חיוב הדלקה מבאר שזה אינו וזלה״ק: אמר רבא נ״ח מצוה להניחה בחצר או ברה״ר בטפח הסמוך לפתח... והיכא מנח לה רב אחא ברי׳ דרבא אמר בכניסתו לבית מימינו ורב ירמיה מדפתי אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שתהא מזוזה בימין מזוזה קי״ל דבימין דכתיב ביתך... וכמדומה אני ששמעתי בשם רבינו אפרים דהיכא דליכא מזוזה מנח לה לנר בימין... וכ״כ רבנו מאיר המעילי ע״ה (ספר המאורות שם) יש מי שאומר דבפתח שאין בו מזוזה ראוי להניח נר חנוכה מימין וכ״כ רבנו הנייר (מכון י״ם עמ׳ ל״ד) בשם האורבלי שכן היה מקובל.

והשתא מבואר להדיא שיש מציאות של הנחה שאינו תליא בפתח עם מזוזה אלא דלענ״ד זה אינו שהרי י״ל בפשטות דקמיירי במניח בפתח הכניסה לחצר רק שאינו עשוי בצורה של שער או דלת ובכה״ג אין חיוב של מזוזה ומ״מ עדיין יש חיוב של בית מחמת הבית עצמו וממילא אף שבמהות של הפתח אין חיוב מזוזה מ״מ עדיין יש חיוב מחמת הבית א״נ מדליק בבית הכנסת שבכה״ג אין חיוב מזוזה אבל יש חיוב הדלקה ודמות דברים עי׳ לה״ר פרץ (הגהות הסמ״ק מצווה ר״פ) שעל דברי הסמ״ק שיש להניח הנ״ח משמאל כתב בבית כנסת מדליקין בימין דליכא מזוזה... וכ״כ להדיא רבנו המנהיג (שם) למדנו מזה שאם אין שם מזוזה מימין ראוי להניח נ״ח מימין וכ״כ גאון ז״ל ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר שלחנוכה כ״א... והשתא היכי דמי דמבאר אין מזוזה ואז מבאר שחיוב רק במזוזה ועל כרחך כמש״כ וד״ב [ואפשרות נוספת לבית שאין חיוב מזוזה ע״ע לגרי״ש אלישיב ע״ה (הערות הגריש״א שם עמ׳ קל״ו-קל״ז)].

עוד לענ״ד הכרח שהחיוב קאי על הבית והוא בממילא יוצר חיוב כביכול על האדם והיא מהא דאיתא (שם כג.) א״ר ששת אכסנאי (רש״י-אורח) חייב בנ״ח א״ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא בתר דנסיבי (רש״י-ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה) איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי

(רש"י-בשבילי) בגו ביתאי. פירש"י ע"ה (ד"ה בגו ביתאי) בביתי.

והשתא יש לעי' הרי לפי מה שביארנו שהחיוב של הדלקה נוצר מחמת "בית" והשתא לאדם שהוא אורח אין בית אמאי נצרך לפריטי הרי מצד הדין פטור שאינו בית שלו וממילא אין חיוב ממון כיוון שאין לו בית וממילא אין צד לחייבו אלא דמאידך חזי' שכאשר יש לו בית שלו היינו ממונו מחוייב להדליק ונפטר מחמת אשתו וממילא השתא בביתו אינו מחוייב אלא שעכ"פ עי' לרבנו הטור (סי' תרע"ז) שביאר שאם יש לו בבית האכסנאי פתח משלו אפי' שהוא נשוי חייב להדליק ואינו יוצא במה שמדליקים ובמה שמדליק מארחו וכ"כ הנימוק"י (שבת שם) בשם הריא"ף וכ"כ המאירי (שם ד"ה אכסנאי) המאורות (שם) פסקי ריא"ז (שבת פ"ב הלכות חנוכה הט"ו) וכ"פ מרן בשולחנו הטהור (סי' תרע"ז ס"א) והשתא אמאי אלא שעכ"פ התם ביארו שהוא משום חשד וא"כ לא קשיא עכ"פ דלא שנא מהא דמצינו לגבי חצר עם ב' רוחות.

ואולי יש לומר שבאמת כל שנמצא תחת קורת גג יש לו חיוב הדלקה כל זמן שאין מי שידליק עליו או כל זמן שאינו בטל לאנשי הבית וממילא נוצר לו חיוב רק שעכ"פ כיוון שאין הבית שלו אינו מחוייב בהדלקה ועל כן סגי במה שמשתתף בפריטי ומהאי טעמא אתי שפיר כאשר ביתו היינו ממונו מדליק אין הכי נמי שאפי' פריטי א"צ להשתתף והטעם פשוט כיוון שאין חיוב עליו מצד ממונו ואין חיוב עליו מצד המצווה כיוון שממונו פטרו אין הכי נמי דאתי שפיר אמאי יוצא וא"צ להדליק וק"ל.

וחזיתי לרבנו הר"ן ע"ה (ע"ד הרי"ף שבת י. ד"ה א"ר ששת) אורח אע"פ שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה.

ולענ"ד אין ללמוד מד"ק היפך מד"ק של רבנו המנהיג שהזכרנו לעיל אלא שהר"ן מבאר בפשטות שודאי אין חיוב הדלקת הנר תליא במזוזה שהרי יש לחלק בין מצווה שבגופו למצווה שאינה בגופו אלא תליא מחמת דבר אחר והראיה הפשוטה שהרי יש מצוות ראיה ומבואר שאפי' שאין לו בית הרי מחוייב לברך על הראיה משא"כ כאשר אין לאדם בית לא שייך למימר שמחוייב לנשק מזוזה ועל כרחך שיש לחלק ביניהם ולענ"ד דמות דברים יש ללמוד מדברי רבנו הכל-בו ע"ה (סי' מ"ד) אנשים הרבה הדרים בחצר... וכ"כ הרמב"ם ז"ל דאכסנאי אתא לאשמועי' דהוה אמינא נר חנוכה חובת תרעא הוא כמו מזוזה כיון שאמר שמצוה להניחה על פתח ביתו ואמר שמי שיש לו פתח יהיה חייב ומי שאין לו יפטר קמ"ל דחייב ולא דמי למזוזה דמזוזה אפי' יש לו פתחים הרבה כולן חייבין ונ"ח בחד מינייהו סגי וכן הדר

בעליה פטור ממזוזה וחייב בנ״ח וכן גדול עומד בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי [וע״ע לשון הארחות חיים (הלכות חנוכה אות י״ג-י״ד)].

אלא שעכ״פ מי נימא שהר״ן יתיר כאשר יש לאדם בית רק שאינו מחוייב מזוזה להדליק בפתח הבית והיינו אדם שיגור באהל מי נימא שיש לו להדליק בפתח האהל אלא שעכ״פ אפי׳ נימא שיש להסכים בזה מ״מ יש לומר שגדר בית היכן שאדם גר מ״מ ממה נפשך שמעי׳ מד״ק של הר״ן ע״ה שעכ״פ מה שמחייב הוא האדם עצמו וממילא כל שהאדם לא יכול לקיים מחמת ביתו יכול לקיים מחמת דבר אחר והני מילי באדם שאין לו בית והיינו אכסנאי וממילא שמעי׳ בפשטות שאדם שיש לו בית אין הכי נמי שיש עליו חיוב הרובץ מחמת הבית וממילא כל שאין הבית מדליק אין מי שיפטור את חיוב ההדלקה מהגברא ועל כן החילוק העולה הוא אכנסאי והיינו כאשר הדליקו או לא וממילא ג״כ יוצא להדיא שאכסנאי אשר התארח ויש לו בית אלא שעכ״פ אין מדליקים עליו בביתו אין הכי נמי שמחוייב להדליק בעצמו [ונפקא מינה שיש לעי׳ באדם אשר מתארח דאם נימא שכל סעודתו על האדם שמארח אותו אין הכי נמי דיש להשוות לו שם סמוך אבל אם הביא אוכל לעצמו כגון בית אירוח וכדו׳ שנמצא בבית של אדם פרטי יש לעי׳ כיצד יקיים שהרי פריטי שייך דווקא למי שאין לו בית וצ״ב?].

אלא שעל כל פנים אין הדברים הנ״ל מוסכמים לכולי עלמא דעי׳ לרבנו המאירי ע״ה (שם ד״ה אכסנאי) אם היה נשוי שנמצא קובע בית לעצמו בעיר אחרת אע״פ שאין לו בית בזאת העיר א״צ אף לשתוף שהרי מדליקין עליו בביתו ואפי׳ פתח דלת לעצמו... ויש חולקין לומר שאין ביתו מפקיעו אלא כשאינו פותח פתח לעצמו ולענין שיתוף הא כל שפותח לעצמו מדליק מפני החשד והדברים קרובים.

והשתא יש לעי׳ מה מהות המחלוקת אמאי אליבא די״א קמא אין להדליק כלל ואף לא להשתתף ואילו לי״א בתרא לא מהני להשתתף ויש להדליק משום חשד ולענ״ד נראה לומר דהיא גופא חקירה דילן די״א קמא סברי כיוון שממונו מדליק אף דהשתא יש פתח סוף-סוף אין הבית לבד גורם אלא בית שהוא ממונו ועל כן אין ליחוש אף משום חשד משא״כ אליבא די״א בתרא דהא דממונו מדליק אינו תליא רק בביתו אלא כל שיש לו בית סוף-סוף מחיל עליו חיוב רק שביתו מחמת ממונו הוא עיקר ביתו ורק שכל שיהא פתח נוסף ואי אפשר לתלות מחמת ביתו הוא בכלל לישנא דהרמב״ם שיהא כל בית ובית מדליק זאת אומרת שלא ביאר שכל גברא וגברא בביתו מדליק אלא שכל בית ובית והיינו חיוב רובץ על גוף הבית ולא רק על הגברא עצמו

וממילא כל שיש לו בית אפי' שממונו מדליק אינו נפטר מחיוב הדלקה רק שקיום המצווה מתבצע בממונו משא"כ הדלקה דתליא בבית חל אפי' משום חשדא.

אלא שלענ"ד עדיין יש לעמוד ולנסות למצות את דין אכסנאי דלא ברירא מילתא טענתי דעי' לרבנו העיטור ע"ה (עשרת הדברות חנוכה קטז ע"ג) אמר ר"ז מריש הוה משתתפנא... שמע מינה אנשים הרבה בחצר א' משתתפין בשמן יוצאין כלן בנר א' והכין שדרו ממתיבתא אבל להידור מצוה נר לכל א' וא' על פתח ביתם ואי פתח חד בבא לנפשיה מחייב לאדלוקי משום חשדא.

ומקור הדברים לענ"ד הוא מדברות רבותינו הגאונים (שערי תשובה סי' רל"ד תש' לרב האי גאון) שאלתם הרבה בנ"א הדרים בחצר אחד חייב כאו"א בנ"ח או משתתפים כולם בנר אחד שורת הדין אם משתתפים כולם בשמן יוצאים כולם בנר אחד אבל מי שרצה לחבב ולהדר את המצוות כאו"א מדליק לעצמו דת"ר מצוות נר איש וביתו ומהדרין נר לכל אחד ואחד, וכ"כ הטור (סי' תרע"ז) בשם רבנו שר שלום ועי' לרבנו הב"ח ע"ה (שם סק"ד) שכתב דזה לשיטת התוס' שמניחים את החנוכיה בפתח החצר. [לענ"ד מהאי לישנא יש להוכיח שאדם ששכח לברך והדליק את נר החיוב ונותר נרות מהדרין ודאי שיש לו לברך שבכלל תקנת הברכה הוא המהדרין שהרי מהכא מבואר שאף שיכל לצאת ע"י שמשתתף ולהפסיד הברכה מ"מ אם רצה להיות מהדר עושה זה בברכה וק"ל].

וכן תמצא ג"כ לרבנו הכל-בו (סי' מ"ד) ואנשים הרבה הדרים בחצר משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד והוא שלא פתחו פתח לנפשם כמשפט אכסנאי וכ"כ הרמב"ם ז"ל דאכסנאי אתא לאשמועי' דהוה אמינא נ"ח חובת תרעא הוא כמו מזוזה כיון שאמר שמצוה להניחה על פתח ביתו ואמר שמי שי"ל פתח יהיה חייב ומי שאין לו יפטר קמ"ל דחייב ול"ד למזוזה דמזוזה אפי' י"ל פתחים הרבה כולן חייבין ונ"ח בחד מינייהו סגי.

ועי' לרבנו הריטב"א (כג. ד"ה הא דאמר) חצר גדולה שדרים בה בעלי בתים הרבה כל אחד בחדרו או בעלייתו היה נראה כי די לכל בני החצר שידליקו נר אחד חנוכה בפתח החצר כדי לעשות היכרא לרשות הרבים וישתתפו כולם בו אבל י"א דכיון דאמרי' מצות חנוכה נר איש וביתו מדליק כל אחד מהם בביתו וא"צ להדלקה בחוץ כלום דהוה ליה כמי שדר בעליה שאינה יוצאה לחוץ שמניחה שם וחשדא ליכא דהא ידעי בני מתא דכל חד וחד דייר לנפשיה ומדליק לנפשיה וכן נהגו בכל הארצות האלו.

עוד חזיתי לרבנו השבולי הלקט (סי׳ קפ״ה) מצאתי בשם רבנו שלמה זצ״ל שני בעלי בתים היו בבית אחד והצריכם רבנו ר״ד הלוי זצ״ל להדליק ב׳ נרות זה בפתח זה וזה בפתח זה אבל שאר רבותינו אומרים א״צ בבית אחד אלא להשתתף יחד, ועי׳ לר״י עניו (תניא רבתי סי׳ ל״ה מוה״ק עמ׳ קל״ה-קל״ו) אנשים הדרים בחצר אחד... כ״כ בעל הדברות אבל בשם רבינו שלמה ז״ל מצאתי שני בעלי בתים היו בבית אחד והצריכם רבינו דוד הלוי ז״ל ב׳ נרות זה בפתח זה וזה בפתח זה אבל שאר רבותינו ז״ל אומרים א״צ בבית אחד אלא להשתתף יחד [ומקורו בספר הפרדס לרש״י (עמ׳ רמ״ה, וע״ע תש׳ רש״י מכון אבוקה ח״א סי׳ מ״ח) ועי׳ למהר״י זיין ע״ה (שערי ישועה שער ז׳ סי׳ ד׳) מה שעמד על השינוי בלשון בין חצר של העיטור לבית של הר״ש, עוד בנוסף מכל הנ״ל יש לתמוה במקצת על ד״ק של הברכת יוסף (ידיד ח״ג אות ג׳ סי׳ י״ב עמ׳ ע״ו-ע״ח) שכתב שדברי הארחות חיים יחידאה ועל כן דחאם למול הפרי חדש ומהכא מבואר שאינו יחידאה אלא מחלוקת ראשונים עוד בנוסף חזי׳ למהר״י זיין והבית אב שדנו בהם טובא ולא דחו דהם יחידאה וצ״ב?].

והשתא לענ״ד נראה עולה כל המחלוקת בינייהו ממה נפשך האם מעיקר הדין בחצר אחד שגרים כמה וכמה משפחות יוצאים מעיקר הדין כאכסנאי והיינו השתתפות בפריטי או דילמא כיוון שלכל אחד בית משלו אינו בכלל גדר אכסנאי ואין החצר משווה להו שם בית אחד מ״מ ממה נפשך עכ״פ שמעי׳ שודאי בין אי נימא דבית מחייב ובין אי נימא שמהדרין הבית יוצר חיוב ויש חיוב הרובץ על כל בית ובית כמבואר בלשון השערי תשובה והכל-בו והריטב״א [רק שמהות הדברים אי הוה מחלוקת או דילמא כולהו יודו ודו״ק ועי׳ מהר״י זיין (שם) בית אב (מהדו״ק סי׳ ק׳ אות ב׳) ולהורות נתן (חי״ב סי׳ נ״ב)] וא״כ ממה נפשך שפיר חזי׳ שיש חיוב הרובץ על הבית אי מצד מהדרין או מצד עיקר הדין ואין וממילא לענ״ד יוצא ביתר מזה שאפי׳ במקום שי״ל שיצא ידי חובה מחמת הדלקה אם רוצה להדליק בעצמו הרי יכול להדליק אלא שעכ״פ עדיין יש לחלק שיש לומר שכל מה שיכול להדליק כיוון שבעצמו לא בירך אבל אם בירך אין הכי נמי שלא שייך לחייבו להדליק וכדין אכסנאי שהחסרון בו הוא מצד הדלקה.

עוד לענ״ד יש להוסיף עיון במקצת בהמשך דברי הסוגיא והוא ספק דילן דאי נימא כמבואר עד השתא שהחיוב רובץ על החפצא הכיצד ניישב את דברי הגמ׳ (שבת שם) א״ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך א״ר יהודה יום ראשון הרואה מברך שתים ומדליק

מברך שלש מכאן ואילך מדליק מברך שתים ורואה מברך אחת מאי ממעט (רש"י-המדליק בשאר ימים איזו מן השלש ממעט) ממעט זמן ונימעוט נס נס כל יומי איתיה. רש"י ע"ה (ד"ה כל יומי) שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו.

והשתא יש לעי' מה הוה אמינא של המקשן איזה ברכה ממעט וכי אמאי נתיר לברך שהחיינו יותר מפעם אחת ואיזה מועד או יו"ט מצינו שיש לברך יותר מפעם אחת? ואולי יש לומר דהוי כעין מצווה מחודשת וכעין הדין של שהחיינו ועל זה קמ"ל שלא שייך לומר שכל החנוכה יום אחד הוא חשיב וכל הדלקה היא פרסום של הנס ולא של מהות הזמן וממילא לא שייך לברך אלא פעם אחת ועי' לרבנו הריטב"א ע"ה (ד"ה נס) זמן כולהון כחד יומא נינהו פי' שכולם כמו מצוה אחת [וע"ע ב"ח (סי' תרע"ו סק"א) וחתנו הט"ז (שם סק"א) ראש יוסף (שם ד"ה נס כל יומא) מאמ"ר (שם סק"ג) חת"ס (שם ד"ה המדליק) שבת של מי (שם ד"ה אר"ח) והגר"ש גנצפריד ע"ה (פני שלמה ע"ד רש"י שם)].

והשתא לפי דבריהם יש לענ"ד נפקא מינה שהרי אליבא דהרש"י יוצא שהברכה קאי על היום ולא על עצם החיוב וממילא כל שהדליק או ראה סגי לברך ואליבא דהריטב"א חזי' שעצם ההדלקה היא המצווה ועליה קאי הברכה ועל כן כתב שכיוון שכל ימי ההדלקה חשיב מצווה אחת יש לברך רק פעם אחת ויש לעי' לדידהו מאי שנא מספירת העומר אף התם למאן דאמר מצווה אחת וי"ל דהיא הנותנת דהתם שאני כיוון שכל לילה הברכה היא בפני עצמו כיוון שיש חידוש בספירה ואילו הכא מעיקר הדין אין על החידוש וכלפי ההידור אין לברך אלא להדליק ולא שהחיינו ואתי שפיר אלא שעכ"פ לענ"ד נראה יוצא שאם הדליק בחנוכיה אשר אין בה מצווה שיוצא בה ידי חובה כגון בית כנסת אין הכי נמי שלא יצא ידי הברכה שהרי כל ימי ההדלקה חשיב מצווה אחת והשתא לא קיים וצ"ב? אלא שיד הדוחה נטויה דכוונת הקודש דרבנו הריטב"א ע"ה אינה בשונה מרש"י אלא ביאור הכוונה דהא דאמרי' זמנה הגיעה היינו שכיוון שכל המצווה של ההדלקה של ח' ימי החנוכה מצווה אחת אין הכי נמי שרגע שהגיע חשיב תחילת המצווה ואתי שפיר תרוייהו וודאי שלא יהא נפקא מינה הנ"ל וק"ל.

עוד עי' לרבנו הרא"ה ע"ה (חי' הר"ן מיוחס ד"ה רב נחמן) שבדין הרואה כתב שאם היה בעת ההדלקה ושמע מהמברך לא יצא ידי חובה ועל כן כאשר יוצא לו לראות יש לו לברך והשתא יש לעי' לדידהו מה הדין אדם אשר הדליק בבית הכנסת הרי לא יצא ידי חובה אלא שהוא הדליק והוא בירך וא"כ האם דמי לשמע כיוון שלא יצא

או דילמא כיוון שהדליק אלים טפי וצ״ב?

וכעין זה יש להסתפק בד״ק של רבנו המאירי ע״ה (ד״ה המדליק) אם לא בירך עדיין בביתו אם אינו עתיד לברך כגון בן בבית אביו או אורח בבית אושפיזו מברך ואם עתיד לברך עדיין א״צ לברך בראייתו עכשיו ומ״מ מי שלא בירך ואינו עתיד לברך אלא שמדליקין עליו בתוך ביתו יש פוטרין אותו מלברך ולא יראה לי כן.

ולענ״ד על כל הנ״ל יש להוסיף לדברי האו״ז ע״ה (חנוכה סי׳ שכ״ה) הרואה כשבירך כשיבוא לביתו להדליק לאח״כ מברך להדליק ותו לא שהרי כבר בירך כשראה.

והשתא יש לעי׳ האם ההדלקה גורמת לפטור את האדם או דילמא המציאות שהוא יוצא ידי חובה בהדלקה דריהטת הדברים דתלות הברכה תליא בכח ההדלקה ורק הספק אשר נופל אם תליא ג״כ במהות לצאת ידי חובה שהרי חזי׳ שכל הדיון סביב לא הדליק בפועל אבל כל שהדליק בפועל ממה נפשך יצא ידי חובת הברכות ואין לו לברך על ברכת הראיה וכמבואר בדברי האו״ז ע״ה, וממילא יוצא שאין דין הברכות תליא בלצאת ידי חובה אלא תליא במעשה פיזי שלו וכל שיש לו מעשה פיזי אין נפקא מינה יצא או לא ומאידך כל שאין לו מעשה פיזי רק אז אנו דנים אם יצא או לא והשתא לפי זה יוצא שאדם אשר הדליק בבית הכנסת ממה נפשך לא שייך לברך שהחיינו או על הניסים שהרי כלפי הני יצא ידי חובה אלא דמאידך הרי גם כלפי להדליק רק שיש לחלק שכלפי הני שעשה ניסים ושהחיינו תליא במהות הלילה ולא במהות מעשה המצווה שהרי שהחיינו ועל הניסים התבאר לעיל שתלויות בהודאה וכל שהודה סגי אבל להדליק תליא בהדלקה בפועל ועל כן כל שמדליק בפועל לא שייך לדון כלל ועיקר בלא לברך שהרי לא שייך ביה והיינו שדווקא להדליק תליא בקיום המצווה וכל שמחוייב במצווה היינו בית דיליה יש לו לברך אבל שהחיינו או שעשה ניסים דתליא בהודאה דיליה ואין תליא בחיוב המצווה אין הכי נמי שכל שלא קיים אפי׳ הוציאו אותו ידי חובה יש לו להודות וק״ל.

והכרח הדברים לענ״ד הם משנתו הטהורה של רבנו המאירי ע״ה (שם ד״ה מי שאין לו) מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה ראשונה ושעשה נסים בכל הלילות והדברים נראין... והיינו כמשנ״ת לעיל שיש ב׳ חיובים בהדלקת נר חנוכה חיוב גברא וחיוב ממון או חפצא והיינו חיוב הרובץ על ביתו של האדם וזה תליא בהדלקה בביתו וחיוב הרובץ על האדם עצמו והיא ברכת ההודאה והשבח [וע״ע לרבנו המאמ״ר (סי׳ תרע״ו

סק"ג)], ועל כן אדם שאין לו אפשרות אין הכי נמי דהוי בכלל חיוב הברכה שהרי נתבאר בגמ' שהתקון חכמים לברך בכל יום ויום על מהות הנס רק שהחילו על נר וממילא כל שאין נר אין הכי נמי דהוי בכלל הא דאיתא עירובין (מ:) זמן אומרו אפי' בשוק [כמובן שאין להקשות ממגילה דחזי' דיון ברבותינו האחרונים אם מברך כאשר אין לו מגילה דהתם תליא בב' תי' הגמ' האם משום מגילה זו הלל או דילמא אכתי עבדי אחשוורוש ותרוייהו לא שייכי בנידון דידן ואף ביה הרי לטעם מגילה הלל הרי יש לו לברך בליכא מגילה והכא נמי ורק לטעם אכתי ועי' לרבנו המאירי גופיה (מגילה טו.) וג"ע החיד"א ע"ה (ברכ"י סי' תרצ"ג סק"ד)].

ואחר כל הנ"ל לענ"ד יש להוסיף וללמוד החלוקה בין הגברא לחפצא כמו שביארנו שחיוב החפצא הוא רק לעניין ההדלקה אבל חיוב הגברא הוא לעניין ההודאה מדברי הב"י ע"ה (סי' תרע"ו מחודש ס"ג) מצאתי כתוב בתשובה אשכנזית הרואה שבירך זמן בליל ראשון ולא הדליק ובליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך זמן דקי"ל זמן אומרו אפילו בשוק וא"צ לחזור ולאמרו על הכוס וכ"פ בשולחנו הטהור (שם ס"ג) ולענ"ד כהבנתי ביאר ג"כ רבנו הגר"א שע"ד השו"ע בסוגיא הנ"ל הזכיר סוגיא דעירובין (מ:) ומבואר כמש"כ בעניותינו וכן מצאתי להדיא דיליף מהכא רבנו משולם ראטה (קול מבשר ח"א סי' כ"א אות ד') ומהר"א בקשי דורון ע"ה (בנין אב ח"א סי' כ"ח) ע"ש וע"ע לרבנו מהר"א כהן (שיורי טהרה מע' ח' אות ג') שכתב כדבר פשוט הדין של על הניסים ושהחיינו בכלל סוגיא דעירובין ע"ש. [ועי' לקמן מה שהזכרתי משנתו הטהורה של פאר דורינו הגרע"י ע"ה (יבי"א ח"ו או"ח סי' מ"ב אות ב') מה שביאר וע"ש מש"כ לדחות אחהמ"ר מכב"ק תורתו הטהורה וכד"ק מצאתי שכתבו שאין להכריח לבאר כן מהר"א הורוויץ (קנין תורה ח"ד סי' פ"ג) והגר"ש מזרחי (דברי שלום ח"ה סי' פ"א) וע"ע שד"ח (מע' חנוכה אות ט' סק"ג) בשם מהר"ש הכהן ע"ה].

ולענ"ד הכרח לביאור הנ"ל בדברי מהר"ם מרוטנבורג [ומינה לדחות טענת המבארים בעניין אחר] הם דברי השבולי הלקט ע"ה (סי' קפ"ו) עוד מצאתי בתשובות הגאונים אני יקר יש לי לשאול שאילה זו מי שבא בדרך או בספינה ולא הדליק בלילה הראשון אם מברך אחרי כן שהחיינו אם לאו מי אמרי' כיון דלא בריך בלילה קמא הדר בעי ברוכי כדאמרי' לגבי יו"ט זמן אומרו אפי' בשוק ואפי' כל שבעה או דילמא כיון דלא בריך בזמנו בליליא קמא לא ליבריך כלל משום שאמרו חכמים המדליק בליל ראשון מברך ג' והרואה מברך ב' עכ"ד ורבינו ישעיה זצ"ל כתב שאין להסתפק בדבר דודאי חייב לברך שהרי על המצוה הבאה לו

לאדם משנה לשנה חייב לברך וכיון שלא בירך עליה בזמנה מברך עליה כל זמן שתגיע לידו והכי אמרי׳ בפ׳ בכל מערבין ה״נ מסתבר דאי סלקא דעתא זמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליומא אחרינא ולא אמרי׳ כיון שלא בירך בזמנו הפסיד הברכה.

והשתא חזי׳ להדיא שנית את הדימוי לעניין ברכת הזמן של שוק אומרו אפי׳ ביו״ט ואפי׳ כל שבעה ומה שהמשיך להזכיר שהיא ברכה על ההדלקה זה פשוט שהרי כיוון שאפשר לו אבל אין הכי נמי אם אי אפשר לו פשוט שיכול לברך כדין זמן שהרי אל״כ מהי דימוי לזמן הרי י״ל ללמוד מהא דאיתא בגמ׳ (שבת כג) וכדביארנו לעיל וכ״כ להדיא מרן הב״י ע״ה (סי׳ תער״ב מחודש ס״א אות א׳, ס״ב) שכל דברי החידוש הכא שודאי יכול להמשיך ולברך בשאר ימים ולא נדחה לגמרי מברכת שהחיינו והשווה לדברי השבלק״ט הנ״ל דברי כמה וכמה מרבותינו הראשונים ע״ש וע״ע (טוב״י סי׳ תרע״ו מחודש ס״א) בשם הרא״ש ופסק מרן (שם ס״א). [ומינה יש לשדות נרגא בביאורו של היצחק ירנן שליט״א (ח״ה סי׳ מ״ה אות ד׳) וכן מצאתי להדיא שביאר בכוונת השבלק״ט רש״י ועוד רבנו הגר״ש מזרחי ע״ה (דברי שלום ח״ה סי׳ ע״ט) אלא שממש״כ (שם סי׳ פ״א) מבואר דלא כן אלא דמבאר כוונת השבלק״ט כיצי״ר וסתירת הדברים צ״ב?].

והשתא יש לעי׳ דאי נימא שחיוב רובץ על הבית אין הכי נמי שלא היה נפטר ואמאי אמרי׳ זמן אומרו אפי׳ באמצע השוק ועל כרחך שאין החיוב רובץ על ההדלקה או על הבית אלא החיוב נובע מחמת האדם שהוא מחוייב להודות ולשבח על מהותו של היום וממילא ברגע שבירך אפי׳ מברכת הראיה ובעצמו לא קיים מצוות הדלקה אין הכי נמי שאפי׳ שמקיים את מצוות ההדלקה שפיר מחוייב לברך על ההדלקה ולא על השבח שבזה נפטר בלא תלות לחיוב הרובץ וק״ל [ומהנ״ל יש לשדות נרגא בד״ק של רבנו היעב״ץ ע״ה (מו״ק סי׳ תרע״ו ע״ד התש׳ אשכנזית) שכתב לחלק בין זמן דיו״ט לזמן דחנוכה כיוון שלא יוצא ידי חובה בראיה ומהכא מבואר שיש ב׳ חילוקים וממילא חיוב הגברא הוא בעצם השבח וכמו שהבאנו להדיא מהמאירי והוא תנא דמסייע לתש׳ אשכנזית וד״ב].

אלא שאולי יש להקשות על כל הנ״ל ממה דחזיתי למאירי עצמו (מגילה ד. ד״ה חייב) חייב אדם לקרות את המגילה בלילה שמחרתו יום פורים ולשנותה פעם אחרת ביום מחרתו אלא שמ״מ עיקר הקריאה היא אותה של יום ומתוך כך אנו נוהגין לברך שהחיינו אף בקריאה של יום ואין אנו פוטרין עצמנו בשל לילה כשאר יו״ט וגדולי המחברים כתבו שאין אומרין אותו אלא בלילה

ואין הדברים נראין יש שמגלגל חיוב זמן ביום מצד אחר והוא מפני יו"ט שלא נאמר בלילה אלא על המגלה משא"כ בשאר יו"ט שאף אותו של לילה הוא לזכר יו"ט ולא לדבר אחר ואע"פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היו"ט ואעפ"כ זמן של לילה עולה לכל הדין נותן כן מאחר שאף הלילה יו"ט הוא משא"כ מיהא בשמחת פורים שהרי סע' פורים שאכלה בלילה לא יצא י"ח מ"מ אין דבריהם כלום שכל שאין שם כוס לקדוש אין בו זמן ואל תשיבני מיום הכפורים שקדושתו יתירה ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתייה שבו והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגלה מן הטעם שכתבנו ר"ל שעיקר זמנה ביום.

והשתא יש לעי' דמריהטת ד"ק יוצא דהדר ביה מהטענה הנ"ל שכתב במסכת שבת ולענ"ד נראה לדחות בתרתי א. יש לחלק בין השוואים והיינו המעיין נכוחה בלה"ק דרבנו המאירי שבת יראה שכתב ג' חילוקים והזכיר ג"כ סוגיא של הרואה וסיים מי שאין לו אפשרות לראות ולא הדליקו עליו והשתא יש לעי' מה יעשה והכיצד נימא שדמי ליש לו אפשרות להדליק או לראות אתמהה ודמי למה שכתבו רבותינו הראשונים באדם אשר נמצא ואין לו למי לפרסם וכי מי פטרו מהחיוב של עצמו והכא נמי כיוון שיש לו להודות ולשבח וכיוון שאי אפשר להשיג הדרי' לעיקר הדין שזמן מברך אף בשוק וכדברי הגמ' עירובין וממילא לא תיקשי אהדדי וז"ב.

ב. הרי כתב לחלק בין פורים דאיכא תרתי חיוב קריאת מגילה בלילה הגורר אחריו שהחיינו וחיוב שאר המצוות והיינו דאיכא מצד מצוות אשר לא שייכות אלא ביום ומצד מהות היום משא"כ חנוכה אשר מצוותה וזמנה הוא בלילה וממילא אי אפשר לחלק בין שניהם והשתא הדרא קושיא לדוכתא והכיצד פסק במסכת שבת שבאי אפשר עוד בנוסף הרי הכא העיקר חסר מהספר דנקט דהדלקה דחנוכה רק עליה מברך ואמאי לא הזכיר הרואה שהוא דינא דגמ' וודאי אף ודאי לא יחלוק על דינא דגמ' ועל כרחך כמו שכתבנו דקמיירי באופן הלכתחי' שהוא הדלקה והיינו הדימוי המציאותי ז"א שהצריכו לכתחי' שאדם הבא לברך שהחיינו שיהא על מעשה [עי' באריכות לרבנו הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא כ"ו) בדין הנ"ל] אבל כאשר אי אפשר עומד בשוק ועל זה קאי וממילא אתי שפיר ג"כ מה דנקט לעניין כיפור שהאיסור הוי מעשה והיינו שמונע עצמו וממילא אין לדייק בד"ק שהרי לא הזכיר ראיה וזה ודאי דינא דגמ' והיינו דקאמר לעניין חיוב המעשה אבל באי אפשר מעשה הדרי' לדינא דגמ' עירובין דזמן מברך אפי' בשוק והיינו אפשר יברך על ראיה ובאי אפשר כלל יש כפשט דינא דגמ' שמברך אפי' בשוק ולא סתרי כלל וד"ב.

ומהנ"ל לענ"ד יש לשדות נרגא בד"ק של רבנו הגרע"י (יחו"ד ח"ב סי' ע"ז) והמגיהים משנ"ב (איש מצליח סי' תרע"ו על שעה"צ סק"ג הע' 9) דנקטי דדברי המאירי סתרי ולענ"ד לא שידדו עמקים ואזלי בתר שיפולי גלימתו הטהורה של פאר דורינו הגרע"י ע"ה.

ובאמת שכדבריי מצאתי שקדמוני בביאור שאין סתירה במשנתו הטהורה של רבנו המאירי ע"ה והוא רבנו מהר"א בקשי דורון ע"ה (בנין אב ח"א סי' כ"ח) שאף שבתחילה כתב שדבריו סותרים בסוד"ק בתשובה הביא דברי השאלתות (שאילתא כ"ו) וביאר בד"ק שחיוב הברכה הוא חיוב הודאה על הנס בזמן הנס וזמן החיוב הוא בהדלקה או בקריאת מגילה אבל עצם הברכה אינה ברכה על מצוות ההדלקה אלא הודאה על הנס והביא ראיה לדברים הנ"ל מדברי הטוא"ח (סי' תע"ג) והבי"י הוסיף על זה מקור מהרוקח והביא ביאור הפרישה ודברי היעב"ץ במו"ק ועל פי זה נחית לבאר כוונת המאירי שכאשר אין לו כלל איך לקיים [הדלקה או ראיה] חייב עכ"פ לפרסם הנס ולהודות בברכה מדין ברכה על הנס ע"ש וכוונת הקודש שדברי המאירי במגילה באפשר ובשבת באי אפשר וכמש"כ בעניותינו ושישו בני מעיי שישו.

אלא שאולי עדיין יש לעי' אליבא דמשנתו הטהורה של פאר דורינו הגרע"י ע"ה (יבי"א חאו"ח ח"ו סי' מ"ב אות א'-ב') אשר הזכיר דברי הירושלמי (פסחים פ"י ה"ה) אין אומרים זמן אלא בג' רגלים בלבד א"ר מנא מתניתא אמרה כן... תני כל שכתוב מקרא קודש צריך להזכיר בו זמן ודייק בזה הגרע"י דווקא הני שייך אפי' בשוק הא שאר זמנים שאין כתוב אין לברך אלא בשעת המעשה כגון הדלקה או ראיית נר וכן קריאת מגילה אלא שיש לדחות ע"פ דברי הגמ' עירובין שכל הספק אם חובה אבל רשות פשוט והביא דברי הר"י בן מיגאש שחובת שהחיינו דאורייתא פוטר דאורייתא אבל לא דרבנן וביאר שהחיינו בכיפור ור"ה דרבנן י"ל חנוכה ופורים לא תקינו רבנן לומר זמן על עצם היום כיוון שאינם בכלל מקרא קדש ואינם אלא מדרבנן והביא לזה ראיה מדברי המאירי (מגילה) והקשה מהמאירי (שבת) אלא שהעיקר כמש"כ במגילה דספק ברכות להקל והביא דברי מהר"ם אשר הוזכרו ביתה יוסף (תש' אשכנזית סי' תרע"ו) וכתב דלאו דווקא והביא מחלוקת האחרונים באריכות אי אמרי' בחנוכה או פורים מברך בשוק והסתמך על דברי הירושלמי והכרעת האחרונים סב"ל [וע"ע שלחן מלכים (בויאנו סי' תרצ"ה סקי"ג) ותפלה לדוד (עמאר משפט ברכות המגילה אות א' מהדו"ח עמ' רצ"ג-רצ"ד)].

ולענ"ד אם לדין יש תשובה ואחהמ"ר מכב"ק תורתו הטהורה של הגרע"י ע"ה הרי עצם הדברים מהירושלמי תמוה טובא שהרי היא גופא דברי הגמ' בעירובין בשם רב ושמואל אין אומר זמן אלא בג' רגלים ומבואר שהוא כדברי הירושלמי והשתא מה שהוסיף הירושלמי תני כל שהוא מקראי קודש יש ליישבו לנכון כמש"כ הגרע"י גופיה לחלק בין חובה לרשות והיינו דרבנן לדאורייתא וכ"כ הרוקח (סי' שע"א) והוסיף ג"כ להדיא דהא דאמרי' בגמ' דווקא רגלים דבהם נאמר מקרא קודש וכעין שחתמינן בברכה בתפילה בר"ה והיינו מדרבנן מ"מ הרי המשך סוגיית הגמ' עירובין מקשה לעניין כיפור ניחא ר"ה ועצרת אפשר בכוס הא כיפור אי אפשר ואפ"ה מסיימת הגמ' ר"ה וכיפור מברכים והשתא צ"ב ראשית הכיצד מקשה הגמ' בהשוואה של ר"ה ועצרת הרי דינם שונה דרבנן ודאורייתא עוד בנוסף הכיצד מיישבים כיפור הרי אין לו שייכות לכוס ומוכח דכל דאפשר תקינו להו וכל שאי אפשר זמן אומרו בשוק והיא מסקנת הגמ' והשתא המעיין נכוחה בלה"ק דהמאירי שבת הא דאפשר ואתי שפיר מה שנקט החסרון במגילה כאשר הזכיר רק הדלקה וממילא אין כלל ראיה והשתא נמשיך ונדון בד"ק של התשובה אשכנזית מהו הדימוי לא גרע מי שבירך בשוק למי שבירך בראיה הרי כיוון שראיה או הדלקה שם מעשה להם אין הכי נמי דאתי שפיר אבל מברך בשוק הכיצד ועל כרחך הא דאפשר הא דלא אפשר והיא גופא נידון מהר"ם ע"ה וממילא אף שמצינו ברבותינו האחרונים מחלוקת מ"מ ודאי יש לנו להניח ראשנו תחת כפות ידיהם של רבותינו הראשונים ויתרה מזו אפושי פלוגתא לא מפשינן וכן לא בכדי לעשות סתירה וכל שכן כאשר אפשר ליישב בקל מחמת חסרון בלשון וכן בעניין והרי עדיף לן דוחק הלשון על פני דוחק העניין וכל שכן לעשות סתירה בדליתא [ומביאור כוונת הגמ' עירובין הכא יש ממילא ג"כ לדחות ראיית הגר"מ פיינשטיין (אג"מ ח"ה או"ח סי' מ"ג אות ב') שדחה דברי המאירי והמשנ"ב ולענ"ד אחהמ"ר העיקר כוותייהו ודלא כגרמ"פ וודאי הני א"צ לדידי או לדכוותיה].

ואמרתי אצא ואחפש לטענה הנ"ל ובאמת שכן מצאתי להדיא לרבו של הרוקח (ערכי תנאים ואמוראים כרך ב' עמ' תק"ב) כמו שבשאר יו"ט פסקינן כרב נחמן דאמר זמן אומרו אפילו בשוק הכי נמי גבי נר חנוכה דה"ג א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק... ורב ירמיה בר אבא דידיה אמר הרואה... ואע"פ שאנו מברכין על קריאת הלל או לגמור הלל אין מברכין על קריאתו שהחיינו שאין לברך שהחיינו אלא על גוף המצוה שהיא באה מחמת זמן...

ובנוסף על הנ״ל כתבו ג״כ רבנו הרשב״ץ (עי׳ יבי״א ח״ו סי׳ מ״ב) לעניין פורים שמברך על מהות היום וכ״כ הנימוק״י ע״ה (חזו״ע חנוכה עמ׳ נ״ד) והשתא אמאי נדחה כל הנ״ל מפני דברי אחרונים או נפרש מחלוקת בכדי והבן [ומינה יש לדחות ד״ק של רבנו הגר״מ פיינשטיין ע״ה (אג״מ ח״ה או״ח סי׳ כ׳ אות ב׳) ואזיל לשיטתיה שלא שייך זמן בשוק בחנוכה או פורים וע״ע מה שהזכרנו לקמן ד״ק ומש״כ לדחות בעניותינו].

אלא שאולי יש לעי׳ לפי מה שכתבו התוס׳ ע״ה (סוכה מו. ד״ה הרואה) בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נ״ח משום חביבות הנס וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך.

והשתא יש לעי׳ בכוונת הקודש חזי׳ דאיכא ב׳ טעמים א. תקנת ברכת ראיה משום חביבות הנס, ב. בני אדם שאין להם בית הכיצד יקיימו המצווה ועל כן תקון להו, וביארו שעיקר הטעם הוא משום חביבות אלא שהוסיף שיש לפרש דאין שייך לתקן ברכה מחודשת כביכול בדבר השייך בעשיה והיינו להבדיל ממעשה סוכה או לולב וכדו׳ דתליא בנענוע אבל בעצם הישיבה אין ברכה על המעשה ועל כן אין לתקן ברכה אחריני משא״כ חנוכה שמברכים על הנס דאינו תליא במעשה והשתא לפי זה לענ״ד יש לעי׳ שהרי אי נימא לפי טעם בתרא דתקון משום אין לו בית אין הכי נמי דהאי תיקון תליא במציאות אשר יש לו אפשרות להדליק וכדמצינו כאשר אין לו אפשרות להדליק או לפרסם עדיין חיוב רובץ ואין הכי נמי דה״ה לנידון דידן [ואתי שפיר ג״כ מה שביארנו אליבא דהר״ן לעניין חיוב גברא] אלא שאליבא דטעם חביבות הנס הרי כל שאין רואה חסר בחביבות הנס אלא דלענ״ד זה אינו כיוון שכל מהות הברכה היא על חביבות הנס אין הכי נמי שעצם החביבות אפי׳ בלא ראיה יש לו לברך ועל כן לענ״ד פשוט וברור שאין הכרח מהנ״ל לדחות מה שהזכרנו לעיל וע״ע לגר״מ פיינשטיין ע״ה (אג״מ חאו״ח ח״א סי׳ ק״צ) ולגר״י ברדא שליט״א (יצחק ירנן ח״ה סי׳ מ״ה).

ומהנ״ל לענ״ד יש להוסיף ג״כ לשדות נרגא במה דכתב רבנו הפר״ח ע״ה (סי׳ תרע״ו על ס״א) שהחיינו נתקן על הדלקה או ראיה ולא דמי להא דעירובין דשאני זמן על הרגל ולענ״ד אחהמ״ר בד״ק אינני יכול להעמיס הכוונה כדכתבינא לעיל בדברי המאירי מ״מ כיוון דחזי׳ להדיא בד״ק של רבנו המאירי שדימה הסוגיות של זמן דיו״ט לזמן דחנוכה [רק שהחילוק יו״ט כוס קידוש חנוכה הדלקה והיינו קאי על עצם המעשה וכמו שביארנו לעיל] י״ל

לומר דאילו היה רואה ודאי הדר ביה וכמש"כ הרמ"א ע"ה (חו"מ סי' כ"ה ס"ב) [וע"ע לרבנו הגר"מ פיינשטיין ע"ה (אג"מ חאו"ח ח"א סי' ק"צ עמ' שכ"ט, ח"ה או"ח סי' מ"ג אות ב') מה שכתב שודאי מדינא דגמ' אין לברך אלא רואה או מדליק אלא שהביא דברי המאירי הנ"ל והביא דברי הברכ"י שאין לברך אלא על מעשה וכתב שכן מבואר עיקר דינא דגמ' ולענ"ד אחהמ"ר צ"ב דאילולא היה רואה מה שכתב להדיא שגם המאירי ביאר שיש לברך אלא שחילק בין האופנים ממילא אין הכרח לדיוקו עוד בנוסף הרי המעיין נכוחה במאירי מגילה ויקיש למאירי שבת וכמו שביארנו יראה שקושיא מעיקרא ליתא וכש"כ לפי מה שביארנו בעניותינו להוכיח באין לו להיכן לפרסם דאיכא עכ"פ עדיין חיוב דיליה והכיצד יפרנס זה ויפקיע חיוב הברכות מאדם אשר אי אפשר הרי עדיין חיובא דיומא רובץ עליו ומנ"ל לפוטרו אתמהה ועל כן ודאי טוב לנו ציפורנן של ראשונים וד"ב ומינה ג"כ תשובה מוצאת למהר"א הורוויץ (קנין תורה ח"ד סי' פ"ג)].

ומינה ג"כ יש להוסיף לדחות ספקו של רבנו המשנ"ב ע"ה בחיבורו שער הציון (סי' תרע"ו סק"ג) שנשאר בצ"ע על דברי המאירי הנ"ל ואחהמ"ר לפי מה שביארנו את החילוק בין גברא לחפצא וכן את טעם הדימוי לסוגיא של עירובין אתי שפיר שודאי יש לברך וד"ב [וע"ע לגרע"י ע"ה (יבי"א שם אות ב') מה שכתב ע"ד המשנ"ב הנ"ל].

והשתא אחר כל זה לענ"ד יוצא פשוט וברור שרווק או גרוש או כל אדם אשר יש לו בית וגר בבית לבד והדליק בבית הכנסת קודם שהדליק בביתו פשוט וברור שאין לו לברך בביתו אלא ברכת להדליק בלבד והיינו אם הדליק ביום הראשון בבית הכנסת יצא ידי חובת שבח והודאה של שעשה ניסים ושהחיינו וכאשר יגיע לביתו כיוון שאין אחריני בבית ממילא קיים השבח והקילוס ואין מוציא מי שלא קיים ונותר לברך רק על חיוב הרובץ על הבית שהרי בהדלקת החנוכיה בבית הכנסת לא יצא ידי חובת הדלקה ועל כן יברך להדליק ותו לא [על כל פנים יש לעי' בסטודנט וכדו' אשר גרים בכעין בית המושכר ופתוח לכמה יחידות דאם יש לכל יחידה פתח של עצמה אין הכי נמי שלכולי עלמא מברך ואם יש פתח אחד נכנס למחלוקת הנ"ל אלא דעכ"פ עי' מהר"י זיין בית אב וברכת יוסף ידיד (הוזכרו לעיל) שכתבו כמה טעמי תריצי שיש לו לברך אפי' בפתח אחד ע"ש וע"ע לרבנו הגר"מ לוי ע"ה (תפילה למשה ח"ב סי' מ"ו)].

ולענ"ד מהנ"ל אין הכי נמי שיהא לעי' לעניין הדליק בביתו ובא להדליק בבית הכנסת כגון ערב שב"ק הכיצד ינהג לעניין הברכות ויש לומר דשאני הדלקה בבית הכנסת דמעיקרא תקון על דעת לברך כל הברכות

הנצרכות ואף שמעיקר הדין יצא ידי חובת הדלקה והודאה ושבח מ״מ כיוון שמהות ההדלקה היא בשביל שילמדו או לפרסם הנס וכדומה פשוט שיש לו לברך את הברכות כתיקונן ולא לחסר וז״פ.

עוד לענ״ד יש לעי׳ באדם אשר ביקש מרעהו להיות שליח שלו בהדלקה והאדם הדליק בביתו והולך לבית רעהו ואין רעהו נמצא לידו בעת ההדלקה איזה ברכות יש לו לברך דמהכא מבואר לענ״ד שאינו מברך אלא להדליק שהרי חיוב שעשה ניסים ושהחיינו תליא בגברא ולא בחפצא וכן חזיתי שקדמוני בזה רבנו הפר״ח (סי׳ תרע״ו על ס״א) מי שמדליק לחבירו יברך שהחיינו... והוא נפטר בכך אם עומד שם [ומקור ד״ק הם במש״כ (סי׳ תקפ״ה על ס״ב) מדברי הרמב״ם שאין מברך שהחיינו להוציא רעהו וחילק בין שהחיינו על מהות מעשה כגון בניית סוכה מעקה לבין שהחיינו על מהות הזמן כגון יו״ט] וכ״כ המאמ״ר (שם סק״א) בשם הרמב״ם וכן חזיתי לרבנו מהר״י ידיד ע״ה (ברכת יוסף ח״ג אות ח׳ סי׳ ל״ב) אלא דכולהו דנו מצד שהחיינו לפי משנת הרמב״ם בסוגיא אבל לענ״ד אף שעשה ניסים לפי מה שביארנו אין לברך ולא מטעם הרמב״ם וק״ל.

והשתא אמרתי אצא ואראה לאן נטתה דעתם הרמה של רבותינו האחרונים בסוגיא הנ״ל ולאן פנו פניהם וזה יצא ראשונה רבנו הזרע אמת ע״ה (חאו״ח ח״א סי׳ צ״ו) כאשר נשאל באדם אשר הדליק נר חנוכה בלילה הראשון בבית הכנסת ובירך שהחיינו ושב לביתו האם חוזר ומברך שהחיינו בהדלקה ובתחילה כתב לכא׳ שלא יברך אף דאין יוצאים י״ח בהדלקה בבית הכנסת מאי שנא מזמן אומרו אפי׳ בשוק והכא נמי אלא שיש מקום לבעל הדין לחלוק דלעניין הרואה כיוון שאינו עתיד לראות לכן יוצא משא״כ בנידון דידן עתיד להדליק בעצמו א״כ אינו יוצא השתא אלא שדחה דתקנת הדלקת נר חנוכה בבי״כ פרסום הנס דרבים ודמי למי שהזימנוהו לעלות לס״ת ואף שבירך ברכות התורה קודם שעלה יש לו לברך שנית משום תקנת חכמים לברך קודם שעולה ועל כן אדם אשר הדליק בבית הכנסת ואין עתיד בהדלקה בביתו להוציא י״ח אין לו לברך שנית והני מילי בהדליק בבי״כ והולך לביתו אבל הדליק בביתו והולך לבית הכנסת חוזר על כל הברכות מעיקר הדין וד״ק הועתקו ברבותינו האחרונים החיד״א (מחב״ר סי׳ תרע״א סק״ח) סידור בית עובד (קס. דינים השייכים להדלקת נ״ח בבי״כ אות ד׳) שערי תשובה (שם סקי״א) הגר״ח פלאג׳י (מועד לכל חי סי׳ כ״ז אות ל״ה) משנ״ב (שם סקמ״ה, סקמ״ז ביאור הלכה שם ד״ה ויש נוהגין) מהר״י בירדוגו (שופריה דיוסף הלכות חנוכה אות ה׳) ברכת יוסף (ידיד ח״ג סו״ס ל״ב) וטעמא משום שהוא חובה של הבית כנסת ועל כל אחד

מהמתפללים חיוב זה, וכ"ד הגר"י וייס (שאל את המשנה שכיר ודעתו לברך) וכ"ה דעת המשנה שכיר (ח"א סי' ר"א מכון י"ם) והוסיף כמה ראיות לזה.

אלא שעכ"פ הקושי שיש וכן היא על כלל העתקת האחרונים הנ"ל בלא לנחות ולייחס חילוק בין שהחיינו לעל הניסים דמשמע מריהטת הדברים דעיקר הקפידא בשהחיינו הא על הניסים פשיטא להו מילתא שמברך וצ"ב טובא וחזיתי שכבר קדמוני בזה דעי' לרבנו מהר"א הכהן (שם) שתמה על דברי הזר"א שדין שהחיינו ועל הניסים חד היא דהן ברכות ראיה וע"ע כעין זה לרבנו הגר"מ פיינשטיין ע"ה (אג"מ חאו"ח ח"א סי' ק"צ) שכתב לתמוה דמשמעות ד"ק דווקא שהחיינו נידון אבל על הניסים ודאי מברך והרי שניהם דינם שווה ואם פוטר מזה י"ל לפטור מזה ולהיפך אם מחייב אין לחלק, אלא דעי' לרבנו הגרע"י ע"ה (יחו"ד ח"ב סי' ע"ז) שכתב לבאר טעמא דהזר"א והיינו יש חילוק בין שהחיינו שנתקנה על הזמן בלא קשר למצווה לבין על הניסים שנתקן בשביל מי שמדליק או לרואה ואין לו אפשרות להדליק ועל כן חוזר ומברך אלא שכתב לדחות האי חילוקא מדברי המאירי [ולענ"ד אחהמ"ר עצם החילוק והסברא קצת קשה והטעם כיוון דחזי' שעצם הדיון ברבותינו הראשונים (עי' מאירי שבת כג. וב"י סי' תרע"ו מחודש ס"ה) מתי יש לברך את ברכת על הניסים מוכח שהיא ברכה בפני עצמה בעצם שנתקנה על הראיה בלא תלות של ההדלקה וממילא הוי דינה ממש כברכת שהחיינו וע"ע תוס' סוכה מו. והבן].

עוד בנוסף חזיתי שאין ד"ק של הזרע אמת כהוייתם מוסכמים לכולי עלמא בביאור הדברים דעי' לרבנו הגרי"ח ע"ה (בא"ח וישב ש"א הלכות חנוכה אות י"א) אם חל ליל א' של חנוכה בליל שבת דמברכין בו שהחיינו וכבר הדליק בביתו ובירך שהחיינו ובא להדליק בביה"כ וכל הקהל שהיו בביה"כ כדי להתפלל ערבית כבר הדליקו בביתם ובירכו שהחיינו בביתם לא יברך שהחיינו בהדלקת ביה"כ מפני שכבר הוא וכל הקהל בירכו שהחיינו בביתם דמספקא לן בדבר זה בסה"ק מקבציאל ולא איפשיט לן וסב"ל ועי' להרב זר"א והביאו הרב מחב"ר ז"ל, והשתא צ"ב בד"ק הרי הזר"א סבר דבכה"ג מברך ונראה נוטה לומר דכוונת הגרי"ח דהא דאמר דמברך היינו כדין מדליק בביתו שיש לו להוציא אבל אין לו להוציא אין הכי נמי שאינו מברך ומהאי טעמא נקט וכל הקהל בירכו ודברים הנ"ל יש ללמוד ממשנתו של רבנו כה"ח (סופר סי' תרע"א סקע"ד) שהעתיק ד"ק של הזר"א וסיים (שם סקע"ה) בד"ק של רבנו הגרי"ח והשתא הכיצד נפרנס ב' הפסקים הרי סתרי אלא על כרחך כמש"כ ועי' שכבר הקדימוני בזה רבנו הגרא"י ולדינברג (ציץ אליעזר

חי״ג סי׳ ס״ט) והמהר״א הורוויץ ע״ה (קנין תורה ח״ד סי׳ פ״ג) ע״ש.

אלא שעכ״פ האי טענה אינה מוסכמת ורוב ככל האחרונים העתיקו הדברים כהוויתם [ז״א שכל הספק הוא שהחיינו ולא על הניסים בנוסף] וכמו שהזכרתי וכן ביארו הני אחרונים שהזכרנו וע״ע קנין תורה (שם) ציץ אליעזר (שם) ולהורות נתן (שם) דברי הרב השואל ומה שהסכים עימו הרהמ״ח.

ועל כל הנ״ל ע״ע לרבנו מהר״א דייטש ע״ה (שדה הארץ ח״ד סי׳ פ״ד) אשר נשאל באדם שהדליק בביתו ובא להתפלל והזמינוהו שיברך והוסיף הרהמ״ח שמצוי ג״כ בערש״ק אחר שכל מתפללי בית הכנסת מדליקים ובאים להתפלל והרב השואל כתב לברך מטעם של ברכות התורה וכמש״כ הזר״א הנ״ל והוסיף ג״כ מדין נדבה שכל שיש לו חי׳ יכול להתפלל והכא נמי שיש לו תוספת בריבוי פרסום הנס והרהמ״ח כתב לדייק זה בלשון הרמ״א שעל מה שמרן כתב מדליקין ומברכין והרמ״א הגיה בבית כנסת והקשה הרי קי״ל עובר לעשייתן וכ״כ להדיא מרן סי׳ תרע״ו והשתא אמאי מדליק ומברך הו״ל למימר מברך ומדליק וי״ל דהיא גופא דיוק הדברים ברמ״א שנקט בית כנסת דאף שכבר הדליק בביתו חוזר ומדליק בברכה בבית הכנסת וסיים שאפי׳ אי נימא שאינו כוונת מרן מ״מ ידוע שכל דבריו נאמרו ברוה״ק והופיע בד״ק שאפי׳ לא התכוון לא נפלאת להעמיס בכוונתו ע״ש [ועי׳ שכן הזכיר טענה הנ״ל מדנפשיה המשנה שכיר (שם) אלא דעי׳ לגר״י וייס (שיח יצחק סי׳ של״ג) שדחה ע״ש].

וכעין זה חזיתי לרבנו הגר״י וייס הי״ד (שיח יצחק סי׳ של״ב) שנשאל לעניין הנוהגים להדליק כגר״א בשקיעה וחוזרים להתפלל במניין מה יברכו בבית הכנסת השיב שיש לברך הכל וטעמא דאיכא פרסום הנס טפי ואפי׳ הנוהגים כמהרי״ל לקבץ כל בני הבית מ״מ עדיין איכא פרסום טפי ורשאי לברך על תוספת הפרסום והביא ראיה מדברי השדה הארץ שכתב כעין זה [ועי׳ שהשדה הארץ גופיה הזכיר לעי׳ בתש׳ דיליה ח״ב סי׳ ע׳] והוסיף ג״כ ראיה מדין ברכת התורה וכמש״כ הזרע אמת והכא נמי כיוון דתקון להדליק בבי״כ זכר למקדש יכול לברך שנית אף שהדליק בביתו וכ״כ רבים מאחרוני דורינו עי׳ ציץ אליעזר להורות נתן ברכת יוסף משנה שכיר והגר״י וייס (בעל מנחת יצחק) ועוד שלעניין הדלקה בבית הכנסת חוזר לברך הכל [לעניין רווק לא הזכירו בדבריהם].

אלא שיטה נוספת חזיתי והיא לרבנו מהר״א כהן ע״ה (שיורי טהרה מע׳ ח׳ אות ג׳, הובא יחוה דעת ח״ב סי׳ ע״ז) שכתב כדבר פשוט שכיוון שדין ברכת על הניסים ושהחיינו אינו תליא בהדלקה אלא הוי כעין זמן מברך בשוק אין הכי נמי שאדם שהדליק בבי״כ

ועתיד להדליק בביתו ואינו מדליק לאף אדם אין הכי נמי שמברך רק להדליק בלבד [והוסיף דיתר על זה אפי' יש לו בביתו את מי להוציא לעניין שהחיינו אין לברך כמש"כ המאמ"ר] וכן חזיתי לרבנו חכם בן ציון (אור לציון ח"ד פמ"ב הט"ז) דאזיל בתר שיפולי גלימת הבא"ח ע"ה וזלה"ק: רווק שהדליק בבי"כ וחוזר לביתו ואין לו מי להוציא מברך להדליק בלבד ובערש"ק בבית הכנסת אם כל המתפללים הדליקו מברך להדליק בלבד ובהערה אף שבדברי הזרע אמת מבואר רק לעניין שהחיינו עי' מאירי שבת שמבואר שאף על הניסים אפשר לברך בלא ראיה וממילא ה"ה דקאי גם על זה והביא דברי הזרע אמת והמחב"ר ומאידך בא"ח וסב"ל ועל כן לעניין בי"כ בערש"ק עדיף ליתן לרווק אשר הדליקו בביתו והוא לא הדליק שבכה"ג יוכל לברך כל הברכות [ד"ק צ"ב טובא הניחא לעניין רווק אתי שפיר אלא עכ"פ לעניין בית כנסת העיקר חסר מהספר שהסכים עם הסברא והביא בא"ח והרי בא"ח יחידאה בסוגיא וכל האחרונים חולקים עליו וממילא לא שייך לדון מחמת סב"ל וצ"ב?].

ודמות דברים כהנ"ל רק שיותר בהרחבה חזיתי לפאר דורינו הגרע"י ע"ה (יחוה דעת ח"ב סי' ע"ז) שהביא ד"ק של רבנו הזרע אמת אלא שהקשה מדברי המאירי שברכת על הניסים ושהחיינו חד היא ועל כן רווק אשר בירך בבית הכנסת וכאשר מגיע לביתו אין לו למי להדליק וכפל הדברים בקוצר (הליכות עולם ח"א עמ' ס"ו-ס"ז) וסמך עמש"כ ביחו"ד ע"ש בהערה וביתר הרחבה על הנ"ל (חזו"ע חנוכה עמ' נ"ג-נ"ו) לעניין גר לבד בביתו וע"ש בהערה מה שהוסיף דברי הלקט יושר (או"ח עמ' קנ"א מהדו"ח סוע"מ של"ט) שציווה על תלמידו שייצא ידי חובה בהדלקת נר חנוכה בבי"כ כיוון שאין לו בעיר בני ביתו [ולענ"ד אחהמ"ר אין כלל ראיה מד"ק דקמיירי באדם שהוא אכסנאי כמבואר בהמשך ד"ק שהבחורים קנו הדלקת בי"כ ואמר לבנו שידליק בבי"כ ואף שאשתו הדליקה עליו בביתו אמר שיוצא בזה ממה נפשך וחזי' שיש חלות מיוחדת והיא בשביל האכסנאי ובזה אתי שפיר ממה נפשך ועי' לעיל וממילא אין כלל ראיה לנידון דידן וד"ב] ועל זה הוסיף (שם עמ' נ"ו-נ"ז) לעניין מנחה של ערב שב"ק שבאים להדליק וכולהו הדליקו בביתם שיש לברך רק להדליק ולא יברך שעשה ניסים או שהחיינו אלא שבהערה הוסיף דמ"מ אם רוצה לברך כל הג' ברכות י"ל על מה לסמוך והוסיף (שם בהערה) לעניין הדליק בביתו תחילה והגיע לבית הכנסת שיש לו לברך כל הג' ברכות שהרי יש שעדיין לא הדליקו וע"ש מה שהוסיף לעניין שטיבל ע"ש וע"ע לראש"ל שליט"א (ילקו"י מהדו"ח חנוכה עמ' רי"ז ואילך) מה שהעתיק

ד״ק של הגרע״י בהלכה ובהערות למעשה וכן בהערות הזכיר הדברים על צביונם.

וכדמות הדברים הנ״ל מצאתי ביתר הרחבה לרבנו הגר״ש מזרחי ע״ה (דברי שלום ח״ה סי׳ פ״א) שהביא ד״ק של הזרע אמת אלא דמאידך הביא מחלוקת ראשונים האם זמן מברך על מהות היום או דווקא ראיה או הדלקה [ועי׳ לעיל מה שכתבנו לבאר שאין מחלוקת כהנ״ל אחהמ״ר מכב״ת] ואז דן בפסק הזר״א באדם שחוזר לביתו ומוציא י״ח בסדר הברכות וכתב שאינו מבין הכיצד מסדר את הברכות על הסדר [ולענ״ד אחהמ״ר מכב״ק תורתו אישתמיט מינה סוגיא ערוכה בש״ס שבת ופסחים לגבי רבי שהיה מסדר את ברכות ההבדלה להוציא ידי חובה וא״כ מאי שנא אתמהה וע״ע ריטב״א (פסחים נד.) ומאירי (ר״ה כט: ד״ה יש דברים) וכן מוכח מסתימת ושתיקת האחרונים לעניין חוזר ומברך בכ״ג שלא חילקו כהני] ועל כן סיים שבין הדליק בבי״כ וחוזר ומדליק בביתו ואין לו למי להדליק או הדליקו כולהו בביתם והשתא מדליקים בבי״כ אין להם לברך אלא על ההדלקה בלבד משום סב״ל [וע״ש שמוסיף ואפי׳ יש לו למי להדליק יש לו להקדים ברכת על הניסים ושהחיינו ואז להדליק דהוי הפסק ועדיף שהאשה או אחריני יברך והאב יברך רק להדליק ולענ״ד אחהמ״ר ד״ק ממה נפשך מוקשים בזה ולא מצינו למי מהאחרונים אשר דנו בזה ורק לעניין שהחיינו היה לדון ובזה לא דן כלל ואם כי חושש לסב״ל אמאי לא דן בסוגיית הסב״ל אשר נסובה מדברי הרמב״ם ועי׳ מאמ״ר וצ״ב?].

וכן חזיתי לרבנו הגר״מ שטרנבוך שליט״א (תשובות והנהגות ח״ב סי׳ שמ״א) שכתב לעניין בית הכנסת שכולהו קיימו והשתא באים להתפלל ורוצים להדליק הביא מה שיש באחרונים שדנו שדין הדלקה דבי״כ כדין קידוש דבי״כ ועל כן כיוון דתקון תקנה בעינה ואין הכי נמי שלפי ד״ק אף בכה״ג מברך אלא לענ״ד אין להכניס עצמו לחשש ברכה לבטלה ואם כי יש פוס׳ דס״ל דלא אמרי׳ בברכת שהחיינו סב״ל מ״מ כאן עיקר הברכה בבי״כ רפיא ואין להוסיף עלה ברכה מספק ועל כן אם כולם יצאו יש להחמיר כפוס׳ שלא לברך שהחיינו.

אלא שאין כל זה מוסכם דעי׳ לרבנו מהר״נ פריד ע״ה (פני מבין או״ח סי׳ רכ״ו א׳) שנשאל בשמש בי״כ שהוא רווק ואחר שמדליק בבי״כ חוזר לביתו ואין לו למי להדליק כיצד ינהג והביא דברי הרב השואל והריב״ש בתשובה לעניין הדלקת בי״כ שאין יוצא ידי חובה והרב השואל הצריך להדליק בבית משום חשד כדין ב׳ פתחים והריב״ש כתב שהוא משום מצוות נר איש וביתו והביא שיטת הפני יהושע דנשאר בצ״ע אי הוי נ״ח משום חובת הבית וקושיית הד״מ דכיצד נימא הכי

וביאר דאיכא ב׳ מצוות בנ״ח חובת הגוף וחובת הבית ועל כן כתב דהוא נפקא מינה שכאשר מדליק בבית הכנסת מקיים חובת הגוף וכאשר מדליק בביתו חובת הבית ולהיפך מדליק בביתו חובת ביתו מדליק בבי״כ חובת הגוף וע״ש מה שמוסיף [ולענ״ד היסוד אמת אלא שהנפקא מינה אינה שהרי הטעם של חילוק בין החיובים הוא רק כתלות בגברא ז״א שיש חיוב לבית וכל שנפטר חיוב הבית על פי רוב יוצא חובת הגברא והני מילי באיכא חובת בית אבל בליכא הרי רובץ עליו וכמשנ״ת לעיל באורך].

וכעין ד״ק חזיתי לרבנו הגר״מ פיינשטיין ע״ה (אג״מ חאו״ח ח״א סי׳ ק״צ) שתמה על כלל פסק הזר״א והמחב״ר וסובר להדיא שכיוון שהדלקת נרות בית כנסת אינן מוציאות את האדם ידי חובה ממילא כאשר מגיע לביתו אפי׳ אין לו מי להוציא יש לו לברך שנית כלל הברכות והטעם כיוון דלא חשיבי מצווה ממילא לא חשיבי ראיה ע״ש, וכדמות הדברים הנ״ל תמצא לרבנו מהר״א הורוויץ (קניין תורה ח״ד סי׳ פ״ג) דלעניין רווק הכיצד נימא שישתנה דינו מחמת ההדלקה בבית כנסת מכל יהודי אשר מדליק בביתו וימנע מג׳ הברכות ולהיפך אם הדליקו כולהו ובאו לקיים מנהג ותיקין של הדלקה בבית הכנסת איך נוכל לבטל החיוב של הג׳ ברכות ע״ש. [ולענ״ד אחהמ״ר ממה שהבאנו בשם רא״ה ריטב״א והמאירי שיש לחלק בין מעשה פיזי לבין ראיה אין הכי נמי דלא אתי׳ עליה משום מצווה אלא משום מעשה וכל דעביד מעשה יצא וד״ב].

ולענ״ד אם לדין יש תשובה ראשית לא הזכיר כלל שיש הסוברים שאין לברך וסתימת האחרונים לברך לא דן כלל ועיקר בטענות הפוס׳ דאיכא חי׳ בעצם ההדלקה א״נ מברך על פרסום הנס בנוסף הרי עצם הדין הועתק בשו״ע ולא נחתי לחילוק באיזה אופן נאמר וממילא יוצא שבכ״ג והרי ודאי מרן לא היה משאיר לנו להסתפק עוד בה הרי תקנת ציבור היא וממילא ממה נפשך אין ליחוש וד״ב.

אחר כל הנ״ל עוד חזיתי לרבנו מהר״י ברדא שליט״א (יצחק ירנן ח״ה סי׳ מ״ה) מה דאזיל בתר שיפולי גלימת הגרע״י ע״ה לעניין רווק וחילק כחילוק הגרע״י בין הדלקת גר בגפו בביתו לבין גר עם אחרים אלא שלעניין הדלקת נר חנוכה בערש״ק וכדומה מצאתי לו (אור ישראל ח״ז סי׳ כ״ב[ב]) שבכה״ג אפי׳ שבירך בבית יש לו לחזור ולברך כל הברכות בבית הכנסת וטעמא דאיכא ב׳ מצוות נר איש וביתו והיינו הזמן העיקרי [חצי שעה מתחילת הדלקה שקיעה או צאה״כ לפי השיטות] אבל אחר זמן הנ״ל דנים משום פרסום הנס

ב. יוצא ע״י הישיבה ומכון מצמיח ישועה שתחת מוסדות הגר״י ברדא שליט״א.

וממילא כתב שכל מה שיצא בהדלקת ביתו משום נר איש וביתו אבל הדלקת הבית כנסת משום פרסום הנס ע"ש.

ובחיתום הדברים לענ"ד נראה שהעיקר היא שיש ב' חיובים בנר חנוכה חיוב גברא היינו האדם עצמו וחיוב חפצא היינו חיוב מחמת הבית ואחד תלוי בשני וכמשנ"ת באריכות ועל כן אדם אשר מדליק בבית הכנסת וחוזר ומדליק בביתו אם יש לו אנשים אשר נצרכים לשמוע חוזר ומברך כל הברכות אבל אם אין לו למי להדליק חוזר ומברך רק להדליק בלבד שבזה מקיים חובת הבית וחובת הגברא יצא בהודאה בבית הכנסת וכל זה דווקא בהדליק בבי"כ ואז בבית אבל הדליק בבית ובא להדליק בבי"כ אין נפקא מינה אם הדליקו הציבור או לא הדליקו בכ"ג יש לו לחזור ולברך כל הברכות דאי קמיירי שאין מי ששמע ממה נפשך מודו ואם שמעו כולהו עדיין איכא חיוב ותקנת הברכות אשר הם מחמת פרסום הנס והשתא אם לא יברך כנוסח אשר תיקנו ממה נפשך אינו מקיים את פרסום הנס שהרי מחוסר בנוסח הברכה ועל כן פשוט וברור שבכה"ג אין לו ליחוש לסב"ל וכשתיקת הפוסקים וד"ב.

אלא שלענ"ד עדיין יש לעי' כיצד יש לרווק לנהוג כאשר יודע שיכול להחסיר בביתו את הברכות האם לכתחי' עדיף שידליק או דילמא עדיף שיתנו לאחר אשר בלא"ה מדליק בביתו להוציא או שמדליק אחר בבית שע"י זה יוכל הרווק להדליק בביתו ולברך כל הברכות ולענ"ד נראה ללמוד הדברים מרבנו המנהיג ע"ה (מוה"ק כרך ב' עמ' תקל"ט, סי' קמ"ח-קמ"ט) הרואה נ"ח יום א' מברך שתים שהחיינו ושעשה ניסים מכאן ואילך הרואה מברך שעשה ניסים וכשלא הדליק בביתו עדיין, ואם רוצה לסדרן על הדלקתו ולא יברך עד שידליק הרשות בידו כדי לחברן יחד כדאמרינן חזינא ליה לר"כ דמסדר להו אכסא דקידושא זמן דסוכה ולישב בסוכה וכן אכסא דהבדלה וכן לענ"ד בכפילה מצינו לרבנו הריטב"א (שבת כג. ד"ה הרואה) יפה פירש"י ז"ל בשם רבותיו שלא הוזקקה זו אלא למי שלא בירך עדיין אבל דעתו להדליק הוא עצמו בתוך ביתו ורואה נר אחר י"א שמברך... וי"א דכיון שדעתו להדליק בביתו א"צ עכשו לברך על ראייתו ואין בזה משום אין מעבירין על המצות כיון דע"י הדלקה עדיף טפי[ג].

ג. ומינה לענ"ד יש לעי' במשנתו הטהורה של רבנו החת"ס ע"ה (או"ח סי' כ"א ועוד) אשר סובר שאף למאן דאמר מצוות א"צ כוונה באופן אשר רוצה לקיים בהידור אין הכי נמי שלא יוצא בעל כורחו ומהכא אולי יש לסייע אף שמדברי הש"ס והראשונים קצת קשה הטענה שהרי כיוון דאגביה נפיק ביה וכדו' מ"מ מהכא חזי' שיש עדיפות לקיים את המצווה מן המובחר ואין בזה אין מעבירין אלא שזה אינו דכוונת הריטב"א שאף שרואה אין בזה משום מעבירין כיוון

והשתא לפי זה יוצא שכיוון דלכתחי' עדיף שיקיים את המצווה בצורה היותר מהודרת בביתו ויוכל לברך את נוסח כלל הברכות וכל שכן כאשר אנו דנים שרובץ ג"כ חיוב על הבית אין הכי נמי דחשיב מצווה מהודרת טפי לצאת בה ידי חובה ועל כן רווק אין לו לכתחי' להדליק בבית הכנסת וד"ב.

סיכום מעשי:

1. ב' חיובים מצינו בנר חנוכה חובה על האדם והיינו חובת גברא בכלל הודאת הנס וחובה על הבית היינו חובת חפצא נר איש וביתו והדברים תלויים זה בזה ושזורים כאחת ועיקר קיום החיוב הנ"ל הוא ע"י הדלקה וכל שלא הדליק יש נפקא מינה בין המעשים.

2. מהנ"ל יוצא שאדם אשר הדליק בבית הכנסת וחוזר לביתו אם יש בני בית אין הכי נמי שכלפיהם איכא חיוב וכלפי הבית איכא חיוב ועל כן חוזר ומברך כל הברכות על הסדר, אבל אם מתגורר לבד ואין לו למי להדליק יש לו לברך ברכת להדליק בלבד.

3. לפי המתבאר שאדם המתגורר לבד מברך בביתו להדליק אם הדליק בבית הכנסת לכתחי' אין לו להדליק בבית הכנסת כיוון שעדיף שיקיים בביתו את המצווה בצורה היותר מהודרת שבה יוצא ידי חובה ועל כן עדיף לקיים תקנת חכמים בצורה שתיקנוה עם ברכותיה כדין.

4. עוד מבואר יוצא שאדם אשר הדליק בבית ובא לבית הכנסת ומבקשים להדליק אין נפקא מינה אם כבר הדליקו כל המתפללים או לא הדליקו כלל יש לו לחזור ולברך בלילה ראשון ג' ברכות ובשאר הלילות ב' ברכות שכן מעיקרא תקון בהנהגה של הדלקה בבית הכנסת.

שעתיד לקיים בצורה יותר מהודרת וממילא מה שרואה אינו חשיב עיקר המצוה ועל כן לכתחי' ודאי שאין לו לקיים ולחסר בגוף המצווה ומינה יש לדון לעניין ברכות השבח וכדו' אשר דנים לעניין ברוב עם וכדו' כגון ברכת הלבנה או אילנות וכדו' [אלא שעכ"פ לענ"ד מסייע הריטב"א לד"ק של החת"ס ע"ה גליון או"ח סי' רע"א על ס"א שיש לקיים בצורה היותר מהודרת וצ"ב החילוק בין ב' התשובות ואולי כוונתם אחת וצ"ב? וע"ע לגרע"י ע"ה (שו"ת חזו"ע מהדו"י כרך א' סי' י"ז סוע"מ רמ"ז ואילך) מה שכתב בזה ולא זכר לריטב"א הנ"ל וכן לא הזכיר לחת"ס בגליון השו"ע סי' רע"א] שמהכא לענ"ד יש לדחות כל הטענות שהרי הכא קמיירי בברכת מצווה ודווקא בזה כיוון שיש יותר שבח וממילא כל שאין יותר שבח ותוספת הידור בגוף המצווה אין הכי נמי שלא שייך וממילא בברכות שבח שלא שייך הידור בגוף המצוה [שלא מצינו מקור מבורר בש"ס או ראשונים אף שבאחרונים הזכירו טעם כזה או אחר] אין הכי נמי שלא שייך ליחוש כלל ועיקר וד"ב.

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך

נשואה המתארחת בבית הוריה ללא בעלה

בתי הנשואה מגיעה אלינו לחנוכה עם שני ילדיה הקטנים. בעלה מגוייס בצבא עקב המלחמה (וכנראה לא יוכל להדליק חנוכיה במקום שניתן לברך על ההדלקה). ושאלתנו, כיצד הבת הנשואה תדליק נרות חנוכה בבית אביה? דלכאורה אין אפשרות שתשתתף בנרות כאכסנאי, דהרי היא צריכה להוציא את בעלה ידי חובה.

על פניו, אשה שנמצאת אצל הוריה אינה פוטרת את בעלה שנמצא בצבא, כיון שאצל הוריה אינה רק "נגררת" ואכסנאי אין בכוחה לפטור גם את בעלה וכ"כ הגרשז"א בהליכות שלמה (עמוד רסב) ובשו"ת אור לציון (עמוד רפה) ועוד. אולם חזיתי כי הגראי"ל שטיינמן (שלמי תודה יט, ג) ובעל שבט הלוי (מבית לוי ח"י עמוד כב) נקטו דדין אשתו כגופו פוטר גם ע"י הדלקה בבית אחר, אך בשאר בני ביתו אינו פוטר. וחילוק זה מוכח מדברי הפר"ח דס"ל (בסי' תרעז) דאכסנאי אינו יכול להתכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו שמדליקה עליו בביתו, ואילו שאר בני ביתו נראה מדבריו דיכולים להתכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת בעה"ב, והחילוק הוא מפני שהוא יוצא יד"ח בהדלקת אשתו מדין אשתו כגופו, ע"ש.

בעל שו"ת מחקרי ארץ כתב לי בשאלתנו: "נראה שאם יש לה חדר מיוחד שהיא ישנה שם ומניחה את כל חפציה נחשבת שם כבעלת הבית של אותו חדר ויכול להדליק בעצמה באותו החדר ולכוין גם לבעלה. ולרווחה דמילתא תעשה קנין שכירות לאותו חדר לימי החנוכה".

וכתב לי מח"ס המועדים כהלכתם: "בספר המועדים כהלכתם (כא, יא) הארכתי להוכיח מתרוה"ד ולקט יושר ועוד מפוסקי זמנינו שאם האשה לא בביתה היא בכל מקרה לא יכולה להוציא ידי חובה את בעלה כי יש להם חיובים נפרדים. יש עצה לזה להקנות לה חדר לזמן ואז ייחשב 'ביתה' לזמן זה ואז תוכל להדליק גם על בעלה, כמובן שבמקרה כזה היא לא יכולה להשתתף בפרוטה כי אז אינה אכסנאי אלא בעל הבית שאינו יכול להשתתף בפרוטה להרבה מהפוסקים כמש"כ הבאה"ל (ורק השר שלו' המובא בטור התיר גם לשני בעלי בתים להשתתף בפרוטה)". והוסיף לי הרה"ג דרור טוויל (רבה של שדרות): "נכון, היא

אינה פוטרתו כיון שאין זה הבית הקבוע שלהם, ואם אינו יכול להדליק אז הוא אנוס. מ"מ יש פוסקים שסוברים שגם אדם שאין לו בית כלל, יכול להדליק בברכה, עיין בציץ אליעזר (טו, כט), ילקו"י (חנוכה תרעא, כט) ופסק"ת (תרעז, ג), ולענ"ד אין הוכחות ברורות מהראשונים שניתן לקיים את המצוה בלא בית כלל, והדברים מטים קצת שצריך, לכן עדיף להדליק בלא ברכה".

וכתב לי הרה"ג שלמה דיכובסקי דבמקרה כזה: "עדיף שהבת תדליק בברכה בחדר נפרד, המיועד לשימושה בימים אלו".

אך בעל הדברי בניהו כתב לי: "בת נשואה שמגיעה להוריה עם שני בניה ובעלה מגוייס בצבא אין אפשרות שהבת תדליק ותפטור את בעלה שהרי אין זה ביתה והיא יוצאת ידי חובה בהדלקת הוריה הואיל והיא ישנה שם דינה כאכסנאי. והואיל ואינה משלמת על מה שהיא אוכלת לכן מעיקר הדין אינה צריכה להשתתף בפרוטה עבור השמן. וכמבואר בכף החיים סופר (תרעז אות ג) ושכן כתב בגן המלך (סימן מא). וטוב שיאמר בעל הבית שהוא אביה שמזכה לה קצת שמן בנרות חנוכה והוא מידת חסידות כנלענ"ד. והבעל אם נמצא בצבא והוא ישן בתוך מבנה בחדר יכול להדליק שם עם ברכה הואיל ואינו נפטר בהדלקת חמיו. כנלענ"ד. עיין חזון עובדיה חנוכה (עמוד קנא). ויין במה שהאריך במכתבו אלי כמובא בשו"ת דברי בניהו (מג, סז).

וכתב לי הרה"ג שמואל יוסף שטיצברג: "לגבי החייל הנמצא בחזית.. מה יעשה בהדלקת נר חנוכה, כשאינו לן ושוהה במקום המוגדר כבית, בוודאי יכול לצאת ידי חובה במה שמדליקים עליו בביתו. ובאופן שאין האשה נמצאת בבית אלא הולכת לבית הוריה, אינה פוטרת בכה"ג את בעלה. ואם האשה שוהה בבית הורה ובפרט אם לנה שם כמה לילות, והיא תדליק את הנרות, לכאורה נחשבת אז כמו שמדליקה בביתה, ויתכן שהיא פוטרת את בעלה. אך לאידך גיסא י"ל, שזה נהפך כביתה אך לא כבית של החייל, וצ"ע. ובשעת הדחק יכול להדליק היכן שהוא נמצא ליד איזה אוהל או ליד הטנק. והוא ע"פ דברי הגרש"ז אוירבך במאמר שכתב לגבי חיילים שהיו בחזית בזמן מלחמת יוה"כ, והובא בקובץ בית אהרן וישראל כסלו תשפ"ד".

וכתב לי מח"ס שו"ת תשובות ישראל, דאם תשתתף בפרוטה עם אביה כדין אכסנאי וודאי שאין בעלה יוצא בזה כיוון דלא מדלקת בביתם, ואין הבעל יוצא בהדלקת אשתו אא"כ מדלקת בביתם. ואף אם תשלח שליח להדליק בביתם אין יוצאין בזה כיון דעכשיו לא נמצאים ולא דרים שם. וכל

הפטור דווקא כשהבעל או האשה בביתם. ונמצא דבין אם תשתתף עם אביה ובין אם תדליק בעצמה אין פוטרת את בעלה כלל. ולפי״ז מן הראוי שתישאר בביתה ותדליק בביתה ואז בעלה מקיים המצווה ע״י הדלקתה. ואם א״א לה ומוכרחת לנסוע לבית אביה, מ״מ בעלה אינו יוצא בהדלקתה כלל או בהשתתפותה, והוא פטור כיון דאין לו בית להדליק בו.

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
מח"ס חמדת משה

בענין קביעת מזוזה והדלקת נרות חנוכה מה קודם

בס"ד. יום חמישי י"ב כסלו. 'פקד פקדתי אתכם' לפ"ק.

בחודש אשר בו נרות מדליקים, יזרח אור לישרים, לעוסק בתורה וחוקים, איש חיל רב הפעלים, נודע בשערים המצוינים, תהלתו בקהל חסידים, הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. הנני בזה על דבר שאלתו בדין אדם ששלח את המזוזות של ביתו לבדיקה, ולא קבע מזוזות אחרות תחתיהם, והנה המזוזות חזרו אליו באחד מימי החנוכה לפני שבא להדליק את הנרות, אם צריך קודם לקבוע המזוזות ואח"כ להדליק את הנרות, או שקודם ידליק נרות חנוכה, ואח"כ יקבע את המזוזות. וכן יש להסתפק בדין אדם שעבר דירה באחד מימי החנוכה בשעות הערב, וכעת עומדות לפניו מצות הדלקת נרות חנוכה ומצות מזוזה, איזה מהם יקדים. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

דעת הפוסקים שמצוה דאורייתא קודמת למצוה דרבנן

א) כי מראש צורים אראנו להגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (סי' תפט) שכתב וז"ל מן הדין היה ראוי לספור העומר קודם ערבית, דספירת העומר דאורייתא. ואף לפמ"ש הר"ן בשם המפרשים שהסכימו שבזה"ז מדרבנן, מ"מ עיקרה מן התורה, ולא דמי לתפילה שאין לה אלא רמז בדרך אסמכתא, ולעבדו בכל לבבכם. וא"כ פשיטא דספירת העומר קדמה, אע"ג דתפלה תדירה, אפ"ה הואיל וספירת העומר מה"ת, הו"ל כמו מקודש ותדיר לגבי תפלה, אלא משום דכבר נהגו להתפלל ערבית מבעוד יום, ביחוד ביו"ט, כדי להוסיף מחול על קדש, לכך סדרו תפלת ערבית קודם ספירת העומר, כדי שתפגע ספירת העומר בעונתה האמיתית. ואעפ"כ אין מנוס מלהקדימה כל האפשר בתחילת הלילה וכו', ויתר על כל במצוה זו, דמצותה דוקא בכניסת הלילה תיכף, משום דבעינן תמימות, הא ודאי א"א לאחרה. עכ"ל. ומבואר דס"ל דמצוה דאורייתא קודמת למצוה דרבנן, ולכן יש להקדים ספירת העומר לתפילת ערבית, אע"פ שתפילת ערבית תדירה יותר מספירת העומר. וכן מוכח מדברי הגאון נודע ביהודה (קמא או"ח סי' מא ד"ה אמנם) שכתב שאם הציבור לא קידשו את הלבנה עד ליל י"ד, ועדיין

לא התחילו לקרוא את המגילה, והלבנה זורחת וזמנה אינו עובר, יש להקדים קידוש לבנה לפני קריאת מגילה משום תדיר. ואע״פ שבמגילה יש מעלת פרסומי ניסא, ופרסומי ניסא עדיף מתדיר, כדאיתא בשבת דף כג ע״ב, מ״מ דוקא לענין לדחות האחר לגמרי אמרינן דפרסומי ניסא עדיף מתדיר, אבל לענין קדימה תדיר קודם לפרסומי ניסא, וכמש״כ התו׳ שם (ד״ה הדר). וכן נפסק בש״ע (סי׳ תרפד ס״ג). וכתב הנודע ביהודה, דאין לומר דהא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, היינו דוקא בשניהם דרבנן או שניהם דאורייתא. ומשא״כ קידוש לבנה וקריאת המגילה, דקידוש לבנה היא מצוה דרבנן, ואילו קריאת מגילה היא מצוה מדברי קבלה וכדברי תורה דמיא, וא״כ אע״פ שקידוש לבנה תדיר יותר, מ״מ יש להקדים קריאת המגילה. דזה אינו, דדוקא קריאת המגילה של היום היא מדברי קבלה, אבל קריאת המגילה של הלילה אינה אלא מדרבנן. ולכן יש להקדים קידוש לבנה משום תדיר. עכת״ד. ומבואר שמצוה דאורייתא קודמת למצוה דרבנן, ואפילו אם המצוה דרבנן תדירה יותר מהמצוה דאורייתא. וכ״כ עוד בתשו׳ נודע ביהודה (שם סי׳ לט), שהעיקר כדעת ראבי״ה דס״ל דבליל יו״ט שני ברכת זמן לבסוף, כיון דברכת זמן בליל יו״ט שני הוא רק מדרבנן, כיון דאנן בקיאינן בקיבועא דירחא, ואילו ברכת הסוכה היא מדאורייתא בכל שבעת הימים, ומצוה דאורייתא לגבי דרבנן הו״ל מקודש. ואע״פ שברכת זמן תדירה, ואיתא בזבחים דף צ ע״ב דתדיר ומקודש איזה מהם שירצה יקדים, כיון דשוים הם במעלה. וכ״כ הרמב״ם (פ״ט מתמידין ומוספין ה״ב). וא״כ נגד מעלת תדיר דברכת זמן, יש מעלת מקודש לברכת הסוכה, יש לומר שברכת הסוכה קודמת. ע״ש. ומבואר דמצוה דאורייתא קודמת למצוה דרבנן, משום דיש לה מעלה של מקודש. ואמנם יש להעיר על דבריו, דאע״פ שמצות ישיבה ואכילה בסוכה היא מדאורייתא, מ״מ ברכת לישב בסוכה היא מדרבנן ככל הברכות, ושוב אין מעלת מקודש לברכת הסוכה על ברכת הזמן. ושוב ראיתי בתשו׳ גור אריה יהודה (או״ח סי׳ נט) שהעיר כן ע״ד הנוב״י. והובא בס׳ חזון עובדיה (סוכות עמ׳ רטז), ושכן העיר (הגרי״ש אלישיב) בס׳ הערות במס׳ סוכה (עמ׳ רפב). ע״ש. וצריך לומר דס״ל דאחר שחכמים תיקנו הברכה על המצוה, הוי חלק מהמצוה. וע׳ בתו׳ בב״ק דף צא ע״ב (ד״ה וחייבו) שכתבו דמה שצריך לשלם רק שכר ברכה, וא״צ לשלם גם שכר מצוה, היינו משום דמצוה וברכה הכל אחד. ע״כ. ועמש״כ הר״ן בשבת (דף י מדפי הרי״ף ד״ה ומכאן), והריטב״א בחולין דף פז. וע״ע בב״י (סי׳ תפט) בשם הראבי״ה. ודו״ק. וה״נ יש לומר דכיון שחכמים תיקנו ברכה על מצוה דאורייתא, הוי חלק מהמצוה,

ואע"ג דלא הוי דאורייתא ממש, מ"מ הוי מקודש לגבי ברכות דרבנן דעלמא.

דעת השאגת אריה ודעימיה שאין חיוב להקדים מצוה דאורייתא למצוה דרבנן

ב) ואמנם ראיתי להגאון שאגת אריה (סי' כב) שכתב שאין דין קדימה למצוה דאורייתא על פני מצוה דרבנן, והוכיח כן מהא דאיתא בברכות דף נא ע"ב תנו רבנן דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה, ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא (כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש. רש"י), וכבר קדש היום (משקבלו עליו או מצאת הכוכבים. רש"י) ועדיין יין לא בא (לשלחן, וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה. רש"י), וב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר (שאם אין יין לא מקדשין. רש"י), דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, והלכה כדברי ב"ה, מאי דבר אחר, וכי תימא התם תרתי והכא חדא, ה"נ תרתי נינהו, ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ע"כ. ואי נימא דמצוה של תורה יש לה קדימה על מצוה דרבנן, א"כ בברכת היום איכא תלתא, ובברכת היין ליכא אלא תרתי, ואמאי ברכת היין קודמת לברכת היום שהיא של תורה. ואע"פ שיוצא י"ח קידוש מן התורה בתפילה, וא"כ הקידוש על היין אינו אלא מדרבנן, מ"מ בית הלל מילתא פסיקתא קאמרי, דלעולם ברכת היין קודמת, ואפילו אם לא התפלל ערבית קודם לכן. אלא ודאי שאין דין קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן, דמצוה דרבנן לגבי מצוה דאורייתא, הו"ל כדבר הרשות לגבי מצוה, ואין איסור להקדים דבר הרשות לפני מצוה. עכת"ד. והסכים לזה הגאון שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סי' ריט ד"ה ובזה). וכ"כ בס' מגן גבורים (סי' כה, שלטי הגבורים דף ס ע"ב ד"ה והנה הרב). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי מלכיאל (ח"א סי' טו). [ועיין לגיסי הרב הגאון רבי יהודה בצרי שליט"א בס' מבצרי יהודה (זבחים עמ' רמד) מה שפלפל בדברי השאגת אריה הנ"ל]. אולם הסכמת רוב האחרונים כדעת הגאון יעב"ץ הנ"ל, שיש להקדים מצוה דאורייתא לפני מצוה דרבנן. וכ"כ הגאון מצפה איתן בברכות דף נא ע"ב, שיש להקדים מצוה דאורייתא קודם מצוה דרבנן. וכ"כ הגאון חתם סופר בחידושיו לפסחים דף קב ע"ב, בשם הגאון שב יעקב. וכ"כ בתשו' אמרי אש (או"ח סי' נג) ובס' טהרת המים (מע' ק אות נו) ובתשו' עמודי אור (או"ח סי' לו) ובתשו' לחם שערים (סי' כא). ואמנם לכאורה יש להקשות על דבריהם מדברי הגמ' בברכות, וכמו שהעיר הגאון שאגת אריה הנ"ל. אולם חזי הוית להגאון נודע ביהודה בספרו ציון לנפש חיה בברכות שם, שתמה דמאי

קאמרי ב״ה דהיין קודם משום שהוא תדיר, הרי בזבחים דף צ ע״ב מיבעיא ליה בתדיר ומקודש איזה מהם קודם. והרי מצוה דאורייתא נחשבת מקודש לגבי מצוה דרבנן, וא״כ אמאי ברכת היין קודמת משום שהיא תדירה, הרי כנגד זה איכא מעלת מקודש, שהרי קידוש היום מדאורייתא הוא. וכתב דבאמת כבר יצא י״ח קידוש מן התורה בתפלה, וא״כ שפיר קאמרי ב״ה דברכת היין קודמת. וכתב דלפי״ז יצא דבר חדש, דנשים שאין דרכם להתפלל ערבית, וא״כ הם חייבות בקידוש היום מן התורה, א״כ אם מקדשות לעצמן, גם ב״ה מודו שתברך קודם על היום, ואח״כ תברך על היין. עכת״ד. [אולם לכאורה יש להעיר, דמסתימת דברי הרמב״ם (פכ״ט משבת ה״ו וה״ז) ומרן בש״ע (סי׳ רעא ס״י) משמע שאין חילוק בזה, ואפילו אם לא התפלל ערבית, מברך קודם על היין, ואח״כ מברך על היום, אע״פ שאם לא התפלל ערבית, נמצא שהקידוש על היין הוא מדאורייתא. וצ״ע]. וכ״כ הגאון פני יהושע שם (ד״ה במשנה), דכיון שיוצא י״ח קידוש מה״ת בתפלה, משו״ה אין דין להקדים קידוש היום לברכת היין משום שהקידוש הוא מצוה דאורייתא, כיון שכבר יצא י״ח קידוש מה״ת בתפילה. ע״ש. וע״ע בתשו׳ שאילת יעקב (ח״א ס״ס קכז). וא״כ הנודע ביהודה יכול לפרש דברי הגמ׳ בברכות, כמו שכתב בספרו צל״ח הנ״ל, ומשו״ה שפיר ס״ל דיש להקדים מצוה דאורייתא לפני מצוה דרבנן. ואמנם אכתי י״ל דכיון שחכמים תיקנו לקדש על היין, אינו יוצא י״ח קידוש בתפילה, ואפילו אם מכוין לכך, וכמש״כ הפמ״ג (פתיחה כוללת ח״ג אות ח). ע״ש. אולם נראה דהגאון נודע ביהודה אזיל בזה לשיטתיה בספרו דגול מרבבה (סי׳ רעא), דהאיש יוצא י״ח קידוש מן התורה בתפילה. ע״ש. וא״כ הקידוש על היין אינו אלא מדרבנן. [ויש להביא סיוע לדבריו מדברי הרמב״ם (פ״ד מחנוכה הי״ד). ע״ש]. ולכן לא קשה על דברי האחרונים הנ״ל, מדברי הגמ׳ בברכות, כיון דשאני התם שכבר יצא י״ח קידוש מדאורייתא בתפילה, וא״כ הקידוש על היין אינו אלא מדרבנן. וראיתי למרן רבנו הגדול זיע״א בס׳ הליכות עולם (ח״א עמ׳ מב) שהביא דברי האחרונים הנ״ל, ודעתו שהעיקר כדברי רוב האחרונים הנ״ל, שיש להקדים מצוה דאורייתא קודם מצוה דרבנן. וכ״כ עוד בספרו חזון עובדיה (חנוכה עמ׳ עב). ע״ש. וע״ע לו (שם עמ׳ קפו). וע׳ בתשו׳ דברי מלכיאל (ח״א סי׳ טו). וא״כ ה״נ יש להקדים מצות קביעת מזוזה לפני הדלקת נרות חנוכה, כיון שמצות מזוזה היא מצות עשה דאורייתא, ואילו מצות הדלקת נרות חנוכה אינה אלא מדרבנן.

יש להקדים מזוזה משום שהיא תדירה יותר מנ"ח

ג) ובר מן דין נראה, דכיון שמצות מזוזה תדירה יותר ממצות הדלקת נרות חנוכה, שהרי היא נוהגת כל השנה, א"כ יש להקדימה על פני מצות הדלקת נרות חנוכה, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ואמנם ראיתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחוה דעת (ח"א ס"ס עה) שכתב בשם השאגת אריה (סי' כב), שהכלל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, לא שייך אלא בשתי מצות חיוביות המוטלות על האדם בדרגה שוה, כגון ששתיהן מן התורה או שתיהן מדברי סופרים. אבל מצוה דרבנן שאינה תדירה, יכול להקדים עשייתה לפני מצוה דאורייתא התדירה, דהו"ל כדבר הרשות לגבי מצוה, דלא שייך בזה דין קדימה. ע"כ. וכ"כ עוד (שם ס"ס מו, וח"ד סי' יח בהערות אות ד) בשם השאגת אריה. ע"ש. ולפי"ז נראה, שאין חיוב להקדים קביעת המזוזה לפני הדלקת נרות חנוכה מדין תדיר, דכיון שמצות הדלקת נרות חנוכה היא מדרבנן, א"כ יכול לעשותה לפני קביעת המזוזה, אע"פ שמצות מזוזה תדירה יותר, כיון שהדלקת נ"ח מצוה מדרבנן, ומזוזה היא מצוה מדאורייתא. וע' בס' דברי יואל (חנוכה עמ' תעה). אולם אחמה"ר לא דק בהבאת דברי השאג"א, כי בדבריו שם מפורש דדוקא תדיר דרבנן קודם לאינו תדיר דאורייתא, כיון שאין חיוב להקדים מצוה דאורייתא קודם מצוה דרבנן, ולכן כיון שהמצוה דרבנן תדירה יותר מהמצוה דאורייתא, יש להקדימה לפני המצוה דאורייתא, אבל אם המצוה דאורייתא היא התדירה, יש להקדימה לפני מצוה דרבנן שאינה תדירה. ולכן כתב דספירת העומר וקריאת שמע, ק"ש קודמת, כיון שהיא תדירה יותר. ע"ש. ואמנם באמת יש מקום להעיר על דברי השאגת אריה, דאי נימא דמצוה דרבנן נחשבת רשות לגבי מצוה דאורייתא, א"כ אפילו אם המצוה דאורייתא תדירה, והמצוה דרבנן אינה תדירה, יהא רשאי להקדים המצוה דרבנן, דמאי אכפ"ל שאינה תדירה, ס"ס היא נחשבת רשות לגבי המצוה דאורייתא, ומותר לעשות דבר הרשות לפני מצוה דאורייתא, ואפילו אם אותה מצוה היא מצוה תדירה. מ"מ שפתיו ברור מללו, שאם המצוה דאורייתא תדירה, והמצוה דרבנן אינה תדירה, יש להקדים את המצוה דאורייתא לפני המצוה דרבנן משום תדיר, ודלא כמש"כ בתשו' יחוה דעת הנ"ל. ואמנם הלום ראיתי בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סי' ריט ד"ה ובזה) שהבין גם הוא כן בדעת השאגת אריה הנ"ל, שאין קדימה למצוה דאורייתא על מצוה דרבנן כלל, ואפילו אם המצוה דאורייתא תדירה יותר מהמצוה דרבנן. ע"ש. אולם המעיין ישר יחזו פנימו, שאין כן כוונת השאג"א כלל, אלא רק אם המצוה דרבנן תדירה, והמצוה דאורייתא אינה תדירה, יקדים את

המצוה דרבנן. וצ״ע. ולכן נראה, דה״נ יש להקדים קביעת מזוזה לפני הדלקת נ״ח מדין תדיר, וגם משום שקביעת מזוזה היא מצוה דאורייתא, ויש להקדימה לפני הדלקת נרות חנוכה שהיא מצוה מדרבנן. וכיוצא בזה כתב בתשו׳ שב יעקב (או״ח סי׳ כב), דכיון שזמן קריאת שמע ומצות הדלקת נרות חנוכה, בצאת הכוכבים, קריאת שמע דאורייתא קודמת להדלקת נרות חנוכה שהיא מדרבנן. ועוד דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ודלא כמש״כ המג״א (סי׳ תערב סק״ה). וכ״כ בתשו׳ לחם שערים (סי׳ כא), שיש להקדים קריאת שמע להדלקת נרות חנוכה, משום שקריאת שמע היא מצוה דאורייתא ותדירה יותר מהדלקת נ״ח. וכ״כ בתשו׳ שבות יעקב (ח״ב סי׳ מ) ובתשו׳ שואל ומשיב (רביעאה ח״ב סי׳ ריט ד״ה ובזה). והובאו בס׳ חזון עובדיה (חנוכה עמ׳ עב). וכ״כ המשנ״ב (שם סק״א) בשם השערי תשובה. ע״ש.

הא דאמרינן דפרסומי ניסא קודם לתדיר היינו רק לענין דחיה ולא לענין קדימה

ד) ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מהא דאיתא בשבת דף כג ע״ב בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, בתר דאבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. ע״כ. ומבואר שמעלת פרסום הנס עדיפה ממעלת תדיר. וא״כ ה״נ יש להקדים הדלקת נרות חנוכה למצות מזוזה, אע״פ שהיא דאורייתא ותדירה יותר. אולם התו׳ שם (ד״ה הדר) כתבו וז״ל ומה שמקדימים לקרות בשל ראש חדש, משום דבקריאת התורה כיון דמצי למיעבד תרוויהו, תדיר ופרסומי ניסא, עבדינן תרוויהו ותדיר קודם, אבל היכא דלא אפשר למעבד תרוויהו, פרסומי ניסא עדיף. עכ״ל. ומבואר דהא דפרסומי ניסא עדיף מתדיר, היינו דוקא אם אינו יכול לקיים שתיהם, אבל אם יכול שתיהם, צריך להקדים המצוה התדירה על פני המצוה שיש בה פרסום הנס. וכ״כ הרא״ש שם (סי׳ יג). והובא בב״י (סי׳ תרפד). וכן פסק בש״ע (שם ס״ג). ע״ש. וכ״כ הרמב״ן והרשב״א והר״ן בשבת שם, דנר שבת קודם לנר חנוכה, דנר שבת תדיר, ושל חנוכה אינו תדיר, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וכ״כ עוד הרשב״א בתשובה (ח״א סי׳ אלף ע). וכ״כ המאירי שם (ד״ה יש לו נר) בשם גדולי הדורות. וכ״כ רבנו ירוחם (דף סא ע״ד). ומבואר דאע״פ שנר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, מ״מ לענין קדימה תדיר קודם. ומזה יש להעיר על דברי הגאון החבי״ב בשכנה״ג (סי׳ תערב בהגה״ט סק״א) שכתב שבימי בחרותו נהג להדליק נ״ח אחר תפילת ערבית משום תדיר, ואח״כ נהג להדליק נ״ח קודם תפילת ערבית, משום פרסומי ניסא, וכשראה דברי הפוסקים שכתבו שאין להדליק נרות חנוכה קודם צאת הכוכבים, חזר למנהגו

להדליק אחר תפילת ערבית. ע"ש. ומשמע שאם היה אפשר להדליק נר חנוכה קודם צאת הכוכבים, היה צריך להקדים הדלקת נ"ח לתפילת ערבית, אע"פ שתפילת ערבית תדירה יותר, והיינו משום דפרסומי ניסא עדיף. ותמוה, שהרי מפורש בדברי הראשונים הנ"ל, דלענין קדימה תדיר קודם לפרסומי ניסא. וכן ראיתי למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' עב) שהעיר כן על דבריו. ע"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד, צריך להקדים קביעת המזוזה לפני הדלקת נ"ח, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. והן אמת כי יש להעיר בזה מדברי המג"א (סי' תרעב סק"ה) שכתב וז"ל ונ"ל דמי שלא התפלל מעריב, מדליק קודם, דאין צריך זמן כ"כ, וליכא למיחש שמא ישכח מעריב וכו'. עכ"ל. וקשה שהרי יש להקדים תפלת ערבית משום תדיר. וכן הקשה בתשו' שב יעקב (סי' כב). והובא בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סי' ריט). ע"ש. וע"כ דס"ל דכיון דאמרינן דנר חנוכה ונר שבת, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, א"כ אינו דוקא היכא דלא מצי עביד תרוויהו, אלא אף לענין קדימה נר חנוכה קודם, ודלא כהראשונים הנ"ל, ומשו"ה מדליק קודם נר חנוכה ואח"כ מתפלל ערבית, אע"פ שתפילת ערבית תדירה יותר מנר חנוכה. אולם נראה לפע"ד בדעת המג"א, דהנה יש לומר דכל הדין שצריך להקדים את התדיר לפני השאינו תדיר, היינו דוקא כשרוצה לעשות עתה את שתי המצות, שמדין קדימה יש לו להקדים את המצוה התדירה. אבל אם אינו מתכוין לעשות כעת רק את המצוה שאינה תדירה, אינו חייב להקדים את המצוה התדירה לפניה, כיון שאינו מתכוין לעשותה באותה שעה כלל. וכן מצאתי בפמ"ג (או"ח סי' כה בא"א סק"ד) ובס' ישועות יעקב (סי' תרפא סק"א ד"ה והנה). וכ"כ השד"ח (מע' ת כלל סב אות א) בשם המחנה ישראל (ניימאן בסוף הספר דף פו ע"ג). וכ"כ בס' הליכות שלמה (חנוכה פי"ד הערה 29) ובס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' שלח) בדין הדלקת נרות חנוכה קודם תפילת ערבית. ע"ש. וכ"כ בתשו' שאגת אריה (סי' כב), דהא דכל התדיר מחבירו קודם את חבירו, היינו דוקא אם רוצה לעשות עתה את התדיר, אבל אם אינו רוצה לעשותו כעת, א"צ להקדימו על השאינו תדיר. ע"ש. וע"ע להגאון רבי יהודה עדס שליט"א בקובץ צהר (חט"ז עמ' תפח) מה שכתב בדעת השאגת אריה הנ"ל. וכן יש להוכיח מדברי רבנו האר"י בס' שער הכוונות (דף קג ע"ד). והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' שעא). ע"ש. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ומעתה י"ל דהמג"א מיירי באדם שאינו מתכוין להתפלל ערבית באותה שעה, ולכן ידליק קודם נ"ח ואח"כ יתפלל ערבית. ובזה מיושב גם דברי המג"א (סי' תפט סק"ז). וע' בש"ע הגר"ז (שם ס"ז) ובתשו' תפילה למשה

(ח"ב סי' טו סוף אות א). ושוב ראיתי לידידי הרה"ג רבי דקל כהן שליט"א בס' וספרתם לכם (עמ' סו ועמ' ריא) שפירש כן בדעת המג"א (שם). ע"ש. וע' בא"ר (שם ס"ק כא) ובתשו' לחם שערים (סי' כא). ולכן נראה, דבנידון דידן כו"ע יודו שצריך קודם לקבוע המזוזה ואח"כ להדליק נרות חנוכה, שהרי מסתמא מתכוין לקבעה באותה שעה, שהרי אסור לדור בבית שאין בו מזוזה, וא"כ יש להקדים מצוה זו מדין תדיר. ועוד יש לומר, דהנה הרמב"ם (פ"ד מחנוכה הי"ג) כתב וז"ל הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה, על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס. עכ"ל. ומשמע שאם קידוש על היין היה מדאורייתא, היה צריך להקדימו על פני הדלקת נר חנוכה, אע"פ שבהדלקת נר חנוכה יש פרסום הנס. ושוב ראיתי שכן כתב בס' תורת מנחם (ברמזן יומא פ"ד, דף פה ע"ד) לדייק מלשון הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בב"ח (סי' תרעח) ובביאור הגר"א (סוף סימן תרפז). וכן נראה מדברי מרן בב"י (או"ח סי' תרעח) שכתב וז"ל והטעם שמקדים נר חנוכה לקידוש היום, משום פרסומי ניסא, ואע"ג דקידוש היום דאורייתא ונר חנוכה דרבנן, כיון דאפשר לקדושי בפת, אקדומי שמן לנר חנוכה עדיף. עכ"ל. וכבר כתב כן הר"ן בשבת (דף י מדפי הרי"ף ד"ה בתר). וכ"כ הריטב"א שם. ע"ש. וע"ע בס' פתח הדביר על ספר העיטור (דף קיז ע"ד, אות מו). ומבואר שאם לא היה אפשר לצאת י"ח קידוש בפת, או שאין לו פת לקדש עליו, קידוש היום עדיף מנר חנוכה. וא"כ אפילו אי נימא דפרסומי ניסא עדיף אפילו לענין קדימה, מ"מ היינו דוקא אם שניהם מדרבנן, אבל מצות מזוזה היא מדאורייתא, וא"כ יש להקדימה על מצות הדלקת נרות חנוכה, אע"פ שבהדלקת נ"ח יש פרסום הנס.

גם לדעת הסוברים דפרסומי ניסא קודם לתדיר אפילו לענין קדימה, יקבע את המזוזות ואח"כ ידליק נ"ח

ה) כל קבל דנא ראיתי להגאון אליה רבה (סי' תרפא סק"א) שהביא דברי הט"ז (שם) שכתב שיש להבדיל קודם ואח"כ להדליק נרות חנוכה, שהרי התו' בריש פרק במה מדליקין (הנ"ל) כתבו שהטעם שמקדימים לקרות בשל ראש חדש קודם של חנוכה, משום דבקריאת התורה מצי למיעבד תרוויהו, תדיר ופרסום הנס, ולכן יש להקדים התדיר. וה"נ לענין נר חנוכה והבדלה, יש להקדים התדיר, כיון שאפשר לקיים שניהם. ותמה עליו, שהרי התו' שם כתבו עוד שתי תירוצים אמאי מקדימים לקרות בשל ראש חדש, חדא משום דבקריאת התורה אין ניכר פרסום הנס. ועוד כדי להפטיר במאי דסליק בנרות דזכריה. וא"כ לשתי תירוצים אלו,

פרסום הנס קודם לתדיר, ואפילו אם אפשר לקיים שניהם. וכתב שכן משמע מדברי המרדכי שם (סי' רעד) שכתב וז"ל ונראה לר"י כשחל ראש חדש טבת בשבת, מפטירין בנרות זכריה ולא בהשמים כסאי, וקורין בתורה דראש חדש קודם ואח"כ דחנוכה, כדי שיפטיר האחרון בנרות דזכריה בדסליק מיניה. עכ"ל. ומשמע דאי לאו משום הפטרה, היה חנוכה קודם משום דפרסום הנס עדיף מתדיר, ואפילו אם אפשר לקיים שניהם. ואמנם הט"ז (שם) הביא דברי המרדכי (שם) שכתב וז"ל ואע"ג דתדיר קודם, והוה ליה להקדים ההיא דראש חדש, מ"מ פרסום הנס עדיף אף לקדם. ע"כ. וכתב ע"ז וז"ל דבר זה אין לו ביאור רחב אלא על צד הדוחק, וכבר כתב שם בגליון, דבר זה אינו בשני נוסחאות של המרדכי, וע"כ אין ללמוד שום דבר מדברים אלו. עכ"ל. ותמה עליו, שהרי גם קודם לכן מבואר מדברי המרדכי, דפרסומי ניסא עדיף גם לענין הקדמה וכנ"ל. עכת"ד. וע' בתשו' הרדב"ז (סי' תשנז) ובביאור הגר"א (שם) ובס' מור וקציעה (שם) ובס' ישועות יעקב (שם) ובתשו' עמודי אש (סי' ו אות י). ונראה דטעמם של המרדכי והתו' בתירוצם השני והשלישי, משום דהוי כל שכן, כי אם פרסומי ניסא קודם לתדיר אפילו אם המצוה התדירה תתבטל לגמרי, א"כ כ"ש דלענין קדימה פרסומי ניסא קודם. וכן יש לומר בדעת מרן הש"ע (שם ס"ב) שכתב וז"ל מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה. עכ"ל. והאחרונים המה ראו כן תמהו, שהרי הבדלה תדירה יותר מהדלקת נרות חנוכה, וא"כ היה צריך להקדימה לפני הדלקת נרות חנוכה. וע' בט"ז (שם) ובא"ר (שם) ובפמ"ג (שם). אמנם י"ל דמרן ס"ל כדעת המרדכי הנ"ל, דפרסומי ניסא קודם לתדיר גם לענין קדימה, ואפילו אם המצוה התדירה היא מצוה דאורייתא, ולכן יש להקדים הדלקת נרות חנוכה להבדלה, אע"פ שהבדלה היא מצוה דאורייתא ותדירה יותר. גם הגאון מהרי"ט בחידושיו לשבת שם (ד"ה הדר) כתב שמדברי התו' בתירוצם השלישי משמע דס"ל דאף היכא דבא לקיים שתיהם, פרסומי ניסא קודם לתדיר, ולכן תירצו שהטעם שתיקנו את הקריאה של חנוכה בסוף, הוא כדי שיקראו את ההפטרה של חנוכה. ע"ש. וע"ע בס' שפת אמת (שם תד"ה הדר) ובס' בית הלוי על התורה (עניני חנוכה על דברי התו' שם). ולפי דעת המרדכי והתו' בתירוצם השני והשלישי, נראה דה"נ יש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, כיון שבהדלקת נר חנוכה איכא פרסום הנס, וקודמת למצות מזוזה התדירה. קושטא קאי די"ל דאפילו לדעת התו' בתירוץ הראשון י"ל שיקדים להדליק נרות חנוכה קודם קביעת המזוזה, כי הנה במגילה דף ג איתא כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, כולן

מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכתבו התו׳ שם (ד״ה מבטלין) וז״ל וא״ת ויעשו עבודתן מיד ואח״כ יקראו המגילה לבדם. וי״ל דטוב לקרות עם הצבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא. עכ״ל. ומבואר דמשום פרסומי ניסא גם מקדימים, ודלא כמש״כ התו׳ בשבת הנ״ל. וכתב הטורי זהב (סי׳ תרפא סק״א), דשאני התם דיש חילוק בין קריאת הכהנים לבד מן הקהל לקריאתם עם הקהל, ומשא״כ לענין קריאת התורה, דכל הקהל קוראים פרשת חנוכה אחר קריאת ראש חדש, לא איכפ״ל בפרסומי ניסא לענין הקדמה. עכת״ד. וע׳ בלבושי שרד (שם). ולפי״ז י״ל דכיון שאם לא ידליק יחד עם כולם בתחילת החצי שעה, לא הוי פרסומי ניסא כמו שיהיה אם ידליק יחד עם כולם, בזה אמרינן דפרסומי ניסא עדיף גם לענין הקדמה, וא״כ י״ל שקודם ידליק נרות חנוכה ואח״כ יקבע את המזוזה. אולם באמת י״ל שגם לדעת המרדכי והתו׳ בתירוצם השני והשלישי, לא יקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, דשאני התם דגם קריאת התורה דראש חדש וגם של חנוכה, תרוויהו מדרבנן נינהו, ולכן יש לומר דפרסומי ניסא קודם לתדיר גם לענין קדימה, ולכן היה צריך להקדים קריאת התורה של חנוכה לפני קריאת התורה של ר״ח, אי לאו דאיכא טעמא אחרינא. ומשא״כ אם המצוה דפרסומי ניסא היא מדרבנן, והמצוה התדירה היא מדאורייתא, יש להקדים את המצוה התדירה לפני המצוה שיש בה פרסום הנס, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הראשונים, שאם קידוש על היין היה מדאורייתא, קידוש היום היה קודם לנר חנוכה, אע״פ שבנר חנוכה יש פרסום הנס. וא״כ ה״נ כיון שמזוזה היא מצוה דאורייתא ותדירה, יש להקדימה להדלקת נרות חנוכה.

אם יפסיד את החצי שעה ידליק קודם נרות חנוכה

ו) אולם יש מקום בראש לומר, שאם אותה שעה היתה סמוכה לסוף החצי שעה של זמן ההדלקה, ואם יקדים קביעת המזוזה להדלקת נרות חנוכה, יפסיד את ההדלקה בתוך החצי שעה, ידליק קודם נרות חנוכה, ואח״כ יקבע את המזוזה, שהרי דין תדיר אינו אלא לכתחילה, ואם לא הקדים את התדיר יצא י״ח, וכמש״כ מרן בב״י (ס״ס רפו) בשם הרשב״א, שאם הקדים מוסף למנחה יצא. וכן פסק הרמ״א (שם ס״א). וכתב המשנה ברורה (שם ס״ק יא), דהיינו משום דהא דתדיר קודם היינו רק למצוה ולכתחילה, ולא לעיכובא בדיעבד. ע״כ. וכ״כ בס׳ מלא הרועים (מע׳ ת אות ח) להוכיח מדברי הרמ״א הנ״ל. והובא בשד״ח (מע׳ ת כלל מח). ע״ש. וכבר קדמו בזה הגאון טורי זהב (סי׳ תרפד סק״ד). ע״ש. גם הגאון רבי יעקב אלגאזי בס׳ ארעא דרבנן (אות תרמד) כתב בשם הרב יד אליהו (סי׳ מא), דהא דתדיר קודם היינו דוקא לכתחילה ולא לעיכובא. וכ״כ

בתשו' מהר"ש גרינפלד (ח"א סי' כב ד"ה ואם כי). ע"ש. וא"כ י"ל דכיון שאם יקבע קודם את המזוזה, יפסיד את ההדלקה בתוך החצי שעה, עדיף שידליק קודם ואח"כ יקבע את המזוזה, שהרי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ה) כתב וז"ל אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק. עכ"ל. ומבואר שאם הדליק אחר חצי שעה, אינו מקיים מצות הדלקת נרות חנוכה. וכן מבואר מדברי שלטי הגבורים בשבת (דף ט מדפי הרי"ף אות ד) בדעת הרמב"ם, ושכן דעת הרי"ף. ע"ש. וע"ע בב"י (סי' תרעב ד"ה מצותה). וכן מבואר בתשו' הגאונים שערי תשובה (סי' רלג), שאם עבר חצי שעה ולא הדליק, שוב אינו מדליק. ע"ש. ואמנם מרן בש"ע (שם ס"ב) כתב וז"ל שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה וכו', ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה וכו'. עכ"ל. וכתב המג"א (שם סק"ו), שמדליק כל הלילה בברכה. וכ"כ הפר"ח (שם). וכן פסק המשנה ברורה (שם יא). ע"ש. וכן נראה מסתימת דברי מרן בש"ע הנ"ל, וכמש"כ המג"א (שם).[א] מ"מ מבואר מדברי מרן הש"ע,

א. אמנם לכאורה יש להעיר בזה, כי הנה מרן בב"י (שם ד"ה מצותה) הביא דברי הרא"ש בשבת (פ"ב סי' ג) שכתב אהא דאמרינן דאי לא אדליק מדליק, דמכאן ואילך עבר הזמן, הלכך אע"פ שמתרץ תירוץ אחר (אי נמי לשיעורא), ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחילת הלילה. וכתב דמשמע מדבריו דהיינו לכתחילה, אבל אם עבר ולא הדליק ידליק מספק. וכ"כ התו' שם בדף כא ע"ב (ד"ה דאי) בשם ר"י פורת. ולכן העיר מרן הב"י על הטור (שם), שאחר שכתב דזמן הדלקת נרות חנוכה כל הלילה, כתב ודלא כהרמב"ם שכתב שאם עבר חצי שעה ולא הדליק, אינו מדליק. וכתב ע"ז מרן וז"ל ולא היה לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם שכתב עבר זה הזמן אינו מדליק, מאחר שאף לדברי האומר מדליק, אינו מדליק אלא מספק. עכ"ל. ומבואר שהדלקת נרות חנוכה אחר חצי שעה, אינו אלא מספק. [ואמנם מדברי הרשב"א בחידושיו שם משמע שאחר הזמן הוי הדלקת מתורת ודאי ולא מספק. וכן מבואר מדברי הרב המגיד (פ"ד מחנוכה ה"ה) בשם יש מן המפרשים. וכ"כ הגאון החבי"ב בכנה"ג (שם) בדעת הטור, דס"ל כאותה שיטה שהובאה במגיד משנה הנ"ל. וכ"כ הפר"ח (שם). ע"ש. אולם מרן הב"י הבין בדעת הרא"ש והתו', דאחר הזמן לא הוי הדלקה אלא מספק]. וע' בתשו' גור אריה יהודה (או"ח סי' לח) ובתשו' עמודי אש (סי' ו אות י). וא"כ יש לתמוה על המג"א ודעימיה, דהיאך ס"ל דכל הלילה יכול להדליק בברכה, הרי כיון שכל ההדלקה אחר הזמן אינה אלא מספק, א"כ ספק ברכות להקל. ובפרט שלדעת הרמב"ם והרי"ף, אחר הזמן לא הוי זמן הדלקה כלל, וכמבואר בשלטי הגבורים (שם דף ט מדפי הרי"ף אות ב). ע"ש. ובאמת המג"א (שם) כתב שמדברי מרן הב"י (שם) נראה

דאחר חצי שעה אינו לכתחילה אלא בדיעבד. וא״כ י״ל שעדיף שקודם ידליק נרות חנוכה ויפסיד מעלת תדיר, כדי שיקיים מצות הדלקת נרות חנוכה לכתחילה, ובפרט לדעת הרמב״ם דאחר חצי שעה אינו מדליק כלל. וכיוצא בזה כתב המג״א (סי׳ רפו סק״ג) על דברי מרן הש״ע (שם ס״ד) שכתב וז״ל היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד שש שעות, שהוא זמן תפילת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחילה ואח״כ של מוסף. עכ״ל. וכתב ע״ז המג״א וז״ל ונראה לי דאם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן, יתפלל מוסף, דמנחה יש לה תשלומין בערבית. עכ״ל. ומבואר דכיון שאם יקדים את התדיר ויתפלל מנחה קודם, יפסיד תפלת מוסף, כיון שאין למוסף תשלומין, משו״ה יש לו

דהוי ספיקא, ולכן אינו מברך מספק, אלא שמדבריו בש״ע משמע שמדליק כל הלילה בברכה. ע״ש. אולם הא גופא קשיא, אמאי למעשה מרן לא חשש לספק ברכות. ובפשיטות י״ל, דהנה הב״ח (שם ד״ה ומ״ש) כתב שהמנהג כדעת רוב הפוסקים, שאם לא הדליק בחצי שעה הראשונה, יכול להדליק כל הלילה. ע״ש. וא״כ י״ל דמשו״ה לא חיישינן לספק ברכות להקל, כיון שכלל גדול בידינו שבמקום מנהג לא חיישינן לסב״ל, וכמש״כ התרומת הדשן (סי׳ לד). וכ״כ בתשו׳ חסד לאברהם (ח״א סי׳ יח), והט״ז (סי׳ מו סק״ז), והגאון מהר״ח פלאג׳י בס׳ מועד לכל חי (סי׳ י אות מח). וכ״כ בס׳ משא חיים (דף מח ע״ד) ובס׳ טהרת המים (סאלוניקי מע׳ ס אות ט) ובתשו׳ אוהב משפט (סי׳ ח) ובתשו׳ רב פעלים (ח״ב או״ח סי׳ ז) ובס׳ ארץ חיים (סתהון קונ׳ הכללים כלל י), ועוד הרבה אחרונים. וע׳ בס׳ אור לציון (ח״א סי׳ ז אות א ד״ה וצ״ב). ולכן ה״נ לא חיישינן לסב״ל. וכ״כ בס׳ ברכת יוסף (ידיד ח״ג עמוד מ). ע״ש. ועוד יש לומר, דהטעם שיכול להדליק אחר הזמן הוא מדין ספק דרבנן לקולא, כיון דלשנא בתרא יכול להדליק גם אחר חצי שעה, ולכן רשאי גם לברך ע״ז, וכמו שיכול לברך על ספירת העומר בבין השמשות, וכמש״כ התו׳ במנחות דף סו (ד״ה זכר) וז״ל נראה דבספק חשיכה יכול לברך, ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה, כיון שהוא ספיקא דרבנן. עכ״ל. וכן נראה מדברי שאר הראשונים דס״ל דרשאי לספור ספירת העומר בבין השמשות, דהיינו בברכה. וכן נראה מדברי מרן בש״ע (סי׳ תפט ס״ב). וכ״כ בתשו׳ צור יעקב (סי׳ קפג), דלדעת התו׳ הנ״ל, מברכים על ספיה״ע בביה״ש. ע״ש. [וע״ע בס׳ שפת אמת במנחות דף סו, ובתשו׳ לחם שלמה (או״ח בתשובה שנוספה בסה״ס) מה שכתבו בזה. וי״ל ע״ד]. ונראה דהיינו משום דהא דספק דרבנן לקולא הוא מתורת ודאי ולא מתורת ספק, ולכן רשאי לקיים המצוה בברכה. ועוד יש לומר, דכיון שהספק הוא במצוה ולא בברכה, לא אמרינן סב״ל, וכמש״כ בתשו׳ הרדב״ז (ח״א סי׳ רכט). ע״ש. וע״ע בתשו׳ יביע אומר (ח״ה או״ח סי׳ מב אות ד והלאה, וח״ט או״ח סי׳ מז אות ב). ולכן ה״נ כיון שהספק הוא במצוה, אי הוי זמן הדלקה כלל, לא אמרינן ספק ברכות להקל. [וכן כתבתי בתשובה אחרת בביאור דברי המג״א (סי׳ רצו ס״ק יא), עפ״ד הרדב״ז הנ״ל. ע״ש]. ויש לפלפל בזה. ושוב מצאתי מה שכתב בזה מרן רבנו הגדול זיע״א בתשו׳ יביע אומר (חי״א סי׳ עב אות ב ואות ד). ע״ש. וע״ע בס׳ אור לציון (ח״ד פמ״ג במקורות אות ו).

להקדים תפילת מוסף, ואח"כ יתפלל ערבית שתים. [וע' בחידושי הצל"ח בברכות דף כו ע"ב (ד"ה ודע) שהעיר עליו מדברי הירושלמי שם (פ"ד ה"א). והובא במחצית בשקל (שם). וכן העיר עוד בספרו דגול מרבבה (שם) על דברי המג"א. וכן מצאתי בתשו' דברי מלכיאל (ח"א סי' יד אות כג) ובתשו' חסד לאברהם (תאומים או"ח סי' עט, דמ"ד רע"ד), שהעירו כן מדברי הירושלמי הנ"ל. ע"ש. וע"ע לו (פ"א מקרבן פסח, דף ב ע"א). וע"ע בהגהות הגרעק"א (שם) מה שכתב בישוב דברי המג"א. וע' במשנ"ב (שם ס"ק יג). אולם אכתי יש להעיר על דברי המג"א הנ"ל, מדברי התו' בפסחים דף נח ע"ב (ד"ה עולה) ובזבחים דף פט (ד"ה כל התדיר). ע"ש. ודו"ק. ולכאורה יש להעיר עוד בזה מדברי המג"א עצמו (סי' תרפד סק"ב) שהוכיח מדברי התו' בסוכה דף נד ע"ב (ד"ה ואמאי), דתדיר קודם אף לדחות את המצוה השניה. והובא בתשו' הגרעק"א (קמא סי' ט). וע' בתשו' שב יעקב (או"ח סי' כב) ובתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סי' ריט). וצ"ע]. וא"כ ה"נ כיון שאם יקבע קודם את המזוזה, יפסיד מצות הדלקת נרות חנוכה לדעת הרמב"ם, וגם לדעת מרן תהא הדלקתו בדיעבד, לכן נראה שקודם ידליק נרות חנוכה, ואח"כ יקבע את המזוזה. וכיוצא בזה מצאתי למרן החיד"א במחב"ר (סי' תרעב סק"ג) שהביא מה שדנו אחרונים אם צריך להתפלל ערבית לפני ההדלקה, וכתב שאחר ראות דברי האחרונים שדיברו בזה, נראה שהמדליק קודם שילך להתפלל ערבית, לא הפסיד, דיש לחוש שעד שיתפלל ערבית, יעבור זמן הדלקתה שהוא חצי שעה מדינא דגמרא. עכ"ד. והובא בשערי תשובה (שם סק"א). וע' בתשו' דברי מלכיאל (ח"א סי' יד). ומבואר דאע"פ שערבית וק"ש תדירים יותר, וק"ש היא גם מצוה דאורייתא, מ"מ כיון שיש לחוש שיפסיד זמן ההדלקה אם יקדים להתפלל ערבית, לא חיישינן לתדיר ולמצוה דאורייתא. וגדולה מזו נראה, שאפילו אם לא יפסיד לגמרי הדלקת נרות חנוכה בתוך החצי שעה, מ"מ כיון שמחמת קביעת המזוזה יתאחר מעט בהדלקת נרות חנוכה, א"כ נמצא שמפסיד את מעלת ההדלקה בתחילת הזמן, שהרי לכתחילה יש להדליק מיד בתחילת הזמן, וכמבואר מדברי הרמב"ם ומרן בש"ע הנ"ל, וא"כ י"ל שהדלקת נרות חנוכה קודמת לקביעת המזוזה. וכ"כ כיוצא בזה בתשו' מחנה ישראל (דף פז ע"ד), דבמוצאי שבת יש להקדים הדלקת נרות חנוכה להבדלה, כיון שאם יקדים ההבדלה, ימעט עי"ז בפרסומי ניסא, כיון שעיקר זמן הדלקת נ"ח הוא תיכף משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ואם יתאחר בהדלקת נרות חנוכה מחמת ההבדלה, נמצא שהנרות ידלקו פחות עד זמן שתכלה רגל מן השוק, וא"כ חשיב כדחיה לגבי הדלקת נ"ח,

ולכן יש להקדים הדלקת נרות חנוכה להבדלה, שהרי לענין דחיה לכו״ע פרסומי ניסא עדיפא מתדיר. וכ״כ בתשו׳ גור אריה יהודה (או״ח סי׳ לח), שיש להקדים הדלקת נ״ח להבדלה, כיון דנר חנוכה זמנה עובר, וחשיב מצוה עוברת. וע״ש. [וי״ל ע״ד]. וכ״כ בתשו׳ ציץ הקדש (ח״ב סי׳ מח אות ג). ע״ש. גם הלום ראיתי בתשו׳ אבני נזר (או״ח סי׳ תצט אות יא) שכתב שיש להקדים הדלקת נר חנוכה להבדלה, כיון שהדלקת נר חנוכה זמנה חצי שעה, וכל מה שאיחר משעת צאת הכוכבים, חשיב מצוה עוברת, ואפילו אם איחר חצי מהזמן, איבד חצי מצוה, ואין לך מצוה עוברת גדולה מזו, ולכן לא חיישינן לתדיר, וכמבואר בברכות דף כו, ומשו״ה מדליקים נר חנוכה קודם הבדלה. ע״ש. וע״ע בתשו׳ מהרי״א הלוי (ח״א סי׳ קפב). ובזה יש ליישב דברי המג״א (סי׳ תערב סק״ה) הנ״ל, שכתב דמי שלא התפלל ערבית, ידליק קודם ואח״כ יתפלל ערבית, כיון שאין לחוש שישכח לתפלל ערבית. וקשה דנהי דאין לחוש שמא ישכח להתפלל ערבית, מ״מ יש להקדים ערבית משום תדיר. וכן הקשה בתשו׳ שב יעקב (סי׳ כב). והובא בתשו׳ שואל ומשיב (רביעאה ח״ב סי׳ ריט). ע״ש. ולפי האמור ניחא, דכיון שאם יתפלל קודם ערבית, יפסיד חלק מזמן החצי שעה של ההדלקה לכתחילה, א״כ חשיב כדחיה לענין זמן זה, ולכן ידליק קודם ואח״כ יתפלל ערבית, ולא חיישינן לתדיר, כיון שלענין דחיה פרסומי ניסא קודם לתדיר. ולכן נראה, דאע״פ שהדלקת נר חנוכה מדרבנן, ומזוזה היא מצוה דאורייתא, מ״מ יקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, כיון שהדלקת נר חנוכה נחשבת מצוה עוברת, ויש להקדימה למצוה התדירה. ואמנם הרמ״א (סי׳ תערב ס״א) כתב וז״ל י״א שבזמן הזה שמדליקים בפנים, אין צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ומ״מ טוב יותר ליזהר גם בזמן הזה. עכ״ל. ומקורו טהור מדברי התו׳ בשבת דף כא ע״ב (ד״ה דאי) בשם רבינו יצחק. וכ״כ בס׳ התרומה (סי׳ רכח) ובס׳ ארחות חיים (הלכות חנוכה אות טו) והכל בו (סי׳ מד). מ״מ הרי מרן בש״ע (שם) חשש לכתחילה לדעת הגאונים והרמב״ם הנ״ל. וגם הרמ״א כתב שטוב יותר ליזהר גם בזמן הזה להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ולכן י״ל שצריך להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה. וכן שמעתי מהגאון רבי צבי כהן שליט״א (מח״ס טבילת כלים ושאר ספרים).

יש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזות משום שחובת הגוף קודמת לתדיר

ז) והנה בירושלמי (מגילה פ״ד הי״ב) איתא תפילין ומזוזה הי קדים, שמואל אמר מזוזה קודמת, ור״ה אמר תפילין קודמין, מ״ט דשמואל שכן היא נוהגת בשבתות וימים טובים, מ״ט דרב

הונא שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברות, מתני' מסייעא ליה לשמואל תפילה שבלה עושה אותה מזוזה, ומזוזה שבלה אין עושים אותה תפילה, שמעלין בקודש ואין מורידין. ע"כ. וכתב הרא"ש (הלכות תפילין סי' ל) וז"ל ומסתברא דהילכתא כרב הונא, דמצוה דגופה עדיף, וגם מדפריש תלמודא טעמיה, אלמא חשיב ליה עיקר. עכ"ל. [וע' בתשו' חסד לאברהם (תאומים קמא יו"ד סי' פ, דף קטז ע"ג). ולא זכר שר דברי הרא"ש הנ"ל]. וע' בתשו' הגרעק"א (קמא סי' ט). וע"ע בתשו' שאילת יעקב (ח"ב סי' סב אות ד). ומרן בב"י (או"ח ס"ס לח) הביא דברי הרא"ש, וכתב וז"ל ואין לתמוה האיך דחה סייעתא דברייתא בסברא בעלמא, דההיא סייעתא לאו כלום היא, משום דההיא ברייתא אתיא דלא כהלכתא, דבפרק הקומץ תניא איפכא ספר תורה שבלה ותפילין שבלו, אין עושין מהם מזוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. עכ"ל. וע' בביאור הגר"א (יו"ד סי' רפה סק"ד). וכ"כ רבינו ירוחם (ני"ט ח"ה, דף קעא ע"ד), דתפילין קודמים למזוזה. וכ"כ הטור (או"ח סי' לח) וז"ל היה צריך לתפילין ומזוזה, ואין ידו משגת לקנות שניהן, תפילין קודמין. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (שם סי"ב). וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' רפה ס"א). ומבואר דמצוה שהיא חובת הגוף, עדיפה על מצוה התדירה, ולכן תפילין קודם למצות מזוזה, אע"פ שמזוזה תדירה יותר מתפילין, שכן היא נוהגת גם בשבתות וימים טובים. וע' בתשו' הגרעק"א (סי' ט). ולפי"ז יש לומר, דה"נ יש להדליק קודם נר חנוכה, ואח"כ לקבוע את המזוזה, כי אע"פ שמזוזה תדירה יותר, מ"מ אינה חובת הגוף, שהרי אינו חייב לדור בבית ולהתחייב במצות מזוזה, ומשא"כ הדלקת נרות חנוכה היא חובת הגוף, וכמבואר מדברי הר"ן בשבת (דף י מדפי הרי"ף) אהא דאמרינן דאכסנאי חייב בנר חנוכה, שכתב וז"ל אורח אע"פ שאין לו בית, דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה, דכל מי שאין לו בית פטור מהמזוזה. עכ"ל. ומבואר דסד"א דמצות הדלקת נ"ח הוי כמצות מזוזה, והיינו דכשם שיש דין על הבית שתהיה בו מזוזה, ומוטל על בעה"ב או על מי שיש לו זכות ההשתמשות בבית, לקבוע בו מזוזה, ומי שאין לו בית ומתארח אצל חבירו פטור ממזוזה, ה"נ נר חנוכה הוי מצוה על הבית שיודלק בו נ"ח, וא"כ מי שאין לו בית יהיה פטור מנ"ח. וקמ"ל דהוי מצוה אקרקפתא דגברא, ורק אופן קיום המצוה הוא בפתח הבית, וכיון שהמצוה על כל בני הבית להניח בפתח הבית, א"כ ע"י שהבעה"ב מדליק בפתח הבית יוצאים כולם י"ח המצוה. וא"כ נראה שאין להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, כיון שהדלקת נ"ח היא חובת הגוף, וקודמת למצות מזוזה התדירה. וכן ראיתי בתשו' באר

אברהם (אבלי סי׳ טז) שכתב בדעת הר״ן, דס״ל דמצות הדלקת נ״ח הוי חובת גברא, ולכן גם מי שאין לו בית חייב בנר חנוכה. ע״ש. וכן נראה מדברי הרמב״ם (פי״א מברכות ה״ב-ג) שכתב וז״ל יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר, ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב עכ״פ לעשותן, ויש מצות שאינן חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה, שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה ישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה וכו׳. וכן כל המצות שהם מדברי סופרים, בין מצות שהן חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונט״י וכו׳. עכ״ל.

ומבואר דהדלקת נ״ח אינה כמצות מזוזה שאינה חובה, הואיל ואם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה ישב, אלא היא חובה כמקרא מגילה והדלקת נר שבת. וא״כ אין הדלקת נ״ח חובת הבית אלא חובת גברא, ולכן אפילו אם אין לו בית חייב בהדלקת נ״ח. וכן הוכיח מו״ר הגר״ח קניבסקי זצ״ל בס׳ טעמא דקרא (חידושים לחנוכה עמ׳ לח) מדברי הרמב״ם. ע״ש.[ב] והן אמת כי בתשובה אחרת הארכתי בס״ד, שאדם שאין לו בית, אינו מדליק נרות חנוכה, ואם רוצה להחמיר על עצמו, יכול להדליק בלא ברכה. ע״ש. התם היינו טעמא משום שחכמים תיקנו שהאדם יקיים את חיובו בבית, ואם אין לו בית, אינו יכול לקיים את החיוב שמוטל עליו, אבל עיקר חובת הדלקת נרות חנוכה מוטלת על האדם, ומשא״כ מצות מזוזה וכמו שנתבאר.

ב. מיהו יש להעיר בזה מדברי הרמב״ם (פ״ד מחנוכה ה״א) שכתב וז״ל כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהא כל בית ובית מדליק נר אחד וכו׳. עכ״ל. ומשמע שהדלקת נרות חנוכה אינה חובה על האדם אלא על הבית, וא״כ אדם שאין לו בית, פטור מהדלקת נרות חנוכה. וכ״כ בתשו׳ באר אברהם (סי׳ טז, דף רלב ע״ב) ובתשו׳ מנחת שלמה (תנינא סי׳ נח אות א) ובתשו׳ להורות נתן (ח״א סי׳ ל). ע״ש. וע״ע בס׳ זכרון שמואל (סי׳ יט אות ד). ולכאורה הוא סותר לדבריו הנ״ל. ונראה ליישב, דבאמת ס״ל להרמב״ם דאם אין לו בית אינו יכול להדליק נרות חנוכה, כיון שצריך בית להדלקת נ״ח, אלא דלא דמי למזוזה ולמעקה, דבמצות אלו אינו חייב כלל אם אין לו בית, ואינו חייב לשכון בבית כדי לקבוע שם מזוזה ולעשות שם מעקה, כיון שהבית הם סיבת החיוב. ומשא״כ בהדלקת נרות חנוכה, אין הבית סיבת החיוב, אלא הבית הוא תנאי לקיום המצוה, שאדם שאין לו בית אינו יכול לקיים מצות הדלקת נרות חנוכה, ולכן באמת אם אין לו בית, חייב לקנות בית כדי שיוכל לקיים מצות הדלקת נ״ח, כיון שהחיוב הוא על האדם, ומוטל עליו להשתדל כדי שיוכל לקיים את החיוב שמוטל עליו.

אפילו לדעת התו' דתדיר קודם לפרסומי ניסא לענין קדימה, מ"מ חובת הגוף קודמת לתדיר גם לענין קדימה

ח) ולכאורה יש להוכיח כן גם מדברי התו' בסוכה דף מו (ד"ה הרואה) שכתבו וז"ל בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה ממזוזה. עכ"ל. וכ"כ בתו' הרא"ש שם. ומשמע שגם אדם שאין לו בית חייב בהדלקת נרות חנוכה, אלא שאין בידו לקיים המצוה, והיינו שבשביל להדליק יש תנאי צריך להדליק בבית, וכיון שאין לו בית, אינו יכול להדליק, ולכן תיקנו לו ברכת הרואה. אולם יש להעיר, שמדברי התו' משמע שגם במזוזה הבית אינו סיבת החיוב, אלא תנאי לקיום המצוה, שהרי התו' כתבו בסו"ד וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה ממזוזה. ע"כ. והיינו דלטעם שני תיקשי, אמאי לא תיקנו גם במזוזה ברכה לרואה, משום האי טעמא שיש כמה אנשים שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. ואי נימא דיש חילוק בין חנוכה למזוזה כמו שכתבנו לעיל, א"כ גם לטעם שני לא תיקשי ממזוזה, כי י"ל דדוקא בחנוכה תיקנו ברכה לרואה, כיון שיש עליו חיוב גם אם אין לו בית, אלא שהוא אנוס מלקיים המצוה, כיון שצריך בית, ולכן תיקנו לו ברכת הרואה. ומשא"כ במזוזה, הרי הבית הוא סיבת החיוב, ואם אין לו בית, אינו חייב במזוזה כלל, וא"כ י"ל דמשו"ה לא תיקנו לו ברכת הרואה, כיון שאין עליו חיוב כלל. ובאמת יש לתמוה על דברי התו', דהא פשיטא דליכא למימר שכוונתם שגם במזוזה הבית אינו סיבת החיוב, אלא שאם אין לו בית אינו יכול לקיים המצוה, דהא קיי"ל דמזוזה חובת הדר היא, וא"כ אם אין לו בית, אינו חייב במצוה כלל. וכי תימא דס"ל שבין בנר חנוכה ובין במזוזה, הבית הוא סיבת החיוב. וכן מצאתי בתשו' באר אברהם (אבלי סי' טז) שהוכיח מדברי התו', דנר חנוכה הוי חובת הבית, ולא שייכא ההדלקה אלא למי שיש לו בית. ע"ש. א"כ קשה אמאי בנר חנוכה תיקנו לו ברכת הרואה כלל, הרי כיון שהבית הוא סיבת החיוב, ואם אין לו בית, פטור לגמרי מהדלקת נ"ח, אמאי הוצרכו חכמים לתקן לו ברכת הרואה. וע"כ דס"ל שבנר חנוכה הבית אינו סיבת החיוב, אלא תנאי לקיום המצוה, וכדמשמע ממה שכתבו שיש כמה בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה. ומשמע שגם אם אין לו בית, חייב בהדלקת נרות חנוכה, אלא שאינו יכול לקיים המצוה, כיון שיש תנאי שצריך בית כדי להדליק נ"ח. וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, אמאי כתבו התו' דטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה ממזוזה, הרי באמת לא קשה

ממזוזה כלל, דשאני התם שהבית הוא סיבת החיוב, ולכן לא תיקנו לו ברכת הרואה. ושוב מצאתי בס׳ פניני חנוכה (עמ׳ יב) בשם הגרי״ש אלישיב, דמוכח מדברי התו׳ הנ״ל, שגם במצוה שאינה חובה על האדם אלא חובת הבית, יש מקום לברכת הרואה, ולכן רצו לדמות מזוזה לנר חנוכה לענין ברכת הרואה. ע״ש. וצ״ע. ובתשובה אחרת כתבתי עוד על דברי התו׳ הנ״ל. ומ״מ לפי דברי הרמב״ם והר״ן הנ״ל, נראה שיש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, כי אע״פ שמזוזה תדירה יותר, מ״מ הדלקת נר חנוכה קודמת לה, כיון שהיא חובת הגוף. ושוב מצאתי בתשו׳ ברכת ראובן שלמה (ח״א סי׳ פד) שנשאל בנ״ד, והעיר מדברי הרמ״א (יו״ד סי׳ רפה ס״א) הנ״ל, שכתב שאם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, יקנה תפילין ולא מזוזה, כיון שחובת הגוף עדיפא מתדיר. וא״כ ה״נ יש להקדים הדלקת נ״ח לקביעת מזוזה, כיון שהדלקת נ״ח היא חובת הגוף, ואינו יכול להפטר ממנה, כי אפילו אם אין לו בית, חייב בהדלקת נ״ח, אבל מזוזה היא מצוה שיכול להפטר ממנה, שהרי אינו חייב לדור בבית כדי שיתחייב במצות מזוזה, וא״כ יש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת מזוזה. ושוב כתב דמ״מ כיון שמזוזה היא מצוה דאורייתא, היא קודמת למצוה דרבנן. ובפרט לפי דברי הגרעק״א בתשובה (קמא סי׳ ט) בדעת הרמ״א הנ״ל. ובפרט לפמש״כ הרמ״א (סי׳ תרעב ס״ב), דבזמן הזה שמדליקים בפנים, אין צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ולכן מילתא דפשיטא היא דאפילו אם לאחר שיקבע המזוזה, יעבור כבר חצי שעה אחר צאת הכוכבים, מ״מ צריך לקבוע המזוזה תחילה, כיון שהיא מצוה דאורייתא, וגם תדירה ומצויה יותר מהדלקת נ״ח. עכת״ד. אולם לפע״ד נראה, דאע״פ שמזוזה היא מצוה דאורייתא, מ״מ כיון שאינה חובה כהדלקת נ״ח, אינו חייב להקדימה להדלקת נ״ח, כי דוקא מצוה דאורייתא חיובית קודמת למצוה דרבנן, ומשא״כ מצות מזוזה שאינה חובת הגוף, אלא אם דר בבית חייב לקבוע מזוזה, י״ל שאינה קודמת להדלקת נ״ח וכנ״ל.[ג] ואמנם י״ל דהא דקיי״ל דחובת הגוף קודמת לתדיר, היינו דוקא אם אינו

ג. וחזי הוית להגרעק״א בהגהותיו (או״ח סי׳ ז) שעלה ונסתפק בדין אדם שהיו לפניו ברכת המזון וברכת אשר יצר, אם צריך להקדים ברכת אשר יצר משום שהיא תדירה, וכמש״כ המהרש״ל (סי׳ צז) שאם יש לפניו ברכת אשר יצר וברכת בורא נפשות, ברכת אשר יצר קודמת משום שהיא תדירה יותר מבורא נפשות. או שמא יקדים ברכת המזון כיון שהיא דאורייתא, שהרי אם אכל כדי שביעה חייב בברכת המזון מה״ת, וא״כ י״ל שצריך להקדים ברכת המזון לפני אשר יצר, כיון דאשר יצר היא ברכה דרבנן. וכתב דאפשר דהאי מילתא תליא בהא דמבעיא ליה בזבחים תדיר ומקודש הי מינייהו עדיף. וכתב הרמב״ם (פ״ו מתמידין ומוספין), דאיזה מהם

יכול לקיים שתיהם, דבזה אמרינן דחובת הגוף עדיפא מתדיר, אבל אם יכול לקיים שתיהם, תדיר קודם לחובת הגוף, וכמש"כ כיוצא בזה התו' והרא"ש הנ"ל, בדין פרסומי ניסא ותדיר. וכן מצאתי לידידי הגאון רבי יהודה משה יוסף שליט"א בתשו' הרי יהודה (ח"א או"ח סי' א אות ג). ע"ש. אולם מלבד שגם לענין פרסומי ניסא ותדיר אין הדבר מוסכם שתדיר קודם לפרסומי ניסא לענין הקדמה, וכמו שכתבנו לעיל. גם מסתימת דברי הפוסקים נראה דחובת הגוף קודמת לתדיר גם לענין קדימה, שהרי לא מצינו מי שיחלק בזה. ובאמת נראה דיש חילוק בין מצוה שיש בה פרסומי ניסא למצוה שהיא חובת הגוף לענין קדימה למצוה תדירה, כי הנה בעיקר דברי התו' בשבת נראה, דהיינו טעמא דמצוה שיש בה פרסומי ניסא אינה עדיפה על מצוה תדירה לענין קדימה, משום שדין תדיר אינו אומר שהמצוה התדירה חשובה יותר, אלא שיש סדר בקיום המצות, וצריך להקדים את המצוה התדירה יותר, ואם אינו מקדימה, הוי זלזול במצוה התדירה. וכן מצאתי לגיסי ואור עיני הרב הגאון רבי יהודה בצרי שליט"א בס' מבצרי יהודה (זבחים עמ' רסא). ע"ש. וע"ע לו (עמ' רמד). וע' בס' בית מתתיהו (גבאי ח"א סי' טז אות ג ד"ה והנה). ולכן אם אינו יכול לקיים שתיהם, בזה אמרינן שיקיים את המצוה החשובה יותר, ולכן פרסומי ניסא קודמת לתדיר, כיון שמצוה שיש בה פרסומי ניסא, מעלתה גדולה יותר. אבל אם יכול לקיים שתיהם, יש להקדים את המצוה התדירה, כיון שיש סדר בקיום המצות. ומעתה י"ל דהיינו דוקא כששתי המצות באות עליו כחובת הגוף, כנר חנוכה וקידוש היום, ולכן פרסומי ניסא לא עדיף מתדיר לענין קדימה. אבל אם יש לפניו מצוה שהיא חובת הגוף שאינה תדירה, ומצוה תדירה שאינה חובת הגוף, בזה י"ל שגם לענין קדימה חובת הגוף עדיפא, כי מצוה שהיא חובת הגוף אינה רק חשובה יותר מצד עצם מעלת המצוה, אלא שהיא גם קודמת יותר בסדר קיום המצוה, כיון שהיא מוטלת על האדם בחובה גמורה, וסברא היא שראוי לעשותה לפני מצוה אחרת שאינה חיוב

שירצה יקדים. והצל"ח כתב דמצוה דאורייתא כלפי מצוה דרבנן, מקרי נמי מקודש. וא"כ ה"נ ברכת המזון דאורייתא הוי כמקודש כלפי אשר יצר דרבנן, וא"כ יש לו רשות להקדים לאיזה מהם שירצה. ונשאר בצ"ע לדינא. ע"ש. ולפי האמור י"ל דהיינו טעמא דלא ברירא ליה האי מילתא, משום דאיכא למימר דהא דמצוה דאורייתא נחשבת מקודש כלפי מצוה דרבנן, היינו דוקא במצוה דאורייתא חיובית, אבל מצוה שאינה חובה גמורה, אינה נחשבת מקודש כלפי מצוה דרבנן. וא"כ י"ל דברכת המזון אינה נחשבת מקודש כלפי אשר יצר, כיון שלא היה חייב לאכול כדי שביעה ולהתחייב בברכת המזון, ולכן י"ל שאין לה דין מקודש כלפי אשר יצר, ולכן צריך להקדים אשר יצר.

על גופו. וא״כ י״ל שגם התו׳ יודו דחובת הגוף קודמת לתדיר גם לענין קדימה. ובפרט דיש לומר דה״נ חשיב דחיה ולא קדימה, שהרי בכל רגע שדר בבית, חייב לקבוע מזוזה, דאל״כ מבטל מצות עשה, וכן בכל רגע מצאת הכוכבים חייב שנרות חנוכה יהיו דולקים, ואל״כ מבטל מהחצי שעה הראשונה, וא״כ י״ל דחשיב דחיה ולא קדימה. ומעתה נראה, דלכו״ע יש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה. ושוב ראיתי שכן כתב כיוצא בזה בתשו׳ מחנה חיים (קמא סי׳ ג, דף ו ע״ד) לפי דברי הרא״ש הנ״ל. ע״ש. וע״ע בס׳ תורת חיים (סופר סי׳ כה סק״א ד״ה עוד) ובס׳ אפיקי מגינים (שם). ובר מן דין יש לומר, שאין למזוזה מעלת תדיר על הדלקת נרות חנוכה, כיון שאינה תדירה יותר מהדלקת נרות חנוכה, אלא מצויה יותר, שהרי אינו מחויב לדור בבית כדי שתהא לו מזוזה, שהרי יכול להיות כל השנה ממפרשי ימים ומדברות, או שבכל שלשים יום ידור בבית אחר בדרך שאלה ושכירות, וא״כ אינה אלא מצויה יותר ולא תדירה יותר. וכ״כ בתשו׳ הגרעק״א (קמא סי׳ ט). וכ״כ בתשו׳ בית הלוי (ח״א ס״ס ד). ע״ש. וע״ע בתשו׳ הרי יהודה (ח״א או״ח סי׳ א אות ב ואות ג). ולכן נראה, שיש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, דחביבה מצוה בשעתה. וע׳ בתשו׳ יביע אומר (ח״ו יו״ד סי׳ כה). ודו״ק. ונראה שלא ידליק רק את נר החיוב, אלא ידליק גם את שאר הנרות, דאין מעבירין על המצות, ואח״כ יקבע את המזוזה. וע׳ בתשו׳ יביע אומר (ח״י או״ח סי׳ כב) ובתשו׳ הרי יהודה (ח״א או״ח סי׳ לז).

אינו נחשב שמבטל מצות מזוזה כיון שהוציאה בהיתר וגם הוא זמן מועט

ט) והן אמת שיש מקום בראש לומר, שצריך להקדים קביעת המזוזה להדלקת נרות חנוכה, משום שבכל רגע שדר בבית שאין בו מזוזה, מבטל מצות עשה דאורייתא. ומשא״כ אם יאחר את ההדלקה בכמה דקות, אינו מפסיד מצות הדלקת נ״ח, כיון שאפשר להדליק בכל החצי שעה, אע״פ שאינו מצוה מן המובחר. ואפילו אם יפסיד לגמרי את ההדלקה בתוך החצי שעה, מ״מ הרי נקטינן דרשאי להדליק כל הלילה בברכה. ואמנם לדעת הגאונים והרמב״ם הנ״ל, אם עבר חצי שעה, אינו מדליק יותר, וא״כ נמצא שהפסיד מצות הדלקת נרות חנוכה באותו יום. מ״מ נראה שעדיף שיבטל מצוה דרבנן של הדלקת נרות חנוכה, משיבטל מצוה דאורייתא של קביעת מזוזה בבית שדר בו. וכן העיר בקצרה בתשו׳ ברכת ראובן שלמה (ח״א סי׳ פד ד״ה אולם צריך). ע״ש. אולם באמת נראה, דמלבד זה שהדר בבית שאין בו מזוזה, אינו נחשב שמבטל מצות מזוזה בכל רגע, אלא רק פעם אחת, וכמש״כ בתשו׳ בצל החכמה (ח״ד סי׳ עא) ע״פ דברי המאירי בר״ה

דף ו ע"ב (ד"ה עברו), ודלא כמש"כ המנ"ח (סוף מצוה תכג) ובס' ארץ חמדה (אזהרות שבראש הספר אות ב), שהדר בבית שאין זו מזוזה, מבטל מצות עשה בכל רגע ורגע. ע"ש. וע"ע בס' יוסף אומץ (יוזפא סי' תעז) ובקונטרס המזוזה (זילבר סי' רפה ס"א אות ח).[ד] גם יש לומר, דכיון ששלח את המזוזות לבדיקה בהיתר, א"כ אינו נחשב שמבטל מצוה בכל רגע שהמזוזה בפתחו, ואע"פ שכעת חזרו אליו המזוזות ויכול לקבעם, וא"כ י"ל דנחשב שמבטל מצות עשה בכל רגע שאינו קובעם, מ"מ י"ל דכיון שהוציאם בהיתר, לא קפדינן על זמן מועט של הדלקת נרות חנוכה, ולכן י"ל שיקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, מהטעמים האמורים לעיל. ואמנם יש להעיר בזה מהא דאיתא בשבת דף כב אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח, והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין. וכתב הראבי"ה (הלכות חנוכה סי' תתמג), שאם אין מזוזה בפתח, מניח נר חנוכה מימין. והובא בטור (סי' תרעא). וכ"כ המרדכי (סי' רסו) בשם רבינו יקיר. והובא בב"י (שם). וכתב בהגהות מיימוניות (פ"ד מחנוכה אות ח), דהטעם הוא משום דכל מידי דמצוה, ימין עדיף. וכ"כ בתשו' מהרי"ל (סי' מ). והובא בב"ח (שם ד"ה וכתב). וע"ש. וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ז), שאם אין מזוזה בפתחו, מניחו מימין. וע' במשנ"ב (שם ס"ק לד). וא"כ כיון שמדליק את הנרות בשעה שאין מזוזה בפתחו, א"כ צריך להדליקם בימין, ואח"כ יקבע את המזוזה גם בימין, וא"כ נמצא שאינו מוקף במצות, שהרי גם הנר חנוכה וגם המזוזה בצד ימין. אולם נראה פשוט, דכיון שאינו אלא למצוה בעלמא, כדי שיהא מוקף במצות, אין בזה סיבה להקדים קביעת מזוזה להדלקת נרות חנוכה. ובפרט אם אינו מדליק את הנרות בפתח הבית, אלא בתוך הבית על שלחנו או בחלון ביתו, שידליק קודם את הנרות, ואח"כ יקבע את המזוזה. ונראה שאפילו אם נתאחר ולא הדליק נרות חנוכה בחצי שעה הראשונה, ואח"כ חזרו אליו המזוזות מהבדיקה, וכעת יש לפניו מצות מזוזה ומצות הדלקת נרות חנוכה, דיש להקדים מצות

ד. ואמנם לכאורה יש להעיר בזה ממה שמבואר מדברי התו' בב"ק דף נו ע"ב (ד"ה בההיא), שמקיים מצות עשה דמזוזה בכל רגע שמזוזה בפתחו. וכ"כ בחידושי הגר"ש רוזובסקי (פסחים סי' ז אות ג) להוכיח מדברי התו'. ע"ש. וע' בתו' בב"מ דף כט (ד"ה והוי). וע"ע בשיעורי הגאון רבי דוד פוברסקי (שם) ובס' אבי עזרי (פ"ג מציצית ה"ח). וכן נראה מדברי המג"א (סי' כא סק"ב). וי"ל. וע' בתשו' הגרעק"א (קמא ס"ס ט). וא"כ נראה שאם מקיים מצוה בכל שעה ושעה שהמזוזה בפתחו, א"כ ה"נ מבטל מצוה בכל רגע שדר בבית שאין בו מזוזה. ויש לדחות.

הדלקת נרות חנוכה, כיון שחובת הגוף קודם לתדיר, וגם י״ל דמצוי לא מקרי תדיר, והרי מזוזה אינה תדיר שבחובה אלא מצויה יותר. ועוד יש לומר, דהנה בסוכה דף נו איתא איתמר רב אמר סוכה ואח״כ זמן, רבה בר בר חנה אמר זמן ואח״כ סוכה, רב אמר סוכה ואח״כ זמן, חיובא דיומא עדיף, רבב״ח אמר זמן ואח״כ סוכה, תדיר (שנוהג בכל הרגלים. רש״י) ושאינו תדיר תדיר קודם. ומסיים עליה, דרש רב נחמן בר רב חסדא לא כדברי רב דאמר סוכה ואח״כ זמן, אלא זמן ואח״כ סוכה, ורב ששת בריה דרב אידי אמר סוכה ואח״כ זמן, והלכתא סוכה ואח״כ זמן. ע״כ. ומבואר שלדעת רב מברך לישב בסוכה קודם ברכת שהחיינו, אע״פ שברכת שהחיינו תדירה יותר מברכת לישב בסוכה, והיינו משום שחובת היום קודמת לתדיר. והלכתא כדעת רב, דמברך לישב בסוכה ואח״כ מברך שהחיינו. וכ״כ הרמב״ם (פ״ו מסוכה הי״ב). וכן פסק מרן בש״ע (סי׳ תרמג ס״א). וא״כ ה״נ יש להקדים הדלקת נ״ח לקביעת המזוזות, אפילו אי נימא דמזוזה נחשבת תדירה יותר מהדלקת נ״ח, והיינו משום שהדלקת נ״ח היא חובת היום, וחובת היום קודמת לתדיר. וע׳ בס׳ שלמי תודה (פלמן חנוכה עמ׳ נג). ולכן נראה דבכל אופן יש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת המזוזה, ואפילו אם נתאחר ולא הדליק נ״ח בחצי שעה הראשונה. וכן נראה לפע״ד, דה״ה בכל זה אם עבר דירה באחד מימי החנוכה, והגיע לביתו החדש בשעות הערב, ויש לפניו שתי המצות הנ״ל, דיש להקדים הדלקת נרות חנוכה לקביעת מזוזה, ואע״פ שמיד כשנכנס לבית חייב לקבוע מזוזה, מ״מ כיון שעדיין לא התחיל לדור ממש בתוך הבית, וגם לוקח זמן מועט להדלקת נרות חנוכה, לכן יקדים הדלקת נרות חנוכה, ואח״כ יקבע את המזוזות. וע׳ בס׳ גם אני אודך (תשובות בעל אבני ישפה, סי׳ קכד ענף ה). וי״ל ע״ד. וע״ע בס׳ שערי ימי החנוכה (עמ׳ רכז) ובס׳ היכל שמואל (עמ׳ קנ). ושוב שמעתי כן ממו״ר הגר״ש בן שמעון שליט״א (ליל ש״ק מקץ התשע״ח), שידליק קודם נרות חנוכה, ואח״כ יקבע את המזוזה, דחביבה מצוה בשעתה. ואע״פ שאסור לדור בבית שאין בו מזוזה, מ״מ כיון שהדלקת נ״ח לוקחת זמן מועט, לא קפדינן. עכת״ד. אמנם שמעתי באומרים לי, שיכול למנות את אשתו או אחד מבניו שידליקו את הנרות, והוא יקבע את המזוזה באותו זמן, ובזה יצא ידי חובת שניהם. ואמנם י״ל דמצוה בו יותר מבשלוחו. אולם י״ל דבהדלקת נ״ח אין דין מצוה בו יותר מבשלוחו, וכדמוכח בשבת דף כג. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ואפילו אי נימא דאיכא מעלת מצוה בו יותר מבשלוחו, מ״מ כיון שאינו חיוב אלא עצה טובה, וכמש״כ האחרונים, א״כ עדיף שיעשה כן. ובפרט אם ידליק ע״י אשתו, דבזה

י"ל דאשתו כגופו וחשיב שהדליק בעצמו, וכמש"כ כיוצא בזה הערוה"ש (סי' רנ ס"ג). ע"ש. וע' בב"ח (סי' תרעז אות ג). ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

י) המורם מכל האמור שאדם ששלח את המזוזות לבדיקה, וחזרו אליו לפני הדלקת נרות חנוכה, ידליק את כל הנרות ואח"כ יקבע את המזוזות, ואפילו אם כבר עברה החצי שעה הראשונה. וכן הדין באדם שעבר דירה באחד מימי החנוכה בשעות הערב, ויש לפניו הדלקת נ"ח וקביעת מזוזות, שיקדים הדלקת נ"ח לקביעת המזוזות. ומ"מ יותר טוב שיצווה לאשתו או לאחד מבניו, שידליקו את הנרות, ובאותה שעה הוא יקבע את המזוזות, ובזה יצא ידי חובת שניהם. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

הגאון רבי נתן קפלן שליט"א
מח"ס נותן טעם ועו"ס

בענין הדלקה עושה מצוה או הנחה במנורה בביהמ"ק

בס"ד, יום שני כ"ח כסלו נר ד' דחנוכה תשפ"א לפ"ק

לכבוד הרה"ח הגאון רבי **גמליאל רבינוביץ** שליט"א

יש לחקור בעיקר מצות הדלקת נרות במנורה בבית המקדש, האם עיקר מעשה המצוה הוא מעשה ההדלקה או שעיקר המצוה הוא שהנר יהא דלוק, והנפ"מ תהי' בכהן שהדליק מבחוץ והכניס לבפנים.

א. והנה לגבי הדלקת נרות בחנוכה כבר מספקא לי' לגמ' בשבת (כב ע"ב) בזה האם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, ומסיק שם (כג ע"א) דהדלקה עושה מצוה, עי"ש. אבל הכא הנדון הוא לגבי המנורה.

ויש להבין לכאו' מהם צדדי הספק, הלא כתיב בתוה"ק (פר' בהעלותך פ"ח פ"ב) "בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". ונמצא א"כ דודאי הדלקה עושה מצוה כדכתיב בקרא בפירוש שאהרון הכהן העלה את הנרות כלו' שהוא הדליק אותם, וא"כ מה ההו"א דהנחה עושה מצוה.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' ביאת המקדש ה"ז) וז"ל וכן הדלקת נרות כשירה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן, עכ"ל. והשיג עליו בהשגות הראב"ד "א"א הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן אלא אם הדליקן כשרות", והיינו דרק בדיעבד הם כשרות. ומצינו עכ"פ לפי"ד דאפשר להדליק המנורה בביהמ"ק מחוץ להיכל, ובפשטות זהו מה דאי' ביומא (כד ע"ב) דהדלקה לאו עבודה היא, ולכן כשר להדליקה בחוץ.

ולפי"ז אפ"ל דאע"פ שמהתוה"ק נראה דהדלקה היא העיקר, מ"מ אפשר לקיים ההדלקה גם מחוץ להיכל, ואח"כ להכניסו לבפנים, ובזה מתקיים שפיר ההנחה של המנורה במקומה, וא"כ א"ש לדון האם הנחה עושה מצוה.

ב. ומאידך גיסא ילה"ק על ספק זה דהא הנה קיי"ל במנחות (פח ע"ב) דבמנורה אם כבתה זקוק לה, עי"ש, וא"כ מהו ההו"א שבמנורה הדלקה עושה מצוה, הלא הא קמן שצריך שידלק גם אחר שכבה.

וראיתי לבאר בזה דבאמת כל הנדון הכא הוא רק האם מותר להשתמש לאור המנורה, וכמו דפליגי

שם בגמ', עי"ש, ולפי"ז אם הדלקה עושה מצוה אזי כבר איתעבידא בי' מצוה ולכן היכא שכבתה והדליקה שוב יהי' מותר להשתמש לאורה, אבל אם הנחה עושה מצוה אזי אפ' אם כבתה והדליקה אסור להשתמש לאורה, ועי' שפת אמת (עניני חנוכה עמ' קט"ז) שכתב כן.

ג. ומו"ר רה"י הגרח"מ אוזבנד שליט"א כתב לי ע"ז במכתב ואעתיק לש' "עי' בביאור הגר"א בסי' תרע"ב ס"ב על מש"כ המחבר הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה זקוק לה, דשני ענינים הם, ורק שמותיהם שוים, דמש"כ השו"ע שם הדלקה עושה מצוה לפיכך כו' הכונה דהמצוה נגמרת בשעת ההדלקה, ולא במה שדלוקה ועומדת, ואילו הא דתלי הש"ס דין מדליקין מנר לנר אי הדלקה עו"מ כו' הוא האם המעשה מצוה הוא הדלקה או הנחה, וזה אינו תלוי בדין כבתה זקוק לה, [והוא מוכרח, דבדף כ"א פליגי אי כבתה זקוק לה, ובדף כ"ב מספק"ל אי הדלקה עו"מ או הנחה, ולא תלי להו הש"ס בהדדי]", וא"כ תו לק"מ.

ד. והנה איתא בשבת (כב ע"ב) אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא אי הדלקה עושה מצוה מדליקין מנר לנר, ואי הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר, דאיבעיא להו הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה וכו', עי"ש, ופרש"י (ד"ה אי) הדלקה עושה מצוה, אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקה מדליקין כדאשכחן במנורה, עכ"ל. ומבואר בזה שיש ללמוד מהמנורה בבית המקדש שיש להתיר להדליק נר חנוכה מנר אחר, והטעם הוא כיון ובמנורה הדלקה עושה מצוה, כמו"כ בנר חנוכה אי נימא שהדלקה עושה מצוה אז מדליקין מנר לנר.

והקשה המנחת חינוך (מצוה צ"ח סק"ט) וז"ל וזה כמה שנים הקשיתי על דין זה של הר"מ, דאם הוציאן לחוץ מותר זר להדליק, הא במנורה ודאי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה, דאי לאו הכי לא היתה דוחה שבת, דאפשר לעשות קודם השבת להדליקה ובשבת יגביה ויניחנה, ומבואר להדיא ברש"י (שבת כ"ב ע"ב ד"ה אי) הדלקה עושה מצוה וכו', כדאשכחן במנורה. ושם בסוגיא מבואר דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן, ואי הדליקה מבפנים והוציאה גבי נר חנוכה לא עשה כלום, עי"ש, א"כ כיון דמקום המנורה בהיכל, בודאי צריך להדליק במקומה היינו בהיכל, ושלא במקומה לא עשה כלום, ואיך כתבו הר"מ והראב"ד דהדלקתן בחוץ כשרה, הא הדלקה במקומה בעינן. ואחר זמן מצאתי קושיא זו בספר מעשה רוקח לחכם ספרדי על הר"מ (פ"ד מחנוכה ה"ט), הקשה קושיא זו,

ואינו תחת ידי כעת, עכ״לא. ותמצית קו׳ היא אמאי יכול לשי׳ הרמב״ם והראב״ד להדליק בחוץ הלא מקום ההדלקה הוא בהיכל, ונשאר בצ״ע.

ומצינו א״כ לפי״ז דנקט המנ״ח ברמב״ם דבמנורה הנחה עושה מצוה, ולכן הקשה וכו׳, וכן ראיתי בשו״ת אבני נזר או״ח ח״ב סי׳ תק״ה שכתב דמכח קו׳ המנ״ח צ״ל באמת דכן סבירא לי׳ לרמב״ם דהנחה עושה מצוה. וזהו דלא כמוכח ברש״י שם.

ונמצא לפי״ז דלשי׳ הרמב״ם אינו דומה נר חנוכה למנורה בביהמ״ק, דבנר חנוכה ההדלקה עושה מצוה, וכמו שכתב הרמב״ם (פ״ד מהל׳ חנוכה ה״ט), עי״ש, אבל במנורה ההנחה עושה מצוה, ויל״ד בדבר זהב.

והנה יעוי׳ בפרי מגדים (או״ח משב״ז סי׳ תרע״ה סק״א) שכתב שכונת רש״י במה שכ׳ ׳כדאשכחן במנורה׳ רק לענין זה שמדליקין מנר לנר, ולא שבמנורה הדלקה עושה מצוה. וכן פי׳ בשבות יעקב ח״ב סי׳ מ׳, וע״ע באלי׳ רבה שם. [אך ד׳ צ״ע הלא הא גופא אי׳ בגמ׳ שאם מדליקין מנר לנר על כרחך שהדלקה עושה מצוה, ויל״ע]. ונמצא א״כ ברש״י שבמנורה אין הכרח שהדלקה עושה מצוה, ואפשר לפרש בד׳ דס״ל נמי שהנחה עושה מצוה.

וא״כ אפ״ל דבמנורה לשי׳ הרש״י והרמב״ם הנחה עושה מצוה. ולכאו׳ ד״ז צ״ע דהא במנורה היו מדליקין מנר לנר, כדאי׳ שבת (שם) וא״כ על כרחך שהדלקה עושה מצוה ולכן היו מדליקין מנר לנר, והאיך נפרש לשי׳ הרש״י והרמב״ם שהנחה עושה מצוה, ועי׳ באבנ״ז שם שהק׳ כן.

ה. אלא כתב מרן הגר״ח הלוי שם יסוד חדש לשי׳ הרמב״ם במנורה [ואפשר לפרש כן גם לרש״י, וכדלהלן] וז״ל והנראה מוכרח בדעת הרמב״ם דס״ל

א. ועוד הקשה במנ״ח שם ע״ד הרמב״ם והראב״ד, דהא אי׳ בתורת כהנים פר׳ אמור פרשה י״ג פיסקא י״ב ״יערוך אותם לפני השם״ שלא יתקן בחוץ ויכניס בפנים, עי״ש, ומבואר להדיא שא״א להדליק בחוץ להכניס בפנים, והאיך חלקו הרמב״ם והראב״ד על התו״כ. ונשאר בצ״ע.

וכת׳ האור שמח (שם) דכ״מ דאי׳ בתו״כ היינו לגבי ההטבה שהיא צריכה להיות בפנים, וכמבו׳ בל׳ הרמב״ם שם דהטבה הוי עיקר העבודה במנורה, אבל באמת ההדלקה בחוץ כשרה, וכן מדוקדק בל׳ התו״כ ׳שלא יתקן׳ והיינו הטבה ולא קאי על ההדלקה.

ב. דהא למעשה מקובל לבאר דנר חנוכה דומה למנורה בביהמ״ק, וכמש״כ בלבוש סי׳ תרע״ג ס״ס דאחד מהטעמים שאסור להשתמש לאור נר חנוכה הוא משום נס שנעשה במנורה, עי״ש, וכ״כ הר״ן והבעה״מ, ויש להאריך בדמיון בין נ״ח למנורה. וע״ע רמב״ן תחילת פר׳ בהעלותך.

דכל עיקר הך מילתא דהדלקת נרות אין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא שיהיו נרותיה דולקים תמיד, ובזה שהנרות דולקים הוא דהוי יסוד קיום מצוה זו, עכ"ל, ועי"ש שהאריך עוד לבאר יסוד זה שכל עיקר ענין המנורה שיהיו הנרות דולקים.

והנה נראה בדבריו שזה ודאי שגם מעשה ההדלקה שייך לעצם מצות הנרות, אלא שעיקר קיום המצוה ויסודה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד, ורק שבשביל להגיע לזה שיהיו הנרות דולקים צריך גם להדליקם, וגם בזה שייך קצת מצוה.

וכיסוד זה מבואר בקובץ הערות (להגר"א וסרמן סי' ס"ט סקכ"ז) לגבי מצות פרו ורבו דאף שקיום המצוה הוא רק בלידת הבנים, מ"מ גם הביאה היא נחשבת ממעשה המצוה, דהא בלא זה לא שייך לקיים המצוה של לידת הבנים, ולכן גם ע"ז יש שייכות למצוה, וכן בציצית אף דקיום המצוה הוא רק אחר שאדם לובש ציצית, מ"מ מעשה המצוה המוטלת על האדם היא הלבישה, וגם בזה שהוא לובש שייך מצוה.

ולפי"ז אתי שפיר הא דהיו מדליקין במנורה מנר לנר, דאפ' למ"ד הנחה עושה מצוה, מ"מ סו"ס שייך מצות הדלקת הנר, בי' הדבר הוא דהנה טעמא דלמ"ד הנחה עושה מצוה אמרי' דאין מדליקין מנר לנר כיון ואיכא ביזוי מצוה [לחד מ"ד בגמ'], וא"כ הכא של"ש ביזוי מצוה כיון דגם בהדלקה מיקיים מצוה, א"כ שפיר מדליקין מנר לנר.

וכן שמעתי לדקדק ברש"י שבת (שם) שכתב (בד"ה אין) דהדלקה לאו מצוה היא כולי האי, עכ"ל. ומשמע מזה שכתב 'כולי האי' דאמנם ההדלקה היא אינה מצוה גמורה, אבל קצת שייכות מצוה שייך, וא"כ א"ש נמי לשי' דאע"פ שהנחה עושה מצוה מ"מ שייך ענין ההדלקה.

והנה כתב החזו"א (פ"ד מהל' ביאת המקדש שם) דלשי' הרמב"ם אפ' קוף שהדליק המנורה בבית המקדש בחוץ כשר. ולכאו' הן הן הדברים דאין דין של מעשה הדלקה במנורה, אלא צריך שהנרות יהיו דולקים, אבל בכדי להגיע למציאות של הדלקה צריך להדליקם, ולכן מהני שגם קוף ידליקם.

ו. אך דבר זה צ"ע דהא בגמ' שבת (שם) אי' להדיא דלמ"ד הנחה עושה מצוה אין מדליקין מנר לנר, ולכאו' אי נימא כיסוד הנ"ל אמאי אין מדליקין מנר לנר הלא אכתי איכא ענין הדלקת נרות, וא"כ אין חשש לביזוי מצוה.

אלא שמעתי לבאר בזה מהגר"י קרפ שליט"א [ראש ישיבת "קרית מלך"] דהנה כ"מ דאמרי' בשבת שם שבנר חנוכה אין מדליקין מנר לנר

היינו כיון ואיכא ביזוי מצוה, אבל במנורה לא אמרי' הכי ששייך ביזוי, בי' הדבר, דהנה בחנוכה רק הנר הראשון הוא עיקר החיוב כמש"כ המהרי"ק שורש קפ"א, אבל שאר הנרות הוה רק תוספת הידור, וא"כ כשבא להדליק מהנר השני, אז שייך ביזוי המצוה בזה שלוקח מעיקר החיוב לזה שהוא תוספת הידור, משא"כ במנורה בביהמ"ק שכל נר ונר יש לו חיוב פנ"ע שיהי' דלוק כמו שמצי' שכבתה זקוק לה, א"כ בזה אין שום ביזוי מצוה, דהא גם אם מדליק מנר לנר היינו לצורך עיקר המצוה, וא"כ א"ש אמאי אמרי' דהנחה עושה מצוה ואעפ"כ היו מדליקין במנורה מנר לנר.[ג]

בברכת התורה
נתן קפלן

ג. אלא שגם בזה העירני מו"ר רה"י הגרח"מ אוזבנד שליט"א "דא"כ גם הדלקה עושה מצוה ליתסר, דהא הנר השני לגבי הנר הראשון אינו מצוה, והרי בגמ' תלי לה אם הדלקה עו"מ או הנחה. והרמ"א בס' תרע"ד כתב סברא זו בשם המרדכי דמש"ה נהגו להחמיר שלא להדליק מנר לנר אע"פ שהדלקה עושה מצוה, אבל מדינא מבואר בגמ' דגם הידור מיקרי נר מצוה", ויל"ע עוד בזה.

הגאון רבי אברהם דוד ברנד שליט"א
אופקים

אי נשים חייבות בהלל בחנוכה

שאלה: האם נשים חייבות בהלל בחנוכה? ואי אינן חייבות, האם רשאיות לומר בברכה?

אי נשים היו באותו הנס דחנוכה

א] איתא במתני' בסוכה (לח, א): "מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו, עונה אחריהן מה שהן אומרין, ותבא לו מאירה". וביאר רש"י שם (ד"ה מקרין): "כך היו נוהגין, אחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים, ואם היה עבד או אשה או קטן, הואיל ואין מחויב בדבר אין מוציא את המחויב מידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר".

ובתוס' שם (ד"ה מי) כתבו: "משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות, וכן דעצרת, וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (קח, א) דמחייבי בד' כוסות, ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה שאני הלל דפסח על הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, אבל כאן לא על הנס אמור".

הרי כ' לחלק בין הלל דסוכות שנשים פטורות לבין הלל דפסח שנשים חייבות, משום דבפסח ישנו דין של "אף הן היו באותו הנס" (פסחים קח, ב). ואמנם דין זה נאמר שם לגבי חיוב נשים בד' כוסות, אמנם מחדשים התוס' דאף גבי הלל אמרינן דין זה. וכן מצינו דין זה לגבי מקרא מגילה בפורים (מגילה ד, א ערכין ג, א): "אריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס"א.

ואף גבי חנוכה שנינו (שבת כג, א); "אף הן היו באותו הנס". וביאר רש"י שם (ד"ה היו): "שגזרו יוונים על כל בתולות הנשאות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס" ואכמ"ל. ומ"מ, מפשטות דברי התוס' משמע דבכל מקום שבו אף הנשים היו באותו הנס, הרי הן חייבות בהלל, וא"כ הו"ה אף בחנוכה, אף הן היו באותו הנס וחייבות בהלל.

ובשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' סב) כ' לבאר, דהא דנקטו התוס' הלל דפסח דווקא ולא הלל דחנוכה, הוא

א. וביאר רש"י במגילה שם (ד"ה היו): "שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים".

משום דבהלל דחנוכה פשוט דחייבות, וק״ו מהדלקת נרות חנוכה דנשים חייבות בה. דהדלקת הנרות באה כנגד נס השמן, שאינו שייך כלל בנשים שאין להן חלק בקרבנות. א״כ ק״ו שיהיו חייבות בהלל שבא כנגד הנצחון במלחמה שגם לנשים יש בו חלק מכיוון שעל ידו ניצלו.

ובנוסח דומה כ׳ לבאר בשו״ת כנף רננה (או״ח סי׳ פב), דהרבה ניסים נעשו בחנוכה, והדלקת הנרות אינה אלא כנגד נס השמן, וקריאת ההלל היא כנגד שאר הניסים. אמנם, הנשים אין להן חלק בהדלקת הנרות במקדש, ולפיכך עבורן אין הדלקת הנר עיקר. אמנם, יש להן חלק בשאר הניסים, משום שעל ידי אשה נעשה הנס וכנ״ל, א״כ לדידן עיקר חנוכה הוא ההלל (אמנם לעניין הלכה הכריע שם בפשיטות דאף נשים זכיין במצוות הדלקת הנר ע״י בעליהן, וע״כ אף הן אסורות להשתמש לאורה, אך הא מיהא פישט״ל דחייבות בהלל בחנוכה).

אמנם, בשו״ת בית שערים (או״ח סי׳ שנט) כ׳ לדחות ולומר דאף תקנת ההלל לא היתה לזכר הניצחון במלחמה אלא לזכר נס השמן, וא״כ ליכא סברא לחייבן בהלל. ושו״ר שכ״כ הגר״י קמינצקי בס׳ אמת ליעקב (ע״ס שו״ע או״ח סי׳ תרפג). ונראה לי ראיה מפורשת שלא כדבריהם, מהא דאיתא בפסיקתא רבתי (ב, א): ״ולמה קורין את ההלל [בחנוכה], מפני שכתוב אל ה׳ ויאר לנו. ולמה אין קרין בפורים, כתיב להשמיד להרוג ולאבד, ואין קורין אלא על מפלתה של מלכות. ומלכות אחשורוש היתה קיימת. לכן אין קורין. אבל במלכות של יון שכילה אותה הקב״ה התחילו נותנים הימנון ושבח, ואומר, לשעבר היינו עבדים לפרעה עבדים ליון, ועכשיו עבדיו של הקב״ה אנו, הללו עבדי ה׳׳, ע״כ. הרי בהדיא דההלל בחנוכה הוא על מפלתה של מלכות יוון, דהיא ע״י המלחמה.

שי׳ התוס׳ בברכות

ב] אמנם, מפשטות דברי התוס׳ משמע דנשים חייבות בהלל בחנוכה. וכן פסק בהדיא במקור חיים לבעל החוות יאיר (ליקוטי הלכות סי׳ תרמד): ״מכל הללין נשים פטורות לבד מליל פסח וחנוכה, עי׳ תו׳ פ״ג דסוכה״. וכן נקטו בפשיטות במנחת פתים להגר״מ אריק (או״ח סי׳ תרפג), ובשו״ת תורת רפאל (סי׳ עה), ובשו״ת התעוררות תשובה (ח״א סי׳ נא), דנשים חייבות בהלל בחנוכה, מכח דברי התוס׳.

אמנם, מדברי התוס׳ בברכות משמע לא כן (כ, ב ד״ה בתפלה), דז״ל: ״דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמצות עשה שהזמן גרמא הוא כדאמרינן בסוכה מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים דאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים״. הרי משמע מדבריו שלא חילק בזה, ונקט

דמכל הלל נשים פטורות משום דהוה מצות עשה שהז"ג.

והכי נמי פסק המג"א (תכב, ה): "נשים פטורות מכל הלל מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ולפיכך אין יכולים להוציא אחרים ידי חובתן". ובאמת, עיין במחצית השקל שם (ס"ק יג), שתמה על דברי המג"א מדברי התוס' בסוכה, שנקטו שנשים חייבות בהלל בליל פסח. ולהנ"ל נראה דהמג"א למד דהתוס' בסוכה והתוס' בברכות פליגי, והמג"א הכריע כהתוס' בברכות.

שי' הרמב"ם

ג] והנה, הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ג הי"ד) כ': "ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה עונה אחריהם מה שהן אומרין מלה מלה בכל ההלל". לכאורה, הרי בהדיא דאשה אינה חייבת בהלל בחנוכה.

ובבנין שלמה הנ"ל כ' לבאר[ב] דבאמת מודה הרמב"ם דמעיקר הדין חייבות נשים בהלל דחנוכה, אלא שאינן חייבות לומר את כל נוסח ההלל שתיקנו חז"ל לומר לזכר הנס, אלא סגי לומר מזמור א' שנזכר בו דברי הלל ושבח על הנסים, ולפיכך כ' הרמב"ם דבהלל דחנוכה אין הנשים יכולות להוציא את האנשים, שהם חייבים בקריאת כל נוסח ההלל, משא"כ הנשים שאין חייבות אלא באמירת מזמור אחד.

ובכלי חמדה (פר' מקץ, מלואים אות ב) כ' לבאר דברי הרמב"ם ע"פ חידושו הנודע של החת"ס (שבת כב, א) דחנוכה עיקרו מדאורייתא, והוא משום ק"ו, דמשעבוד לגאולה אומרים שירה, ק"ו ממות לחיים. הרי דמדאורייתא איכא חיובא כאשר ניצלים מצרה לקבוע ימים בהודאה והלל[ג]. וא"כ, דחנוכה עיקרו דאורייתא, הרי פשיטא דנשים פטורות מהלל, דהוא מצוות עשה שהזמן גרמא.

והא דחייבות בנר חנוכה, י"ל דהוא משום שהיא מ"ע שהז"ג שאי אפשר לקיימה ע"י שליח. והיינו, דאיתא בכמה ראשונים (עיין בכל בו סי' עג, ובאבודרהם שער ג, ברכת המצוות), דהטעם שאשה פטורה ממ"ע שהז"ג הוא משום שמשועבדת לבעלה. ועל פי טעם זה, כ' בפני יהושע (קידושין כט, א) דאין פטורות אלא דווקא במצווה שאינן יכולות לקיים ע"י שליח, אך מצווה שיכולות לקיים ע"י שליח, וכגון ברית מילה, אין סיבה לפוטרה. וכ"כ

ב. ונדפסה תשובה זו גם בשדי חמד ח"ו, מערכת חנוכה, אות ט סק"ב.

ג. ובאמת הבה"ג (מצוה ר) מנה הדלקת נר חנוכה בכלל מנין המצוות. וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח סי' רח, ויו"ד סו"ס רלג. וע"ע בהעמק שאלה (ריש שאילתא כו), שהאריך לתמוה בשיטת החת"ס.

באור שמח (פי"א מהל' טו"צ ה"ו)[ד]. וא"כ, אין טעם לפטור אשה מנר חנוכה, דהלא יכולה לקיים מצווה זו ע"י שליח.

ובשו"ת בית שערים (שם) כ' סברא דומה, דאף אי נימא דהדלקת נרות חנוכה היא דרבנן, מ"מ ההלל בחנוכה י"ל דהוא דאורייתא. והיינו על פי דברי הרמב"ן בהשגות לסהמ"צ (שורש א), דכל הלל דאורייתא הוא משום דהוא בכלל חיוב השמחה שנצטווינו בה במועדים. וא"כ הדר דינא והלל בחנוכה הו"ל מ"ע שהז"ג ונשים פטורות.

ולדבריו ילה"ק, דדברים אלו אינם א"ש בדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ה-ו) שנקט בהדיא דכל הלל מדרבנן הוא וכן הלל דחנוכה (וע"ע בהקדמתו לסהמ"צ שורש א). וא"כ אמאי לשיטתו נשים פטורות. אמנם, נראה דהבית שערים לא כ"כ אלא בדעת התוס' בסוכה, וביאורו כך: דהנה נשים חייבות בד' כוסות בליל הסדר, כפי שהבאנו לעיל. וד' כוסות הוא דרבנן, אולם חייבו חכמים נשים בד' כוסות משום דאף הן היו באותו הנס (ועיין בתוס' שם ד"ה היו, שביאר דאין אומרים סברא זו דאף הן היו באותו הנס אלא רק לחייבן במצוות דרבנן אך לא בדאורייתא). ומטעם זה חייבו נמי נשים בהלל בליל פסח, דמסתמא לא תיקנו ד"כ בליל פסח אלא כדי לומר עליהן הלל ושירה.

אמנם, אכתי ילה"ק לשיטתו, דהרמב"ן עצמו בסוף דבריו שם כ': "ובשני ממסכת ברכות (יד, א) אמרו בהלל ובמגילה מהו שיפסוק, מי אמרינן קריאת שמע דאורייתא פוסק הלל דרבנן לא כ"ש, או דלמא פרסומי ניס עדיף. וזה מראה שהוא [ההלל] מדבריהם. אבל אפשר שעל ימי חנוכה ועל הימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל נאמר". הרי בהדיא דמסקנת הרמב"ן היא דבחנוכה ההלל אינו אלא מדרבנן.

ושוב כ' הכלי חמדה וחידש, דאף אי נימא דהדלקת נ"ח אינה אלא דרבנן, אכתי יש לפטור נשים מהלל בחנוכה. דהא סוכ"ס הוא מ"ע שהז"ג. והא דמצינו דנשים חייבות בקריאת המגילה בפורים, ע"כ הוא גזירה דרבנן דבעינן פרסומי ניסא, וע"כ גזרו חכמים שאף נשים יתחייבו במקרא מגילה. וכן הא דגזרו שחייבות נשים בהדלקת נ"ח הוא נמי מהטעם הנ"ל, דבעינן פרסומי ניסא. ואחר דאיכא פרסומי ניסא בנשים ע"י הדלקת נרות, שוב אין טעם לחייבן נמי בהלל, והוא ככל מ"ע שהז"ג דנשים פטורות.

ד. בנוסח אחר כ' השואל ומשיב (ח"ג סי' פט), עפי"ד הראשונים הנ"ל, לחדש דאין האשה פטורה ממ"ע שהז"ג אלא דווקא במקום שבו אם לא תעשה המצווה לא יתחייב בעלה לעשותה. וכגון תפילה ותפילין, שאם לא תתפלל ולא תניח תפילין לא יתחייב בכך בעלה. אך מ"ע שאם לא תעשה היא יתחייב בה בעלה, וכגון ברית מילה לבנה, חייבת.

אמנם קשיא לי טובא על דבריו, דלפי"ז נמצא דליכא כלל סברת אף הן היו באותו הנס, ומכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות. ואמנם התוס' בסוכה כ' בהדיא דנשים חייבות בהלל בסוכות. וזה היה אפשר לדחות, דהכלי"ח מירי בדעת הרמב"ם דע"כ פליג. אמנם, בגמ' בפסחים איתא בהדיא דנשים חייבות בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס. ולשי' הכלי"ח דמכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות וליכא סברת אף הן היו באותו הנס, אמאי חייבות. וכן גבי מגילה ונ"ח, מבואר בגמ' דהטעם דנשים חייבות הוא משום סברת אף הן היו באותו הנס. ולשי' הכלי"ח אינן חייבות אלא משום פרסומי ניסא. ובדוחק י"ל, דסברא זו בעינן כדי שיתקיים בהם פרסומי ניסא. דלא ניתן לפרסם הנס ע"י מי שאינו בכלל הנס, ולכך כ' הגמ' דנשים היו בכלל הניסים, ומטעם זה חייבות במצוות שנתקנו לזכרם.

הכרעת הפוסקים

ד] ולעניין הלכה, עיין במנחת שלמה (מהדו"ת סי' נח אות ה) שביאר דהדלקת נר חנוכה היא עצמה הודאה והלל, ומטעם זה נשים חייבות בה, דאף הן היו באותו הנס. אמנם, אמירת ההלל בימי החנוכה אינה תקנה בפנ"ע, אלא היא תקנ"ח דבכל מועד חייבים נמי באמירת הלל, וכדשנינו בגמ' בשבת (כא, ב); לשנה אחרת קבעו ועשאום לימים טובים בהלל ובהודאה. וכן הובא בהליכות שלמה (חנוכה פי"ז ס"ק ו).

וכעי"ז פסקו הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ג סו"ס קה, והערות עמ"ס סוכה לח, א), והגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ב סי' קמו), ובשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' כב).

אמנם בשבט הלוי (ח"א סי' רה בהערות לסי' תרפג) נקט דנשים חייבות בהלל בחנוכה, והוא ע"פ פשטות דברי התוס'. וכן הובא משמיה דהגרח"ק בס' דולה ומשקה (עמ' 273), ובפסקי שמועות (חנוכה עמ' קמא). ובשלמי תודה (סי' יח אות ב) הביא כן בשם הגר"מ פיינשטיין.

ומרן הגר"ע יוסף (שו"ת יחוה דעת ח"א סי' עח ושו"ת יביע אומר ח"ו סי' מה) הכריע דהעיקר כדעת הרמב"ם, ולפיכך נשים פטורות מהלל בחנוכה, ואם רוצות לקרוא את ההלל יקראו בלא ברכה.

אמנם בספר אשי ישראל (פמ"ח סקי"א) נקט שיכולות לברך, והוא על פי מנהג אשכנז, דנשים מברכות אף על מ"ע שהז"ג שאינן חייבות בה. וכ"כ בס' נטעי גבריאל (חנוכה, שו"ת סי' ב), ובס' מצות נר איש וביתו (סי' יא ס"ק ד), ובס' הליכות ביתה (סי' ח ס"ק ז), ובס' שערי ימי חנוכה (שער ג פ"י ס"ק יב).

סיכום

ה] מפשטות דברי התוס׳ בסוכה משמע דנשים חייבות בהלל בחנוכה, אמנם מפשטות דברי התוס׳ בברכות והרמב״ם משמע דפטורות.

נחלקו האחרונים אי נשים חייבות בהלל בחנוכה. יש הסוברים שחייבות (מקור חיים, בנין שלמה, כנף רננה, מנחת פתים, תורת רפאל, התעוררות תשובה, הגר״מ פיינשטיין, שבט הלוי, הגרח״ק), ויש הסוברים דפטורות (מג״א, כלי חמדה, בית שערים, אמת ליעקב, הגרש״ז, הגרישׂ״א, הגר״מ שטרנבוך מחזה אליהו, הגר״ע יוסף).

ואי רוצות הנשים לומר הלל, א״כ למנהג אשכנז שנשים מברכות אף על מ״ע שהז״ג יכולות לומר ההלל בברכה, ולמנהג ספרד שאין מברכות, לא יברכו משום סב״ל.

וכל אחד יעשה כמנהגו וכהוראת רבותיו.

הגאון רבי יעקב שלמה שיינברגר שליט"א

מנהג הדריידל (סביבון)

אחד ממנהגי חנוכה הוא, משחק הדריידל (סביבון), ואע"פ שנראה שהוא משחק מיועד רק לילדים, לא כן הוא אלא טמון בו רמזים וסודות נשגבים. ונהגו לשחק בו הרבה מגדולי ומאורי ישראל.

וכמו שמסופר על הרה"ק רבי יצחק מנעשכיז זצ"ל שסיבב כמה פעמים בסביבון בימי החנוכה (זכרון טוב, עניני תפילתו אות יט), וכמו"כ הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל היה משחק בדריידל עם בניו ותלמידיו בימי חנוכה (בן ביתי – קאמרנא). וכמו"כ העיד הגאון רבי יצחק וייס מוועראבוי זצ"ל על החתם סופר זצ"ל ששיחק בסביבון וז"ל: שמעתי שמרן החתם סופר ז"ל קיים מנהגן של ישראל, ושיחק בא' מלילות חנוכה בטרענדל (סביבון) של כסף שהיה לו עכ"ל (אלף כתב). וכן נהג הרה"ק ב' הדברי חיים מצאנז זצ"ל (שפע חיים), וכן הרבה צדיקים וקדושי עליון.

ועתה נתמקד קצת בטעמיה ובמקורותיה, מפי ספרים וסופרים גדולי החסידות זי"ע.

הטעם המפורסם היא, שבימי היונים גזרו שלא ללמוד תורה, ואז למדו כולם בעל פה, ובאו ביחד באגודה אחת, להזכיר זה לזה מה שלמדו, והמציאו חכמינו ז"ל בעת הגזירה עצה נפלאה בזו שעשו את משחק הדריידל, להראות לאויביהם אם ימצאון – ששחקו במשחק הדריידל ולא למדו. וע"י המצאה זו יכלו ללמוד וללמד, ולכן נשאר לנו המשחק לזכר הנס, שבעבורו לא שכחו את תורת ה'. (אוצר כל מנהגי ישורון, לבוב).

הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זצ"ל ביאר הטעם שבחנוכה משחקים בדריידל (סביבון), ובפורים בגראגער (רעשן), דבחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה, רק מלעילא כי לא עשו תשובה כהוגן, רק השי"ת ברוב רחמיו השפיע עלינו חסדים, ולכך משחקים בדריידל, ואוחזים אותו מלמעלה, ובפורים שגזרו צום, שק ואפר הוצע לרבים והיתה התעוררות מלמטה, על כן אוחזים הרעשן מלמטה. (קרבן העני, מובא בטעמי המנהגים אות תתנ"ט).

ועתה נבוא לבאר טעם האותיות הרשומות על הדריידל נ.ג.ה.ש. (-בחוץ לארץ), שבפשטות מילים אלו נוטריקון, נ׳ס ג׳דול ה׳יה ש׳ם, ומאורי וגדולי החסידות נתנו בהן עוד רמזים.

הרה״ק רבי פנחס מקאריץ זצ״ל ביאר שאותיות אלו מרמזים על מצוות שעושים בחנוכה; הדלקת הנרות ואמירת ההלל, וזהו נ.ש. ראשי תיבות נ׳רות ש׳מונה, ה.ג. – ה׳לל ג׳מור (אמרי פנחס).

וכעי״ז אמר הרה״ק רבי אליעזר צבי סאפרין מקאמרנא זצ״ל בשם אביו הרה״ק מוהרי״א זצ״ל, שד׳ אותיות אלו הם ראשי תיבות נ׳ר ש׳מן ה׳לל ג׳דול (בן ביתי).

גם על כללי המשחק הדריידל – שאם יפול על אות ג׳ נוטלין הכל, ואם יפול על אות ה׳ חצי וכו׳ כנהוג -

נאמרו הרבה רמזים, ונביא בזה מרגניתא טבא מהגה״צ רבי שלמה זלמן ערנרייך זצ״ל מה שביאר בזה ע״ד העבודה, דתכלית השחוק הזה הוא להראות ולהבחין שהעיקר הוא להיות עובד ה׳ בכל לב, ומזכיר אותנו להרהר בתשובה יל חטאינו, והד׳ אותיות נ.ג.ה.ש. רומזים על הד׳ כתות בני אדם שיש בינינו. צדיק גמור שאין בו שום פסולת, צדיק שאינו גמור מחצה זכאי ומחצה חייב, רשע שאינו גמור שיש לו תקנה ורשע גמור שנכרת משורש הקדושה רחמנא לצלן.

והנה מבואר בספה״ק דהחילוק בין רשע גמור לרשע שאינו גמור, דהרשע גמור נקרא ר״ע ואין בו אות ש׳, והרשע שאינו גמור נקרא רש״ע שאינו שיש בו עדיין אות השי״ן שמורה על ניצוץ הקדושה שבו.

וזהו י״ל, אות הג׳ מורה על צדיק הגמור, שג׳ נוטריקון ג׳אנץ (שלם) רומז לצדיק גמור שהוא ״שלם״ בקדושה, ואות ה׳ מורה על צדיק שאינו גמור כי כל דבר שבקדושה הוא בעשרה, ואות ה׳ הוא החצי – והיינו מחצה זכאי ומחצה חייב, ואות ש׳ מורה על החוטא שאינו רשע גמור שיש בו אות ש׳ כנ״ל, על כן יש לו עוד תקנה שיכול לזכות ע״י שיתגלגל עוד הפעם, ועל כן מגלגל בהדריידל עוד הפעם אולי יכול להרויח, והאחרון הוא הגרוע שאין לו עוד תקנה, והוא נ׳ שקורין נישט (לא) עכ״ד. (דרשות לחם שלמה – לחנוכה שנת תש״ד) יעו״ש באריכות.